

Музейна педагогіка в науковій освіті

Міжнародна науково-практична
конференція

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ
ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ**

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ**

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР
«МАЛА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ»**

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА**

КАФЕДРА ЮНЕСКО З НАУКОВОЇ ОСВІТИ

1-2 грудня 2022 року, м. Київ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ
І НАУКИ УКРАЇНИ

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА
ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК
УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР
«МАЛА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ»

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА
КАФЕДРА ЮНЕСКО З НАУКОВОЇ ОСВІТИ

МУЗЕЙНА ПЕДАГОГІКА В НАУКОВІЙ ОСВІТІ

*Збірник тез доповідей учасників
Міжнародної науково-практичної конференції*

(Київ, 1–2 грудня 2022 року)

Київ
Національний центр
«Мала академія наук України»
2022

УДК 37
М89

*Рекомендовано до друку вченою радою
Інституту педагогіки НАПН України
(протокол № 13 від 31 листопада 2022 р.)*

Редакційна колегія:

С. О. Довгий, доктор фізико-математичних наук, професор, академік НАПН і НАН України;

О. М. Топузов, доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України;

В. А. Бітаєв, доктор філософських наук, професор, академік НАМ України;

М. В. Головка, доктор педагогічних наук, доцент;

В. Б. Дунець, кандидат політичних наук;

В. В. Щепанський, кандидат філософських наук;

К. Ю. Ладоня, доктор філософії в галузі філології (відповідальний редактор)

Музейна педагогіка в науковій освіті : збірник тез доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 1–2 грудня 2022 р. / за наук. ред. С. О. Довгого. — Київ : Національний центр «Мала академія наук України», 2022. — 430 с.

DOI: <https://doi.org/10.32405/978-617-7945-49-8-430>

ISBN 978-617-7945-49-8

У виданні зібрано тези доповідей, які були представлені на Міжнародній науково-практичній конференції «Музейна педагогіка в науковій освіті», що відбулася 1–2 грудня 2022 р. у м. Києві.

УДК 37

Матеріали подано в авторській редакції. За достовірність фактів, цитат, посилань на джерела та вживання назв документів, власних імен тощо несуть відповідальність автори публікацій.

ЗМІСТ

Санна Альтнодер	
Вступне слово	15
Сергій Бабак	
Вступне слово	19
Станіслав Довгий	
Вступне слово	21
Олексій Шкуратов	
Вступне слово	23
Ростислав Карандеєв	
Вступне слово	25
Олег Рафальський	
Вступне слово	27
Олег Топузов	
Вступне слово	29
Валерій Бігаєв	
Вступне слово	31
Мікко Милликоскі	
Розбудова наукового капіталу суспільства.....	33

НОВІ ПІДХОДИ ТА МЕТОДИ В МУЗЕЙНІЙ ПЕДАГОГІЦІ

Атаманчук Вікторія

Портал Шевченка: особливості музейних 3D-турів..... 38

Бабкова Алла

Релігійна освіта молоді як формування світогляду і культури у суспільстві (нові акценти музейної педагогіки в умовах воєнного стану)..... 40

Голобородов Костянтин

Виклики російсько-української війни для музею Другої світової війни (на прикладі кіномuzeю)..... 45

Горбул Тарас

Диджиталізація культурної спадщини як напрям розвитку музейної педагогіки..... 49

Казначєєва Людмила

До питання змін сучасних вітчизняних музеїв..... 52

Караманов Олексій

Педагогічні аспекти діяльності музею в системі індивідуальної та колективної пам'яті 56

Корнієнко Ольга

Історична реконструкція як елемент музейної педагогіки у сучасному освітньому середовищі (НУШ) 59

Кравчук Ольга

Дидактична ресурсність музейних експозицій у роботі з компенсації освітніх втрат учнів і вчителів..... 64

Крисенко Ілона

Шкільний музей як центр освітньо-виховної роботи школи..... 66

Кушнір Людмила

Дидактичний потенціал віртуальних музеїв для уроків контролю та корекції навчальних досягнень учнів (на прикладі Національного музею історії України)..... 68

Ліпісовецька Наталія

Музейна педагогіка як засіб формування
творчої особистості 74

Маковоз Олег

Вікіпедія при викладанні фізики 77

Малієнко Юлія, Ремех Тетяна

Музеї, музейний простір у змісті
підручника О. Пометун, Ю. Малієнко, Т. Ремех
«Досліджуємо історію і суспільство»
(інтегрований курс, 5 клас)..... 79

Паска Андрій

Виховання національної свідомості та патріотизму
засобами музейної педагогіки у закладах освіти
Івано-Франківщини 83

Рибалка Ольга

Музейні уроки як інноваційна методика
навчально-виховного процесу на уроках
зарубіжної літератури 89

Русаков Сергій

Культурна біографія як підхід методології колообігу
культури в контексті музейної педагогіки..... 92

Савченко Олексій, Савченко Тетяна, Аджієва Есма

Кримськотатарська спадщина в колекції
Національного музею історії України. Специфіка
її атрибуції та репрезентації 95

Свириденко Денис

Проект ЮНЕСКО «Навчати та вчитися за допомогою
нематеріальної культурної спадщини»: європейський
досвід та українські перспективи..... 98

Iryna Slipukhina, Ihor Chernetskyi, Yaroslav Savchenko

Interactive science museums: ste(a)m context 100

Соляник Тетяна

Музейне заняття як сучасна форма музейної комунікації
(з досвіду роботи Художньо-меморіального
музею І. Ю. Репіна)..... 103

Стрижак Олександр, Савченко Ірина, Белан Тетяна

Онлайн (віртуальний) музей як інноваційний
інструмент вшанування історичної пам'яті,
наукової спадщини академіка НАН України
Бориса Євгеновича Патона..... 108

Тишковець Марія

STEM-проект «Проектування і діяльність музею» 112

Ткаченко Валентина

Музейна педагогіка: форми та методи
науково-освітньої роботи (з досвіду Сумського обласного
художнього музею ім. Н. Онацького) 115

Ткаченко Маргарита

Гейміфікація творчості Тараса Шевченка
в Національному заповіднику
«Батьківщина Тараса Шевченка» 124

Тюска Валентина

Нові підходи музейної педагогіки в екскурсійній
практиці..... 128

Черкасіна Інна

Шкільний музей як засіб формування
національної ідентичності та громадянської
компетентності учнів закладів загальної середньої освіти 131

Шпінь Валентина

Музейна педагогіка як елемент національно-патріотичного
виховання 134

Юсова Олена

Виклики діяльності сучасного музею 137

НАУКОВА ОСВІТА Й ЗАЛУЧЕННЯ ДО НАУКИ: ДОСВІД
ЦЕНТРІВ І МУЗЕЇВ НАУКИ

Джурило Аліна

Музейна педагогіка як інструмент забезпечення якості освіти: досвід Великобританії..... 142

Дуброва Марія

Тимчасові виставки під час війни: освіта чи порятунок експонатів? (досвід роботи Музею науки МАН у Львові)..... 146

Сгоров Віктор

Альтернативи профорієнтації молоді у високотехнологічні сектори 148

Жванко Любов, Одарченко Андрій, Михайлов Валерій

Музейний комплекс Державного біотехнологічного університету: перший досвід інтерпретації наукової спадщини Alma Mater..... 151

Коваленко Наталія

Спостережне дослідження взаємодії дітей з інтерактивними експонатами 157

Лихман Ольга

Сучасний підхід використання освітнього середовища Зразкового геолого-краєзнавчого музею..... 162

Макарова Анна

Наукові шоу та презентації як спосіб популяризації науки серед молоді у Музеї науки..... 166

Поліхун Наталія

Наукові та практичні засади створення освітніх програм для обдарованих дітей у Музеї науки..... 168

МУЗЕЙНА ПЕДАГОГІКА В ПОЗАШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

Бабенко Валентина

Час розмиває дороги в минуле, та пам'ять
нетлінна у серці живе..... 176

Гаврилюк Олена

Музейна педагогіка у зразковому музеї історії
Центру позашкільної освіти м. Володимира 180

Дунець Василь

Музеї науки під час війни: досвід створення інтерактивних
науково-освітніх просторів 185

Карчина Лариса

Виховний потенціал музейної педагогіки:
сучасний аспект 188

Лещук Олександр

Виховання учнівської молоді у позашкільному
закладі засобами музейної справи 191

Маньковська Руслана

Музейна педагогіка і позашкільля: особливості
взаємодії в умовах воєнного часу 196

Сапухіна Олена

Можливості музейної педагогіки в освітньому процесі
закладу позашкільної освіти 200

Тернавський Олександр

Музейна педагогіка в актуалізації культурної спадщини
в умовах війни 203

Хомик Тетяна

Освітній простір музею в умовах дистанційного навчання
(педагогічний досвід відділення літературознавства,
фольклористики та мистецтвознавства КЗ ЛОР «Львівська
обласна Мала академія наук учнівської молоді»)..... 204

Шевченко Ольга

Музей — виховний осередок школи
та позашкільця..... 208

Шидлаускас Наталія

Виховний потенціал музейної педагогіки..... 212

ОСОБЛИВОСТІ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ В КОНТЕКСТІ
ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ

Воловяшко Тетяна

Актуальність музейної педагогіки під час
змішаного навчання..... 218

Гайнетдінов Дмитро

Мережеві формати музейної педагогіки: досвід
Національного музею історії України
у Другій світовій війні 223

Гуменюк Оксана

Навчаємо один одного в контексті змішаного
навчання..... 228

Дашевська Таміла

Роль музеїв в організації освітнього процесу 232

Жадан Оксана

Діяльність Пархомівського художнього музею
ім. П. Ф. Луньова в контексті музейної педагогіки 234

Засекін Дмитро

Розкриття на уроках фізики ролі техніки і технологій
засобами експозицій технічних музеїв..... 238

Іванійчук Таїсія, Стефанчишена Тетяна

Музейна педагогіка у науково-освітньому середовищі
університету: досвід діяльності відділу рідкісних та цінних
видань наукової бібліотеки Національного університету
«Одеська юридична академія» 241

Ляхович Наталія

Особливості застосування елементів музейної педагогіки на уроках англійської мови в контексті змішаного навчання 246

Мельник Наталія

Виховуємо патріотів 249

Мінакова Наталія

Пріоритетні аспекти діяльності шкільного музею в сучасних умовах 253

Овсянко Денис

Віртуальна екскурсія музеєм: досвід та перспективи 257

Песоцька Юлія

Досвід ЗВО щодо використання засобів музейної педагогіки під час організації освітнього процесу..... 260

Писаревська Наталія

Музеї та виклики часу 262

Постова Катерина

Використання можливостей віртуальних музеїв у курсі «Пізнаємо природу» 267

Ступак Любов

Музейна практика в інноваційному просторі..... 271

Трач Світлана

Педагогіка партнерства як ключова складова сучасної музейної педагогіки 276

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА НАУКОВО-ОСВІТНЮ РОБОТУ
МУЗЕЇВ В УКРАЇНІ

Астахова Катерина, Коваленко Надія

Науково-дослідні розвідки музейного комплексу Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія» під час воєнного стану 282

Барська Ганна, Васецька Олеся, Халимон Олена Проект «Мандрівний філософ Григорій Сковорода» Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського	284
Білоруська Люба Музейна педагогіка в актуалізації культурної спадщини в умовах війни (на прикладі ДНЗ «Львівське ВПУ харчових технологій»).....	290
Бондаренко Вікторія Сучасна інтерпретація історії освіти в онлайн-проектах Педагогічного музею України.....	294
Вельчева Катерина, Фадєєва Наталія Роль музею у навчально-виховному процесі у період воєнного стану	296
Водоп'ян Вікторія Напрями діяльності краєзнавчого музею в умовах воєнного стану	299
Гринів Леся Музей історії школи та мікрорайону Опришівці.....	303
Демиденко Надія Діяльність Роменського музею Олександри Деревської: ретроспектива та сьогодення.....	308
Іванець Оксана Державний політехнічний музей імені Бориса Патона під час воєнного стану в Україні 2022 року	313
Івченко Богдан Використання в музейній роботі онлайн-курсу для дітей 6–11 років з правил поведження на вибухонебезпечних територіях	318

Карлова Ольга

Робота музейного комплексу «Перемога» Харківської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 97 Харківської міської ради Харківської області в умовах воєнного стану 321

Коханенко Юлія

Вплив воєнного стану на науково-освітню роботу музеїв України 325

Крючкова Ганна

Вплив воєнного стану на науково-освітню роботу музеїв в Україні 327

Кулінська Галина

Вплив воєнного стану на науково-освітню роботу музеїв в Україні 331

Лавренко Валерія

Музейний освітній хаб в умовах війни: від інтуїтивних рішень до формування стратегії (з досвіду Дніпропетровського національного історичного музею імені Д. І. Яворницького) 334

Літвінчук Юрій

Збереження Україною пам'яток культури в умовах повномасштабної російської агресії 338

Мазур Віктор

Робота музеїв при закладах освіти Закарпатської області в умовах воєнного стану — здобутки та проблеми 341

Палинчак-Кутузова Василина

Науково-освітня робота тилових музеїв в умовах повномасштабної війни (на прикладі КЗ «Закарпатський обласний краєзнавчий музей ім. Т. Легоцького» ЗОР) 344

Пільтяй Наталія

Освітня діяльність Національного заповідника «Гетьманська столиця» в умовах воєнного стану 348

Проців Микола

«Україна — країна переможців!» — тематичний урок
у Бережанському краєзнавчому музеї..... 353

Прядко Наталія

Роль музеїв в освітньому процесі у період воєнного стану 358

Пушкар Ірина

Реалії сьогодення музеїв Харківщини 370

Ричкова Лариса, Зарянська Тетяна

Актуалізація культурної спадщини в умовах війни
через роботу музею історії школи 371

Рябова Оксана

Музей як оберіг культурної спадщини українського народу.. 373

Савчук Надія

Робота шкільного краєзнавчого музею в умовах
воєнного часу..... 377

Сідельова Ірина

Онлайн-програми Харківського художнього музею
з музейної педагогіки в умовах воєнного часу 381

Трощинська Олена

Освітня діяльність Національного історико-культурного
заповідника «Чигирин» у період воєнного стану 384

МУЗЕЙНА КОМУНІКАЦІЯ
В УМОВАХ ВІЙНИ

Барвінок Юлія

Робота «Дитячого музейного простору»
історико-архітектурного комплексу «Резиденція
Б. Хмельницького НІКЗ «Чигирин» в умовах
воєнного стану 390

Біксей Людмила

Музейна комунікація в умовах війни..... 396

Браташук Марія

Участь історико-краєзнавчих музеїв у процесі національно-патріотичного виховання дітей та молоді в умовах воєнного стану (на прикладі роботи історико-краєзнавчого музею «Народна скарбниця») 400

Малець Тетяна

Українська світлиця..... 405

Мосенкіс Юрій, Димшиць Едуард, Лубинська Марія

Українські музеї за кордоном у воєнний час 406

Пальона Ольга

Музейна комунікація під час повномасштабної війни: досвід роботи Музею історії міста Краматорської міської ради 409

Пісцова Марія

Майстер-клас — активна форма музейної комунікації..... 413

Рокицька Ольга

Шкільний музей у національно-патріотичному вихованні учнівської молоді 416

Удовиченко Ірина

Музей як культурний хаб у період воєнного стану 422

ВСТУПНЕ СЛОВО

Санна Альтнодер¹

голова департаменту рухомої спадщини та музеїв сектору культури ЮНЕСКО

Ваші Високоповажності, Пані та Панове!

Для мене велика честь і задоволення брати участь від імені ЮНЕСКО у цій важливій конференції, присвяченій ролі музейної педагогіки у науковій освіті.

Передусім я б хотіла висловити вдячність організаторам, у тому числі Міністерству освіти і науки України, Міністерству культури та інформаційної політики України і Кафедрі ЮНЕСКО з наукової освіти при Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, за запрошення ЮНЕСКО до участі в цій конференції.

Цей актуальний захід стане платформою для висвітлення поточної ситуації та труднощів, а також для обговорення конкретних дій для посилення ролі музеїв у науковій освіті, особливо під час кризи.

Музеї — це середовище неформального навчання для покращення наукових знань і мотивації учнів, а також для оптимізації зв'язків між наукою та повсякденним життям. Вони стають усе більш важливими в популяризації науки серед усіх учнів.

Музеї можуть зміцнювати наукові концепції, розвивати практики, які використовують вчені та інженери, і посилювати повагу до занять наукою. Рекомендації ЮНЕСКО 2015 року щодо захисту та популяризації музеїв і колекцій,

1 Авторські права на фото належать: Elodie Grégoire

їх розмаїття та їх ролі в суспільстві також наголошують на ролі музеїв у розвитку формальної та неформальної освіти й навчання протягом життя.

Отже, музеї відіграють усе важливішу роль у популяризації та підвищенні привабливості наукової освіти.

За даними Звіту ЮНЕСКО 2021 року про положення музеїв в усьому світі, пандемія COVID-19 серйозно вплинула на всю музейну галузь на глобальному рівні, від освіти до фізичного доступу до музеїв, а з іншого боку, уможливила упровадження у музеях цифрових і наукових інновацій, коли криза створила нові шляхи залучення до дистанційного навчання, дослідження та співпраці, не лише в науковій освіті, а й в інших сферах.

У той час, як деякі музеї скористалися цими можливостями для розширення цифрового доступу, виникли значні труднощі через цифрову нерівність різних регіонів, особливо там, де музейна мережа є все ще крихкою (в Африці та малих островних державах, що розвиваються). Тож критично важливо й надалі розвивати цифрові технології для інвентаризації та оцифрування колекцій з метою їх збереження і надання міцного фундаменту для наукової освіти.

У нашій роботі в ЮНЕСКО ми щоденно на практиці бачимо цінність, яку можуть принести ці цифрові технології, завдяки видатним зусиллям наших партнерів, завдяки таким методам, як супутникове спостереження або оцифрування колекцій. У цьому є великий потенціал для збереження спадщини та визначення походження предметів культури.

У час кризи збереження та захист культурної спадщини, музеїв і культурних інституцій є важливим як ніколи.

Починаючи з 24 лютого ЮНЕСКО працює в координації з партнерами з ООН та органами влади України над вжиттям надзвичайних заходів на підтримку України в межах свого мандату щодо освіти, культури, науки, інформації та комунікації.

Ми акцентуємо принципи міжнародного права в усіх сферах нашого мандату.

Ми наголошуємо на тому, що збереження культури та спадщини є ключовим принципом міжнародного права відповідно до всіх наших міжнародних конвенцій.

Нині ми діємо в усіх сферах нашого мандату на підтримку та захист культури, на забезпечення неперервності освіти, на захист журналістів.

З цією метою ЮНЕСКО, наприклад, координує разом із Малою академією наук України поширення наукових інструментів, таких, як набори для наукових експериментів Global Microscience Experiments kits, для забезпечення неперервності освіти переміщених учнів і популяризації наукової освіти, зокрема за допомогою музеїв.

Окрім того, оскільки технологічний прогрес відіграє важливу роль у музейній освіті, було вжито заходів для підтримки цифрової трансформації українських музеїв. ЮНЕСКО наразі обговорює з Малою академією наук України питання допомоги в розробленні віртуального порталу Музею Сковороди.

Серед інших ініціатив ЮНЕСКО скеровує міжнародні зусилля на запобігання нелегальному переміщенню культурних об'єктів України та боротьбу з ним, надаючи конкретну допомогу на місцях. Було організовано три онлайн-тренінги для музеїв у партнерстві з Міністерством культури та інформаційної політики України й міжнародними партнерами. На цих тренінгах було розглянуто конкретні надзвичайні захисні заходи для фахівців музеїв і культурних установ у зимовий період. У тренінгах взяли участь більше 700 українських фахівців.

Дорогі учасники, експерти й колеги!

Дедалі більша взаємопов'язаність і культурна різноманітність сучасних суспільств трансформувала способи культурного обміну, вираження й передачі, а також способи формування освіти, її надання та доступу до неї.

Країни-члени ЮНЕСКО висловилися за необхідність міждисциплінарної синергії, особливо у сфері культури й освіти, для популяризації та захисту культурної різноманітності як позитивного ресурсу і передумови сталого розвитку.

Музеї є ключовим простором для реалізації та поширення цієї візії.

У цьому контексті ЮНЕСКО розробляє всесвітню концепцію інтеграції культурної та мистецької освіти, і у 2023 році в Об'єднаних Арабських Еміратах відбудеться Всесвітня конференція ЮНЕСКО з культурної та мистецької освіти.

Конференція не лише відкриє нові шляхи для взаємодії між сферами культури та освіти, вона також дозволить трансформацію музейної педагогіки в соціальному контексті, який постійно змінюється.

На завершення я хотіла б ще раз запевнити вас у глибокій солідарності ЮНЕСКО з українською спільнотою та в нашій відданості справі захисту культурної спадщини України. Ви можете розраховувати на повну підтримку ваших зусиль з боку ЮНЕСКО.

Бажаю всім вам продуктивної та успішної конференції.
Дуже дякую за увагу!

ВСТУПНЕ СЛОВО

Сергій Бабак

кандидат економічних наук,
доктор технічних наук,
голова Комітету
Верховної Ради України
з питань освіти, науки та інновацій

Одна з базових потреб людини — задоволення природної цікавості до пізнання навколишнього світу. Суспільство завжди потребуватиме громадян, здатних бути творцями і дослідниками, винахідниками і мислителями, які ухвалюють рішення у відповідь на сучасні виклики. У цій перспективі роль історичної спадщини, її збереження, захист, вивчення та вдосконалення завжди залишатиметься важливою у посередництві між минулим і майбутнім, між традицією та інноваціями. Музеї у цьому відіграють вагомую роль, допомагають кожній людині розвинути конструктивні та тривалі відносини з історією, культурою чи загалом з наукою.

Щиро радий, що ці та багато інших актуальних питань, пов'язаних із музейною тематикою, зокрема в контексті війни, сформували порядок денний цьогоорічної Міжнародної науково-практичної конференції «Музейна педагогіка в науковій освіті». Надзвичайно приємно вітати усіх, хто долучився до роботи конференції, щоб спільно дискутувати, шукати розв'язання проблем і працювати задля нашої перемоги.

Україна — країна з великим науковим потенціалом, який має стати нашою рушійною силою у впровадженні інновацій та відбудові країни. І ми над цим уже працюємо. Так, завдяки розвитку ініціативи Малої академії наук України у різних областях України нині тривають роботи з відкриття

інтерактивних наукових просторів — музеїв науки. Зацікавленість наукою — це те, що варто прищеплювати з наймолодшого шкільного віку й розвивати впродовж усього життя. Наше завдання — підтримувати тих, хто творитиме майбутнє, надихати їх на нові ідеї та рішення. А музеї науки саме і є такими просторами, де складні формули з підручників пояснюються в інтерактивний спосіб, де ми можемо їх змінювати і спостерігати за результатами.

Бажаю всім енергії та наснаги. Слава Україні!

ВСТУПНЕ СЛОВО

Станіслав Довгий

доктор фізико-математичних наук,
професор, академік НАПН
і НАН України,
президент Малої академії
наук України

У друге цього року радий вітати всіх вас на наших науково-освітніх заходах, присвячених тематиці музейної педагогіки, її взаємозв'язку з науковою освітою, залученням до наукової діяльності.

Нещодавно весь світ побачив кадри, як російські окупанти викрадали історичні колекції з музеїв Херсонщини, і не тільки там. Постраждали музеї у багатьох областях України, частина з яких знищені, а частина розграбовані. Ворог не приховує своєї загарбницької мети. Тож нам надзвичайно важливо відчувати свою силу та можливість змінити перебіг історії, оскільки за нами правда, за нами справедливість і ми перебуваємо на рідній українській землі.

Сьогодні дуже важливо бути однією спільнотою. Саме тому ми у Малій академії наук України започаткували комплексну програму зі створення музеїв і центрів науки в регіонах України — на заході й центрі. Ця ініціатива об'єднала багатьох: і науковців, і освітян, і представників влади та бізнесу, а також партнерів за кордоном. Так, ще навесні у квітні було відкрито музей науки у Львові, а вже найближчим часом плануємо відкриття музею науки у Чернівцях та відновлення діяльності Музею науки у Києві з оновленою експозицією. Дуже приємно, що Європейська мережа центрів і музеїв науки Ecsite підтримала ініціативу МАН, як і багато центрів і музеїв науки з різних країн

світу. У межах цієї ініціативи для наповнення експозиційних просторів МАН отримала вже дві виставки як гуманітарну допомогу з Данії — із Центру науки «Експериментаріум» та Німеччини — з Музею «Технозеум», а також ще кілька виставок перебувають у процесі транспортування в Україну, зокрема з Німеччини, Швейцарії, Нідерландів, Бельгії, Франції, Фінляндії.

Наша конференція — це також об'єднання зусиль багатьох інституцій. Уже кілька років поспіль її організаторами є Міністерство освіти і науки України, Міністерство культури та інформаційної політики України, Національна академія наук України, Національна академія педагогічних наук України, Національна академія мистецтв України, Національний центр «Мала академія наук України» та кафедра ЮНЕСКО з наукової освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Для нас велика честь, що до цього річної конференції приєдналися представники із закордону — наші друзі й партнери з ЮНЕСКО, Центру науки «Еврика» (Фінляндія), а також Українського музею у Чикаго. Проте найголовніше — я щиро радий, що тут представлено таке велике коло музеїв, а також освітніх і наукових установ з різних куточків нашої країни — 21 області та міста Києва.

Бажаю всім добра, миру та якомога швидшої перемоги! Слава Україні!

ВСТУПНЕ СЛОВО

Олексій Шкуратов

доктор економічних наук,
заступник міністра
освіти і науки України
з питань європейської
інтеграції

Зособливою радістю приєднуюся до роботи Міжнародної науково-практичної конференції «Музейна педагогіка в науковій освіті». Від імені Міністерства освіти і науки України надсилаю вітання всім учасникам. Україна вже більше восьми місяців живе в умовах воєнного стану, кожного дня нас очікують нові виклики, але ми продовжуємо працювати, і наша конференція є цьому чудовим прикладом.

Цього року вже вдруге дискутуємо й обговорюємо потенціал і можливості використання засобів музейної педагогіки у навчальному процесі в умовах воєнного стану. Дуже важливо, що напрацьовані пропозиції та рішення знаходять практичне застосування, розширюють освітні можливості та пропозиції для українських школярів. Більше того, саме збагачення спектра освітніх пропозицій покликане сприяти зменшенню негативного впливу війни на освіту наших дітей, забезпечити їм доступ і рівні можливості освіти.

Міжнародна науково-практична конференція «Музейна педагогіка в науковій освіті» організована, щоб кожен з нас відчув плече один одного, з вірою у перемогу, майбутній мир і розквіт виснаженої та стражденої України. Адже музеї завжди були креативними просторами, осередками творчої інтелігенції, митців, науковців, педагогів, інженерів, місцем народження і втілення ідей. Міжнародне залучення учасників

конференції — це також ще один крок до інтеграції зі світовими освітніми й науковими середовищами, можливість тримати увагу закордонної спільноти на подіях, які відбуваються в Україні.

Щиро вірю, що розпочаті у межах конференції дискусії триватимуть і поза її роботою, а також дадуть поштовх до розв'язання актуальних проблем та забезпечення незворотного процесу майбутнього інноваційного прогресу України. Дякую всім, що забезпечуєте діяльність ваших закладів та установ, незважаючи на всі обставини й перешкоди, а також створюєте умови для навчання та саморозвитку наших прийдешніх поколінь.

ВСТУПНЕ СЛОВО

Ростислав Карандєєв

доктор філософії в галузі економіки,
перший заступник
міністра культури та
інформаційної політики України

Надзвичайно приємно вітати учасників щорічної Міжнародної науково-практичної конференції «Музейна педагогіка в науковій освіті». Дякую вам усім за те, що ви не втомно працюєте й генеруєте ідеї, а ваші музеї відкривають двері відвідувачам і демонструють нові виставки. Важливо, що кожен із нас долучається до такої необхідної тепер дискусії про культуру й освіту, культуру і науку. Можливо, ці сфери нині, коли українське суспільство живе в умовах війни, мають навіть більше значення для нас, для нашого майбутнього і потребують ще більшої уваги соціуму.

Музеї вже неодноразово ставали мішенями російських загартників. Знищено багато об'єктів культурної спадщини, зруйновано людські життя і долі. Війна змушує нас переосмислювати роль і значення музеїв у суспільстві, заново відкривати красу та велич наших пам'яток історії та культури, предметів і творів мистецтва. Більше того, сьогодні в Україні зростає запит громадськості на культуру та мистецтво.

Міністерство культури та інформаційної політики України працює над утіленням і реалізацією проектів, спрямованих на оцифрування національної спадщини, створення цифрових онлайн-проектів і платформ, де ми об'єднуємо діяльність усіх задля привернення уваги світової спільноти до війни в Україні. Роль музеїв у цьому процесі вагома й виняткова, оскільки

йдеться не лише про фіксацію злочинів та руйнувань, які здійснюють російські загарбники, а й передусім про фіксацію історичних подій для майбутніх поколінь.

Конференція з музейної педагогіки є одним із таких майданчиків, де ми обговорюємо й фіксуємо саме свій досвід музейної діяльності, свої методичні напрацювання та рішення, як і шукаємо нові ідеї для реалізації, для розвитку культурної сфери. Ми маємо працювати над створенням нових освітніх продуктів, щоб збагачувати освітні можливості для українських громадян, які нині, на жаль, вимушено перебувають у різних куточках світу.

Бажаю всім берегти себе, не опускати руки і підтримувати один одного!

ВСТУПНЕ СЛОВО

Олег Рафальський

доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України,
директор Інституту політичних
і етнонаціональних досліджень
імені І. Ф. Кураса,
віцепрезидент НАН України

Міжнародна науково-практична конференція «Музейна педагогіка в науковій освіті» вже стала доброю традицією, зустріччю представників науки, освіти, культури, а також усіх, хто прагне творити й розвивати напрям музейної педагогіки. Конференція – це також радісна подія, яка надихає на пошук нових підходів у нашій роботі, заохочує подивитися на проблеми з іншої перспективи, а в період повномасштабної війни — це й можливість взаємної підтримки, консолідації зусиль задля нашого майбутнього, майбутнього України.

Дуже приємно бачити, коли гортаєш програму конференції, що автори порушують міждисциплінарні проблеми, розглядають музейну педагогіку у взаємодії з наукою, науковою освітою, враховуючи застосування сучасних інформаційних технологій, а найголовніше, що все це ми продовжуємо робити в умовах воєнного стану. Ворог прагне знищити нашу культурну ідентичність, наші наукові досягнення, наші наукові інститути, заклади освіти, взагалі все, що зустрічає на своєму шляху. Проте ми вкотре засвідчуємо свою творчість і винахідливість, знаходимо силу духу, щоб протистояти цьому, щоб захистити нашу свободу, демократичний вибір та європейський вектор розвитку.

Поступово ми спостерігаємо, як відновлюється діяльність закладів освіти та культури, відбудовуються музеї і навіть відкриваються нові інституції. У цьому контексті варто відзначити

саме діяльність Малої академії наук України, яка продовжує працювати над реалізацією ідеї зі створення музеїв науки в Україні. Ще до початку повномасштабного російського військового вторгнення була розпочата робота з упровадження інноваційних технологій в освітню практику, і доволі радісно, що робота триває надалі й найближчим часом ми побачимо нові інтерактивні науково-освітні простори у різних регіонах України.

Усім невичерпного оптимізму та міцного здоров'я!

ВСТУПНЕ СЛОВО

Олег Топузов,

доктор педагогічних наук, професор,
академік НАПН України,
віцепрезидент НАПН України,
директор Інституту педагогіки
НАПН України

Одним із пріоритетних завдань повоєнної відбудови України є реалізація дієвих механізмів компенсації освітніх втрат, зумовлених руйнуванням освітньої інфраструктури, порушенням традиційних комунікацій між суб'єктами освітнього процесу, вимушеним переміщенням здобувачів освіти та педагогів у безпечні регіони.

В умовах надзвичайних подій освітні втрати є неминучими. Наслідком незапланованих зупинок освітнього процесу є прогалини в знаннях і навичках учнів у порівнянні з очікуваними результатами, визначеними стандартами освіти. Освітні втрати учнів мають накопичувальний ефект та поглиблюють освітні нерівності.

Зважаючи на безпекову ситуацію та технічні можливості, значна частина учнів позбавлені можливості систематично відвідувати навчальні заняття та своєчасно виконувати завдання. Натомість вчителі мають труднощі щодо обсягу та глибини викладу навчального матеріалу, а також своєчасної перевірки результативності його засвоєння учнями.

Найсуттєвішими такі втрати є для наукової освіти, оскільки більшість учнів навчаються дистанційно та не можуть працювати з реальними приладами й обладнанням, а освітній процес не забезпечує повноцінне формування експериментальних умінь і навичок.

Відтак в сучасних умовах важливим інструментом компенсації освітніх втрат стає музейна педагогіка. За період з 24 лютого вітчизняні музейники напрацювали унікальний досвід з організації науково-освітніх програм і проєктів, які стали для вимушено переміщених здобувачів базової середньої освіти безпечними локаціями навчання та психологічної реабілітації.

Ініціатива Малої академії наук зі створення інтерактивного освітньо-музейного простору, успішно реалізована в безпечних регіонах країни, підтвердила його ефективність як механізму компенсації освітніх втрат з природничих наук, математики тощо.

Узагальнення та популяризація такого досвіду є одним із напрямів роботи цьогорічної конференції, що вже стала традиційною, а також має важливе значення як для розвитку сучасного музею та музейної педагогіки, так і для відновлення та розбудови вітчизняної освіти і науки.

ВСТУПНЕ СЛОВО

Валерій Бітаєв,

доктор філософських наук,
професор, академік НАМУ,
перший віцепрезидент
Національної академії
мистецтв України

Мені дуже приємно, що наші зібрання стали вже традиційними, і це має свій високий сенс. Незважаючи на всі обставини, ми продовжуємо свою роботу. З'являються нові практичні напрацювання, які, безумовно, потребують теоретичного осмислення й узагальнення. Саме в цьому, на мій погляд, полягає сенс нашого заходу, нашої конференції. Безперечно, цей світ, який змінюється, накладає на нас цілу низку нових завдань і викликів. Я задоволений тим, що ми не зупиняємося, ми продовжуємо нашу роботу, ми впроваджуємо нові заходи, які спрямовані на розвиток музейної педагогіки і всіх інструментаріїв, що можуть бути дієвими у цьому напрямі.

На сайті Міністерства культури та інформаційної політики України можна побачити жахливі кадри. Там є фотографії стану експозиції херсонського музею, який вщент розбито, знищено й розграбовано. На жаль, у такому стані в Україні нині більше ніж 500 закладів та установ культури й мистецтва. Національна академія мистецтв України вийшла з конкретною ініціативою: завдяки творам наших художників, митців, членів-кореспондентів, академіків нашої академії сприяти відновленню фондів херсонського музею, створити нові експозиції. Ідея полягає у тому, щоб оживити музей, і в цьому ми маємо максимально допомагати.

Я дуже радий, що ініціативи, запропоновані учасниками наших попередніх конференцій, мають сьогодні позитивний, широкий міжнародний резонанс. Ми мали змогу в цьому переконатися минулого місяця. У межах діяльності Національної академії мистецтв України, спільно з музейною громадськістю Швеції ми провели наукову конференцію, складовою якої була і проблематика музейної педагогіки. Також за сприяння нашої академії відкривається експозиція Національного музею «Київська картинна галерея» у Швейцарії. Там ми ставимо завдання не тільки надати більш широку уяву про те, чим живе сьогодні Україна, які є творчі надбання, а й показати ті інструментарії, які, безумовно, будуть сприяти поширенню програм музейної педагогіки.

Підсумовуючи, хочу сказати, що робота триває і вона є надзвичайно важливою. Зі свого боку хочу особисто подякувати нашим колегам, а саме Національному центру «Мала академія наук України» і особисто Станіславу Олексійовичу Довгому, Василію Дунцю.

Бажаю всім учасникам творчого натхнення та нових ідей!

РОЗБУДОВА НАУКОВОГО КАПІТАЛУ СУСПІЛЬСТВА

Мікко Милликоскі¹,

директор
Фінського центру науки «Еврика»,
м. Вантаа, Фінляндія
mikko.myllykoski@heureka.fi

Сьогодні я хочу поділитися з вами своїми думками щодо того, як побудувати науковий капітал суспільства. Врешті, це саме те, чим ми займаємося. Якщо подивитися на музеї науки як на глобальний рух, то можна помітити декілька моментів. Лише за 50 років музеї науки перетворилися на мережу з близько 3000 музеїв у всьому світі. Усі ці заклади залучають до науки свою аудиторію і надихають її до занять наукою. Також музеї науки покращують добробут своїх відвідувачів: кожен, хто приходить до такого музею, виходить звідти збагаченим. І останнє в цьому списку, але не останнє за важливістю: музеї науки впливають на те, як молодь обирає свою майбутню професію.

Якщо ми питаємо себе: «Де нам знайти дослідників майбутнього?» — цього недостатньо, оскільки нам також потрібно подумати про те, де нині є аудиторія, яка буде здатна оцінити дослідження. Дуже легко зрозуміти, чому не достатньо тільки формальної освіти. Люди витрачають лише 5% свого часу, окрім сну, на формальну освіту. Тож навчання впродовж усього

1 Авторські права на фото належать: Veikko Somerpuro

життя (і навчання завширшки в усе життя) має як свої труднощі, так і надає можливості. Більшість із того, у що ми віримо і що ми вважаємо правдою, походить не з ресурсів формальної освіти. Із традиційної точки зору на наукову комунікацію, ми, як професіонали у цій сфері, звісно, є експертами, а тому ми часто дивимося на нашу аудиторію зверху і ставимо запитання: «Що ми хочемо, щоб вони дізналися?»

Коли ми говоримо про популяризацію науки, то часто думаємо: «Ми робимо так, щоб вам було легше це зрозуміти». Коли ж ми говоримо про наукову комунікацію, то маємо на увазі, що ми показуємо аудиторії, що є важливим. А коли ми кажемо про наукову освіту, то маємо на увазі, що ми ведемо аудиторію у правильному напрямі. Коли йдеться про наукову грамотність, то часто думаємо, чи може наша аудиторія зрозуміти те, що ми говоримо чи пишемо. Однак зрозумійте мене правильно: я не пропоную припинити робити все це. Я лише вважаю, що цього недостатньо. Нам потрібно на деякий час змінити точку зору. Ми працюємо в такій сфері, яку можна назвати «навчання за вільним вибором», тож аудиторія може самостійно обирати програму власного навчання. І врешті-решт, наша аудиторія буде вирішувати, що для неї важливо, цікаво і має значення. Саме для цього потрібні сучасні методи залучення аудиторії до науки. Потрібно розширювати й поглиблювати участь аудиторії. Також тут нам потрібен діалог. І коли я кажу про діалог, то маю на увазі, що ми маємо час від часу зупинятися і слухати. Разом із нашою аудиторією ми маємо надати їй можливості та простір для громадянської науки. Нам необхідна спільна діяльність, спільне творення. У Центрі науки «Єврика» ми змінили наш підхід до аудиторії замість: «Приходьте до нас і проводьте експерименти» ми запрошуємо людей творити щось разом із нами.

Існує таке нове поняття як «науковий капітал», яке може допомогти нам подивитися на аудиторію з іншої точки зору. Під «науковим капіталом» я маю на увазі сукупність усіх знань, позицій, досвіду та ресурсів щодо розуміння науки, які накопичуються в кожній людині впродовж її життя. Тут йдеться не лише про знання, а й також про почуття щодо на-

уки, емоції і ставлення до науки. Про те, що людина розуміє цінність науки й досліджень для свого життя (як у професійному вимірі, так і в особистому житті, хобі та інших заняттях); стежить за науковою інформацією в медіа, бере участь у науковому навчанні. Також тут ідеться про те, як у родині розмовляють про науку, як розвиваються навички та знання, пов'язані з наукою. Це теж означає, що люди знають когось, хто займається наукою, а також обговорюють питання, пов'язані з наукою. Такий новий підхід ставить перед нами певні виклики. Наприклад: ми, як експерти із залучення аудиторії до науки, маємо задуматися над тим, як зробити нашу роботу ще кращою, як дати аудиторії більше і зробити нашу роботу ще більш якісною, ніж тепер.

Для того, щоб підбити підсумки, хочу зазначити: дослідники майбутнього виростуть із тих молодих людей, які нині зачаровані наукою і відчувають, що наука — це їхнє. Якщо ж ми говоримо про аудиторію, що вірить у науку, то вона складається з людей, які мають певні особисті зв'язки з наукою, мають досвід, позиції, власні емоції щодо важливості науки. Отже, «науковий капітал» — це певна основа, яка допомагає зрозуміти, як людина може користуватися науковими дослідженнями й знаннями і застосовувати їх у своєму житті.

Також я хочу сказати, що ми підтримуємо Україну і робимо це не тільки на словах. На щастя, у нас є змога проводити певну роботу разом з Національним центром «Мала академія наук України». Фінський центр науки «Єврика» створив науковий цирк «Єврика», який мандрував із гастролями фінськими школами у минулому. Нині науковий цирк готується до відправлення в Україну в межах проекту за підтримки міністерства освіти та культури Фінляндії. Завдяки цьому проекту українські діти, які були змушені залишити свої рідні місця, матимуть змогу використовувати ті знання, що пропонує виставка. Науковий цирк «Єврика» складається з восьми експонатів і платформи для 64 учнів, які можуть подивитися спеціальне наукове шоу «Атом у дії». Науковий цирк скоро вирушить із Фінляндії до Варшави, де пройдуть останні калібрування перед відправкою до України. Також

до нас приїздила команда з України: Марія Дуброва, Ольга Макаренко й Анна Макарова, які пройшли спеціальне навчання для роботи з науковим цирком.

Для мене велика честь бути частиною цієї конференції. Бажаю вам усього найкращого у подальшій роботі.

Слава Україні!

НОВІ ПІДХОДИ ТА МЕТОДИ В МУЗЕЙНІЙ ПЕДАГОГІЦІ

ПОРТАЛ ШЕВЧЕНКА: ОСОБЛИВОСТІ МУЗЕЙНИХ 3D-ТУРІВ

Атаманчук Вікторія,

доктор філологічних наук, доцент, провідний науковий співробітник відділу інформаційно-дидактичного моделювання Національного центру «Мала академія наук України»

Ідея створення науково-освітнього вебпорталу «Тарас Шевченко» [1; 2], належить Малій академії наук України, науковці якої разом із фахівцями з інших установ у 2017 р. здійснили реалізацію масштабного інноваційного проекту. Вебпортал демонструє різноманітні інструменти для виконання дослідницьких та освітніх завдань. Науковці систематизували велику кількість мультимедійних ресурсів, з-поміж яких варто виокремити розділ «Музеї та 3D-тури». У цьому розділі репрезентована велика кількість музеїв, присвячених Тарасові Шевченку («Національний музей Тараса Шевченка», «Літературно-меморіальний будинок-музей Т. Г. Шевченка», «Літературно-меморіальний музей Т. Г. Шевченка в Шевченковому», «Шевченківський національний заповідник», «Шевченківська світлиця», музей «Флігель Тараса Шевченка» та ін.). У статті, присвяченій вебпорталу «Тарас Шевченко», наголошується: «Створено 27 віртуальних 3D-турів музеями та визначними місцями, пов'язаними з Тарасом Шевченком» [3].

Одним із таких музеїв, репрезентованих на вебпорталі, є «Літературно-меморіальний будинок-музей Т. Г. Шевченка». 3D-тур музеєм охоплює панорамні зображення саду із унікальною шовковицею періоду проживання Тараса Шевченка у будинку (1846–1847), інтер'єрів будівлі XIX ст. (рис. 1). Важливим елементом 3D-туру є необхідні коментарі, які окреслюють хронологічні параметри та роз'яснюють події і деталі із життя українського поета, пов'язані з місцем його перебування.

3D-тур «Літературно-меморіальним будинком-музеєм Т. Г. Шевченка» демонструє кімнату Шевченка зі збереженими особистими речами поета: люлькою зі слонової кістки,

Рис. 1. Літературно-меморіальний будинок-музей Т. Г. Шевченка

подарованою М. Костомаровим, керамічною підставкою для чорнильниці, рукописами балад «Лілея» і «Русалка», які були написані у цьому будинку, офортами Т. Шевченка та його художнім приладдям, примірниками «Кобзаря» з автографами поета, його літнім костюмом тощо (рис. 2).

Рис. 2. Літературно-меморіальний будинок-музей Т. Г. Шевченка

Музейні 3D-тури у середовищі вебпорталу «Тарас Шевченко» визначаються відтворенням прикметних для XIX ст. інтер'єрів, демонстрацією збережених експонатів, деталізованими роз'ясненнями, що охоплюють описи пам'ятних місць, переліки

збережених предметів та їхні характеристики, історичні екскурси.

Використані джерела

1. Довгий С. О., Стрижак О. Є., Андрущенко Т. І., Гальченко С. А., Глоба Л. С. та ін. Онтологічний кабінет дослідження життя та творчості Тараса Шевченка в середовищі науково-освітнього порталу KOBZAR.UA : монографія. Київ : Інститут обдарованої дитини, 2016. 175 с.
2. Портал Шевченка. URL: <http://www.kobzar.ua/site/main>
3. Листопад О. Новий погляд на Кобзаря. *Урядовий кур'єр*. 21 червня 2017 р. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/novij-poglyad-na-kobzarya/>

РЕЛІГІЙНА ОСВІТА МОЛОДІ ЯК ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ І КУЛЬТУРИ У СУСПІЛЬСТВІ (НОВІ АКЦЕНТИ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ)

Бабкова Алла,

завідувач інформаційно-методичного відділу
Будинку дитячої творчості
вчитель вищої категорії,
вчитель-методист,
відмінник освіти України
babkova49@ukr.net

*Промінь світла хай пада в серця
й просвітлює морок історії.*

*Promin swiatla niechaj pada w serca
i przeswietla moroki pokolen.*

Karol Wojtyła

Україна ще не має такого досвіду провадження релігійної освіти, який мають європейські школи. У багатьох європейських країнах релігія відіграє важливу роль у шкільному житті, а часами навіть є невід'ємною та обов'язковою частиною освітнього процесу. Але є такі країни, як Данія, Бельгія,

Білорусь, Чехія, де відсутня релігійна освіта. У Нідерландах, Норвегії, Фінляндії, Швеції, Швейцарії релігія у школах — це викладання релігієзнавства та етики. У Швейцарії держава поділена на 26 кантонів, які є різними за своїм етнічним та релігійним складом. Саме тому тут був розроблений спеціальний курс «Релігія та культура», основною метою якого є напрацювання компетентностей у загальних питаннях релігій та традицій.

Особливим випадком в європейській системі освіти є Франція, де викладання релігії в школах (окрім католицьких) заборонено законами.

Іспанія, Австрія, Німеччина мають населення з різним віросповіданням. Проте, оскільки Німеччина — федеративна республіка і питання освіти належать до уряду федеральних земель, релігійне навчання тут організовано по-різному. У більшості федеральних земель німецькі школярі вивчають основи тієї віри, що вони сповідують. Як правило, вибір обмежується двома напрямками — католицьким та протестантським, оскільки жителі Німеччини — переважно християни. Самостійно школярі можуть визначитися щодо того, основи якої релігії вони хочуть вивчати після досягнення 14 років. До цього питання релігії вирішують за них батьки.

Переважна частина населення Греції, Італії, Польщі сповідують одну релігію, що має переваги у впровадженні релігійної освіти.

Прикладом для світу є Польща, яка одна із перших стала для України партнером і надає допомогу українцям, що потребують допомоги, співчутливо, толерантно, людяно.

Привертає увагу високий потенціал закладів освіти м. Кракова у вихованні людяності, толерантності, доброти, співчуття та інших цінних людських якостей. Організовано відвідування музеїв для всіх вікових категорій дітей і підлітків (фото № 1).

Нові умови в Україні виявили необхідність у появі педагогів нового типу, здатних швидко орієнтуватися в навколишній дійсності. У руках педагога в умовах воєнного стану те, настільки розвиненим та вихованим буде майбутнє покоління. Тому дуже важливо визначити пріоритети навчання та виховання.

Поліконфесійний характер українського суспільства тільки ускладнює пошуки оптимального впровадження релігійної освіти. Саме тому для нас важливий досвід Польщі у вирішенні таких проблем.

У Польщі релігійні предмети викладають вчителі відповідно до своїх релігійних уподобань (здебільшого це католицизм). Кваліфікація вчителя, що викладає релігієзнавство, підтверджується церквою. Важливо відзначити національний менталітет цієї країни, який пов'язує етнічність та релігійність. У Польщі проводяться уроки, присвячені «Знанню про християнство» щотижня з 1-го по 10-й клас. У викладанні представлені інші релігії та нерелігійні погляди, проте християнство займає у ньому особливе місце. Стан релігійної освіти у Польщі має зацікавити українських освітян насамперед для загальноосвітньої школи. Директор школи № 133 м. Кракова Даріуш Брок зазначив, що освіта у Польщі є дуже важливою сферою як для держави, так і для релігійних організацій. Знання, досвід, світогляд, які будуть закладені у школі, у майбутньому впливатимуть на соціальні та політичні процеси в суспільстві в цілому.

У школі виділено 2 години на тиждень на релігійні предмети. Викладають ці предмети помічники ксьондзів. Вивчення релігійних предметів добровільне. Сповідування будь-якої релігії, зокрема вибір атеїстичного світосприйняття, є приватною справою кожної людини.

Історично склалося так, що впродовж багатьох століть народ Польщі виражав свої педагогічні ідеали мовою релігії. У поезії Кароля Войтили, Папи Івана Павла II є слова про вітчизну: «Думаючи про Вітчизну, повертаю в бік дерева... Дерево знання добра і зла виростало над берегами рік нашого краю, виростало разом з нами споконвіку, корінням сумління вросло у Церкву». («Drzrwło wiadomości dobrego i ziego wyostalo nad brzegami rzek naszej, Ziemi wyrostalo wraz z nami przez wieki, wrastalo w Kościół korzeniami sumienia») [1, с. 8–9].

Отці та вчителі церкви не цурались науки, охоче користувались тим, що було в ній споріднене з християнською істиною. Для доказів і пояснень істин звертались до діалектики,

філософії, історії, природознавства та інших наук. Вони використовували наукові факти для підтвердження істин у своїх богословських трактатах.

У сучасному світі релігія відіграє не менш важливу роль, ніж в усі попередні епохи існування людства. Вона задовольняє запити широких мас населення стосовно вічних і незмінних питань — існування всесвіту, людини, сенс буття усього існуючого та його подальша доля. Релігієзнавство — це наука про загальні закономірності становлення, функціонування та розвитку релігійного світогляду, релігійної свідомості та релігійних вірувань і організацій як форм духовного життя людства [2, с. 3].

За принципом відокремлення церкви від держави в більшості європейських країн у державних загальноосвітніх школах викладаються релігійні дисципліни.

З відокремленням церкви від школи в Україні був втрачений і спадок православної педагогіки. Роки засилля атеїзму в системі радянської освіти цьому чи не найкращий приклад: жодна радянська громадська обрядовість на змогла замінити Богом дані таїнства та обряди, тому і з відновленням державності України народ знову повернувся до первісного джерела своєї духовності — церкви [3, с. 131, с. 135].

Проаналізувавши досвід інших країн, убачаємо різні шляхи розуміння та упровадження релігійної освіти в шкільних системах. Історія релігії є частиною культури і досвіду різних народів. Діти мають знати про інші народи, інші країни, інші культури. Україна має зв'язки з усім світом, де релігія відіграє значну роль.

Упровадження релігійного навчання в Україні. Сьогодні є правова можливість вивчати християнську етику з 1 по 11 клас — для цього є з грифом Міністерством освіти і науки України навчальна програма та підручники. Проте християнська етика — це предмет варіативної складової (урок за вибором). Міністерство освіти не пропонує у 2022/2023 навчальному році зробити обов'язковим для вивчення в школах предмет «Християнська етика».

Типовим навчальним планом передбачена можливість вивчення учнями 5–6 класів таких предметів як «Етика», «Культура добросусідства», «Вчимося жити разом» або іншого курсу морального спрямування. Курс обирає заклад освіти.

У правому полі для предмету «Християнська етика» передбачена можливість інтегрування в літературу, історію та у музейну позаауручну діяльність. Християнська етика дотична до всіх сфер життя. Християнська етика — це мораль, вона вчить на конкретних прикладах бути доброю людиною, відповідальним громадянином, поважати гідність іншого.

Нині вчені визнали той факт, що з давніх давен освіта та виховання — це та сфера суспільного буття, де інтереси держави та церкви перетинаються.

Приміром, об'єднавши та координуючи зусилля педагогів, богословів і релігієзнавців, вітчизняних і зарубіжних, ми маємо можливість у правових рамках інтегрувати їх у діяльність музеїв при закладах освіти в Україні.

Музейна педагогіка поповнюється завдяки пошуковій діяльності науковців та практиків у музейній справі у закладах освіти. Юні музеєзнавці, які факультативно займаються музейною справою, під керівництвом педагогів, що працюють у шкільних музеях, можуть організовувати секції, студії, клуби тощо, де будуть знайомитися з певними напрямками теології, релігієзнавства та історії релігії і досліджувати їх.

Запозичивши досвід зарубіжних колег, українські педагоги, пристосовуючись до умов війни та критично осмисливши події в суспільстві, зможуть дати певний інноваційний напрям для музейної педагогіки.

Прикладами таких інновацій може бути:

- створення різноманітних інформаційних куточків про історію релігії та культури краю або конкретного міста, або навіть вулиць у музеях при закладах освіти;
- організація диспутів, діалогів, дискусій, квестів тощо;
- проведення конкурсів, або вікторин на знання релігійно-культурних явищ нашої та інших країн.

У руках педагога в умовах воєнного стану те, настільки розвиненим та вихованим буде майбутнє покоління. Діти — майбутнє

кожного народу. Розумна, прогресивна, гуманна, креативна і сучасна нація росте. І чим більше сил, терпіння й уваги приділяти дітям тепер, тим більшою буде впевненість в успішному завтрашньому дні.

Використані джерела

1. Кароль Войтило. Святиня. Вибрані поезії. Київ : Дніпро, 2001.
2. Лузан П. Г. Історія педагогіки та освіти в Україні : навчальний посібник. Київ : ДАКККиМ, 2010. URL: https://web.archive.org/web/20140309041941/http://elibrary.nubip.edu.ua/4719/1/O.Vasuk_P.Luzan_Posibnyk_NUBIP.pdf
3. Лагодич М. Місце та роль релігійної освіти у громадянському суспільстві. Науковий вісник Чернівецького університету. Збірник наукових праць. Чернівці : Золоті литаври, 2004. Вип. 203–204. Філософія. С. 131–135.

ВИКЛИКИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ДЛЯ МУЗЕЮ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (НА ПРИКЛАДІ КІНОМУЗЕЮ)

Голобородов Костянтин,

вчитель історії,
Одеський ліцей № 56 Одеської міської ради,
м. Одеса,
goloborodovkostia1@gmail.com

За умов бойових дій на сході України (починаючи з 2014 року), а особливо після початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року проблема боротьби за національну ідентичність та встановлення історичної справедливості постала гостро. 30 років Незалежності державна історична політика та музейна справа розвивалась суперечливо, з великими проблемами на місцях, що йшло не на користь розвитку музейної справи при закладах освіти. Музеї мають впливати на формування світогляду, актуалізуючи не лише питання пам'яті про минуле, а й визначаючи майбутню траєкторію розвитку суспільства, але як це зробити на прикладі музею Другої світової війни, де все було зведено до двох основних парадигм: радянські солдати та партизани — герої, нацистські та румунські загарбники — аб-

солотне зло. Спробуємо презентувати власний погляд змін на прикладі нашого кіномузею «Пам'ять», який є в нашому ліцеї.

Для початку визначимо, які завдання музею при закладі освіти. Згідно з «Положенням про музеї при дошкільних, загально-освітніх, похзашкільних та професійно-технічних навчальних закладах», які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України, музей має залучати молодь до краєзнавчої роботи, формувати соціальний досвід на прикладах історичного минулого України та надавати допомогу педагогічним колективам навчальних закладів у впровадженні активних форм роботи з учнями [4]. Відповідно до Статуту нашого кіномузею основне завдання в роботі нашого закладу — популяризація патріотичних, бойових, трудових традицій українського народу.

Музей був утворений на базі музею воїнів 15-ї зенітно-артилерійської бригади ПВО, сформованої ще в 1975 році, у 2010 році він був оновлений та перереєстрований як кіномузей «Пам'ять». Музей має військово-історичний профіль, і в основній експозиції представлена історія Одеси в роки Другої світової війни.

Починаючи з 2014 року перед музеєм постав головний виклик — переосмислення історії Другої світової війни з відмовою від усіх радянських пропагандистських кліше. 2015 року Верховна рада України прийняла Закон України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті», який став першим в із так званого антикомунізаційного пакету законів України [5]. Метою цього закону є, умовно, відповідь на питання: «Хто наші герої в 1917–1991 роках?». З огляду на факт, що наш музей засновувався на ґрунті історичної парадигми «великої отечественной війни», де всі борці з радянською владою повинні були бути однозначно ворогами, а українці це «молодший брат великого російського народу», цей закон став своєрідним викликом музею. Потрібно було переглянути усю філософію його існування. Починаючи з 2015 року, і як виявилось, цей напрям став ще актуальнішим після 24 лютого 2022 року, музей почав інформаційну кампанію «Це твої герої, Україно!», метою якої стала популяризація борців за незалежну Україну під час більшовицько-радянської окупації. Цей проект розпочався з українських патріотичних

діячів Одеси: для прикладу, історія Одеської «Просвіти» або життя Івана та Юрія Липи, Святослава Караванського та інших. Потім він переріс у висвітлення загальнонаціональних борців цього періоду.

З прийняттям Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» від 9 квітня 2015 року [3] розпочалася кропітка робота з реекспозиції музею. Цю роботу проводили також відповідно до Законів України «Про освіту» та «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Проблема полягала в тому, що музей був створений у 2010 році, коли існував ще так званий «закон Ківалова-Колісниченка» на стендах була представлена російська та радянська символіка. Тому оновлення музею стало грандіозним, з одночасним доповненням історіями про Революцію Гідності та російсько-українську війну.

Війна стала третім чинником переосмислення ролі музею. У радянський період музей — це збирання предметів з метою постійного або тимчасового експонування, окрім цього, музей — інструмент пропаганди тоталітарної держави. Музей мав місію творити радянську людину, формувати одностайний «патріотизм», заснований на фальшивій історії, забутті національного коріння, маніпуляціях колективною свідомістю. Сучасний музей перестав бути так званим «сейфом речей» чи інструментом політики, натомість він повинен бути майданчиком діалогу, інтерактивним освітнім інструментом формування критичного мислення та формування активних громадянської позиції [1, с. 23–25]. Тому важливо було змінити філософію. Новим підходом у роботі нашого музею стало висвітлення історії окремо взятої людини в загальнонаціональних подіях, коли людина стає на порозі грандіозних змін. Для цього учні почали вивчати історії окремо взятих людей за допомогою музейного експонату. Тому традиційні для музею «Руками не чіпати» ми замінили «Обережно, але можна взяти та подивитись». Ефект не змусив себе чекати — вже на першій подібній екскурсії серед учнів початкової школи це викликало неабиякий інтерес, коли вчитель дозволив взяти до рук музейний експонат.

Війна, яка триває з 2014 року, змусила подивитись по-новому на Другу світову. Тому музей збагатився історіями підпіллям ОУН та УПА в нашому місті, темою, яка раніше була під забороною. Також, якщо раніше музей висвітлював радянських партизанів в одеських катакомбах як однозначних героїв, але з огляду на нові розсекречені відомості усе не так однозначно, що інколи викликає бурхливі відгуки серед батьків здобувачів освіти. Також темою під забороною була історія знищення єврейства під час війни. Саме над цією темою останній рік ми працюємо з нашим музейним гуртком. Проміжні результати ви можете переглянути в YouTube-роліках <https://youtu.be/RqDvcxMrxOo> та <https://youtu.be/RqDvcxMrxOo>, а також в розробленій онлайн-маті <https://uploads.knightlab.com/storymapjs/e82b653f5ea911a0056ae896ee853c2e/znishchennia-ievreyiv-v-odesi-v-roki-drugoyi-svitovoyi-viini/index.html>.

Останні роки тематика заходів визначилась впливом подій, акцентом на національний історичний календар та специфікою нашого кіномузею. Поряд з традиційною моделлю (екскурсіями, лекціями, обговореннями та майстер-класами) учні відвідують спеціальні кінопокази історичних фільмів або фільмів заснованих на реальних подіях з подальшим їх аналізом та обговоренням. Фільмотека музею підготовлена за рекомендаціями Українського інституту національної пам'яті [2]. У кожному заході наявна освітня, виховна та емоційна складова. Емоційна полягає в естетичному сприйнятті кінофільму, освітня передбачає перегляд кінофільму з точки зору критичного мислення та аналізу, а виховна полягає у вихованні патріотичних почуттів у молодого покоління громадян України.

В умовах дистанційного навчання, у зв'язку з карантинном та війною, на жаль, призупинили відвідування музею учнями, тому що в закладі освіти немає укриття, але це не зупинило роботу музею. Музей перейшов в онлайн-формат у вигляді підготовки різноманітних відеороликів та zoom-уроків у музеї.

Отже, вважаємо, що за період війни нам вдалося успішно перебудувати освітньо-виховну роботу музею відповідно до потреб сучасного покоління та реалій нашого часу. Війна обов'язково закінчиться перемогою, в історії всі загарбницькі війни завершувались поразкою агресора. Музей нашого закладу освіти знову

відкриє двері усім охочим, і ми, проводячи екскурсії, будемо розповідати разом із тим, що вже ми знаємо, про героїзм захисників та захисниць українських воїнів і про увесь незламний український народ.

Використані джерела

1. Байкеніч Г., Охрімчук О. Революція в музеї : посібник щодо оновлення змісту експозиції шкільних музеїв. Дніпро : ЛІРА, 2021. 188 с.
2. Пам'ятаємо! Перемагаємо! До Дня пам'яті та примирення та Дня перемоги над нацизмом у Другій світовій війні. Український інститут національної пам'яті — офіційний веб-сайт. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/vchytelyam/metodychni-rekomendaciyi/pamyatayemo-peremagayemo-do-dnya-pamyati-ta-prumyrennya-ta-dnya-peremogy-nad-nacyzmom-u-drugiy-svitoviy-viyni>.
3. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки : Закон України від 09.04.2015 р. № 317-VIII : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text>
4. Про затвердження положень про музеї при дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України : Наказ МОН України від 22.10.2014 р. № 1195. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1415-14#Text>
5. Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті : Закон України від 09.04.2015 р. № 314-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-19#Text>

ДИДЖИТАЛІЗАЦІЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ЯК НАПРЯМ РОЗВИТКУ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Горбул Тарас,

аспірант, кафедра культурології та міжкультурних комунікацій,
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв,
м. Київ

Музейна педагогіка — невіддільна складова діяльності музеїв, яка водночас стала важливим елементом навчальної діяльності університетів. В Україні здебільшого цей напрям

включено до інших предметів, наприклад, до музеєзнавства, історії мистецтв та ін.

Розглянувши досвід найближчих до України європейських країн, варто вказати на актуальні навчальні програми з музейної освіти Польщі та Словаччини [4], також варто запозичити досвід диджиталізації культурної спадщини країн Балтії [2]. Українські дослідники вважають, що «музейна педагогіка в умовах сучасного «суспільства знань» є прикладом інтеграції наукових знань, важливим чинником розроблення нових міждисциплінарних курсів, покликаних наблизити до взаємного обміну гуманітарні, природничі та технічні дисципліни» [1, с. 101], а дисципліна «Музейна педагогіка» розглядається як ключовий предмет навчання на спеціальності «Музеєзнавство, пам'яткознавство», що «визначає змістову складову підготовки студентів шляхом ознайомлення їх зі специфікою організації просвітницької, педагогічної та рекреаційної діяльності у просторі музею» [1, с. 102].

У Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв, наприклад, музейна педагогіка є однією з найґрунтовніших в рамках вивчення дисципліни «Музей в соціокультурному просторі» студентами бакалаврами-культурологами. На нашу думку, засвоєння музейної педагогіки студентами цього фаху стає перспективним не лише для розвитку музейної справи, а й збереження, захисту та популяризації культурної спадщини в умовах сучасної цифрової трансформації цієї сфери.

Музейна педагогіка є невіддільною складовою освітньої діяльності музеїв, яка на думку професора кафедри археології та музеології Павола Тишляра, є важливим чинником популяризації культурної спадщини [5].

Маріон Грубер вважає, що освіту у сфері мистецтва та культурної спадщини варто розглядати як ключовий чинник розвитку суспільства знань і творчих здібностей. Тому дослідник виокремлює два методичні підходи: особисте (екскурсії, круглі столи, бесіди в музеї) та технологічно опосередковане мистецтво та освіта культурної спадщини (аудіогіди, мультимедійні термінали, онлайн-доступ до архівних баз даних та сайти закладів) [3].

Музейна педагогіка, як свідчать дослідження, зазнала значної трансформації та отримала низку нових можливостей завдяки розвитку сучасних технологій. Чжао, П., Сінтонен, С. та Кьянслахті Х. пишуть, що «мистецтво та освіта культурної спадщини прискорилися з появою інформаційно-комунікативних технологій» [6]. Автори, проаналізувавши педагогічну функцію в освіті мистецтва та культурної спадщини у віртуальному середовищі, показали, що навчання у співпраці, конструктивне навчання та персоналізоване навчання є основними частинами педагогічних функцій в освіті мистецтва та культурної спадщини за допомогою ІКТ.

Диджиталізація художніх колекцій та культурної спадщини надають величезні можливості через інтернет для взаємодії з громадськістю та забезпечення співпраці між культурою та освітою. Дослідники Абдурахім К. та Шері Дж. стверджують, що цей процес не лише стимулюватиме розвиток критичного мислення, а й дозволить музеям, архівам та бібліотекам бути більш відкритими, демократичними та сприяти інклюзії.

Використані джерела

1. Караманов О., Сурмач О., Шукалович А. Музейна педагогіка в системі підготовки бакалаврів: можливості педагогічного коледжу. Український педагогічний журнал, 2020, № 1. С. 100–107. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2020-1-100-107>
2. Gorbul T., & Rusakov S. Cultural heritage in the context of digital transformation practices: experience of Ukraine and the Baltic States. *Baltic Journal of Economic Studies*, 2022, № 8(4), P. 58–69. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2022-8-4-58-69>
3. Gruber M. R. The role of e-learning in arts and cultural heritage education. *Kreativität und Innovationskompetenz im digitalen Netz–Creativity and Innovation Competencies in the Web*, 2009. P. 343–350.
4. Porczyński D., & Vargová L. Museum education in semi-peripheries: social, cultural and economic aspects of the globalisation of Polish and Slovak heritage institutions. *Muzeológia a kultúrne dedičstvo*, 2020, № 2(8). P. 31–54.
5. Tišliar P. The Development of Informal Learning and Museum Pedagogy in Museums. *European journal of contemporary education*, 2017, № 3, P. 586–592.
6. Zhao P., Sintonen S., Kyanäslahti H. The pedagogical functions of arts and cultural-heritage education with ICTs in museums—a case study of FINNA

and Google Art Project. International Journal of Instructional Technology and Distance Learning, 2015, № 12(1), P. 3–15.

7. Abduraheem K., Sheri, J. Significance of Digitization of the Cultural Heritage: In the Context of Museums, Archives, and Libraries. In Handbook of Research on the Role of Libraries, Archives, and Museums in Achieving Civic Engagement and Social Justice in Smart Cities, 2022. P. 252–263.

ДО ПИТАННЯ ЗМІН СУЧАСНИХ ВІТЧИЗНЯНИХ МУЗЕЇВ

Казначеева Людмила,

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри івент-індустрій, культурології та музеєзнавства,
Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне
kaznacheeva1710@gmail.com

Не встигли вітчизняні культурні інституції, у тому числі й музеї, оговтатися від карантинних обмежень, як знову виклик, і ще страшніший: повномасштабне вторгнення, справжня війна на усій території України. Попри дискусії: на часі, чи не на часі нині розвиток музеїв, — вони функціонують, працюють у складних умовах, намагаються викристалізувати свої візії. І у майбутньому на нас чекає копітка і непроста робота, аби відбудувати зруйноване ворогом, музеєфікувати сучасні події, що відбуваються.

Для цього варто вже сьогодні поміркувати — що і як потрібно змінити в музеях? Сучасна дослідниця Катерина Смаглій, акцентуючи увагу на системних проблемах у музейному середовищі, які, на жаль, ніяк не вирішувалися останнім часом, запропонувала так звані «шляхи реанімування» сучасного вітчизняного музейного середовища, які, безперечно, потребують діалогу. Це брак науково-методичного забезпечення діяльності музеїв через відсутність спеціалізованої науково-дослідної інституції, необхідність створення нового музейного дискурсу, потреба у децентралізації музейного управління шляхом відокремлення музеїв від держави, посилення ролі незалежних громадських рад, оптимізація музейної мережі,

адміністративна реформа та зміцнення регіональних зв'язків між музеями, забезпечення прозорого державного та недержавного фінансування музеїв, а також підвищення професійного рівня музейних працівників [5].

Музеї мають змінюватися, адаптуватися до вимог сучасності. Для цього справді потрібно робити численні кроки: вивчати аудиторію, робити опитування, долучаючи молодь та студентство, впроваджувати сучасні технології, зважаючи на тотальний вплив інтернету та використання смартфонів. Сучасну людину, особливо дітей та молодь, непросто «відірвати» від гаджетів, тому варто спробувати використати цей реальний факт.

Цікавим є зреалізований у цьому напрямі досвід провідних вітчизняних музеїв — Національного художнього музею України (NAMU), Музею мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків, Одеського художнього музею. Розуміючи сучасні реалії, музеї після проведених досліджень аудиторії видозмінили свою комунікацію з відвідувачами, скомбінувавши її із форматом онлайн. Працівники музеїв просувають свою діяльність у соціальних мережах, проводять на сторінках Instagram, Facebook онлайн-конкурси, заохочують призами та подарунками дописи з хештегами та ін. У контексті таких змін NAMU також здійснив ребрендинг, використавши сучасні інструменти айдентики: створив лого, змінив шрифти, ввів принти та колажі [2].

У сьогоднішніх умовах тотальної цифровізації та диджиталізації важливим є активне використання у практиках музеїв новітніх технологій, зокрема віртуальної та доповненої реальності, які осучаснюють та поживляють музейний простір багатовимірними проєкціями експонатів, пропонуючи відвідувачам абсолютно нові емоції. У музеях потроху відбувається процес створення та впровадження цифрового контенту, з'являються віртуальні експозиції, медіапродукт стає невід'ємною частиною музейного предмету та ін. Щодо застосування доповненої реальності одним із варіантів можна назвати спеціально створені застосунки та додатки для гаджетів, які використовують у інтерактивних інсталяціях та виставках.

Цікаво, що у світових музеях уже пропонують не лише багатомірну візуалізацію музейних експонатів, а й передавання звуків, запахів, відчуттів [1]. Чимало вітчизняних музеїв уже мають досвід використання диджитал-технологій у своїй роботі. І нині точаться дискусії — чи витіснить із часом віртуальність реальні музеї? Це питання поки лишається відкритим, але варто констатувати, що, безперечно, віртуальний простір вже є додатковим середовищем та полем діяльності для сучасних музеїв з метою активізації залучення відвідувачів музею та розширення його аудиторії.

Цікавий досвід використання інтерактивних інноваційних технологій та впровадження нових форм діяльності належить Національному культурно-мистецькому та музейному комплексу «Мистецький арсенал», який упродовж останніх п'ятнадцяти років є творчою лабораторією, яка успішно інтегрує сучасне мистецтво та музейну справу, синтез мистецтв у контексті соціокультурного проектування, пропонуючи інноваційні культурні та музейні продукти. Серед них — масштабні проекти, у тому числі міжнародні, виставки з використанням наукових досягнень та інтерактиву, мистецькі форуми, освітні та навчально-ігрові програми, у тому числі й для дітей та молоді, бієнале сучасного мистецтва та ін. Безперечно, «Мистецький арсенал» є прикладом сучасної культурної інституції, котра започаткувала нові стандарти у культурному житті України та генерує позитивні зміни як у вітчизняному, так і у світовому музейному просторі, досвід якого варто вивчати та втілювати [3, с. 104].

Окремо хочеться звернути увагу на залучення запрошених кураторів — при організації експозицій, виставок, інсталяцій вони можуть вдихнуть нові ідеї, концепції та смисли у діяльність музеїв. Цікаву практику цьому напрямі має, приміром, Музей сучасного мистецтва в Одесі (МСМО), який, починаючи з 2008 року, провів п'ять бієнале сучасного мистецтва. На останніх Одеських бієнале, що відбулися 2015 та 2017 року, були запрошені вітчизняні куратори Мирослав Кульчицький та Михайло Рашковецький, які з локальної події перетворили Одеську бієнале сучасного мистецтва на подію всеукраїнського

масштабу [4, с. 121–126]. Незважаючи на обмежені фінансові та технічні ресурси, ними були реалізовані сучасні концептуальні та стилістичні ідеї, втілені спеціальні проекти, долучені різні арт-майданчики та музейні приміщення міста. Цікавими є експерименти окремих кураторів, які для своїх проектів задіюють усі наявні музейні підвали, вуличний простір та середмістя, використовують експериментальні «інтервенції в основні музейні експозиції», при цьому наголошуючи, що будь-яке втручання в сталий музейний простір повинен здійснюватися дуже виважено та обережно [4, с. 75].

Щодо аудиторії, окрему увагу варто зосередити на формуванні безбар'єрності та доступності до музейних продуктів. Певний успішний досвід у цьому має «Мистецький арсенал», де цілеспрямовано працюють і над створенням безперешкодного та комфортного простору, і над підготовкою та проведенням широкого комплексу програм та спеціальних активностей, адаптованих для людей з інвалідністю [3, с. 107–108].

Скромні роздуми автора не претендують на глибоку аналітичну наукову розвідку, а лише мають на меті привернути увагу спільноти до окремих важливих площин музейної сфери, продовжуючи дискусію щодо майбутнього розвитку вітчизняних музеїв.

Використані джерела

1. Гончарова Н. Технологія доповненої реальності в музейній педагогіці. URL: https://lib.iitta.gov.ua/729775/1/Honcharova_Museums_2021.pdf
2. Гордієнко Т. Музеї йдуть у соцмережі. Це мода, чи необхідність? URL: <https://ms.detector.media/sotsmerezhi/post/22836/2019-05-07-muzei-ydut-u-sotsmerezhi-tse-moda-chy-neobkhdnist/>
3. Івановська Н.В. Проект «Мистецький арсенал» у часопросторі культури України початку XXI століття: дис. канд. мистецтвознавства (доктора філософії): 26.00.01. Київ, 2017
4. Погребняк О., Чепурний Д., Яковленко К. Кураторський посібник. Київ: ІЗОЛЯЦІЯ. Платформа культурних ініціатив, 2020.
5. Смаглій К.В. Європейський досвід реформування музейної сфери. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4581/Smahliy_Yevropeys%27kyu_dosvid.pdf?sequence=1&isAllowed=y

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ МУЗЕЮ В СИСТЕМІ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ТА КОЛЕКТИВНОЇ ПАМ'ЯТІ

Караманов Олексій,

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи,
викладач вищої категорії Педагогічного фахового коледжу,
завідувач Науково-навчальної лабораторії музейної педагогіки,
Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів
ank@online.ua

Важливе значення в сучасних умовах набувають музейні заклади, які є ініціаторами різних освітніх заходів з актуалізації культурної спадщини, уможлиблюють ефективну взаємодію між відвідувачами, генерують новий комунікаційний простір та середовище навчання.

Організація ефективної комунікації в музеї завжди має свої особливості, зумовлені підтриманням постійного інтересу до музейної експозиції, створенням нових можливостей для формування мотивації візиту до музею різновікової аудиторії та активною пізнавальною діяльністю в його просторі. Усе це безпосередньо та опосередковано залежить від наповнення експозиційного простору музею.

Мета нашої розвідки полягає у порівнянні різних аспектів індивідуальної та колективної пам'яті у просторі музею у контексті його просвітницько-педагогічної діяльності.

Відомо, що музей у своїй безпосередній взаємодії з відвідувачами реалізує різні концепції й підходи, пов'язані з індивідуальним та колективним досвідом різних культур. Водночас ця реалізація позиціонує його як потужний центр історичної пам'яті (яка охоплює різні рефлексії-повідомлення про події минулого); колективної пам'яті (формує групове сприйняття та оцінку історичних подій); а відтак, — інструмент історичної політики.

Історична та колективна пам'ять виступають потужними каталізаторами суспільно-політичних змін, соціальних процесів у різних народів, приналежність до яких формує у конкретної людини відчуття гордості або сорому, радості або суму, упевненості або заздрості, організованості або дезорієнтації. Такі відчуття підкріплюють артефакти культури — штучно створені людьми об'єкти (предмети, речі), що мають знаковий або символічний зміст, а також феномени духовного життя суспільства.

Як правило, феномени колективної пам'яті інтерпретуються через поняття, що відносяться до індивідуальної пам'яті — амнезія, забуття, «травма» пам'яті, які виступають у цьому випадку у форматі метафоричних тверджень, зумовлюючи нерозривний зв'язок між поняттями колективної пам'яті та колективного знання.

Одним з найважливіших механізмів, що забезпечує «включення» індивідуальної пам'яті до колективної, можна визначити наратив (автобіографічну життєву історію індивіда), що уможливило переживання та «прожиття» за допомогою різних знаковими засобів пам'яті іншої людини як своєї власної.

Справді, у просторі музею важливим засобом є емпатія, коли людина уявляє себе у ролі автора експонату або зображення, ідентифікує свої думки та дії з ситуацією, суспільною позицією, перспективою, яку вони репрезентують. Окрім цього, можна звернути особливу увагу на комбінування елементів експресії через вираз реакцій страху, подиву, збентеження, любові, сорому або станів радості, тривоги, захоплення [1, с. 158].

Відвідання музею або виставки, де представлена історія людини або фрагменти її життя обов'язково повинно мати терапевтичний ефект для відвернення людини від небажаних спогадів, надмірних переживань, негативного досвіду тощо.

Водночас, на нашу думку, неприпустимим є втручання у колективну пам'ять, що може відбуватися як шляхом знищення її сховищ (будинки, пам'ятки, музеї, тексти, мистецькі твори, «пам'ятні місця»), так і за допомогою зміни її змісту та призначення, адже зміни індивідуальної та колективної пам'яті призводить до зміни ідентичності, позаяк зникнення пам'яті — до її загибелі.

Усе згадане вище пов'язане також із педагогікою пам'яті, де важливу роль відіграє розуміння поминання і аналізу значень

пам'яті для свідомості та власної ідентичності кожної людини, адже вона може виступати у різних форматах, — з одного боку, як пам'ять індивідуальна та колективна, з іншого — як суспільна та історична. Усе це може мати як локальний, регіональний, національний, так і глобальний, міжнародний виміри [2, с. 14].

У цьому контексті надзвичайно актуальним є діалог індивідуальної і колективної пам'яті, різних колективних пам'ятей, колективної та історичної пам'яті, який може відбуватися під час проведення різних музейних заходів, зокрема, з просвітницькою, навчальною або рекреаційною метою.

Приміром, якщо певна ідея стосується індивідуальної або колективної пам'яті, варто конкретизувати свій задум для відповідної репрезентації минулого, емоційного забарвлення образів, подій, соціальних явищ, політичних процесів. Важливо стимулювати інтелектуальну активність відвідувачів, їх здатність до аналізу та критичного мислення, а також моделювати різні історичні ситуації. Від цього залежить характер конструювання музейного простору (культурна пам'ять, корпоративна пам'ять, соціальна пам'ять, пам'ять про конкретні події та історичні персоналії).

Як підсумок, зазначимо, що індивідуальна пам'ять є унікальною комбінацією індивідуальних спогадів, а колективна пам'ять, своєю чергою, своєрідною людською здатністю для створення й підтримки соціуму. Якщо колективні спогади накладаються на спогади індивідуальні, це забезпечує нам набагато зручніший і надійний контроль над останніми; проте потребує існування особистих спогадів.

Колективна пам'ять являє собою масив інформації, заснованої на індивідуальних спогадах. Індивідуальна пам'ять формується в кожній окремій особистості завдяки її участі у процесах комунікації. Якщо комунікація припиняється або з певних причини змінюються межі комунікативної реальності, то запускається процес забуття, адже людина пам'ятає тільки те, що може повідомити і для чого може знайти місце у межах колективної пам'яті.

Фактично репрезентація різних аспектів життя особистості у системі індивідуальної та колективної пам'яті в музейному просторі можуть слугувати своєрідними маркерами і вказувати на:

- характер її діяльності;
- соціальну активність;
- рівень розвитку інтелектуальних здібностей;
- характер комунікації з іншими людьми;
- особливості поведінки у різних ситуаціях тощо.

Не викликає сумніву, що саме у такий спосіб музей, реалізуючи завдання просвітницько-педагогічної діяльності, уможливорює розуміння актуальних контекстів комунікації для кожної особистості з позицій її світогляду, культури, віку, життєвого досвіду та професійних умінь і навичок.

Використані джерела

1. Караманов О. В. «Фрагменти життя» особистості як об'єкт психолого-педагогічних досліджень у музейному просторі. Четверті Зарембівські читання: Матеріали Четвертих Всеукраїнських Зарембівських наукових читань «Українське пам'яткознавство: сучасні проблеми та тенденції», присвячених 150-річчю від дня народження акад. В.І. Вернадського (м. Київ, 17 квітня 2013 р.). Київ: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОPIK, 2013. С. 157–160;
2. Kranz T. Pedagogika pamięci jako forma edukacji muzealnej. Wizyty edukacyjne w Państwowym Muzeum na Majdanku. Poradnik dla nauczycieli. Lublin: Państwowe Muzeum na Majdanku, 2012. S. 11–25.

ІСТОРИЧНА РЕКОНСТРУКЦІЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ (НУШ)

Корнієнко Ольга,

учитель історії I категорії,

старший учитель,

керівник шкільного музею,

Харківська гімназія № 86 Харківської міської ради

Харківської області, м. Харків

olga-korn0029@ukr.net

В умовах реформування української системи освіти її переорієнтації на принцип формування ключових предметних компетентностей на уроці, через активну практичну діяльність

школярів, постала необхідність пошуків оптимальних методів та форм організації змісту історичної освіти. Важливе місце серед означених форм посідає перспективний напрям — музейна педагогіка. Маючи специфічний набір методів історичного пізнання, вона допомагає сформувати історичні та загально-особистісні компетентності здобувачів освіти.

У сучасному освітньому процесі елементи музейної педагогіки, які інтегруються в освітнє середовище, відходять від традиційних видів діяльності, таких, як екскурсія чи лекція-розповідь. Більшість педагогів-музейників вважає, що важливою умовою виконання освітніх програм є використання елементів музейної педагогіки через застосування інтерактивних розвивальних методів навчання. Інтерактивність — це взаємодія, процес комунікації, який передбачає діалог з метою перетворення узагальненої інформації на особистісні знання [9, с. 12]. Музейна інтерактивність часто досягається завдяки методу історичної реконструкції, що забезпечується використанням образно-емоційних прийомів: зануренням до історичного середовища, театралізацією, рольовою грою, відтворенням предмета чи процесу, моделюванням соціальних ролей.

Потенціал впливу елементів музейної педагогіки на якість та результативність шкільного навчання історії ще не достатньо досліджений, хоча сама ідея створення шкільного музею, його використання у процесі освіти та виховання не є новою. Історію музейної справи в Україні досліджували М. Бондар [1], Р. Маньковська [6], В. Солодова [10], історію музеїв при закладах освіти — Ю. Омельченко [7]. Питанням діяльності шкільних музеїв та організації краєзнавчої роботи в школі присвятили свої праці К. Гайда [2] та Ю. Омельченко [7]. В Україні напрацьовано значний досвід роботи з дітьми та молоддю у рамках музейної педагогіки. Питання перспектив означеного виду педагогіки постійно обговорюються музейною та педагогічною спільнотою. Дана тема була в центрі уваги учасників Всеукраїнських музейних фестивалів (2005, 2008, 2011, 2015 рр.). Фахівці музейної справи запроваджують спеціальні просвітницькі багатопрофільні програми «Музей і діти», «Музей школі», спрямовують зусилля на формування музейної культури [5, с. 5].

Більшість дослідників у класифікації методів музейної педагогіки виділяють історичну реконструкцію, однак майже усі напрацювання розглядають музей як окремий простір, або по за межами навчального закладу або ізольований у закладі, а музейний урок виносять за рамки шкільного.

Метою статті є визначення ефективності запровадження елементів музейної педагогіки у цілому та методу історичної реконструкції зокрема під час шкільного уроку історії з метою формування ключових компетентностей здобувачів освіти.

Зважаючи на численність і суперечливість визначень поняття «історична реконструкція» доцільно навести його розуміння у широкому та вузькому варіантах. Історична реконструкція у вузькому сенсі — є будь-яким відтвореним предметом, процес виготовлення якого відбувається з використанням ідентичного матеріалу та технології виробництва, що використовувалися при створенні оригіналу.

Історична реконструкція у широкому розумінні поняття — це дія, спрямована на відтворення матеріальної чи духовної культури певного історичного періоду [11].

Дидактичні особливості методу історичної реконструкції зосереджують особливу увагу на значенні предметів їх атракційних властивостях. На перший план у такому випадку виходить початковий контекст музейної пам'ятки, її реальна дійсність [8, с. 84]. У цьому сенсі взаємодія з учнями будується у формі активної співучасті та осмисленої діяльності. Для учнів це може бути відтворення та дослідження історичної дійсності, сконструйоване на основі попередніх знань певних фактів, подій, процесів. Також музейний предмет може виступати у ролі посередника, а сама комунікація перетворюватися на керований педагогом алгоритм практичної діяльності [4, с. 51].

Інструментами для історичного реконструювання можуть виступати найрізноманітніші групи історичних джерел або їх копії (бажано точні репродукції чи муляжі). На уроках можна використовувати різні види моделювання історичного простору. Відновлення історії має створити настрій, викликати переживання та емоційну «співучасть», формувати відчуття особистісної причетності до дійства. Історична реконструкція слугує

засобом, що «оживлює історію», робить її зрозумілою, занурює у минуле, яке завжди розуміється як дійсність, що була колись, і дійшла до нашого часу.

Для дітей шкільного віку характерним у пізнанні світу є домінування зорових та тактильних відчуттів. Візуалізація і особистий досвід виступають потужним інструментом для передачі основного змісту інформації і важливим елементом мотивації навчальної діяльності [3, с. 88–89]. Музейні предмети можуть бути одним із джерел знань, виконати роль вступу до уроків, доповнювати текстові матеріали, приносити неоціненну допомогу у процесі запам'ятовування різних видів діяльності.

Дидактичними кейсами для педагога у застосуванні методу історичної реконструкції на уроці історії можуть стати наступні справи:

- використання експонатів на етапі мотивації навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти (створення настрою чи історичної атмосфери, інтригування то що);
- колективне виготовлення предмету чи знаряддя історичним способом (добування вогню, виготовлення скребла або кольчуги);
- пряме дослідження функцій музейного предмету пошук форм його застосування емпіричним шляхом без попередньої підготовки теоретичного матеріалу, порівняння отриманих результатів з реальним історичним застосуванням;
- відтворення елементів повсякденності на основі музейних предметів (чаювань, способів приготування їжі, методів надання медичної допомоги, засобів і технологій створення об'єктів мистецтва, моди то що);
- точне відтворення (повторення, копіювання) історичних фото чи історичних періодів на фото з дотриманням принципів автентичності;
- кероване відтворення історичних реалій на основі прочитаних листів, щоденників, досліджених квитків, чеків, накладних, договорів, особистих докуменітів то що;
- реконструкція історичного костюма, його елементів або способів технологій виробництва одягу;

- створення відеороликів та фільмів, що розкривають особливості рефлексивної діяльності під час безпосередньої роботи з музейним архівом;
- написання листів, як від імені певної особи так і від імені історичного предмета;
- рецензування як історичних листів так і власно створених у відповідності до контексту епохи (учень виступає у ролі цензора і обов'язково пояснює які фрагменти листа він видалив і чому);
- перформанси-імпровізації, які передбачають використання елементів театралізації для посилення педагогічного ефекту використання музейного предмету;
- презентації, що репрезентують результати індивідуальної, чи групової роботи з музейним експонатом під час виконання творчих проєктів.

Головне правило цієї методики: «історія має оживати, а речі говорити».

Сучасний музей не може бути розміщений за склом, історія має пізнаватися через дію, дотик і навіть на смак.

Отже, порівняння різних підходів до визначення оптимальних принципів та засобів використання елементів музейної педагогіки на сучасному уроці історії дає підстави стверджувати, що музейний предмет повинен стати доступним для учня, який так прагне за соєю природою самостійно досліджувати світ разом з педагогом фасалітотаром.

Використані джерела

1. Бондар М. М. Нариси музейної справи. Матеріали з археології Північного Причорномор'я. 1960. Вип. 3. С. 267–270.
2. Гайда Л. А. Музей у навчальному закладі. Київ: Шкільний світ, 2009. 128 с.
3. Дербеньова А. Г. Усе про мотивацію: схеми, рис., табл.,: посібник для вчителів, студентів педагог.навч.закл. Харків : Основа, 2012. 135с.
4. Камінська В. В. Педагогічні аспекти організації діяльності музею ЗНЗ. Педагогічний пошук. 2009. №4 (64). С. 50–52
5. Капустіна Н.І., Івлева С.В. Ми мандруємо музеєм. Путівник по національному історичному музею ім. Д. І. Яворницького для батьків та дітей. Дніпропетровськ, 2011. С. 4–6.

6. Маньковська Р.В. Музеї України в суспільно-історичних викликах ХХ-початку ХХІ століть. Львів: Простір М, 2016. С. 183–185.
7. Омельченко Ю.І. Шкільні музеї. Київ: Радянська школа, 1981. 128 с.
8. Салата О.О. Основи музеєзнавства: навчально-методичний посібник. Вінниця: ТОВ «НіланЛТД», 2015. 164 с.
9. Снагощенко В.В. Професійна підготовка майбутнього вчителя історії засобами музейної педагогіки: автореф. дис. канд. пед. наук. Київ, 2010. 20 с.
10. Солодова В. Основні нормативні документи, що регламентують діяльність одеських музеїв у 1825–2003 рр. Вісник Одеського історикокраєзнавчого музею. Одеса: Астропринт, 2006. С. 25–26.
11. Coles J. Living history: learning through re-enactment, 2008. URL: <http://www.leeds.ac.uk/educol/documents/172304.pdf>.

ДИДАКТИЧНА РЕСУРСНІСТЬ МУЗЕЙНИХ ЕКСПОЗИЦІЙ У РОБОТІ З КОМПЕНСАЦІЇ ОСВІТНИХ ВТРАТ УЧНІВ І ВЧИТЕЛІВ

Кравчук Ольга,

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник відділу дидактики,
Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ
red-project@ukr.net

В умовах світових потрясінь музеї стали актуальними культурними осередками.

Музейні експозиції є надзвичайно цінним дидактичним інструментом. Вони забезпечують науковість і унаочненість змісту навчального матеріалу.

Музейні простори завдяки унікальним експонатам і відповідним елементам оформлення експозицій створюють неповторні емоційно-ціннісні умови для ознайомлення з ними. Сучасні технології візуалізації дозволяють не тільки удосконалювати якість музейних експозицій, але і створювати віртуальні музеї, що урізноманітнює, осучаснює і динамізує зміст, розширює можливості музейної комунікації.

Інтерактивність сучасних музеїв спонукає учнів до розширення власних горизонтів пізнання (участі у перших

дослідницьких проєктах), що надзвичайно важливо для тих, хто психологічно постраждав в умовах ковідного карантину (викликаного пандемією COVID-19) та від невизначеності й небезпек, які виникли у зв'язку з широкомасштабним вторгненням РФ 24 лютого 2022 року.

В індивідуальній та колективній організації життєдіяльності та функціонуванні наше суспільство зіткнулося з масштабним явищем освітніх і ментальних втрат серед населення, які проявилися внаслідок особливих хворобливих станів, а саме:

1) гострої стресової реакції людських як дітей, так і дорослих на реальність гострої фази війни і на нові невизначені умови життя, руйнації життєвих цілей, втрату рідних тощо;

2) посттравматичної стресової реакції (ПТСР), яка хронічно підтримується і розвивається у значної частини населення нашої країни на фоні політичної нестабільності і невизначеності, в наслідок соціально-культурних проблем та початку війни у 2014 році;

3) різкого входження людей в пограничні стани психіки (спровоковані умовами воєнного життя в Україні 2022 року, вимушеним переселенням) та знаходження в зміненому стані свідомості.

Тисячі здобувачів загальної середньої освіти в Україні переживали гострі стресові розлади, що мають повторний характер. Фізичне і емоційне виснаження учасників освітнього процесу впливає і на їхню взаємодію: усталені прийоми і методи навчання не завжди ефективні, методи контролю і оцінювання потребують корекції.

Явище освітньої втрати — є надзвичайно різноманітним. Воно може виражатися як індивідуальна втрата уміння, інтересу, розуміння, часткової втрати пам'яті, як зниження результативності в навчанні і будь-якій особистісно-ціннісній діяльності, так і як втрата часу та поява перешкод в отриманні освіти. Перешкоди здебільшого: 1) організаційні (що зазвичай вирішується); 2) особистісні (до прикладу: страх, що нічого не вийде і знову прийдеться починати навчання з початку).

Нині спостерігається явище розширення рольової палітри як педагогічних, так і музейних працівників. У тісному контакті

вони створюють комфортні умови для пізнавання, для релаксації і розвитку підростаючого покоління. Так проявляється терапевтична функція музейних просторів.

Залучення учнів і педагогів у музейні процеси дає змогу знімати напруження, які виникають у навчальній діяльності й забезпечувати неперервність навчання і виховання. Долучення музейних працівників у процеси навчання і просвітництва допомагає у створенні нових актуальних і зрозумілих експозицій.

У часи війни формується нова концепція освітньо-культурного простору України.

ШКІЛЬНИЙ МУЗЕЙ ЯК ЦЕНТР ОСВІТНЬО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ ШКОЛИ

Крисенко Ілона,

студентка,

Харківський національний педагогічний університет

імені Г. С. Сковороди, м. Харків

llonakrysenko490@gmail.com

Сьогодні функції музею змінилися, він остаточно став не лише феноменом культури, відвідування якого збагачувало духовний світ людей, але й осередком освітньо-культурного характеру. Дискусії щодо важливості функціонування музеїв при закладах освіти точаться з XIX століття, але вже доведено, що він є невід'ємною складовою навчального процесу і відіграє багатогранну роль для розвитку здобувачів освіти.

Головним завданням у роботі музею є, по-перше, сприяти удосконаленню навчально-виховного процесу, допомога педагогічному колективу у впровадженні нових форм роботи під час року і позакласного життя; по-друге, формувати в учнів історичний світогляд, національну свідомість, сприяти загальному розвитку і розширенню світогляду учнів, вихованню пізнавальних інтересів; по-третє, залучати учнів до роботи щодо збереження і вивчення історичних пам'яток і популяризувати їх [5].

Навчальна або освітня функція музею полягає в тому, щоб завдяки тому матеріалу, який зберігається в музеї, урізноманіт-

нити і впровадити нові методи викладання на уроках. Зазвичай дані музею використовують на уроках історії, але з огляду на різнобічність інформації, який він містить, музейні надбання можна використати на уроках географії, заняттях про людину і світ, на уроках літератури. Одним з найбільш відомих і дієвих методів для поєднання уроку і музейного зібрання є створення екскурсії-уроку. Цей метод поживляє пізнавальну діяльність учнів, і уроки у них викликають інтерес, стимулюють допитливість. Або іншим не менш цікавим методом використання музейних артефактів під час уроку є додатковий елемент, завдяки якому активізується діяльність учнів [3].

Ефективним методом роботи є самостійне опрацювання студентами матеріалів документів, стендів, фотоматеріалів. Вони оглядають експонати, аналізують їх, узагальнюють, фіксують короткі повідомлення, на основі яких і будується робота під час заняття. Завдяки пошуково-дослідницькій роботі формується інтерес до предмету. Музейні матеріали, як доповнення на уроці, зможуть надати ґрунтовніші знання з теми, уявлення про події або процеси, які вивчаються. Ці методи можна застосовувати на різних уроках [3].

Навколо діяльності музею можна пов'язати і виховну роботу навчального закладу. Завдяки шкільному музею можна провести екскурсії, тематичні заходи, лекції, вікторини, шкільні конференції, зустрічі з відомими громадянами краю, ветеранами. Такими заходами відбувається формування активного громадянина, патріота свого краю і держави. Можна створити групову роботу учнів, тобто створити певні гуртки, товариства, які будуть сприяти розвитку музею, школярі будуть створювати певні видання, презентації, відеоматеріали для функціонування даної установи. Музей сприяє індивідуальній роботі здобувачів освіти, вона полягає в тому, що учні можуть самостійно працювати з документами, записами, артефактами, готувати реферати або писати наукові роботи [2].

Отже, музеї посіли належне місце у структурі шкільної освіти та є окремою значною складовою розвитку навчально-виховного процесу. Музеї дозволяють збагатити знання учнів з історії рідного краю, виховати любов до нього. На уроках музейний

матеріал є ефективним доповненням до навчального процесу, він сприяє активізації пізнавальної діяльності школярів.

Використані джерела

1. Гайда Л. А. Становлення і розвиток музеїв при навчальних закладах України. Український музей при навчальному закладі: історія і сучасність. Київ, 2008.
2. Личак І. С. Організація музейної справи в навчальному закладі: методичний посібник. Біла Церква, 2013.
3. Лозова В. І. Троцько Г. В. Теоретичні основи виховання і навчання. Навчальний посібник. Харків. 2002.
4. Погорелова А. Музейна справа: орієнтири розвитку. Українська Культура. 1996. № 2. С.12–16.
5. Салата О. О. Основи музеєзнавства. Навчально-методичний посібник. Вінниця, 2015.

ДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВІРТУАЛЬНИХ МУЗЕЇВ ДЛЯ УРОКІВ КОНТРОЛЮ ТА КОРЕКЦІЇ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ (НА ПРИКЛАДІ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ)

Кушнір Людмила,

кандидат історичних наук,
вчитель вищої категорії,
вчитель історії,
Нікопольський ліцей № 10 НМР
м. Нікополь
k.ludmila0502@gmail.com

На сучасному етапі розвитку освіти в умовах інформаційного суспільства, російсько-української війни, карантинних обмежень провідними в навчальних закладах різного рівня є методи і прийоми навчання, засновані на використанні сучасної комп'ютерної техніки та мережі інтернет, що докорінно змінило теорію і практику освіти. Дистанційна освіта стає пріоритетною, а інтернет — робо-

чим середовищем і необхідними інструментом викладачів коледжів та ВНЗ, учителів загальноосвітніх шкіл, ліцеїв та гімназій. Перед освітянами відкривається широкий вибір навчальних платформ та освітніх сервісів, які дозволяють проводити повноцінні уроки, діагностувати знання, в тому числі реалізуючи індивідуальний підхід.

Геніальною технологією, яка дозволяє розширити можливості e-Learning і освіти в дійсності, зберегти культурну спадщину для нащадків і зробити відвідування будь-якого музею світу, природного дива світу або архітектурного шедевра доступним для всіх людей планети, що мають вихід в інтернет, є віртуальний музей. Такий тип вебсайту, оптимізований для експозиції музейних матеріалів, де представлені матеріали можуть бути з будь-яких галузей: від предметів мистецтва та історичних фактів до віртуальних колекцій та реліквій [1].

Нині важливо увиразнити дидактичний потенціал віртуальних музеїв для проведення уроків контролю та корекції навчальних досягнень з історії України учнів 6–8 класів. Дидактичні матеріали, створені на базі віртуальних музеїв, можна використовувати як для різних видів уроків, так й на кожному етапі уроку: на початку уроку, коли необхідно перевірити домашнє завдання або провести актуалізацію знань; під час пояснення нового матеріалу; у процесі закріплення нових знань та вмій учнів. Зокрема, метою уроків контролю та корекції навчальних досягнень є перевірка рівню підготовки учнів з теми відповідно до вимог програми [2]. Перевіряється рівень теоретичних знань — дати, факти, події, поняття та їх розуміння; рівень набутих умінь і сформованих навичок; оцінюється та корегується рівень навчальних досягнень.

Під час підготовки до проведення дистанційних з історії України для 6–8 класів були створені завдання різного рівня складності. Теми уроків було узгоджено з експозиційними можливостями віртуальної версії Національного музею історії України [3]. Напередодні на уроках учні прослухали інформацію про історію створення музею, дізналися, де він знаходиться, відвідали тематичні віртуальні екскурсії, ознайомились з навігацією музею. Для виконання завдань учні

отримали електронне посилання на віртуальний тур музеєм та робочі аркуші.

Приклади завдань для уроків контролю та корекції навчальних досягнень за розділами навчальних програм з історії.

6 клас. Всесвітня історія. Історія України (інтегрований курс).

Розділ 1. Первісні спільноти. Археологічні культури. I поверх. Зал 1. «Кам'яна доба (1 млн–V тис. до н.е.)». Завдання 1. Використовуючи артефакти, допоможіть первісній людині обробити шкуру впольованої тварини. Які знаряддя праці ви обрали? Який археологічний період представлений у вітринах? Завдання 2. Які артефакти свідчать про існування первісних форм релігійних вірувань? Яких? Випишіть назви артефактів.

Розділ 3. Антична цивілізація та її сусіди. I поверх. Зал 4. «Античні держави Північного Причорномор'я VII ст. до н.е.–IV ст. н.е.». Завдання 1. В залі на вас чекає сова — супутниця богині мудрості та воїнської звитяги Афіни: скористайтесь підказкою мудрої птахи та перегляньте відео про міста-колонії. Ознайомтесь з уривками з історичного документа. Про які сучасні топоніми йдеться? Підберіть артефакти з міст-колоній експозиції музею для ілюстрації опису географа Страбона. « (...) якщо пливти вздовж берега, на південь вистає великий мис, що становить частину цілого Херсонеса. На ньому розташоване місто іраклеотів, колонія тих, що живуть на південному березі Понта, яке зветься також Херсонесом (тобто півостровом) і міститься за 4400 стадій плавби від гирла Тіри. За (.....) лежить місто Феодосія з родючою рівниною і гаванню, придатною навіть для сотні суден. Воно було раніш границею володінь боспорян і таврів. Далі йде родюча країна до Пантікапея, столиці боспорян. Завдання 2. На підставці між вітринам 8 та 9 розміщено піфос (III ст. до н.е.–II ст. н.е.). Розгляньте уважно піфос, розміщений в експозиції. Придумайте розповідь від першої особи про мандрю піфоса — аж до того моменту, як він потрапив до Національного музею історії України.

І поверх. Зал 3. «Ранній залізний вік (X ст. до н.е.–IV ст. н.е.)». Завдання 1. Складіть розповідь, використавши експозицію, розпочавши так: «Про нас вперше згадується в «Одіссеї» Гомера (близько VIII століття до н. е.) та «Історії Геродота» (V століття до н. е.), а під ім'ям «гімірра» — в асирійських клинописних текстах кінця VIII–VII століть до н. е. Ми — великий народ, який залишив після себе багато загадок для вас, нащадків. Але ви знаєте про нас, що ....». Обсяг до 10 речень. Завдання 2. Підберіть експонати, які доводять, що кіммерійці, скіфи та сармати: а) вели кочовий спосіб життя, б) були язичниками, в) мали соціальне розшарування.

7 клас. Історія України

Розділ 1. Виникнення України-Русі. І поверх. Зал 5. «Територія України в II ст. до н.е.–V ст. н.е.». Завдання 1. Знайдіть в вітринах 1-6 вироби ковалів, гончарів та ювелірів (по 3 артефакти), запишіть їх назви та доведіть, що саме без цих виробів життя племені вкрай ускладниться. Завдання 2. Знайдіть в вітрині 1 артефакти, які свідчили б про те, що праслов'яни вели не лише мінову торгівлю, а й використовували грошові одиниці. З'ясуйте походження грошових одиниць. Якими шляхами вони могли потрапити до праслов'ян, окрім торговельних операцій?

І поверх. Зал 7. «Київ — столиця Давньоруської держави кін. V–XIII ст.». Завдання 1. Знайдіть речі, виявлені археологами під час розкопок першої кам'яної церкви, яку наказав побудувати князь Володимир, занотуйте (4 артефакти) та з'ясуйте їхнє призначення. Завдання 2. Знайдіть та занотуйте назви речей, які належали дівчатам / жінкам (3–4 приклади). Що вам відомо про становище жінок доби Київської Русі? Які права та обов'язки вони мали?

Розділ 3. Русь-Україна у другій половині XI–першій половині XIII ст. І поверх. Зал 8. «Соціально-економічний та культурний розвиток Русі IX–XI ст. Русь у період роздробленості. Середина XII — перша половина XIII ст.».

Гра «Мое князівство». Період феодальної роздробленості Русі починається із 1130-х рр. Представлені артефакти висвітлюють

складний та суперечливий період існування Київського, Чернігівського, Новгород-Сіверського, Полоцького, Володимиро-Суздальського, Волинського, Галицького князівств та Великого Новгороду. Спираючись на матеріальні, письмові, візуальні джерела у вітринах, складіть розповідь про ваше князівство за таким планом: 1. Хто князував до монголо-татарської навали? Якою була внутрішньополітична ситуація? 2. Стосунки із сусідніми князівствами та іншими державами. 3. Будівництво оборонних споруд та нових міст. 4. Розвиток економіки. Торговельні зв'язки. 5. Виготовлення знарядь праці та предметів побуту, розкоші (наприклад, прикраси). Розповідь завершіть монголо-татарською навалою, спробуйте описати її як свідки подій 1220-х –поч. 1240-х рр.

8 клас. Історія України

Розділ 1. Землі України в XVI–першій половині XVII ст. II поверх. Зал 9. «Україна в XIV–XVI ст.». Завдання 1. Знайдіть та з'ясуйте призначення речей: арбалет, келеп, кресало, порохівниця. Завдання 2. Оберіть речі (1-2 приклади), які належали представникам різних верств населення, та випишіть їхні назви.

II поверх. Зал 11. «Культура України в XVI–XVIII ст.». Завдання 1. Пригадайте, за яких умов виник такий жанр як полемічна література. Хто автор творів, представлених в експозиції? Завдання 2. Ознайомтесь з текстом. Про кого йдеться? Знайдіть в експозиції портрет цієї жінки. Вона була засновницею трьох відомих монастирів у своїх володіннях на Лівобережній Україні — Густинського Свято-Троїцького монастиря, Ладинського Свято-Покровського монастиря, Лубенського Мгарського Спасо-Преображенського монастиря. Розділ 3. Козацька революція середини XVII ст. і війна за суверенітет козацької держави другої половини XVII ст. II поверх. Зал 10. «Україна в XVII ст.». Завдання 1. Діорама «Чортомлицька Січ (1652–1709 рр.)» Худ. В. Кравченко, 70-ті рр. XX ст. Об'єднайтесь у 2 групи — козаки-отамани та козаки-новачки. Підготуйте розповідь про участь у поході проти татар, використавши у розповіді назви експонатів. Завдання 2. Вітрина 10. Артефакт 7. Грамота Олексія Михайловича Богдану Хмельницькому на м. Гадяч. 1654 р. Які права давала грамота Б. Хмельницькому? Чому грамота надана

московським царем? Пригадайте, які події національно-визвольної війни сталися в 1654 р.?

Отже, використання віртуальних музеїв буде сприяти створенню єдиного освітнього простору музею та школи, вдосконаленню науково-методичної складової музейної педагогіки. Актуалізація освітніх ресурсів музею стане стимулом для створення нових та вдосконалення наявних освітніх продуктів. А впровадження політики гнучкого реагування на запити закладів освіти буде сприяти розширенню аудиторії відвідувачів. Водночас учитель зможе реалізувати індивідуальний підхід, диференціювати та інтенсифікувати процес навчання, адже у віртуальному музеї є унікальна можливість працювати безпосередньо з історичним джерелом. Застосування технологій дозволить посилити мотивацію учнів; експериментувати та змінювати характер пізнавальної діяльності учнів; діагностувати помилки та результати; здійснювати контроль із зворотним зв'язком за наслідками діяльності учня; візуалізувати навчальну інформацію; формувати власну інформаційну компетенцію та компетенцію учнів.

Використані джерела

1. Огірко І. Проект «Віртуальний музей». Новітні технології музейних експозицій. URL: <https://academy-malig.info/icupp/projects-missions-actions/1313-proekt-virtualnyi-muzei-novitni-tekhnologii-muzeinykh-ekspozytsii.html>.
2. Всесвітня історія. Історія України. (Інтегрований курс). 6 клас. Всесвітня історія. 7–9 класи. Історія України. 7–9 класи. Всесвітня історія. 10–11 класи. Історія України. 10–11 класи. Навчальні програми для закладів загальної середньої освіти. Київ: HREC PRESS, 2022. 260 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/Navch.progr.2022.WH.HU.6-11.pdf>. Дата звернення 11.11.2022
3. Віртуальний тур по Національному музею історії України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/Navch.progr.2022.WH.HU.6-11.pdf> Дата звернення 14.11.2022

МУЗЕЙНА ПЕДАГОГІКА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

Ліпісовецька Наталія,

завідувач бібліотеки,
Житомирський обласний спортивний ліцей
Житомирської обласної ради,
м. Житомир
natalia51265@ukr.net

У сучасних умовах реформування освітньої системи постає питання щодо нових підходів до організації і змісту освітньої діяльності [1]. Вагому роль серед них відіграє один із перспективних напрямів сучасної педагогіки — музейна педагогіка, що є важливим у процесі вирішення проблеми формування особистості, а саме: залучення учнівської молоді до дослідницької діяльності засобами музейної експозиції з використанням інформаційних технологій, розвиток їхніх дослідницьких умінь і творчих здібностей, вироблення здатності до самостійних суджень та оцінок, навичок критичного мислення. Музей і школа традиційно у своїй діяльності беруть за мету багато спільного: вони прагнуть виховувати почуття патріотизму, свідоме ставлення до надбань світової та вітчизняної науки і культури [3, с. 111]. Ефективна діяльність шкільних музеїв, упровадження елементів музейної педагогіки в роботу сучасних навчальних закладів створює умови для:

- підвищення якості освітнього процесу;
- поглиблення знань учнів;
- активізації пошукової, дослідницької, історико-краєзнавчої, та самостійної діяльності;
- розвитку творчого мислення та пізнавальної активності школярів;
- застосування педагогами активних методів навчання;
- успішної роботи учнів у МАН;
- поглибленого вивчення історії, культури рідного краю;

- підготовки учнів до майбутньої професії;
- залучення батьківської громади до співпраці зі школою;
- виховання патріотизму та любові до України на основі історичної спадщини нашого народу.

Рис. 1. Музей-експозиція історії ліцею

У Житомирському обласному спортивному ліцеї працює два музеї: музей-експозиція історії ліцею, де відображено пам'ятні та особливо цінні події в житті закладу, та етнографічно-краєзнавчий музей «Українська світлиця». З музеєм історії ліцею першокурсники ознайомлюються під час заходу «Посвячення в ліцеїсти». Це важливий виховний момент: першокурсники бачать, з якою повагою старші учні ставляться до життя ліцею, його історії, експонатів, беруть активну участь у справах ліцею.

Експонати етнографічно-краєзнавчого музею «Українська світлиця» зібрані ліцеїстами, педагогами, дбайливо і трепетно збережені не одним поколінням. Це наш духовний спадок від нащадків, що передає стихію українського народу, розкриває душу, традиції, звичаї, вірування, світогляд цілого народу — першоджерела нації. Черпаючи цілющі краплини із цього духовного скарбу, ми стаємо духовно багатшими, міцнішими і щасливішими. Не забувати свою історію і не втрачати самоідентичність — справа честі й обов'язок перед предками українського народу. Робота ліцейних музеїв не лише духовно та культурно збагачує учнівську спільноту, а й сприяє національно-патріотичному вихованню молодого покоління.

У музеях ліцею можна пізнати нове. Для цього педагоги використовують нові підходи та сучасні форми

Рис. 2. Етнографічно-краєзнавчий музей «Українська світлиця»

роботи, щоб презентувати свою колекцію. Це і відео інсталяції, і мультимедійні презентації-зустрічі, і відкриті виховні тематичні години тощо.

Бібліотека Житомирського обласного спортивного ліцею активно співпрацює з ліцейними музеями. Бібліотекарі беруть участь у виборі літератури для музейних експозицій, складають інформаційні довідки для проведення екскурсій у музеях. У нелегких реаліях сьогодення, коли в нашому ліцеї навчання відбувається дистанційно, бібліотека не залишається осторонь й активно використовує новітні форми роботи для популяризації музеїв, зокрема працює над створенням відео-оглядів веб-ресурсів, за допомогою яких учні можуть заочно помандрувати музеями та іншими культурними закладами світу, дізнатися про щось нове, цікаве і незвичне. Це віртуальні екскурсії музеями України та світу, віртуальні виставки про відомі музеї та їх експонати, про відомих людей, історичних постатей.

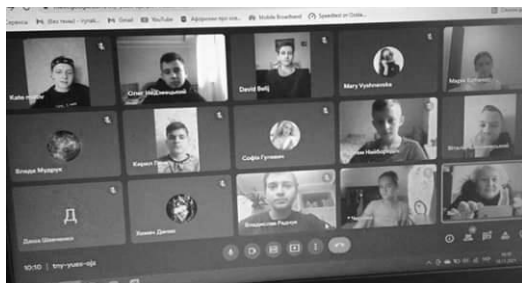

Рис. 3. Ліцеїсти під час заходу

“ Світ ловив мене і не впіймав...
Григорій Сковорода
130/356

Рис. 4. Ресурс із мережі Інтернет

Так бібліотекаріліцею провели дистанційно виховну годину роздумів «Розстріляна спадщина України» для учнів 8–11 класів про знищені музеї Григорія Сковороди та Марії Приймаченко, бібліотечний урок «Розстріляний пам'ятник», де говорили з ліцеїстами про те, скільки знищено пам'яток культурної спадщини, зокрема й музеїв з початку російської окупації. Ці заходи допомагають учням дізнатися багато цікавого, сприяють розвитку патріотичних, загальнокультурних, соціальних та естетичних компетенцій.

Отже, музейна педагогіка є невід'ємним атрибутом у складному процесі виховання особистості, формування нового способу мислення, відходу від авторитарних принципів та підвищення мотивації до навчання, що в свою чергу відповідає сучасним освітнім тенденціям [1]. При цьому бібліотека постійно сприяє втіленню вищезазначених процесів, і ця співпраця в результаті створює фундамент для формування творчої особистості ліцеїстів та їхнього всебічного розвитку.

5. Ось так оригінально зобразили Тараса Шевченка в образі античного філософа в...

- а. Римі
- б. Афінах
- с. Пекіні

Рис. 5. Вікторина, складена і проведена бібліотекарем Ліпісовецькою Н.

Використані джерела

1. Фещун О. М., Северин І. І. Музейна педагогіка як засіб розвитку компетентностей молодших школярів. URL: <http://surl.li/drmfs>
2. Караманов О. Музейна педагогіка в навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи. Освіта та педагогічна наука, 2012, №3 (152).
3. Музейна педагогіка — проблеми, сьогодення, перспективи. Матеріали П'ятої науково-практичної конференції (28–29 вересня 2017 р.). Київ, 2017.
4. Співпраця бібліотек і музеїв Мелітопольщини як ресурс розвитку освіти дорослих. Мелітополь: МДПУ ім. Богдана Хмельницького, 2016.
5. Удовиченко І. В. Музейна педагогіка: теорія і практика: науково-методичний посібник. Київ: Логос, Національний музей історії України, 2017.

ВІКІПЕДІЯ ПРИ ВИКЛАДАННІ ФІЗИКИ

Маковоз Олег,

викладач вищої категорії,
викладач фізики, астрономії та технологій,
Державний навчальний заклад «Сумське вище професійне
училище будівництва та автотранспорту»

м. Суми,
olegmakovoz42@gmail.com

В умовах стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій для вивчення історії наукових відкриттів та

технічних винаходів може бути використано ресурси інтернету. Наприклад, Вікіпедія може бути застосована для вивчення історії відкриття газових законів.

Газові закони, які вивчаються в курсі фізики повної загальної середньої освіти, — це закони Бойля-Маріотта, Шарля та Гей-Люссака, які дозволяють визначити термодинамічні параметри ідеального газу в термодинамічних процесах систем із постійною кількістю речовини та з постійним одним із термодинамічних параметрів.

У галузі фізики англійський вчений Роберт Бойль (1662 рік) та незалежно від нього французький вчений Едм Маріотт (1676 р.) відкрили закон про залежність об'єму газу від тиску (закон Бойля-Маріотта).

Експериментально залежність тиску газу від температури за постійного об'єму встановив 1787 року французький вчений Жак Александр Сезар Шарль.

1802 року французький учений Жозеф Луї Гей-Люссак вивів залежність об'єму ідеального газу від температури.

Історичну інформацію про згаданих учених можна знайти у вільній енциклопедії Вікіпедії. Так є можливість ознайомитись з біографією Р. Бойля, його науковою діяльністю, фото з його зображенням, фото будівлі, де Бойль та Гук проводили свої експерименти в Оксфорді, титульну сторінку наукової праці «Скептик-хімік» (1661), в якій він детально виклав свої погляди на будову речовини.

На сторінці, присвяченій Ж. Гей-Люссаку можна побачити малюнок із зображенням ученого, коротку його біографію, його нагороди, автограф.

Необхідно враховувати, що в кожній статті Вікіпедії є посилання на інші статті, за допомогою яких можна конкретизувати інформацію. Для сприйняття інформації з Вікіпедії потрібно використовувати критичне мислення. Але варто також і розуміти, що статті історичного змісту можуть бути написані людьми, які мають доступ до музеїв та архівів, тому надана інформація може бути дуже важливою.

Необхідно знати, що у Вікіпедії різними мовами інформація про одне й те саме явище, поняття чи постать подається по-різному, тому статті доповнюють одна одну. Для того, щоб здійснити переклад, можна скористатися відповідним програмним забезпеченням.

Питання про те, яке місце в науці посідають відкриття вчених можна дослідити за допомогою статті «Історія хімії», де міститься інформація про розвиток уявлень людства щодо будови речовини. Серед іншого, в цій статті можна знайти й ім'я Ж. Гей-Люссака.

Одним із супутніх проєктів Вікіпедії є Вікісловник. Ним можна скористатися для короткого уточнення значення певного наукового терміна.

Вільна онлайн-енциклопедія Вікіпедія може бути застосована в освітньому процесі для отримання інформації про історію наукових відкриттів, технічних винаходів, біографій учених як один з напрямків музейної педагогіки, що сприяє підвищенню якості знань учнів завдяки використанню додаткової наочності.

**МУЗЕЇ, МУЗЕЙНИЙ ПРОСТІР У ЗМІСТІ ПІДРУЧНИКА
О. ПОМЕТУН, Ю. МАЛІЄНКО, Т. РЕМЕХ
«ДОСЛІДЖУЄМО ІСТОРІЮ І СУСПІЛЬСТВО»
(ІНТЕГРОВАНІЙ КУРС, 5 КЛАС)**

Малієнко Юлія,

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
відділ суспільствознавчої освіти,
Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ
j-b-m@ukr.net

Ремех Тетяна

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
завідувач відділу суспільствознавчої освіти,
Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ
remehtatyana@gmail.com

Сучасний музей — це заклад, який поєднує культурну, просвітницьку, освітню й наукову діяльність, відіграє вагомий роль у культурному та громадському житті, освітньому просторі своєї територіальної громади й держави [1, с. 84].

Музейна педагогіка — поняття полісемантичне. У контексті нашого дослідження — це міждисциплінарні освітні практики, спрямовані на формування ключових компетентностей та наскрізних умінь, визначених змістом громадянської та історичної освітньої галузі. Для прикладу наведемо дотичні нашому дослідженню вимоги до результатів навчання учнів / учениць 5–6 класів Державного стандарту базової середньої освіти:

- визначає риси / ознаки артефакту (музейного об'єкта), писемного та візуального джерела;
- використовує, виокремлює в поясненнях інформацію з різних джерел, зокрема тексти та відеоматеріали, усні історичні свідчення, музейні експозиції, власні спостереження, порівнює однотипні пам'ятки історії, природи та культури і пояснює їх значення;
- формулює висновок, судження на основі наведених фактів описує і характеризує за певним алгоритмом пам'ятку природи, історії та культури [2].

Зазначимо, що прибічники музейної педагогіки можуть знайти методологічну підтримку своїм ідеям і пошукам у багатьох положеннях Державного стандарту базової середньої освіти, і не лише тих, що стосуються громадянської та історичної освітньої галузі.

У змісті підручника О. Пометун, Ю. Малієнко, Т. Ремех «Досліджуємо історію і суспільство» музеї, музейний простір є важливою частиною наративів, візуалізації і пізнавальних завдань.

Підкреслимо, що музей як культурно-освітнє середовище представлений у підручнику окремими параграфами 11–12 «Як зберігають інформацію про минуле в музеях, архівах та книгах» [3, с. 60–69]. Послідовно відповідаючи на запитання і виконуючи завдання, вміщені в параграфі, діти досліджують різні аспекти діяльності музеїв. Наведемо приклади таких запитань і завдань.

Запитання до основного тексту пункту параграфу «Як зберігають історичні джерела»: Чому є важливим збереження речових пам'яток у музеях?

Запитання з узагальнення навчального матеріалу: Що можна дізнатися про минуле з експонатів різних музеїв?

Мотиваційне завдання: Розглянь світлини і прочитай назви музеїв. Що, на вашу думку, можна побачити у кожному з цих музеїв? (світлини: Музей пам'яток Стародавнього Львова, Музей-аптека в Києві).

Дослідницьке завдання: Порівняй вигляд історичної пам'ятки до і після реставрації (фото: Ікона святого Юрія Змієборця із с. Старий Кропивник Львівської обл. Корабель вікінгів, знайдений 1881 р. на території сучасної Норвегії). Яке значення, на твою думку, має робота реставраторів та музейних працівників?

Творче завдання (для роботи вдома): Здійсни віртуальну екскурсію в один із музеїв. Запиши назву музею, його місцезнаходження та експонати, які ти побачив / побачила.

Виявлено, що музейний простір представлений і в інших параграфах указанного підручника (таблиця 1).

Таблиця 1.

Музейний простір у підручнику «Досліджуємо історію і суспільство»

Місце музейного простору в змісті підручника	Види навчальної діяльності
Музеї і музейні експонати – історичні джерела	
Робота з історичними джерелами (наприклад, браслет із кісток мамонта (Мізин), середньовічні рицарські обладунки, Музей народної творчості Михайла Струтинського тощо).	Розглянь світлини історичних джерел. Поясни, до яких видів вони належать. Що вони можуть розповісти про життя людей в минулому?
Музеї / заповідники – об'єкти учнівського дослідження	
Запорозька Січ. Національний заповідник «Хортиця». Історико-культурний заповідник «Качанівка».	Розглянь реконструкцію Січі. Чому і як козаки намагалися зробити Січ неприступною? Опиши Качанівський заповідник, використовуючи слова: парк, палац, алеї, колекції, скульптури, пейзаж.

Кінець таблиці 1.

Місце музейного простору в змісті підручника	Види навчальної діяльності
Світлини експонатів музеїв – джерело для творчих учнівських робіт	
Шахи з окопів війни (з експозицій Національного музею історії України). Добірка світлин парку «Софіївка» (Умань).	Склади невелику розповідь (5–7 речень) на основі вибраних тобою пам'яток для вивчення історії Другої світової війни. На основі тексту та ілюстрацій склади три речення для запрошення відвідувачів на екскурсію до «Софіївки».
Віртуальний музейний простір	
Віртуальний музей Києво-Могилянської академії.	Дізнайся про діяльність Галшки (Єлизавети) Гулевичівни – української благодійниці, фундаторки Києво-Могилянської академії, здійснивши екскурсію віртуальним музеєм Києво-Могилянської академії. Після перегляду обговори з однокласниками/однокласницями такі запитання: Чим уславилася Галшка Гулевичівна? З якими напрямами діяльності благодійниці ви познайомились? Чому діяльність Галшки Гулевичівни була важливою для розвитку української освіти?

Отже, підручник інтегрованого курсу «Досліджуємо історію і суспільство» можна розглядати як засіб втілення низки ідей музейної педагогіки в навчання п'ятикласників і п'ятикласниць історії та громадянської освіти. Зміст викладеного в параграфах матеріалу спрямований на формування відповідного поняттєвого апарату дітей (робота з поняттями музей, експонати, реставрація),

усвідомлення п'ятикласниками й п'ятикласницями ролі та значення музеїв не лише як місця зберігання історичних пам'яток, а й як просвітницького простору формування історичної пам'яті, яка передає досвід і знань про минуле та слугує основою самоідентифікації учнівства з українським народом, нацією, спільнотою.

Використані джерела

1. Музейна педагогіка в науковій освіті: монографія / ред. кол.: С. О. Довгий, О. М. Топузов, В. А. Бітаєв та ін. ; за наук. ред. С. О. Довгого. Київ: Національний центр «Мала академія наук України», 2020. 334 с.
2. Державний стандарт базової середньої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898. URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/
3. Пометун О.І., Малієнко Ю.Б., Ремех Т. О. Досліджуємо історію і суспільство: підруч. інтегрованого курсу для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Освіта, 2022. 176 с.

ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ТА ПАТРІОТИЗМУ ЗАСОБАМИ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ

Паска Андрій,

аспірант кафедри педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ
andrii.paska@pnu.edu.ua

Упродовж останніх десятиліть музейна педагогіка стала невід'ємною складовою освітнього процесу у закладах загальної середньої, позашкільної та вищої освіти України. Сьогодні важко уявити успішний, інноваційний заклад освіти без музейного компонента. Музеї навчальних закладів виступають не лише місцем для збереження, обліку і вивчення пам'яток культури, а й перетворюються на культурно-освітні центри, де знаходять свою реалізацію прогресивні ідеї освіти, виховання і навчання. У сучасних умовах збройної агресії проти України

з боку Росії посилюється роль музеїв як соціальних інститутів суспільства, що об'єднують різні покоління людей, формують національну свідомість і патріотизм, сприяють ствердженню української нації як частини світової, демократичної спільноти.

Науково-методичне обґрунтування освітньо-виховних можливостей музеїв Прикарпаття висвітлили науковці, методисти та освітяни-практики М. Арсак, А. Григоров, О. Зварчук, Я. Зеленчук, О. Єгрішій, В. Калина, В. Левицький, П. Лосюк, І. Пелипейко, В. Островський, П. Сіреджук, Р. Скульський, Б. Ступарик, Я. Ткачук, Я. Треф'як, Т. Маланюк, І. Червінська, А. Червінський та ін. Зокрема, науковець Я. Треф'як наголошував, що «жоден підручник чи посібник не дасть школярам того багатого історичного матеріалу, про який зможуть розповісти музейні експонати..., які є відбитком визначних подій історії України, рідного краю, героїчних подвигів і трудових звершень українського народу» [4, с. 16].

Серед відомих подвижників музейної справи у закладах загальної середньої, позашкільної та вищої освіти Івано-Франківської області, організаторів і керівників навчальних музеїв різних профілів — Г. Боднар, Б. Гаврилів, В. Грабовецький, Т. Гусар, Р. Киселюк, В. Ковтун, М. Косило, Б. Лисенко, Я. Мельничук, В. Сеняк, О. Соломченко, М. Сулятицький, Ю. Угорчак, І. Янко та ін.

Івано-Франківська область має значний досвід розвитку музеєзнавства та розбудови мережі державних, громадських і приватних музеїв. Зауважимо, що сучасне Прикарпаття — це єдиний регіон України, де збереглися чітко виражені етнографічні групи населення краю: бойків, гуцулів, покутян, опілян, що мають автентичні звичаї, традиції, обряди, самобутній побут, матеріальну та духовну культуру. Завдяки діяльності музеїв здобувачі освіти можуть глибше пізнати особливості традиційного життя цих етногруп, історичні події на території краю та життя його відомих уродженців.

Найбагатші колекції експонатів та можливості їх використання в процесі освітньо-виховної роботи з дітьми та молоддю мають відомі державні музеї Прикарпаття: Івано-Франківський краєзнавчий музей, Івано-Франківський обласний художній музей, Літературний музей Прикарпаття (м. Івано-Франківськ), Національний музей народного мистецтва

Гуцульщини та Покуття імені Й. Кобринського (м. Коломия), Музей народного мистецтва і побуту Гуцульщини (м. Косів), Музей історії Надвірнянщини, Рожнятівський краєзнавчий музей «Бойківщина», Музей екології та етнографії Карпатського краю (Яремче), Рогатинський історико-краєзнавчий музей «Опілля», музей історії міста Коломия, музей історії давнього Галича, Музей народної архітектури та побуту Прикарпаття (Крилос), Регіональний історико-краєзнавчий музей Гуцульщини (Верховина) та ін.

Історія українського визвольного руху на Прикарпатті представлена в експозиції музею визвольної боротьби імені Степана Бандери (Івано-Франківськ), музею визвольних змагань Галицького краю (Бурштин), музею «Борцям за волю України» (Городенка), історико-меморіального музею Степана Бандери (Старий Угринів), Косівського музею визвольних змагань Прикарпатського краю, кімнати — музею Героїв ОУН-УПА (Брошнів-Осада), музею визвольних змагань імені Василя Андрусика (Снятин), музею визвольних змагань Покутського краю (Заболотів), музею Небесної Сотні (Івано-Франківськ), музею визвольних змагань імені Богдана Лепкого (Жовчів).

Далеко за межами Прикарпаття відомі такі унікальні автентичні музеї, як музей писанкового розпису «Писанка» (Коломия), музей родинних професій (Івано-Франківськ), наукове містечко «Нова енергія» (Івано-Франківськ), Манявський музей природи, хата-музей кінофільму «Тіні забутих предків» (Верховина), музей «Хата-гражда» гуцульської господарки (Верховина), хата-музей «У трембітаря» (Верховина), музей гумору «Весела оселя» (Коломия), музей «Лісова скульптура» (Яблунів), музей флори і фауни Карпат (Княздвір), музей-пам'ятка Церква св. Духа (Рогатин), музей нафтопромислів Галичини (Пнів), музей історії підпільної Української Греко-Католицької церкви (Фитьків) та ін.

Івано-Франківським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти та Прикарпатським національним університетом імені Василя Стефаника розроблено практичні рекомендації щодо проведення учнівських екскурсій в різні етнографічні регіони Івано-Франківської області за такою тематикою: «Галич — столиця Галицько-Волинської держави», «Ко-

ломя — місто над Прутом», «Мистецький Косів», «Манявський скит», «Скелі Довбуша», «Рогатин — серце Опілля», «Вулиці міста Івано-Франківська», «Бойовими шляхами героїв УПА».

В Івано-Франківській області нараховується понад півсотні зареєстрованих шкільних музеїв різних профілів, серед яких найбільше краєзнавчих, історичних та етнографічних музеїв [2, с. 76]. У контексті реалізації головних завдань і функцій музейної педагогіки в закладах загальної середньої та позашкільної освіти варто відзначити перспективний досвід роботи таких музеїв: народний музей етнографії і побуту с. Саджава, музей етнографії «Опільська хата» у с. Букачівці (Івано-Франківський район), музей історії та побуту с. Підмихайля, музей бойківського побуту та вишиванки в смт. Вигода (Калуський район), кімната історичної спадщини Надвірної при районній станції юних техніків, історико-краєзнавчі музеї в с. Добротів, Красна, Черник, Молодків, етнографічний музей Гуцульщини при дитячій турбазі «Прут» в м. Яремче (Надвірнянський район), музеї Лесі Українки та народного мистецтва у с. Яворів, музей «Дідусева хата» в с. Черганівка, музей «Полонинське літо» в с. Розтоки, музей педагога-краєзнавця Ігоря Пелипейка в Косівському ліцеї імені І. Пелипейка, музей мистецтв у Косівському районному центрі дитячої творчості (Косівський район), історико-краєзнавчі музеї в селах Саджавка, Чернелиця, Голосків, Матеївці, Іллінці, Кунісівці, Гвіздець, Загайпіль, Підгайчики, Торговиця; музей етнографії та мистецтва в смт. Отинія; музей Наталії Кобринської в с. Белелуя (Коломийський район), історико-краєзнавчі музеї в селах Криворівня, Красноілля, Яблуниця, Білоберізка; кімнати-світлиці у селах Верхній Ясенів, Бистрець, Красник (Верховинський район).

Важливу роль у формуванні національної свідомості, етнокультурної підготовки та музейної культури майбутніх фахівців відіграють музеї при закладах вищої освіти Івано-Франківщини.

Заслуговує уваги досвід організації та функціонування музею народного мистецтва Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва Львівської національної академії мистецтв. Він став своєрідним науково-пізнавальним центром, у якому зберігається мистецька спадщина кількох поколінь відомих майстрів народної творчості Гуцульщини, кращі дипломні роботи

студентів з часу заснування навчального закладу у 1945 р. Зараз у музеї нараховується понад 3,5 тис. експонатів, його матеріали послужили для створення понад 40 документальних кінофільмів вітчизняних та зарубіжних кіностудій [5]. Використання засобів музейної педагогіки в освітньому процесі сприяє формуванню у студентів Інституту художньо-творчих здібностей, культури сприйняття нового бачення творів мистецтва, професійного самовизначення, національної гордості та патріотизму.

Музейна педагогіка широко використовується в освітньому процесі Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника. Тут функціонує декілька науково-пізнавальних музеїв, створених зусиллями викладачів і студентів, серед яких — музей освіти Прикарпаття, музей археології Прикарпаття, музей декоративно-прикладного мистецтва, музей природи, музей Олекси Довбуша.

Музей освіти Прикарпаття був відкритий у 1980 р. до 40-річчя заснування Івано-Франківського педагогічного інституту. Він був одним із перших музеїв такого профілю в Україні. Експозиція музею складається з десяти розділів, що розкривають історію шкільництва й освіти Прикарпаття на різних етапах історичного розвитку. У фондах музею зберігаються понад п'ять тисяч експонатів, значна частина яких є оригінальними, а деякі — унікальними [1, с. 148]. Під час відвідування музею екскурсанти дізнаються про жертвовність відомих педагогів, студентів та учнів старших класів — учасників національно-визвольних змагань за незалежність України, серед яких — бійці легіону Українських Січових Стрільців, Української Галицької Армії, Української Повстанської Армії, Революції Гідності, АТО, воїни Збройних Сил України, що загинули в період сучасної російсько-української війни, Герой Небесної Сотні Роман Гурик.

Багаті музейні традиції має один із найстаріших на Прикарпатті навчальних закладів — Коломийський педагогічний фаховий коледж. Тут функціонує три музеї: музей історії коледжу, музей коломийської книги та музей української мови. Зокрема, зусиллями науковців коледжу, Коломийського навчально-наукового інституту ПНУ ім. В. Стефаника та товариства «Просвіта» імені Т. Шевченка у 2019 р. засновано музей

української мови. Ідея його створення з'явилася у напружений період активного обговорення та прийняття Верховною Радою України доленосного Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної».

Одне з основних завдань музею української мови — бути освітньо-культурним та науково-дослідницьким центром, пропагувати і популяризувати українську мову як єдину державну, сприяти розширенню сфер її застосування, опануванню нового правопису нашої мови. На полицях музею зберігаються сотні подарованих книг. Студенти, відвідуючи музей, мають змогу скористатися різноманітними словниками рідної мови, почитати про етапи її зародження, ознайомитися з творами, які стали справжнім надбанням для української нації. Девізом музею стали слова українського письменника Василя Голобородька: «Найбагатший той, хто володіє рідною мовою» [3].

Отже, музейна педагогіка в закладах освіти Івано-Франківщини стала інноваційною освітньою технологією, що забезпечує формування громадянина-патріота з активною позицією, високими морально-духовними та етичними принципами, готово захищати незалежність своєї країни, оберігати і цінувати надбання національної історико-культурної спадщини.

Використані джерела

1. Калина В. Роль громадських музеїв Івано-Франківщини у висвітленні історії визвольного руху. Історія українського визвольного руху в експозиції історичних музеїв: матеріали конференції, присвяченої 65-й річниці УПА та 10-річчю Івано-Франківського музею визвольних змагань Прикарпатського краю, 8-9 жовтня 2007 р., Івано-Франківськ: Місто НВ, 2007. С. 148–149.
2. Маланюк Т. Туристсько-краєзнавча робота в школах Івано-Франківської області. Шкільне краєзнавство Івано-Франківщини. Івано-Франківськ: ІФОІППО, 2016. С. 62–77.
3. Пристач А. Є музей української мови. Вільний голос. 2019. №26. С.1
4. Треф'як Я. Позакласна краєзнавча робота як один із засобів національного виховання дітей та учнівської молоді. Шкільне краєзнавство Івано-Франківщини. Івано-Франківськ: ІФОІППО, 2016. С. 13–20.
5. Косівський інститут прикладного та декоративного мистецтва ЛНАМ. URL: <http://kipdm.lnam.edu.ua>

МУЗЕЙНІ УРОКИ ЯК ІННОВАЦІЙНА МЕТОДИКА НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Рибалка Ольга,

спеціаліст, вчитель зарубіжної літератури,
Білозерська загальноосвітня школа I-III ступенів №15
Білозерської міської ради Донецької області, м. Білозерське,
olga.rybalka@ukr.net

Діяльність музеїв при навчальних закладах очолюють переважно педагоги цих закладів. Їм необхідно набутися і поглибити знання з основ музейних наук, методичного супроводу і оволодіти практичними навичками такої роботи.

Доцільним є створення на рівні району методичного об'єднання керівників шкільних музеїв, яке б змогло оперативно вирішувати питання їх наукового та навчально-методичного забезпечення, залучаючи до цього науковців, методистів, фахівців у галузі краєзнавства.

«Серед форм методичної роботи доцільними є: підготовка питань про використання потенціалу музею у навчально-виховному процесі до розгляду на педагогічній раді школи, постійно діючі та проблемні семінари, школи молодого керівника музею, школи педагогічної майстерності, творчі групи, творчі педагогічні майстерні, майстер-класи, творчі звіти музею, тренінги тощо» [1, с. 10].

Поширення досвіду інтерактивних уроків з музейної педагогіки відкриває великі перспективи на майбутнє, акумулюючи весь потенціал музейних колекцій, нових дидактичних методів та прийомів, технічних засобів навчання, складових педагогічної майстерності вчителя та професійної компетентності працівників музеїв. «Цілеспрямованність у проведенні музейних уроків дає змогу врахувати різноманітні аспекти, пов'язані із сучасними тенденціями розвитку вітчизняної освіти, зокрема:

- перехід до особистісного орієнтованого та розвивального навчання;

- гуманізацію навчально-виховного процесу;
- зростання міждисциплінарної інтеграції з освітою у різних галузях знань;
- застосування інтерактивних дидактичних методів та прийомів;
- взаємодію академічної та неформальної освіти, тощо» [2, с. 27].

Шкільний музей як одна з форм додаткової освіти є одним із найефективніших засобів виховання учнів. Знайомство з письменниками світу, їх літературною спадщиною сприяє підвищенню рівня інтелекту, розвитку інтересів та здібностей. Його діяльність розвиває співтворчість, активність, самодіяльність учнів у процесі збору, дослідження, обробки, оформлення й пропаганди матеріалів — джерел з історії країн, біографічних даних, цікавих фактів з життя письменників, що має виховну й науково-пізнавальну цінність. Наявність такого музею сприяє залученню дітей до науково-дослідницької, краєзнавчої роботи, вихованню в них позитивного ставлення до історико-культурного спадку світу, формуванню духовних цінностей.

Поряд із традиційними формами музейної комунікації, в умовах технологічного розвитку з'являються сучасні способи взаємодії — віртуальні музеї. Перевага цифрового музею зрозуміла. Відвідувачі цифрового музею можуть насолоджуватись культурними реліквіями без обмежень у часі й місці. Такий музей нового типу формує віртуальне музейне середовище, доступне для всіх і таке, що задовольняє потреби кожного. Це середовище дозволяє учням бути як відвідувачем музею, так і упорядником, задіяним у процесі комплектування, зберігання, вивчення та популяризації артефактів, що представляють матеріальну і духовну історію у віртуальних музеях. Сьогодні діти надають перевагу візуальній інформації.

Значного поширення набули екскурсії віртуальними музеями письменників зарубіжжя, які знаходяться за межами України

Можна виділити такі переваги віртуальних екскурсій:

- здатність бачити красу реальної дійсності, затримувати увагу на деталях, знаходити в них сенс;
- розвиток аналітичного мислення;

- телепортація у «творчу лабораторію» письменника, можливість опинитися віч-на-віч з пером художника, що створює матеріал літературного твору;
- формування уявлення про унікальність творів, з якими познайомились у віртуальному музеї;
- розвиток творчої уяви;
- інтерактивні завдання;
- можливість повторного перегляду.

Віртуальна екскурсія творчість Фрідріха Шиллера

Мета: познайомити учнів з творчістю великого німецького письменника; виховувати любов до пізнання, естетичний смак; розвивати інтерес до вивчення зарубіжної літератури; зацікавити творчістю Фрідріха Шиллера.

Дорожня карта

- Зупинка 1. «Народження і дитячі роки».
- Зупинка 2. «Молоді роки».
- Зупинка 3. «Зрілість».
- Зупинка 4. «Історія кохання».
- Зупинка 5. «Фрідріх і Україна».
- Зупинка 6. «Періоди творчості».
- Зупинка 7. «Літературна спадщина».

Учні рушають у подорож, користуючись дорожньою картою та дізнаються про віхи життя та творчості німецького драматурга, письменника, діяча. На кожній станції працює екскурсовод (учні розподілені за ролями) та знайомить гостей віртуального музею.

Викладання уроків зарубіжної літератури у віртуальному просторі музею — важливий момент у роботі педагога. Вони заміщують «живі» екскурсії, оживляють викладання, роблять урок більш цікавим і змістовним, розширюють кругозір учнів.

Використані джерела

1. Карсим І. А. Культурно-освітня діяльність музеїв: навч. посібник. Київ, 2007.
2. Ласкій І. Курс «Музейна педгогіка»: особливості взаємодії школи й музею. Мистецтво та освіта. 2009. № 3.
3. Наукові основи методики літератури. Навчально-методичний посібник. Київ: Ленвіт, 2002. С. 260–275.

КУЛЬТУРНА БІОГРАФІЯ ЯК ПІДХІД МЕТОДОЛОГІЇ КОЛООБІГУ КУЛЬТУРИ В КОНТЕКСТІ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Русаков Сергій,

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри богослов'я, релігієзнавства та культурології
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Культурологічний підхід, на нашу думку, варто більш активно використовувати в музейній педагогіці, адже він є ефективним для передачі культурного досвіду та розвитку критичного мислення в учнів та учениць. Використання напрацювань світових науковців цього напрямку допоможе посилити педагогічний процес в умовах музейного середовища та запропонувати новий ракурс для аналізу культурних артефактів.

Одним з перспективних культурологічних інструментаріїв, на нашу думку, є культурна біографія, яка є результатом аналізу культурних об'єктів в рамках теоретичної моделі колообігу культури. Цей підхід було запропоновано наприкінці 1990-х рр. у Великобританії групою дослідників під керівництвом авторитетного культуролога Стюарта Голла. Автори розглядають п'ять смислотворчих культурних процесів, які стають основою для фахового аналізу артефактів: репрезентація («як він представлений»), ідентичність («які соціальні ідентичності з ним пов'язані»), виробництво, споживання («як він виробляється та споживається») та регулювання («які механізми регулюють його розподіл та використання») [3].

На думку фахівців, музеї «перейшли від місць відчуження до місць участі, від місць освіти до місць навчання, сприяючи «навчанню впродовж життя» та сприяючи плюралістичній перспективі, діючи як механізм для формування культури та культурних навичок критичного мислення» [6]. Спираючись на такий підхід до сучасної музейної справи та музейної педагогіки, вважаємо, що використання культурної біографії стане

вдалим способом показу культурних артефактів та прищеплення сучасних культурних навичок учням та ученицям.

Зазначимо, що теоретична модель колообігу культури вже активно використовується під час досліджень ролі музеїв в сучасному суспільстві. Наприклад, через рік після оприлюднення праці Стюарта Голла та Пола дю Гая про новий культурологічний підхід, дослідниця британського університету у Шотландії у м. Стерлінг Фіона Маклін, спробувала застосувати його до музейної справи. Зосередивши увагу на темі ідентичності в контексті моделі колообігу культури, авторка не лише розвинула розуміння цього підходу в рамках музеєзнавства, а й визначила засоби артикуляції значень національної ідентичності в музеях.

Водночас варто зауважити, що для традиційної музейної справи та музейної педагогіки [1; 2] однією з традиційних здебільшого є тема ідентичності, адже як підкреслювалось: «Ідентичність — роздуми про вирішальну проблему для музеїв» [5]. Для сучасних музейних студій та музейної педагогіки більш ефективною стає застосування теоретичної моделі колообігу культури, яка замість зосередження на одній темі під час пояснення значення культурного артефакту, пропонує більш широкий контекст та сприяє створенню культурної біографії, яка зацікавлює сучасних відвідувачів.

Серед останніх праць варто згадати статтю дослідниці Хо, яка завдяки теоретичній моделі колообігу культури вивчає спільний зв'язок між інституційним капіталом та соціальним і комунікативним капіталом, а також наголошує на потребі зміни парадигми музейних досліджень у Китаї: від зосередження на відносинах між музеєм і державою, а також політичними чи економічними силами, які формують музейний дискурс, до соціокультурного комунікативного підходу для вивчення фактичної взаємодії між музеєм та громадськістю [4].

Отже, вивчення музейного артефакту в контексті п'яти ключових культурних процесів у межах теоретичної моделі колообігу культури, яка розробляється британськими культурологами, сприяє розвитку музейної педагогіки. Застосування цього підходу може бути ефективне як для вивчення ролі музею в сучасному суспільстві, так й для аналізу наявних та майбутніх артефактів. Поєднання п'яти смислотворчих процесів (репрезен

тація, ідентичність, виробництво, споживання та регулювання) у музейній педагогіці сприяє створенню культурної біографії музейних артефактів, яку рекомендовано використовувати під час роботи з учнями та ученицями як структурований по-новому матеріал про культурні об'єкти.

Використані джерела

1. Паска Б., Паска Т. Формування національно-культурної ідентичності дітей та молоді Надвірнянщини засобами музейної педагогіки. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис «Галичина», 2018. № 31. С. 185–193.
2. Філіпчук Н. Музейна педагогіка і виховання нації. Молодий вчений, 2018. № 3 (55). С. 137–143.
3. Du Gay P., Hall S., Janes L., Madsen A. K., Mackay H., Negus K. Doing cultural studies: The story of the Sony Walkman. Sage, 1997.
4. Ho S. C. F. Between the Museum and the Public: Negotiating the «Circuit of Culture» as an Analytical Tool for Researching Museums in China. International Journal of the Inclusive Museum, 2016. № 9 (4).
5. Sofka V. (ed) Museology and Identities, ICOFOM Study Series No. 3, Stockholm, pp.5–18. 1986, p.17.
6. Κόκκινος, Γ., & Αλεξάκη, Ε. Διεπιστημονικές προσεγγίσεις στη μουσειακή αγωγή. Αθήνα. Εκδόσεις: Μεταίχμιο, 2002.

КРИМСЬКОТАТАРСЬКА СПАДЩИНА В КОЛЕКЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ. СПЕЦИФІКА ЇЇ АТРИБУЦІЇ ТА РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ

Савченко Олексій,

кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
Національного музею історії України
м. Київ
alexey89xyz@gmail.com

Савченко Тетяна,

старший науковий співробітник
Скарбниці Національного музею історії України
м. Київ

Аджієва Есма,

голова правління ГО «Алем»,
координаторка проєкту «Сенси, що об'єднують»,
м. Київ

Кримські татари — корінний народ України, чие походження та історична доля нерозривно пов'язані з Кримом і Північним Причорномор'ям. Традиційна культура цієї спільноти століттями поєднувала в собі окремі риси різних цивілізацій: середземноморської, близькосхідної, центральноазійської. Але на своєму шляху вона не стала уламком чи периферією жодної з них, збудувавши власну ідентичність та самобутність в унікальному етнічному мереживі Криму.

30 жовтня 2022 р. в Скарбниці Національного музею історії України відкрилась виставка «MIRAS. Спадщина» — партнерський проєкт, який запропонував відвідувачам погляд на кримськотатарську спадщину, як на живе явище культури з безперервними традиціями, що досі продовжують впливати на повсякденне життя, ідентичність та взаємини кримських татар

із навколишнім світом і людьми. На виставці вперше була комплексно представлена одна з найрепрезентативніших колекцій кримськотатарських артефактів материкової частини України, комплектування та збереження якої пов'язане з діяльністю знакових діячів кримськотатарського відродження початку ХХ ст. Вона складається із предметів ювелірного мистецтва, мідного, ткацького ремесл та вишивки ХІХ – початку ХХ ст., що зберігаються в Національному музеї історії України та його філії – Скарбниці НМІУ. Виставку організовано спільно з ГО «Алем» у рамках проекту «Сенси, що об'єднують», який впроваджується за підтримки Швейцарії. Партнерами проекту виступили Національний музей українського народного декоративного мистецтва та Національна бібліотека України ім. В. Вернадського НАН України. Окремі предмети виставку надали Есма Аджієва, Віталій Проволовський та Ельміра Сеїт-Аметова.

Останні десятиліття провідні музеї світу активно обговорюють проблеми деколонізації спадщини корінних народів, намагаючись випрацювати ефективні форми й механізми репрезентації традиційної культури цих спільнот. Саме на музеї часто покладають важливу роль у цьому процесі, адже сучасна функція подібних установ вже давно вийшла за межі лише збереження колекцій. Музейний простір має потенціал бути відкритою платформою для комунікацій між митцями, суспільними діячами, громадськістю та експертами в різних галузях (перш за все науки, освіти, культури), залучаючи до цього обговорення ще й носіїв культури. Можливість різним поколінням обговорювати актуальні проблеми та взаємодіяти з не/матеріальною спадщиною є невід'ємним правом людини відповідно до сучасних європейських принципів розуміння спадщини .

Покоління кримських татар, що виростили в депортації, довгий час не мали доступу до культурного й історичного надбання власного народу в Криму. В той же час, у цій можливості сьогодні обмежена й кримськотатарська молодь, яка в результаті російської агресії стала вимушеними переселенцями з тимчасово окупованих територій не лише Криму в 2014 р., але інших регіонів компактного проживання (зокрема Херсонщини у

2022 р.). Можливість знайомитись зі спадщиною свого народу, візуально осмислювати її та відчувати з нею зв'язок є важливим фактором у збереженні й формуванні ідентичності носіїв культури. Розуміння спадщини напряму пов'язане з концептом розуміння теперішнього, а отже і «спадщину» кожне покоління намагається осмислити через власний суб'єктивний досвід. Залучення ком'юніті корінних народів до діалогу та спільного осмислення постколоніального спадку кримських татар і українців відкриває нові можливості для спільнот на саморепрезентацію й подолання наративів, створених у імперські й радянські часи.

Комплексне представлення оригінальних кримськотатарських артефактів в Національному музеї історії України (яке включає атрибуцію, дослідження, експонування, каталогізацію) у контексті з відповідним (та коректним) культурним середовищем допомагає українцям краще розуміти живі явища кримськотатарської культури, а також повертає предметам традиційні сенси, якими ці речі наділяли, й досі наділяють, носії кримськотатарської спадщини.

Україна здійснює важливі кроки до членства в ЄС, а нещодавно Саміт ЄС погодив для нас статус кандидата. Імплементція сучасних європейських принципів взаємодії зі спадщиною корінних народів дає можливість продемонструвати підхід, у якому «спадщина» розуміється не лише як атрибут минулого, який застиг у часах етнографічних експедицій чи національних свят. «Спадщина» має надзвичайну здатність «говорити» з внутрішнім світом людини. Навіть у часи глобального лиха, яке кожна особистість пропускає через власний суб'єктивний досвід, вона допомагає це лихо осмислити й пережити. Попри усі труднощі війни, життя в умовах окупації чи вимушеного переселення, в українському суспільстві залишається запит на культуру й мистецтво, яке дає можливість підтримувати нормальні соціальні зв'язки, відстоювати власну ідентичність чи виражати внутрішні переживання.

ПРОЄКТ ЮНЕСКО «НАВЧАТИ ТА ВЧИТИСЯ ЗА ДОПОМОГОЮ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ»: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ ПЕРСПЕКТИВИ

Свириденко Денис,

доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри ЮНЕСКО з наукової освіти,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

Українське освітянське середовище в умовах повномасштабної військової агресії з боку РФ перебуває в пошуку шляхів модернізації, які би врахували, поточні соціокультурні виклики локального рівня та виступили би механізмами превентивного характеру для розвитку українського суспільства (унезбезпечення майбутніх військових конфліктів, подолання викликів глобальних пандемій тощо), враховуючи продуктивний досвід освітніх систем інших країн. З іншого боку, порядок денний розвитку національного освітнього простору має орієнтуватись на більш «традиційні» глобальні виклики, сформульовані міжнародною спільнотою у вигляді Цілей сталого розвитку 2030 [4]. Станом на кінець 2022 року, можна стверджувати, що українська система освіти перебуває у режимі пошуку відповідей на широкий спектр викликів, розв'язуючи протиріччя національного та глобального у пошуку стратегій розвитку.

Кафедра ЮНЕСКО з наукової освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова активно залучена у процесі трансформації моделей підготовки вчителів, балансуючи між трагічним сьогоденням, продиктованим агресією з боку Росії, та викликам до освітніх систем глобального характеру, визначених міжнародною спільнотою [1]. У такому контексті, кафедра ЮНЕСКО з наукової освіти бере участь у заходах, що проводить ЮНЕ-

СКО, та намагається врахувати визнані світом освітні практики у складну педагогічну та, взагалі, соціокультурну дійсність України.

Показовим та рельєфним прикладом політик ЮНЕСКО щодо одночасної підтримки культури та освіти (з акцентом на науковій освіті), є проект «Навчати та вчитися за допомогою нематеріальної культурної спадщини», реалізований експертами ЮНЕСКО у 2019–2021 роках у співпраці із фінансовими структурами Європейського Союзу [3]. У центрі згаданого проекту перебувають підтримка нематеріальної культурної спадщини, розвиток дослідницьких компетенції та, відповідно, перетворення науки на цікаве занурення у культуру та традиції власної держави тощо.

Автори проекту виходили з підходу: «Участь європейської молоді в охороні та передачі живої спадщини є фундаментальною для сталості культурної спадщини в майбутньому. Інтеграція нашої спадщини, особливо нашої нематеріальної культурної спадщини, в освіту молодих людей є ключем до підвищення обізнаності про важливість зв'язку молоді з їхніми громадами. Це також допомагає поєднати те, чому навчають у школі та вдома. Ми твердо переконані, що надаємо молодим людям можливість цінувати культурну спадщину Європи, насолоджуватися та, що важливо, охороняти її» [1]. Використовуючи конкретні елементи культурної спадщини, створюються освітні методики для навчання різних вікових груп та з різних дисциплін: на уроках інформатики учні опановують навички створення національних орнаментів за допомогою інструментів графічного дизайну; на уроках геометрії досліджують математичні закономірності орнаменту; на уроках фізики досліджують хвильову природу звуку дзвоників тощо.

Україна є показовим носієм культурної спадщини, а сам проект ЮНЕСКО виступає методологічною рамкою, яка може бути застосованою для національних освітніх систем. Підтримуючи українську спадщину з умовах військового конфлікту, штаб-квартира ЮНЕСКО у Парижі делегувала професіоналам у сфері підтримки української спадщини реалізацію проекту (Центр розвитку «Демократія через культуру»), який має актуалізувати підтримку української культури, залучивши до неї

освітянську проблематику [2]. Багаторічний досвід в галузі підтримки культурної спадщини дозволяє сподіватись на потужний внесок у розвиток наукової освіти та української культури вищезгаданими партнерами кафедри ЮНЕСКО з наукової освіти. Для проєкту будуть використані елементи української культури, незалежно від їх приналежності до списків національної спадщини ЮНЕСКО. Саме елемент культури та його освітній потенціал перебувають у фокусі реалізації проєкту.

Зважаючи на тривалі партнерські відносини із Центром розвитку «Демократія через культуру», попереду на кафедру ЮНЕСКО з наукової освіти чекає велика робота з експертизи розроблених у його межах освітніх методик, консультування освітян та майстрів — носіїв культурної спадщини тощо. Результатом такої співпраці мають постати зміни у освітянському середовищі нашої держави, коли в освіті почнуть більш інтенсивно користуватись підходом навчання за допомогою нематеріальної культурної спадщини.

Використані джерела

1. Кафедра ЮНЕСКО з наукової освіти. URL: <https://unesco.npu.edu.ua/>
2. Центр розвитку «Демократія через культуру». URL: <https://demcult.org/>
3. Joint UNESCO-EU Project «Teaching and Learning with Living Heritage: Resources for teachers». URL: <https://ich.unesco.org/en/resources-for-teachers-01180>
4. Sustainable Development Goals. URL: <https://sdgs.un.org/goals>

INTERACTIVE SCIENCE MUSEUMS: STE(A)M CONTEXT

Iryna Slipukhina,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Chief Researcher,
Department of Creation of Educational
and Thematic Knowledge Systems
National Center “Junior Academy of Sciences of Ukraine”,
Kyiv, Ukraine,
slipukhina2015@gmail.com

Ihor Chernetskyi,

Candidate of Pedagogical Sciences,
Head of the Department of Creation of Educational
and Thematic Knowledge Systems
National Center “Junior Academy of Sciences of Ukraine”,
Kyiv, Ukraine,
manlabkiev@gmail.com

Yaroslav Savchenko,

Postgraduate student, Junior Researcher,
Department of Information and Didactic Modelling,
National Center “Junior Academy of Sciences of Ukraine”,
Kyiv, Ukraine,
savchyarik@gmail.com

The systematic use of STE(A)M approach to create a variety of programs in formal and non-formal education is now especially popular in the context of motivation for future professional activities [1].

Obviously, interactive science museums (ISMs) act mainly as a means of introducing visitors to the fascinating world of science, technology and innovation in a relaxed playful atmosphere [2]. However, its innovative educational environment has much greater potential for the development of transdisciplinary competencies of participants in the educational process, which contributed to the rapid implementation of the STE(A)M approach to the relevant curricula [3].

An interesting example of the implementation of the STE(A)M approach in the educational activities of the ISMs is a curriculum built around the study of ancient castles [4]. Familiarization with their design and functioning involves the application of concepts from physics (elasticity and rigidity of materials), engineering and technology (casting, sculpture), mechanical engineering (design and manufacture of mechanisms) and art (shape, pattern, decoration). The deeper development of such a project through a literature review leads to the study of cultural monuments that demonstrate, for example, the evolution of structures, patterns and forms in historical contexts. It is clear that the subjects of research around which such an educational program can be built can be any artefacts, in particular, that are characteristic of a particular region: furniture, buildings, bridges and other structures,

vehicles, household and jewellery, etc. Each of these studies separately, as well as their aggregate can become the subject of exhibitions of various scales, and in the future — the basis of methodological developments for use in formal and non-formal education.

A comparative analysis of the activities of the ISMs has shown that educational programs based on the STE(A)M approach are implemented in several ways on an interdisciplinary basis. In the context of formal education, this is, first of all, the use of the project method, the core of which is the basic concepts and/or topics of the curriculum in several subjects. Therefore, the need for the formation of transdisciplinary competence of teachers is obvious [5].

On the other hand, from the point of view of non-formal education, ISMs allow to create a comprehensive curriculum based on the model of learning through discovery, which can be applied to a wide range of consumers, including teachers, pupils and students, pre-schoolers, middle-aged people and pensioners. In this context, the key problem is the competence of interpreters — museum staff, whose task is to interact with visitors, their involvement in the active process of cognition through a hands-on approach and research through play.

In addition to research scientists, interpreters and staff of the ISMs, training and classes based on the STE(A)M approach can be provided in several ways, including inviting experts, cooperation with higher education institutions [6], professional communities, educational companies. The most effective models of educational programs of ISMs involve their interaction with external educational and scientific environments and institutions, such as planetariums, cinemas, museums of fine arts, cultural, ethnic centres, etc. Such collaboration with the external environment contributes to the integration of existing educational resources and the effective expansion of the content of learning [7]. Teachers who are undergoing or have already completed their studies should also be actively involved in this process. Thanks to the innovative educational content obtained in this way, the didactic database will be continuously updated according to the latest data. On the other hand, the comments on personal qualities obtained in the process will become a relevant asset in the further professional activity of teachers.

References

1. Стрижак, О., Сліпучіна І., Поліхун Н., Чернецький І. (2017). STEM-освіта: Основні Дефініції. Інформаційні Технології і Засоби Навчання 5(477):16–33.
2. Mejias, S., Thompson, N., Sedas, R. M., Rosin, M., Soep, E., Peppler, K., Roche, J., Wong, J., Hurley, M., Bell, P., & Bevan, B. (2021). The trouble with steam and why we use it anyway. *Science Education*, 105(2), 209–231. <https://doi.org/10.1002/sce.21605>
3. Методичні рекомендації щодо розвитку STEM-освіти в закладах загальної середньої та позашкільної освіти у 2022/2023 навчальному році Лист ІМЗО від 15.08.2022 № 22.1/10-1080. <https://cutt.ly/vVyBO3h>
4. Lin, J.-L., Hsiao, K.-H., & Lin, L.-C. (2019). The role of museum to promote STEM education and teacher interdisciplinary training: Introducing the experience of National Science and Technology Museum. *Recent Developments on Information and Communication Technology (ICT) Engineering*. <https://doi.org/10.35745/icense2018v2.043>
5. Domenici V. STEAM Project-Based Learning Activities at the Science Museum as an Effective Training for Future Chemistry Teachers. *Education Sciences*. 2022; 12(1):30. <https://doi.org/10.3390/educsci12010030>
6. Tanabashi, S. (2021). STEAM Education Using Sericulture Ukiyo-e: Object-Based Learning through Original Artworks Collected at a Science University Museum in Japan. *Interdisciplinary Journal of Environmental and Science Education*, 17(4), e2248. <https://doi.org/10.21601/ijese/10962>
7. Горбенко С., Патрікеєва О. та Лозова О. STEM-компетентності: обґрунтування методики дослідження рівнів сформованості учнівської молоді. *Проблеми освіти*, 2022. (1(96), 55–71. <https://doi.org/10.52256/2710-3986.1-96.2022.04>

МУЗЕЙНЕ ЗАНЯТТЯ ЯК СУЧАСНА ФОРМА МУЗЕЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ (З ДОСВІДУ РОБОТИ ХУДОЖНЬО-МЕМОРІАЛЬНОГО МУЗЕЮ І. Ю. РЕПІНА)

Соляник Тетяна,

науковий співробітник КЗ «Художньо-меморіальний музей І. Ю. Репіна», м. Чугуїв
t63503@gmail.com

Сьогодні надзвичайно актуальним є питання ролі музею в сучасному світі та можливості його взаємодії з суспільством. Адже музей є «скарбницею історичної та культурної спадщини, а

музейні експонати — носіями безцінної інформації про історію та культуру краю» [2, с. 18]. І донести цю інформацію до відвідувачів у цікавій формі є основним завданням для музейників.

На сьогодні чи не найбільшою аудиторією відвідувачів багатьох музеїв є саме школярі. Але молодші відвідувачі не готові за рівнем психологічного розвитку сприймати великий обсяг наочної інформації в музеї. Що менші діти, то меншу кількість експонатів треба їм демонструвати. Завдання музейних працівників полягає в тому, щоб зробити знайомство з музеєм захоплюючим і цікавим, втілюючи нові ідеї [5].

Однією з особливостей сучасного музею є переосмислення і удосконалення традиційних та впроваджених інноваційних форм діяльності, об'єднання їх у рамках музейно-педагогічного процесу. До пошуку таких форм і методів взаємодії з відвідувачем у рамках музейного простору науковців підштовхують зміни, які відбуваються в аудиторії, тобто зміна ціннісних орієнтирів, установка сучасного покоління на видовищність у сприйнятті різних форм і видів народного мистецтва й у зв'язку з цим, зменшення ефективності традиційних форм роботи [3, с. 52].

Перетворенням звичайного візиту до музею на захопливий та цікавий займається команда КЗ «Художньо-меморіальний музей І.Ю. Репіна». Важливе місце в діяльності нашого музею займають освітні проекти — свята, музейні ігри, майстер-класи, фестивалі. Проте найпопулярнішими серед школярів міста є музейні заняття. Музейне заняття це форма музейної комунікації, що здійснюється безпосередньо в просторі експозиції й обов'язково передбачає взаємодію з музейними предметами. Це пластична форма роботи, яка допомагає активізувати рівень відвідування музею, сприяє ємнісному сприйняттю інформації музейного простору. Музейне середовище виступає каталізатором у пізнанні світу і сприяє всебічному розвитку дитини [1, с. 35–44].

Тенденція до зростання попиту на музейні заняття дає можливість стверджувати їхню значущість та успішність, адже музейна педагогіка у контексті взаємодії зі школою створює нове середовище навчання, яке уможливорює ефективну взаємодію між академічною та неформальною освітою і дозволяє формувати з дитини особистість із своїм особливим сприйняттям світу

та мисленням, що відповідає сучасним тенденціям особистісно зорієнтованої освіти [3, с. 81].

Освітня діяльність нашого музею з роками трансформується, набуває системного характеру. Перші музейні заняття почали проводити ще на початку 2000-них років. І розпочалися вони інтерактивними заняттями «Від скіпки до електричної лампи» та «Історія праски». Заняття розраховані на молодших школярів. Спочатку відвідувачами цих занять були місцеві групи школярів. Та після реалізації у 2014 році проекту «Вітаємо, ми — ваш музей!», спрямованого на ознайомлення учнів та вчителів сільських шкіл Чугуївського району з музейними освітніми програмами, музейна аудиторія була розширена. Надалі налагодилася співпраця з харківськими туристичними операторами, які охоче збирали дитячі групи, пропонуючи таку програму: екскурсія музейними відділами та музейне заняття. Тож попит на музейні заняття став збільшуватися і серед харків'ян.

Поступово одиночні музейні заняття, які знайомили з історією речей, оформилися в цикли музейних занять «Коли оживають речі» та «Побут України». Ці цикли постійно поповнюються, бо у процесі наукової обробки колекцій з'являються нові знання, а значить і бажання поділитися ними з відвідувачами. За основу береться наявність предметів у музейній колекції. Відсутність якогось предмету відбивається в плані наукового комплектування фондів на наступний рік.

Об'єднання занять у цикли надало можливість працювати з дитячими групами більш системно, адже тепер одні й ті ж діти могли відвідувати музей періодично, проходячи крок за кроком усі заняття обраного циклу.

Мета занять «Коли оживають речі» — ознайомити школярів з різноманітністю старовинних предметів, їх устроєм, історичними віхами розвитку. Дітям у такому віці важко сприймати все на слух, тому впродовж всього заняття запланований діалог з ними, а також надана можливість самим взяти участь у показі речей. У ході такого заняття дитина може познайомитися з експонатами не тільки «очима», а й руками. Для маленьких дітей це особливо важливо, тому що світ відкривається для них не через пасивне «бачення», а через активне «діяння».

До другого циклу «Побут України» входять заняття, присвячені календарній обрядовості, побуту, знайомству з традиціями рідного краю. Мета таких занять — відродження та популяризація української народної культури.

Найбільша активність відвідування музейних занять відмічається під час канікул та у весняний період, коли погодні умови дозволяють здійснити пішу подорож до музею. Також є можливість виходу музейного співробітника до школи. В літній період затребувані виїзди в літні табори відпочинку та шкільні табори для проведення музейних занять. Актуальні сезонні музейні заняття, присвячені календарній обрядовості. Починається з зимового циклу занять («Світле свято і чудове — нині в нас Різдво Христове», «Йде святий Миколай, ти добром його стрічай», «Зиму проводжаєм, весну зустрічаєм»). Продовжується заняттями, присвяченими весняній обрядовості («Зиму проводжаємо, весну зустрічаємо..», «Ось була я білою, як стіна, а зробилась розписною, як весна..»). Осінній календарний цикл — це заняття пов'язані з історією козацтва та жнивварська обрядовість. Проведення етнографічних музейних занять відбувається в залі етнографії краєзнавчого відділу, де представлені предмети духовної культури та народного побуту Чугуївщини.

Кожне музейне заняття супроводжується показом презентації, яка містить як ілюстративний матеріал, так і показ фрагментів мультфільмів, чи науково-популярних фільмів, в яких відображені предмети в середовищі їх побутування. Щоб урізноманітнити діяльність дітей під час заняття, їм пропонуються спеціально розроблені ігри, такі як «меморі», «знайди пару», «музейне доміно» тощо. Всі ці ігри розроблені науковими співробітниками на основі зображень предметів із зібрання музею. Деякі заняття, особливо етнографічної тематики супроводжуються виготовленням тематичних саморобок. Протягом заняття передбачено активну участь усіх дітей. Теоретична частина не обтяжена великою кількістю інформації, відповідає віковій категорії групи. І, до речі, всі музейні заняття розроблені мають декілька варіантів, адаптованих під вік відвідувачів: для дошкільників, для учнів початкової школи, для учнів 5–7 класу.

З початком війни проведення музейних занять стало неможливим, проте музейники використовують вимушену зупинку для наукової обробки колекції, що своєю чергою дає можливість розробки нових занять та модернізацію уже існуючих.

Отже, музейні заняття дають надзвичайні можливості реалізації інтерактивних підходів у ході збагачення знань школярів, формування культури поведінки в музеї. Можливість взаємодії з музейними експонатами впливає водночас на інтелектуальні й емоційні процеси розвитку дитини, формує її особистісне ставлення до цінностей культурної спадщини, сприяє її естетичному вихованню та розвитку креативного мислення. Для музейників же це відкриває великі перспективи на майбутнє, акумулюючи весь потенціал музейного зібрання та спонукаючи до ґрунтовного вивчення з одного боку музейних предметів, а з іншого — нових напрацювань у сфері музейної педагогіки.

Використані джерела

1. Караманов О. В. Принципи організації музейних занять: від просвітництва та ідеології — до інтерактивності та універсальності. Історико-педагогічний альманах. 2019. Вип. 1 (26). С. 35–44. URL: <http://ipa.udpu.edu.ua/article/view/185004>
2. Ковальчук Є. Музей у сучасному світі: розробка наукової концепції/ Волинський музейний вісник: Наук. зб.: Вип. 3. Луцьк, 2012. С.17–22. URL: http://volyn-kray-mus.at.ua/publ/muzej_u_suchasnomu_sviti_rozrobka_naukovoji_konceptiji/1-1-0-62
3. Музейна педагогіка — проблеми, сьогодення, перспективи. Матеріали П'ятої науково-практичної конференції (28–29 вересня 2017 р.). Київ, 2017. 132 с.
4. Основні форми і методи культурно-освітньої діяльності музею. URL: <http://um.co.ua/6/6-4/6-49924.html>
5. Фещун О.М., Северін І.І. Музейна педагогіка як засіб розвитку компетентностей молодших школярів. URL: <http://klovsky77.com.ua/23-naukova-robot/214>
6. Як зробити музеї цікавими: українське рішення для дітей. URL: <https://rubryka.com/ru/article/interesting-museum-for-children/>

**ОНЛАЙН (ВІРТУАЛЬНИЙ) МУЗЕЙ
ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ ВШАНУВАННЯ
ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ, НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ
АКАДЕМІКА НАН УКРАЇНИ
БОРИСА ЄВГЕНОВИЧА ПАТОНА**

Стрижак Олександр,

доктор технічних наук,
заступник директора з наукової роботи,
старший науковий співробітник,
Національного центру «Мала академія наук України»,
м. Київ,
sae953@gmail.com

Савченко Ірина,

кандидат педагогічних наук,
учений секретар, старший науковий співробітник,
Національний центр «Мала академія наук України»,
м. Київ,
savchenko_irina@ukr.net

Белан Тетяна,

провідний інженер відділу створення і використання
інтелектуальних мережних інструментів,
Національний центр «Мала академія наук України»,
м. Київ,
t.belan08@gmail.com

В умовах тотальної цифровізації й здійснення освітнього процесу в умовах диджиталізації постійно ведуться пошуки сучасних інструментів музейної педагогіки, які надають можливостей збагатити культурний простір, сконцентрувати до цього часу історичні пам'ятки певного напрямку в одному тематичному ресурсі. У зв'язку з воєнними діями, актуальною залишається і проблема доступності таких цифрових ресурсів для учнів, студентів,

науковців та всіх, хто цікавиться певною історичною проблемою і немає можливості відвідати бібліотеки та музеї офлайн.

Рис. 1. Трансдисциплінарна призма — віртуальний музей академіка НАН України Б.Є.Патона

В історії науки України надзвичайною постаттю був і залишається академік НАН України Борис Євгенович Патон, видатний організатор науки, директор Інституту електрозварювання НАН України, Президент НАН України. Тому, з метою вшанування пам'яті видатного співвітчизника Постановою НАН України «Про виконання заходів з увічнення пам'яті академіка НАН України Б.Є.Патона» від 23.12.2020 № 292 (далі Постанова) було розробле-

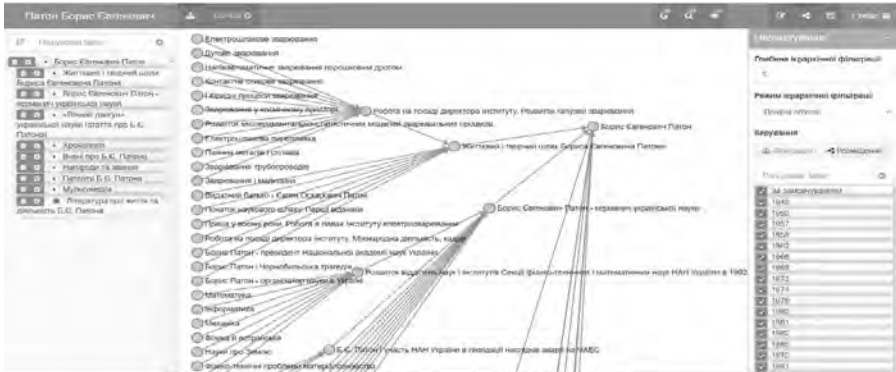

Рис. 2. Трансдисциплінарна структура віртуального музею академіка НАН України Б.Є.Патон

но відповідний план заходів, серед яких такі як створення меморіального кабінету-музею академіка НАН України Б.Є.Патона в Інституті електрозварювання ім. Є.О.Патона НАН України та меморіального кабінету-музею академіка НАН України Б. Є. Патона в будівлі Президії НАН України; перейменування Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона НАН України в Інститут електрозварювання ім. Є. О. та Б. Є. Патонів НАН України або Патонівський Інститут електрозварювання НАН України; створення основі електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського Меморіальну електронну колекцію пам'яті академіка НАН України Б.Є.Патона; подання до Національної комісії України у справах ЮНЕСКО відповідних пропозиції щодо заснування пам'ятної відзнаки ЮНЕСКО імені Бориса Патона за видатний внесок у розвиток науки та технологій; присвоєння імені Б. Є. Патона Державному політехнічному музею при Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» та створити в музеї спеціальну експозицію та інше.

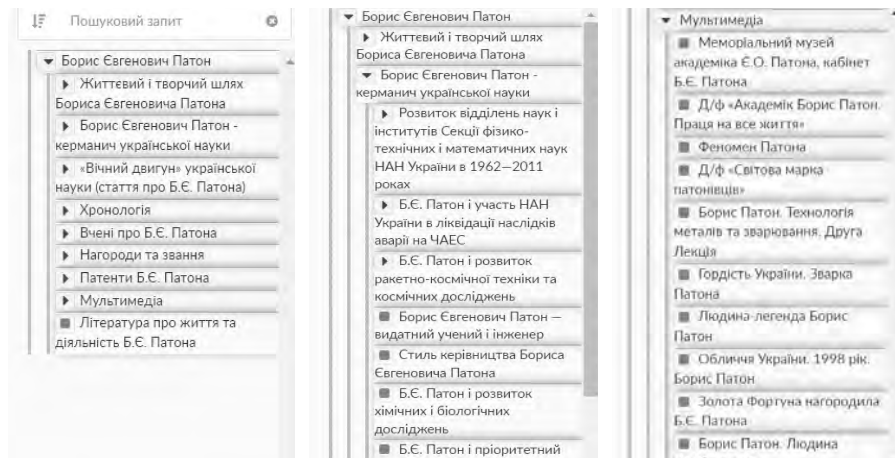

Рис. 3 Пошукові запити віртуального музею

Перед науковцями творчої робочої групи Національного центру «Мала академія наук України» у складі Олександра Стрижака, Тетяни Белан, Віталія Приходнюка, Олександра Ладичука, Валентини Дем'яненко, Ірини Савченко відповідно до Постанови,

Рис. 4 Розділ трансдисциплінарної призми — віртуального музею «Учені про Б. Є. Патона»

Рис. 5 Розділ трансдисциплінарної призми — віртуального музею «Учені про Б. Є. Патона»

було поставлено завдання створити віртуальний музей академіка НАН України Б.Є.Патона та зробити доступним й відкритим той пласт спадщини нашого видатного співвітчизника, який ще не був створений та акумульований у єдине ціле.

Сучасним інструментарієм створення цифрового образу Бориса Патона було обрано трансдисциплінарні онтологічні інструменти та використано свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір, № 96125 (18.02.2020) «Комп'ютерна програма «Трансдисциплінарна інформаційно-аналітична система ПРИЗМА» («ТІАС ПРИЗМА»).

Ці інноваційні інструменти дозволили реалізувати створення віртуального музею людини-легенди для вшанування його історичної пам'яті [1] (Рис. 1, 2).

Структуру пошукових запитів представлено такими розділами як: «Життєвий і творчий шлях Бориса Євгеновича Патона»; «Борис Євгенович Патон — керманіч української науки»; «Вічний двигун» української науки»; «Хронологія»; «Вчені про Б.Є. Патона»; «Нагороди та звання»; «Патенти Б.Є. Патона»; «Мультимедіа»; «Література про життя та діяльність Б.Є. Патона». Кожен з цих розділів також мають своє структуроване наповнення (Рис. 3).

Кожному розділу віртуального музею присвячену одну з граней трансдисциплінарної призми (Рис. 4, 5).

Підсумовуючі зазначимо, що створений віртуальний музей акумулював величезний пласт біографічних, історичних, публіцистичних, фото, відео-матеріалів про життя і науковий шлях Бориса Євгенійовича Патона, має лаконічне представлення, мінімалістичний дизайн і легкий на сприйняття.

Використані джерела

1. Трансдисциплінарна призма — віртуальний музей академіка НАН України Б.Є.Патона. URL: <http://bitly.ws/BGKn>

STEM-ПРОЄКТ «ПРОЄКТУВАННЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ МУЗЕЮ»

Тишковець Марія,

науковий співробітник відділу STEM-освіти,
Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ

У закладах загальної середньої освіти та позашкільних закладах активно впроваджується STEM як перспективний

напряму сучасної освіти. Передусім завданням STEM-освіти спрямовані на формування інформаційно-цифрової компетентності та компетентностей у галузі математики, природничих наук, техніки і технологій, оскільки в майбутньому кількість STEM-професій значно зростатиме, що сприятиме суспільно-економічному розвитку держави. Не зважаючи на очевидність переваг STEM-освіти, її запровадження в закладах загальної середньої освіти до цього часу носить фрагментарний характер. Основою STEM-освіти є діяльнісний підхід [1]. Найбільш масовим із елементів STEM-освіти є відповідні навчальні проекти, якими передбачено розроблення й презентація певного продукту, у ході виконання якого здійснюється аналіз проблеми (обраного завдання), планування й організація роботи (з розподілом завдань і ролей у разі групової роботи), пошук й опрацювання інформації, й саме виконання продукту проекту (моделі, технологічного рішення, виробу тощо), вибір форм і способів презентування проекту. Очікуваним результатом проведення STEM-проектів є передусім оптимальне засвоєння учнями навчального матеріалу як з предметів-складників STEM, так й інших предметів, задіяних завданнями проектної роботи. Виконання STEM-проектів сприяє розвитку умінь поєднувати знання з різних навчальних предметів (галузей) для досягнення очікуваних результатів, а також розвиток особистості учня (його пізнавальної активності, креативності, цікавості, наполегливості у розв'язанні поставлених завдань, охайності в оформленні результатів роботи тощо). Важливою частиною виконання STEM-проекту є публічність представлення результатів, їх обговорення на уроках, або спеціально організованих заходах. У закладах освіти, що впроваджують STEM-освіту уже апробовано й реалізовано методичні прийоми виконання різних STEM-проектів, зокрема окреслено їх тематику. Здійснений нами аналіз публікацій із впровадження STEM-освіти в закладах загальної середньої освіти і в позашкільних закладах засвідчує, що поза увагою залишається ідея «створення музею». Цей проект, на нашу думку, спрямований не лише на досягнення цілей STEM-освіти, а й використовує дидактичний потенціал музейної педагогіки. На сьогодні музейна педагогіка в Україні є мейнстрімом, що об'єднує фахівців кількох галузей — мистецтва, історії,

педагогіки, психології, фундаментальної науки. Музейна педагогіка слугує потужним чинником розвитку особистості в системі взаємодії освіти та культури [2].

STEM-проект «створення і діяльність музею» можна виконувати на різних рівнях, масштабах і формах. Це може бути загальношкільний проект зі створення постійно діючого шкільного музею або проблемно-предметний — залежно від обраної теми й навчального предмету тимчасово оформлена експозиційна виставка із атрибутами музею. Це може бути й «віртуальний музей» — оформлена відповідним чином презентація, яка нагадує віртуальний музей. Для забезпечення розвитку STEM-навичок одним із завдань проекту може бути програмування робота-гіда.

Найголовніше — це те, що у «створенні музею» будуть задіяні учнівські колективи, сформовані за різними ознаками: за спільними інтересами, за творчими уподобаннями, провідними рисами характеру тощо. Важливо, що такий проект не завершується лише презентацією самого продукту — «музею». Не менш важливим є забезпечення його «діяльності». Учні старших класів можуть проводити екскурсії для молодших школярів, організовувати реконструкції «подій», майстер-класи в зонах мейкерства, «оживляти» експонати тощо.

Виконанню такого STEM-проекту мають передувати екскурсії в музеї, ознайомлення із їх діяльністю, усвідомлення функцій й суті завдань музеїв. Сьогодні це нова парадигма музейної науки та музейно-педагогічної діяльності. Як вказують дослідники, соціальна місія та спрямованість музеїв є потужним інструментом реалізації культурно-освітнього потенціалу їх. Завдання музеїв — не просте споглядання, а спільна діяльність відвідувачів у просторі музею, переживання емоцій, що сприяє формуванню предметно-просторового середовища з активним використанням різних контекстів музейних предметів [2].

Отже, запропонована ідея виконання STEM-проекту «Проектування і діяльність музею» вирішує декілька дидактичних завдань: сприяє реалізації STEM-освіти, розширює тематику STEM-проектів, сприяє усвідомленню музею як своєрідного культурно-просвітницького середовища. Такий підхід закладає нову методологію знань і приваблює учнів цікавими інтерпретаціями діяльності музеїв.

Використані джерела

1. Засекін Д. О. Діяльнісний підхід — основа STEM-освіти. Актуальні аспекти розвитку stem-освіти у навчанні природничо-наукових дисциплін: збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 70-річчю Льотної академії Національного авіаційного університету, м. Кропивницький, 12–13 травня 2021 р. Кропивницький: Льотна академія НАУ, 2021. С. 90–92. URL: http://www.glau.kr.ua/images/docs/sbornik/materiali_stem12052021.pdf
2. Музейна педагогіка в науковій освіті : монографія / ред. кол.: С. О. Довгий, О. М. Топузов, В. А. Бітаєв та ін.; за наук. ред. С. О. Довгого. Київ : Національний центр «Мала академія наук України», 2020. 334 с.

МУЗЕЙНА ПЕДАГОГІКА: ФОРМИ ТА МЕТОДИ НАУКОВО-ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ (З ДОСВІДУ СУМСЬКОГО ОБЛАСНОГО ХУДОЖНЬОГО МУЗЕЮ ІМ. Н. ОНАЦЬКОГО)

Ткаченко Валентина,

старший науковий співробітник,
Сумського обласного художнього музею
ім. Никанора Онацького, м. Суми
valentinatkachenko1950@gmail.com

У 1983 році Генеральна конференція ІСОМ сформувала такий напрямок музейної науки, як «Нова музеологія», головним змістом якої стала інтеграція музеологічної діяльності в навколишній інтелектуальний простір.

На цьому тлі логічним буде звернення до Закону України про те, що основне завдання сучасного музею, котрий, за визначенням, є культурно-освітньою, науково-дослідною установою, полягає в залученні громадян до пізнання національної і світової культурної спадщини [5].

У 1934 році К. Фрізен (Німеччина) уперше ввів до наукового обігу термін «музейна педагогіка». Проблему впровадження цього терміна, як засобу формування особистості, досліджували: О. Караманова, Ю. Клочко, Б. Столяров, І. Удовиченко, Н. Філіпчук, Д. Щербак та ін. Однак кожен із авторів трактує це поняття

по-своєму, вкладаючи в нього власне бачення, спираючись на власний досвід музейно-педагогічної діяльності. Наприклад, деякі науковці вважають, що музей ХХІ ст. має перебудувати власну стратегію, знайти місце в сучасному інтелектуальному світі, навчитися працювати із сучасними аудиторіями, застосовувати новітні педагогічні технології. Так, дослідниця О. Бондарець при трактуванні терміна «музейна педагогіка» звертає увагу на те, що: «нині, коли музей розглядають як комунікативну систему, а музейну аудиторію як учасника діалогу, що здійснюється в музейному середовищі <...> важливим є проаналізувати освітню діяльність музеїв» [4, с. 1]. Поняття «музейної педагогіки» О. Караманова розглядає як «галузь педагогічної науки, що сформована на основі науково-практичної діяльності та спрямована на передачу культурно-освітнього досвіду в умовах музейного середовища» [6, с. 8].

Сумський обласний художній музей ім. Н. Онацького засновано у 1920 р. як художньо-історичний. Про його потенціал влучно зауважила мистецтвознавець Ірина Павленко: «зібрання містить безцінні артефакти різних часових періодів і національних шкіл, має величезний науковий потенціал, є потужним художнім надбанням багатьох поколінь» [8]. За свою столітню діяльність заклад модернізувався, змінювався, поєднував сучасні світові тенденції і традиції вітчизняного музеєзнавства, але пріоритетною та основною місією досі залишається діяльність культурно-освітньої інституції. Використання такого потенціалу дає широкі можливості для роботи з відвідувачами як в освітньому, так і в популярному форматі.

На сьогоднішній день у Сумському художньому музеї діють різні програми в рамках культурно-просвітницької діяльності. Зупинимося на тих, що принесли певний досвід. Це такі, як: «Дитячий садок і музей», «Школа і музей: працюємо разом», Мистецький проект «Святий Миколай іде — Різдво веде!», творча «Арт-майстерня під керівництвом народного художника України Олександра Чередниченка», «Майстер-класи», ін. До якої із них ми не звернемося, всюди головною особою є відвідувач, який вступає в діалог із працівником музею, слухаючи екскурсію, беручи участь у заході тощо. «Музей може

привернути до себе тільки тих, кого він здатен зацікавити. Уже цього достатньо, щоб змусити його бути зручним для всіх, масштабним за розмахом, різностороннім за сферами діяльності, гостинним..., готовим відповісти на кожне запитання <...> відвідувача» — вважає директор і засновник Ньюаркського музею Джон Коттон Дана [7, с. 11]. І з цим не можна не погодитися. Завдання музейних працівників — вивчити мотивації звернення до закладу, спостерігати за тим, яка кількість, частота його відвідування, який емоційний вплив має зібрання на відвідувача. Така робота допомагає зрозуміти потреби, інтереси, попит тої чи іншої категорії та зробити її цікавою для гостей, томунаш музей має «Книгу відгуків». Це один із видів зв'язку з відвідувачами. У ній вони висловлюють свої враження, відношення до почутого та побаченого, оцінюють організацію роботи. За книгою відгуків можна простежити вік, соціальне становище, погляди людей.

Співпраця з освітніми закладами для Сумського музею є пріоритетною. Це відомі форми й види культурно-освітньої роботи: екскурсії, лекції, тематичні зустрічі, круглі столи, майстер-класи тощо. Багаторічний досвід показав, що в рамках звичайних оглядових екскурсій не можна донести до школярів достатній обсяг інформації. На прохання вчителів шкіл у музеї виникла ідея підготувати ряд тематичних екскурсій і лекцій, враховуючи шкільну програму з п'яти предметів (історія України, історія художньої культури, українознавство, українська культура, зарубіжна література) для різних класів. На сьогодні співпраця шкіл із музеєм, у рамках програми «Запрошує музей», налічує вже десяток років [10]. Через педагогічний процес в умовах музейного середовища відбувається передача культурного досвіду. У межах цього початкового етапу співпраці науковці підготували та провели низку уроків для учнів 5–10 класів, із-поміж них найпопулярнішими стали: «Міфологічні та біблійні сюжети у творах живопису та скульптури», «Святий вогонь негаснучої віри», «Український іконопис XVII — поч. XX ст.», «Т. Шевченко — художник», «Тарас Шевченко та його послідовники», «Пейзаж у творах українських художників XIX ст.», «Корифеї українського живопису: Георгій

Нарбут і Федір Кричевський». Цикл лекцій «З історії нашого краю» дає можливість висвітлити події мистецького життя Сумщини кінця XVIII — початку ХХ ст.: «Видатні художники Сумщини», «Кролевецьке диво», «Народне мистецтво Сумщини», «Гончарні осередки Сумщини» та знайомить із діяльністю засновника музею Н. Онацького: «Никанор Онацький — перший директор музею, педагог, поет, археолог». Унікальність цих занять у тому, що їх можна проводити безпосередньо у музеї біля експонатів.

Особливо ефективні в музейній педагогіці ігрові технології навчання. Застосування гри сприяє активізації розумової діяльності, засвоєнню інформації, викликає позитивні емоції, урізноманітнює подачу матеріалу. Наприклад, пошуково-дослідницька з використанням маршрутних листів, що найкраще підходить для гри в музеї. Її можна зробити як індивідуальною, так і для загалу з такими завданнями-запитаннями: а) «У ХІХ ст. садиба Качанівка на Чернігівщині була одним із небагатьох дворянських осередків національної культури. Тому не випадково її відвідувачі — Тарас Шевченко, Пантелеймон Куліш, Василь Штернберг, Микола Костомаров, ін. Завдання: відшукати картину в експозиції музею, на якій зображено власника садиби, що вам про нього відомо, а також назвати прізвище художника»; б) «Завдання: знайти ще одну картину цього художника та назвати її героїню. Що ви про неї знаєте?».

Цікавими для дошкільнят і школярів молодшого віку є сюжетно-рольові ігри, що не лише знайомлять дітей із експозицією, а й активізують зорову пам'ять, уважність, емоційне бачення навколишнього світу. Наведемо декілька прикладів таких ігор.

Знайди картину за описом

Завдання 1.

На полотні — врожаю свято! Дари невтомних трударів.
Плоди природи — їх багато, але ніхто їх не поїв.
(Є. Волошинов «Кавуни та яблука»)

Завдання 2.

Хвостаті хлопчики водою хлюпочуть, плещуться у ній,
Вони не знаються з бідою, бо їхній дім — у воді святій!
(Ф. Вигжевальський «Хлопчики-тритони»).

Завдання 3.

І усамітнившись од світу, читає дівчина листа,
Не гомінка, не гордовита і поведінкою проста!
(М. Богданов-Бельський «За читанням листа»).

Завдання 4.

Десь тут знаходиться картина, в якій від свічки — плями по лицю,
А кожен з вас кмітлива дитина, хто розпізнає тут картину цю?
(М. Пимоненко «Страсний четвер»).

До пошуково-дослідницьких ігрових технологій належать і квести, з допомогою яких можна перевірити, наскільки уважно діти слухали розповідь. Перевагою квестів є те, що учні виступають не пасивними слухачами, а активними учасниками, краще запам'ятовують інформацію, певні терміни, котрі їм необхідно розгадати. На базі виставки «Видатні митці Сумщини» (до 80-ї річниці утворення Сумської області) з успіхом провели три тури квесту «Митці, які залишили відбиток в історії нашого краю» [2, арк. 1] спільно з класичною гімназією і Сумським інформаційно-методичним центром, вчителями й учнями шкіл міста № 6, 24, № 3, № 7, класична гімназія тощо. Присутні відповідали на запитання з образотворчого мистецтва, історії життя художників, чиї твори представлено на виставці. У фінальному турі квесту визначено переможців, які отримали подарунки. Застосування мистецької спадщини як елементу стимулювало дітей до вивчення історії нашого краю, сприяло розвитку інтелектуальних здібностей учнів у дослідницькій діяльності, підвищенню якості освіти, створенню позитивного емоційного настрою.

Звернемо увагу і на проектну діяльність, як на нову в музейній справі. Останнім часом вона набуває актуальності, демонструє більшу ефективність у порівнянні з її традиційними формами роботи. У 2019 році виникла ідея підготувати до святкування Нового року із циклу «Від Миколая до Водохреща» та провести мистецький проект під назвою «Святий Миколай іде — Різдво веде!», у якому брали участь викладачі та діти Сумської художньої школи ім. М. Лисенка, Міський центр позашкільної освіти, Сумська музична школа № 1, пісочні анімації «SAHARA», міський відділ управління культури, Вище

Сумське училище мистецтв і культури ім. Д. Бортнянського [2, арк. 17]. Для гостей науковцем проведено театралізовану інтерактивну екскурсію «У хороводі муз», де присутні познайомилися з міфічними створіннями — музами та їх атрибутами, слухали звучання таких музичних інструментів, як ліра, кіфара, авлос; дізналися, чому музей називається «музеєм», а в дарунок отримали «Музейний словничок». Далі відвідувачів запросили до перегляду виставки учнів художньої школи «Візерунки зимових свят», на якій представлено понад 30 робіт, присвячених зимовим святам. Чотирнадцять дітей стали переможцями конкурсу й отримали подяки. Під час вернісажу переглянули відеоряд творів пісочних анімацій. Усі діти отримали подарунки, які їм вручали костюмовані Святий Миколай та Ангел-охоронець. Музичні привітання підготували для маленьких художників учні музичної школи і студенти училища мистецтв та культури ім. Д. Бортнянського.

Цікавою категорією музейних відвідувачів є дошкільнята. За визначенням кандидата педагогічних наук В. Рагозіної: «Дитина дошкільного віку надзвичайно допитлива і це її природний стан — дізнаватися про все на світі» [9]. Сучасний музей повинен, окрім знань, формувати враження. Адже «добрий музей приваблює, забавляє, викликає інтерес і спонукає задавати запитання, а отже — популяризує навчання» [7, с. 106]. Перше, що необхідно зробити екскурсоводу, це встановити контакт із малечою. Розповідати не монотонно, вміти зацікавити подачею та енергетикою. На відміну від дитячого садка, музей не має обов'язкової програми, і це «розв'язує руки» музейним працівникам, які можуть складати свої програми. Тому нами проведено певну роботу: складено програму співпраці, розрахованої на рік, погоджено її з керівництвом дитячих садочків. Вона отримала назву «Світ сповнений краси». Діти почали систематично відвідувати музей згідно з планом. До програми долучились: дитячий садочок Національної поліції України, садочок «Волошка», вихованці дизайн-студії «ART-ель moda» і Палацу для дітей та юнацтва. Наведемо декілька прикладів таких занять.

На першому «Добрий день, музею!» основна увага приділялася підготовці дошкільнят у дотриманні «музейного етикету»:

познайомили з правилами поведінки, знайомили з музейними доглядачами, які слідкують за ладом, дізналися, де розташовані каса, гардероб, розглядали приміщення, ін. За допомогою технічних засобів діти розглядали картинки з правилами поведінки: «не можна», «можна» у музеї.

До Новорічних свят для дошкільнят і дітей молодшого шкільного віку підготовлено мистецький інтерактивний захід «Зима іде — свята веде» [1]. У ході заняття знайомилися з картиною Олександра Моравова «Зимовий спорт», читали вірші, відгадували загадки, слухали музику про зиму. Відбувалося гармонійне поєднання мистецтва, поезії та музики, де образ чарівниці природи зими представлено різними засобами виразності. Захід закінчувався майстер-класом зі створення паперових українських різдвяних прикрас: сніговика, листівку з ялинкою, ангела-охоронця. Іноді майстер-класи закінчувалися іграми. Вони розвивають такі якості, як: спритність, кмітливість, винахідливість, наполегливість. Однією із улюблених є «Гра-головоломка — збери пазли до картини» (наприклад, картина Євдокима Волошинова «Місячна ніч»).

Наступне заняття «Осіній листочок» за картиною Аполлінарія Васнецова «Осінне листя» проводиться восени, коли природа, немов художник, розмальовує дерева різними кольорами, а осінь перетворюється на казкову жар-птицю, яка наче розпускає навкруги свій хвіст незвичайної краси. Після бесіди — знайомство із жанром «пейзаж» — малята слухають музичний твір і порівнюють настрій на картині й асоціації від почутої музики. Далі науковий співробітник проводить гру «Розгадай, з яких дерев листочки»: роздає кожній дитині листочок, що найбільше їй сподобався, разом згадують коли і як він з'явився на світ, яку приносив користь влітку, як він падав на землю. Звертають увагу, що кожен листочок має свою форму, величину. Діти роблять висновок: у кожного на землі є свої справи, а листочок робить те, що ніхто не може зробити — лежати на землі протягом зими і ніби зігрівати її. Закінчується заняття майстер-класом, де кожна дитина стає чарівником-художником, малює свій листочок, а потім показують малюнки один одному, розгадують, до якого дерева

він належить. У подарунок отримують паперовий листочок із адресою музею, щоб запросити на екскурсію своїх друзів, батьків.

Заняття «Писанковий сад Сумщини» [3, арк. 15] виховує інтерес до народної творчості, розширює знання про походження великодніх обрядів, вчить малювати традиційні елементи й орнаменти. Для закріплення здобутих знань використовується практично-творча гра «Розмалюй писанку». Кожна дитина отримує заготовку писанки та розмалює її самостійно. Після цього показують свої малюнки один одному, пояснюють значення використаних ними кольорів і символів.

Цікавим моментом інтерактивного заняття на тему «Натюрморт» є гра «Кому належить натюрморт» (музиканту, поету, художнику...) та створення із пазлів репродукції до картини Є. Волошинова «Яблука і кавуни» [3, арк. 10].

Сумський художній музей проводить активну роботу щодо створення нових, креативних арт-проектів. Декілька років (2017–2020) у закладі проходили заняття в «Арт-майстерні під керівництвом народного художника України Олександра Чередниченка». Протягом 2016 йшла підготовка до відкриття роботи арт-майстерні: погодження з художником про його можливість і бажання вести такі навчання, написання оголошення, проведення співбесід із адміністрацією навчальних закладів міста, керівництвом художньої школи імені М. Лисенка, ін. Перша організаційна зустріч відбулася вже в січні 2017 [3, арк. 5]. Прийшла велика кількість охочих, які принесли кращі свої роботи. Заняття почалися за програмою школи образотворчого мистецтва, мета котрої полягала в тому, що в експозиції (на жаль, окремого приміщення не було) два рази на місяць проводилися зустрічі-навчання, де присутні разом із художником створювали натюрморти, пейзажі, портрети, вивчали основи побудови композиції твору, тональний спектр і співвідношення кольорів у різних техніках. Мета таких занять — вчити присутніх відчувати красу, володіти навичками користування кольоровими тонами, відтінками, створювати атмосферу гарного настрою тощо. Завдання наукового співробітника — не лише допомагати художнику в підготовці заходу, а й проводити бесіди про творчість художників, особливості мистецьких жан-

рів, знайомити із матеріалами виставок, переглядати короткометражні фільми відповідної тематики. Заняття проводили й інші художники. Серед них: Ганна Захарченко, Віктор Михайличенко, Лариса Аполлонова, Олександр Заступ. Досвід показав, що творча майстерня має працювати не два рази на місяць, а щотижня. Адже серед відвідувачів були як дорослі, так і діти.

Доброю традицією в музеї стало проведення майстер-класів за участю членів НСМНМУ, керівників дитячих гуртків та їх вихованців, викладачів, учнів художньої школи ім. М. Лисенка. Кожного року до Великодніх свят у музеї відбуваються майстер-класи з писанкарства: «Писанкова магія» [3 арк. 14], «Барви Великодньої писанки» [2, арк. 5], «Великодня писанка в музеї» [2, арк. 4]. До Дня вишиванки – майстер-класи та уроки з народознавства на теми: «Вишивала дівчина вишиванку» [3 арк. 21], «А над світом вишиванка цвіте...» [2, арк. 7], що знайомлять присутніх з етнічними традиціями нашого регіону, сприяє патріотичному й естетичному вихованню, збереженню, популяризації українських цінностей.

Отже, музейна педагогіка – це комплекс ідейно-виховних заходів, що формують естетичні смаки, знання та допомагають людині орієнтуватися у світі течій, напрямів, стилів художньої творчості і є важливою частиною діяльності сучасних музеїв.

Використані джерела

1. Архів СОХМ. Оп. 1, спр. ТЕ-29.
2. Архів СОХМ. Оп. 1, спр. І-39.
3. Архів СОХМ. Оп. 1, спр. П-107.
4. Бондарець О.В. Освітні моделі музею та специфіка освітньої діяльності на сучасному етапі. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/>
5. Закон України «Про музей і музейну справу» від 29 червня 1995 р. № 249/95-ВР. С. 192.
6. Караманов О. В. Музейна педагогіка в контексті багатокультурного освітнього середовища в Україні. Шлях освіти. 2012. № 2 (64).
7. Котлер Н., Котлер Ф., Котлер В. Музейний маркетинг і стратегія: формування місії, залучення публіки, збільшення доходів і ресурсів. Київ : Стилос, 2010. 528 с.
8. Павленко І. Сумський обласний художній музей ім. Н. Онацького. Суми : Університетська книга, 2019. 36 с.

9. Рагозіна В. Дошкільнятам про художній музей. URL: http://lib.iitta.gov.ua/709418/1/Методична_скарбничка_вихователя.pdf
10. Ткаченко В. Буклет Запрошує музей. Суми : Університетська книга, 2010. 12 с.

ГЕЙМІФІКАЦІЯ ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАПОВІДНИКУ «БАТЬКІВЩИНА ТАРАСА ШЕВЧЕНКА»

Ткаченко Маргарита,

молодший науковий співробітник відділу
фондової роботи Національного заповідника
«Батьківщина Тараса Шевченка»,
с. Шевченкове
kerelivka@ukr.net

Національний заповідник «Батьківщина Тараса Шевченка» є науково-дослідним та культурно-освітнім закладом та є базовою установою в частині збереження пам'яток культурної спадщини батьківщини Тараса Шевченка. Проводить науково-дослідну, науково-методичну, інформаційну та культурно-просвітницьку роботу з метою відродження та популяризації культурної спадщини, пов'язаної з ім'ям Т. Г. Шевченка. Метою роботи закладу є формування почуттів патріотизму та історичної свідомості, духовне збагачення громадян.

Актуальність цієї статті є в тому, що таке поняття як гейміфікація є новим підходом у залученні широкого кола аудиторії до музейного простору, водночас, відкидаючи загальноприйняті сталі форми роботи музейного закладу.

Метою статті є висвітлення процесу гейміфікації творчості Тараса Шевченка в Національному заповіднику «Батьківщина Тараса Шевченка».

З приходом реформи в освіту та власне з початком Нової української школи постає цілком актуальне питання — за якою методикою має в подальшому працювати музей у питанні викладу матеріалу для підростаючого покоління. Роль пасивного слухача вже немає актуальності в музеї, так як на фініші

засвоєння знань буде з низьким коефіцієнтом. Опіраючись на потреби підростаючого покоління музей має залучати до своєї роботи метод ігрової технології навчання.

Процес пізнання доволі складний процес. Гра — це вид діяльності в умовах ситуацій, спрямованих на відтворення і засвоєння суспільного досвіду, в якому складається й удосконалюється самоврядування поведінкою. До проблеми впровадження ігрових технологій навчання у вищій школі у своїх роботах звертали увагу такі науковці: А. Макаренко, Ж.-Ж. Руссо, Ф. Шиллер, Г. Спенсер, Дж. Локк, Я. Коменський, Г. Сковорода К. Д. Ушинський, Г. П. Щедровицький, В. Терський, І. Іванов, Л. Коваль. Висока оцінка навчально-педагогічним іграм як одному з методів активного навчання і підготовки майбутніх випускників дається в працях А. Вербицького, Л. Вишнякової, Р. Жукова, Д. Ельконіна, Ю. Кравченка, В. Комарова, В. Платова, В. Рибальського та інших сучасних учених, дослідників і педагогів-практиків [1].

Формування соціально активної особистості вимагає використання нестандартних форм педагогічної взаємодії. Однією з таких форм є гра як засіб розвитку творчого потенціалу майбутнього фахівця. Ігровий метод навчання передбачає визначення мети, спрямованої на засвоєння змісту освіти, вибір виду навчально-пізнавальної діяльності і форми взаємодії педагога і студентів [1].

Музейний заклад не може повністю перейти в ігровий формат, адже — це не ефективно. Формат гри не розрахований на будь-яку вікову категорію, до того ж потреби відвідувачів музею досить різні.

Олена Зайченко в своїй науковій статті «Гейміфікація музейного простору...», на основі досліджень, охарактеризовує три основних типи музейних відвідувачів: «Дослідник», «Фланер» та «Бігун».

«Дослідник», зазвичай, це професійний мистецтвознавець, археолог, художник, колега-музейник чи просто поціновувач, чий рівень близький до професійного. Серед них чимало університетських професорів «старого загартування»[2].

«Бігун» — він приходить до музею бо «так треба», його «змусили» або «привели». Він швидко проноситься експозицією, щоб якнайшвидше позбавитись від «музейної нудьги». Зупиниться «Бігун» тільки перед тим, що його здивувало чи спричинило те, що

на жаргоні психологічних тренінгів називається «розривом шаблону» [2].

«Фланер» — (від фр. «той, хто вільно гуляє без цілі») це туристи та мешканці, які просто у вільному пересуванні шукають позитивних емоцій чи розваг. Вони просто проходять експозицією та зупиняються біля того експонату або дійства, яке сподобалось чи привернуло увагу [2].

Саме тип «Фланер» якнайкраще підходить для апробації методики ігрового навчання у музейному просторі.

В культурно-просвітницькій роботі Національного заповідника «Батьківщина Тараса Шевченка» є напрям роботи під назвою «Музей — школі». В рамках цієї програми в закладі постійно проводяться майстер-класи, квести адаптовані до вікової категорії.

Рис. 2. Елементи гри з деталями біографії

Намагаючись через гру доступно та головне «не шаблонно» подати творчість Кобзаря, було розроблено настільну гру «Мандруй за Шевченком». (Рис. 1)

Гра передбачає від 2 до 4 учасників або ж команд. Мета гри зібрати ту суму за яку було викуплено Тараса Шевченка з кріпацтва. Хід гри відбувається по черзі. Яка комбінація випала на кісточках, таку кількість кроків має виконати учасник. Кожна клітинка повідомляє або про надходження коштів, або втрату. Будь-яка фінансова операція прив'язана до деталі з життя Тараса Шевченка. (Рис. 2, Рис. 3)

За допомогою гри «Мандруй за Шевченком» діти, граючись, можуть, водночас, спілкуватись один з одним, тобто вчаться взаємодії. Через ілюстровані

Рис. 1. Настільна гра «Мандруй за Шевченком»

Рис. 3. Елементи гри з деталями біографії

Рис. 4. Пасивне ознайомлення з біографією Т. Шевченка

з деталями життя і творчості Т.Шевченка, які не згадуються в шкільному підручнику. (Рис. 4)

Настільна гра «Мандруй з Шевченком» чудово підходить і для сімейного дозвілля. Гра проходила апробацію як серед дітей, так і серед дорослих і отримала схвальні відгуки. (Фото 5)

Використовуючи у культурно-просвітницькій роботі ігрові методи роботи, найголовніше це те, що в наймолодших відвідувачах пробуджується бажання до знайомства з Тарасом Шевченком. Через квести чи майстер-класи відвідувачі отримують той інтерактив, який оживляє роботу музейного закладу, таким чином музей відходить від площини архаїчності та пасивно-го слухача.

Рис. 5. Апробація серед дорослих

Використані джерела

1. Кравець Н. М., Гречановська О. В. Ігрові технології навчання як одна з інноваційних форм навчально-виховного процесу ВНЗ. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2017/paper/download/2013/1547> (Дата звернення 14.11.2022)
2. Зайченко О. Гейміфікація музейного простору в аспекті типології поведінки музейного відвідувача. URL: <http://mics.org.ua/wp-content/uploads/2017/04/9.pdf> (Дата звернення 14.11.2022)

НОВІ ПІДХОДИ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ В ЕКСКУРСІЙНІЙ ПРАКТИЦІ

Тюска Валентина,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри івент-індустрій, культурології та музеєзнавства
Рівненського державного гуманітарного університету
м. Рівне
valtyuska@gmail.com

У сучасних умовах музей як соціокультурна інституція виходить за традиційні межі місця зберігання предметних колекцій, оскільки до сфери музейної діяльності можуть долучатися і нерухомі об'єкти матеріального та нематеріального культурного надбання, історико-культурний ландшафт, що зумовлює і виникнення та поширення нових моделей музейних закладів, які здатні ефективно працювати з об'єктами. Тож нові підходи в музейній педагогіці є актуальними і для екскурсійної практики.

Історіографія проблеми музейної педагогіки в Україні нараховує значну кількість праць, коло яких постійно розширюється. Зокрема, соціокультурний розвиток музейництва висвітлено у працях сучасних дослідників Л. Баско, Л. Гайди [1; 2]. Вони зазначають про взаємодію музею – суспільства, музею – відвідувача. Взагалі практичний аспект функціонування сучасного музею є надзвичайно важливим, оскільки ставить за мету стимулювати пошук форм, які допоможуть музею краще позиціонувати себе в культурному просторі через появу нових форм такої презентації, а з іншого - ознайомлюють з потенціалом наших музеїв широкий загаль туристів, які також хочуть бачити в Україні і яскравий освітній потенціал, тим більше, що він повною мірою може задовольнити будь-які освітньо-культурні потреби найвибагливішого відвідувача.

Нові підходи до музею розробляють також Н. Писарівська та К. Антоненко. Вони вважають, що ХХІ ст. вимагає якісно

нових форм організації людського співтовариства, а саме, інтеграцію музею в життя конкретного співтовариства з метою використання музейного потенціалу в екскурсійній діяльності [3, с. 84–86].

Зрозуміло, що зросла кількість установ, які руйнують традиційне бачення музею. Виникли нові форми музеїв: музеї-бібліотеки, архіви-музеї, школи-музеї, музеї-бренди, що засвідчує процес їх саморозвитку. Сучасне суспільство вимагає змін у профільності музеїв, а інноваційна модернізація розширює технічні можливості музею та екскурсійної практики [3, с. 85]. Із запровадженням цифрових технологій з'явився ще один тип музею – віртуальний, розміщений на CD-Rom, DVD-Rom, в Інтернеті, кібер-музей. Створений за новітніми інформаційно-комунікаційними технологіями, його колекція предметів відрізняється від традиційного бачення музею та способів взаємодії з ним та потребує нових підходів в організації екскурсій.

У третьому тисячолітті неможливо не зважати на цифрові технології, які розширюють реалії екскурсійної діяльності. Слід відмітити, що деякі консервативні музеї не використовують нові підходи та засоби організації екскурсійного простору та експозицій і це їх робить не конкурентоспроможними. Виклики сьогодення диктують жорсткі умови, зокрема, ставить перед вибором музейників: відповідати запитам сучасного інформаційного суспільства або йти в минуле.

Яковець І. зазначає, що у сучасного музею є ряд проблем: нестача експозиційних та фондів приміщень, застарілі експозиції. Тому виникає необхідність створити нові умови для музейної діяльності з використанням інформаційних технологій, віртуальних виставок, які будуть не замінювати, а доповнювати наявні фонди тощо. Музей повинен стати максимально динамічним, ігровим, має з'явитися певне неформальне спілкування. Сучасні експозиції треба не лише дивитися - з ними потрібно контактувати (перехід до діалогу з глядачем) [4, с. 186].

Досліджуючи взаємозв'язок «музей-відвідувач» виокремили проблему трансформації музейного простору з використанням візуально-інформаційних технологій. Ці питання стають

актуальними для багатьох дослідників із культурології та музеєзнавства. Зокрема Яковець І.і вказує, що суспільство третього тисячоліття обумовлює актуальність електронної інформатизації та візуалізації культурного простору. Реагуючи на технологічні зміни суспільств музеї будують новий простір взаємодії з глядачем (музей – відвідувач – експонат) з використанням візуально-інформаційних стратегій.

За допомогою візуальних та комп'ютерних технологій сучасні музеї можуть пропонувати глядачам різні канали сприйняття (візуальний, аудіальний, кінестетичний), що створить новий музейний простір третього тисячоліття. Можна зазначити, що технологічні тенденції у музеях зробили форми роботи видовищними та доповнили їх проектною креативністю під час екскурсій.

Інформаційно-комунікативні технології сприяють трансформації музейних закладів та новим підходам музейної педагогіки. Стають актуальними відносини між музейними установами та суспільством: на зміну пасивному ставленню приходить активна взаємодія з відвідувачами, нові методики екскурсійної діяльності. Сфера впливу музею розширюється, впроваджуються інноваційні програми культурно-освітньої роботи, вдосконалюються екскурсійний простір.

Сучасні музеї адаптуються до нових вимог інформаційного суспільства через динамізацію свого внутрішнього простору. Спостерігаємо, що в українській екскурсійній практиці стають актуальними напрямки діяльності, які спрямовані на діалог відвідувача із музеєм, переосмислення місця і ролі цінностей у музейній роботі та запровадження нових методик музейної педагогіки, удосконалення організації виставок, акцій, проєктів. Саме врахування інноваційних аспектів взаємодії простору музейного закладу та відвідувача стане підґрунтям для нових можливостей екскурсійної практики музеїв.

Використані джерела

1. Гайда Л. А. Музеєзнавство в закладах освіти: навчально-методичний посібник. Кіровоград: Вид-во КОІППО, 2006. 106 с.
2. Гайда Л. Музей у навчальному закладі. Київ, 2009. 126 с.

3. Писаревская Н. В., Антоненко К. Б. Реальность виртуального музея. Технический музей: история, опыт, перспективы. Материалы III Международн. науч.-практ. конф. Киев, 2012. С. 84–86.
4. Яковець І. О. Сучасний художній музей як мистецький патерн: сутність, функціонування, розвиток: дис.. д-ра миств. Київ, 2018. 656 с.

ШКІЛЬНИЙ МУЗЕЙ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Черкасіна Інна,

вчитель історії

Охтирської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 11

Охтирської міської ради Сумської області,

м. Охтирка

innacherkasina@gmail.com

Шкільний музей – це унікальний осередок, що формує почуття причетності та поваги до минулого, розвиває інтерес до історії, звичаїв, традицій, розширює світобачення, сприяє процесу особистісного зростання школяра, формуванню нового способу мислення та мотивації навчальної діяльності, що відповідає сучасним тенденціям особистісно-орієнтованої освіти. Шкільне музейництво є засобом візуалізації навчально-виховного процесу та середовищем активної педагогіки. Музейна робота спрямована на активізацію пошукової діяльності, творчості та активності школярів, дає змогу реалізувати учням свої можливості та бажання.

Музей Слави при Охтирській ЗОШ I–III ступенів № 11 є осередком освіти й виховання, який сприяє формуванню в молодого покоління національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, забезпеченню духовної єдності поколінь і призначений для вивчення, збереження та використання пам'яток природи, матеріальної й духовної культури. Музей при нашій школі – це універсальний засіб об'єднання вчителів, учнів, батьків та мешканців нашого мікрорайону.

Відкрито Музей Слави 8 травня 2005 року з нагоди 60-річчя Перемоги у Другій світовій війні. Музей розміщений в корпусі № 2 навчального закладу, що збудований орієнтовно в 1895 році (приміщення церковно-приходської школи при Михайлівській церкві), експонати знаходяться в двох кімнатах загальною площею 25,1 м², з яких експозиційна – 19,5 м², імпровізована землянка — 5,6 м², що є нерухомою немусеефікованою пам'яткою історії.

Музей взаємодіє з державними, науковими, громадськими та іншими зацікавленими закладами і установами, зокрема із Охтирською міською організацією ветеранів України, громадською організацією «Ангел-охоронець», Охтирською громадською організацією військовослужбовців запасу та відставки та членів їх сімей «Доблесть, мужність та честь», Охтирською міською організацією Української спілки ветеранів Афганістану (воїнів-інтернаціоналістів), громадськими організаціями «Патріоти Охтирщини» та «Охтирський майдан». Рада музею тісно співпрацює з Охтирським краєзнавчим музеєм.

У Музеї Слави представлені такі розділи: «Подвиг героїв-земляків у роки Другої світової війни», «Визволення Охтирщини від нацистських загарбників», «Історія Охтирської загальноосвітньої школи I–III ступенів №11», «Ними пишається школа», «Революція Гідності», «Сучасні герої-земляки».

Фонд шкільного Музею Слави нараховує 369 одиниць збереження, із них 293 оригінальних одиниць збереження, 76 одиниць допоміжного фонду.

Основний фонд експонатів відділу історії включає меморіальні матеріали, які належать окремим особам та стосуються визначних історичних подій; колекції й окремі предмети з нумізматики (ордени, медалі); оригінальні письмові й друковані документи; рукописні книги, стародруки, книжки з автографами та рідкісні видання; матеріальні речі визначних людей міста (краю); оригінальні фотографії, які відбивають важливі факти, події в житті людей міста (краю).

До науково-допоміжного фонду належать матеріали, виготовлені музеєм для потреб експозиції (діаграми, схеми, муляжі, моделі, макети); ксерокопії документів, газет, листівок, плакатів,

афіш, фотографії масового випуску тощо. До складу музею також входить імпровізована землянка.

На базі музею систематично проводяться екскурсії школярами-екскурсоводами – учнями 8–10 класів, які набувають досвіду музейної роботи. Тематика екскурсій наступна: «Історія Охтирської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 11», «Визволення Охтирщини від нацистських загарбників», «Подвиг героїв-земляків у роки Другої світової війни», «Ними пишається школа», «Охтирщина в світі сучасних подій», «Революція Гідності і охтирчани». Протягом одного навчального року в музеї згідно з планом проводиться близько 30 навчальних екскурсій.

Музей систематично проводить дослідницьку роботу відповідно до виду музею (історико-краєзнавчий), поповнює фонди шляхом проведення експедицій, походів, екскурсій, а також використовує інші шляхи комплектування, що не суперечать законодавству, здійснює облік музейних предметів, забезпечує їх збереження, створює, поповнює стаціонарні експозиції та виставки, організовує та бере участь у районних, міських, обласних, всеукраїнських заходах.

У своїй роботі Музей Слави використовує такі форми просвітницької роботи: шкільні свята в музеї, музейні уроки, зустрічі з відомими людьми, науково-практичні та тематичні конференції, години-реквієми, краєзнавчі свята, засідання «круглого столу», усні журнали та подорожі в минуле, відео-екскурсії.

Формами роботи музею в позаурочний час є збір та опис окремих експонатів; формування нових експозицій, робота пошукових груп, зустрічі з працівниками міського краєзнавчого музею.

Отже, за період існування Музей Слави став шкільним навчально-виховним центром, на базі якого здійснюється історико-краєзнавча та пошукова робота, що сприяє вихованню високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави.

Використані джерела

1. Горовий А.В. Музеєзнавство в навчальному закладі. Київ: Шкільний світ, 2011. 120 с.
2. Міхно О. Шкільний музей: минуле, сучасне, майбутнє. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/715484/1/D1%94.pdf>
3. Український музей при навчальному закладі: історія і сучасність. / за редакцією Гайди Л.А. Кіровоград: Видавництво КОІППО імені Василя Сухомлинського, 2008. 148 с.

МУЗЕЙНА ПЕДАГОГІКА ЯК ЕЛЕМЕНТ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Шпінь Валентина,

вихователь,

Житомирський обласний спортивний лицей

Житомирської обласної ради,

valshpn5@gmail.com

Становлення української державності на сучасному етапі, побудова громадянського суспільства, інтеграція України у світове та європейське співтовариство передбачають орієнтацію на людину, її духовну культуру і визначають основні напрями виховної роботи з учнями та модернізацію освітнього процесу. В умовах становлення української держави пріоритетна роль належить національно-патріотичному вихованню.

Питання національно-патріотичного виховання учнівської молоді в той час, коли в країні йде війна, є надзвичайним завданням для освітян. У нашому освітньому закладі воно спрямоване, зокрема, на залучення вихованців до глибинних пластів національно-етнографічної культури, духовності, формування у дітей патріотичних позицій, ідей, переконань. Ми впевнені, що виховуємо справжніх патріотів своєї країни, оскільки багато випускників нашого ліцею з перших днів війни, не роздумуючи, пішли захищати Україну, воювати за її цілісність та незалежність.

Одним з елементів національно-патріотичного виховання є музейна педагогіка — новий, однак уже популярний напрям освітньої діяльності. Як особлива галузь знань та досліджень

вона почала формуватися із 60-х років ХХ ст. Шкільний музей за метою своєї діяльності передбачає виховання патріотизму, свідомого ставлення до надбань вітчизняної науки та культури, розвиток мислення, творчих здібностей та певних критичних навичок, стимулює творчу активність особистості.

У нашому освітньому закладі у 2015 році з ініціативи директора ліцею Людмили Корінної був створений етнографічно-краєзнавчий музей «Українська світлиця». Мета діяльності музею полягає у залученні молодого покоління до вивчення та збереження історико-культурної спадщини свого краю, народу, у формуванні освіченої творчої особистості та сприянні відродженню традицій.

Профіль нашого музею — етнографічний. Експозиція відображає особливості побуту та народної творчості Поліського краю. Серед експонатів чільне місце посідають предмети селянського побуту, меблі, зразки одягу, посуд, знаряддя праці, рушники, килими, картини тощо. У центрі експозиції інтер'єр селянської хати кінця ІХ — початку ХХ століття. Українці, у тому числі й жителі Житомирщини, завжди з великою любов'ю ставилися до хати, адже вважали її не лише дахом над головою, а колискою свого роду, що зберігає давні й прекрасні традиції. Як і в давні часи, на чільному місці в нашій музейній кімнаті розміщено піч-годувальницю. Вона — центр житла, його душа.

У музеї експонується комплекс українського національного посуду: макітра глиняна, чавун металевий, горщики глиняні, глечики для молока, сито для просівання борошна, миски глиняні, ступка для роздрібнення, ложки дерев'яні та ін. Серед експонатів значну цінність мають речі домашнього вжитку українців: рогац залізний,

кочерга залізна, праска «вугільна», бедро ткацького верстату, коловоротка, рубель дерев'яний. Доволі багата в музеї колекція знарядь праці та предметів господарського вжитку. Тут є різьблені рублі і металеві праски, решета, жорна, прач, млинок для розмелювання зерна, масничка з колотушкою, серп, копаниця, солом'яник для зберігання зерна, ночви.

Експонати музею знайомлять відвідувачів з традиціями українських народних вишиванок — рушники, оздоблені смугами рослинного орнаменту, виконаного технікою глადі, хрестика, сорочки чоловічі, жіноче вбрання, скатертину на стіл, килимки, тощо.

Експонати музею «Світлиця» привезені з різних куточків Житомирщини нашими ліцеїстами, подаровані батьками учнів та гостями освітнього закладу, а також педагогами ліцею. Функціонування музею дає можливість кураторам та вихователям закладу освіти використовувати представлені в ньому матеріали в освітньому процесі. Тут проводяться екскурсії, виховні години, уроки з народознавства, літератури як в очному, так і в онлайн-форматі.

Експозиція музею постійно поповнюється новими експонатами. Деякі з них знаходяться і в актовій залі ліцею. З метою вивчення українських традицій та символіки, дослідження та вивчення української вишивки, в рамках реалізації проекту «Вишивана Житомирщина», вихователями нашого закладу, ліцеїстами та їх батьками було виготовлено панно – символічна мапа Житомирщини, неповторною поліською вишивкою.

Також представлена експозиція «Поліські рушники», які були привезені з різних куточків Житомирської області та подаровані ліцею нашими гостями, зокрема, під час проведення в ліцеї свята «Веселковий вернісаж» (фестиваль районів Житомирщини).

Отже, роль шкільного музею полягає у залученні учнів до ознайомлення з історією рідного краю, вихованні глибокої поваги до вікових народних традицій, історико-культурної спадщини. Вважаємо, що та велика робота, яка проводиться в музеї, позитивно впливає на розвиток учнівської свідомості, вихованості дітей. Пошукова робота допомагає краще знати історію рідного краю, вивчати минуле і теперішнє, вчитися працювати на благо України, рости гідними патріотами своєї держави.

Використані джерела

1. Бабарицька В. Екскурсознавство і музеєзнавство: навчальний посібник. Київ: Альтерпрес, 2007. 464 с.
2. Караманов О. В. Музейна педагогіка в контексті багатокультурного освітнього середовища в Україні. Шлях освіти. 2012 №2. С. 8–11
3. Українська культура: історія і сучасність / за ред. С.О. Черепанової. Львів: Світ, 1994. 456 с.
4. <https://vseosvita.ua/library/muzejna-pedagogika-25107.html>

ВИКЛИКИ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО МУЗЕЮ

Юсова Олена,

завідувач науково-освітнього сектору,
Державний історико-культурний заповідник «Посулля»,
Комунальний заклад Сумської обласної ради
«Державний історико-культурний заповідник «Посулля»
м. Ромни
yuslenick29@gmail.com

Дайте мені музей, і я заповню його»

Пабло Пікассо

Сучасна динаміка суспільного розвитку, збільшення масштабу інноваційних процесів в освіті сприяє запровадженню їх у музейній педагогіці. Зараз музеї активно взаємодіють із

навчальними закладами (дошкільними закладами, школами, коледжами та ін.). Сучасний музей фактично стає центром медійної освіти, інформаційно-комунікаційних технологій у галузі культури та креативних інновацій. Створення віртуального простору музею сьогодні далеко не рідкість. Уже сьогодні можна казати про музейно-освітній комунікаційний простір [1, с. 12].

На сайті чи сторінці музею можна побачити у віртуальному просторі зали музею, найбільш цікаві експонати. Розповідь екскурсовода в музеї чи на екскурсійному маршруті історичними місцями (у режимі он-лайн чи в записі) може стати частиною заняття або частиною екскурсії музеєм. Музей стає найбільш ефективною та відкритою інформаційною площадкою в умовах сьогодення.

Спілкування в інтернет-просторі, створене музейним педагогом, дозволяє обговорювати теми мистецтва, залучати широке коло людей для обговорення, готує художнє сприйняття творів мистецтва і тих вражень, які з'явилися після відвідування музею, формує художній смак.

Трансформація типів музейної комунікації дає можливість підтримати постійний контакт з реальним та віртуальним відвідувачем музею, допомагає засвоїти мову культури.

Одним з методів музейної педагогіки є метод проєктів. Цей комплексний навчальний метод, який дозволяє індивідуалізувати пізнавальний процес, дає можливість учням виявити самостійність у плануванні організації та контролі своєї діяльності. Якщо музейний урок зберігає зв'язок із традиційними урочними формами, то проєкт — така організація діяльності, яка вимагає іншої форми роботи, де педагог є організатором та консультантом. Музейний урок, як спектакль, може бути нудним

або цікавим. У музеї потрібна режисура, як у театрі, тут головне поставити акценти, показати головне та цікаве.

Нетрадиційними формами проведення уроку, які можна застосовувати в музейній педагогіці, є інтегровані уроки, засновані на міжпредметних зв'язках; уроки-змагання, ігри, конкурси, турніри, естафети, вікторини; уроки, засновані на формах, жанрах та методах роботи відомих у суспільній практиці: дослідженнях, експериментаторстві, аналізі першоджерел, репортажах; уроки мудрості, уроки мужності, уроки-презентації; уроки з використанням фантазії: урок-казка, урок-сюрприз; уроки, засновані на імітації діяльності установ та організацій: урок-суд, слідство, дебати в парламенті [4, с. 36].

Інформування — це перший щабель засвоєння музейної інформації про колекції та окремі музейні предмети, різні напрямки музейної діяльності. На цьому щаблі застосовують традиційні форми навчальної діяльності, такі, як лекції та консультації. Сучасний рівень розвитку інформаційних технологій передбачає використання вказівників, путівників, інформаційних кіосків, що встановлюються у залах музеїв.

Навчання — другий етап засвоєння музейної інформації на якісно новому рівні, він передбачає передавання та засвоєння знань, а також появу нових умінь та навичок у процесі музейної комунікації. Навчання в музеї дає додаткові або альтернативні знання. Цьому сприяє запровадження музейно-педагогічних програм, заснованих на знайомстві та вивченні музейних експонатів. Характерні риси навчання в музеї — неформальність та добровільність, а також можливість максимально реалізувати свої можливості та задовольняти інтереси. Навчання може відбуватися у формі екскурсій, музейних уроків [2, с. 51].

Розвиток творчих здібностей — третій, найвищий щабель засвоєння музейної інформації. Розвиток творчості припускає використання потенціалу музею, зосередженого у пам'ятках матеріальної та духовної культури, для виявлення уподобань особистості та розкриття її творчих здібностей.

У музеї є особливі умови для стимулювання творчого процесу. Найбільш дієві з них — можливість «входження» у систему

найкращих зразків, традицій та прикладів культури минувшини. Цей напрямок може бути реалізований у формі студій, творчих лабораторій чи фестивалів, вікторин, історичної гри [3, с. 9].

Студія ставить за мету розкриття творчих здібностей учасників на основі вивчення музейних зібрань.

Творча лабораторія — об'єднання зацікавлених осіб під керівництвом наукового співробітника музею, які разом ведуть експериментальну наукову і водночас практичну діяльність.

Фестиваль — взаємодія з широким колом учасників, що супроводжується показом різних видів мистецтв чи робіт, виконаних учасниками студій, гуртків. Спілкування – встановлення взаємних ділових та дружних контактів на основі загальних інтересів, пов'язаних з тематикою музею, змістом його колекцій. Музей надає широкі можливості для опрацювання музейної інформації та змістовного, цікавого, неформального міжособистісного спілкування. Воно може бути організоване у формі зустрічі, клубу, олімпіади тощо.

Клуб — суспільна регламентована організація, яка надає можливість вільного спілкування з людьми, що мають спільні інтереси та пов'язана з музеєм та його профілем. Відпочинок — організація вільного часу за бажаннями та очікуваннями музейної аудиторії, задоволення потреб. Переважна частина цих форм відпочинку розрахована на різновікову аудиторію (ярмарок, карнавал, день відкритих дверей, музейне свято та ін.), але існують і спеціальні форми відпочинку для певних категорій відвідувачів (кімната для ігор для дошкільнят, ялинка для молодших школярів, чаювання для людей похилого віку тощо).

Використані джерела

1. Белофастова Т. Ю. Педагогічні засади діяльності музею як соціально-культурного центру. Автореф. дис. на здобуття наукового ступеню канд. пед. наук. Київ, 2003. 22 с.
2. Гайда Л.А. Розвиток музейної педагогіки в Україні. Позашкілля. 2012. № 10(70). С. 51–52.
3. Караманов О.В. Музейна педагогіка в контексті багатокультурного освітнього середовища в Україні. Шлях освіти. 2012. № 2 (64). С. 8–11.
4. Концепція Нової української школи. Київ, 2016. 36 с.

НАУКОВА ОСВІТА Й ЗАЛУЧЕННЯ ДО НАУКИ: ДОСВІД ЦЕНТРІВ І МУЗЕЇВ НАУКИ

МУЗЕЙНА ПЕДАГОГІКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ: ДОСВІД ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Джурило Аліна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
старший дослідник,
старший науковий співробітник,
Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ
dzhurylo.ap@gmail.com

Місія музею безпосередньо залежить від панівної системи цінностей суспільства: зберігають те, що цінують. Для усвідомлення цього зв'язку необхідно простежити процес еволюції музею як соціального інституту. Досліджуючи культурні процеси в часі, зазвичай звертаються до цивілізаційної основи — античності, звідки походить і слово «музей» (гр. *muséion* — «храм муз»). Давні греки розвинули поняття музею як наукового, релігійного, духовного і творчого центру, ізольованого від щоденного життя. Древньогрецькі музеї були місцем накопичення цінностей. Цінності греків відображали етап розвитку культури, де людина посідала позицію мікрокосмосу як досконала копія цілісного універсуму, в якому органічно поєднується раціонально — логічне і естетичні — начала. Саме тому музеї були і науковими, і мистецькими центрами. Цілі музейної педагогіки є похідними від місії музею.

Починаючи із кінця XVIII — початку XIX ст., відбувалося поступове переосмислення соціальної ролі музеїв у суспільстві, якому вони служать. Якщо на початках домінувала освітня функція, мета якої допомагати державі у вихованні громадянина, то згодом на перші ролі почала виходити місія музею як інституту соціальної пам'яті. Перелом у соціальній місії музею розпочався із 70-х рр. XX ст. Музей мав «вийти» із власної зони комфорту і активно долучитися до соціальних

проблем громади, якій він мав служити, і з якою мав активно комунікувати. У 30-ті рр. ХХ ст. з'являється термін «музейна педагогіка», який вводить до наукової термінології німець К. Фрізен, знову повертаючись до дидактичної та просвітницької ролі музеїв.

Розвиток музейної педагогіки у Великобританії сягає своїм корінням у благодійність ХІХ ст., поєднану з вірою в силу мистецтва та культури для покращення особистості та суспільства в цілому. Ідеї, що виникли в епоху Просвітництва ХVІІІ ст., сформували уявлення перших засновників музеїв про те, що мистецтво може дозволити людині вийти за межі повсякденних турбот і емоцій. Візуальне мистецтво вважалося інтелектуально, емоційно та етично корисним, підносячи смаки простого робітника, а музей створював ідеальний простір для самовдосконалення. Незважаючи на освітні амбіції, які приписувалися музеям на початку їх заснування, з початку ХХ ст. куратори, переважно з академічної еліти середнього класу, мали тенденцію зосереджуватися на розвитку та збереженні колекцій, займаючись науковими дослідженнями замість того, щоб залучати відвідувачів. Освітня діяльність зростала нерівномірно і все більше зосереджувалася на підтримці широкого кола шкіл, яку надавали спеціалісти-педагоги, зазвичай у формі лекцій та екскурсій галереями. У Сполученому Королівстві в деяких музеях навіть були загальноосвітні школи під час Першої світової війни. У Великобританії семінари під керівництвом митців у галереях були основним елементом практики галерейної освіти протягом останніх 40 років.

У 1999 р. Міністерство освіти та зайнятості Англії (Department for Education and Employment), а тепер Департамент освіти та навичок (Department for Education and Skills) започаткувало Освітню програму музеїв і галерей (Museums and Galleries Education Programme (MGEП)) у відповідь на чітке бажання уряду, освіти та самого музейного сектору використовувати музеї та галереї повніше підвищити якість навчання дітей.

Хоча було зрозуміло, що багато музеїв пропонують чудові освітні послуги, деякі — ні, і було зрозуміло, що підтримка, яку

музеї могли надати освіті молоді, використовується недостатньо. Подібним чином було очевидно, що багато шкіл вітали б поради щодо того, як використовувати ресурси, які можуть запропонувати музеї та галереї.

Коли MGEP був запущений, він мав подвійні цілі; по-перше, покращити використання учнями можливостей, які надають музеї та галереї, щоб збагатити свою освіту, а по-друге, стимулювати й заохочувати музеї та галереї розвивати свою освітню роль і зміцнювати їхні зв'язки зі школами. MGEP була ініціативою вартістю 3 мільйони фунтів стерлінгів, найбільшою сумою фінансування, яка коли-небудь надавалася музейній освіті.

З 1999 по 2002 рр. програма фінансувала 65 окремих проєктів, які надавали музейний досвід тисячам школярів, географічно розкиданих країною, від шкіл у сільській частині Девону до багатьох міських шкіл у Манчестері, Лідсі, Лондоні та Бредфорді. MGEP охоплює широкий спектр музеїв, серед яких крихітні волонтерські музеї в сільській місцевості, музеї та галереї місцевих органів влади та величезні національні музеї Лондона. Програма була інклюзивною за своїм віковим діапазоном на ключових етапах, від перших років життя до дітей віком 16+. Вона була різноманітною за можливостями навчальних програм, які охоплювала, від основних предметів, таких, як грамотність, до мистецтва, дизайну та громадянства. Він був всеосяжним з точки зору діапазону музейних і галерейних колекцій і виставок, від транспортних колекцій до архівів Другої світової війни, від старих ремесел до складного сучасного мистецтва. Близько третини проєктів отримали фінансування після початкового раунду; вони були короткими за термінами реалізації та скромними за бюджетом.

Усі учні мають право на високоякісний музейний досвід, який визнається невід'ємною, але особливою частиною їхньої освіти. Музеї та галереї сповнені можливостей для навчання. Середовище багате і щільне; колекції можуть працювати в межах навчальної програми, і під час роботи поза класом можуть виникати можливості для нових способів мислення. Хоча багато проєктів зазнали певних труднощів на цьому

шляху, головний висновок MGER полягає в тому, що музеї та галереї забезпечують багате та різноманітне середовище, яке має величезний потенціал для змістовного навчання. Музеї та галереї можуть:

- забезпечити незвичайні способи досягнення цілей національної навчальної програми, базуючи навчання на об'єктах, місцях і видах діяльності;
- удосконалити національну навчальну програму та вийти за її межі, пропонуючи цілісне навчання;
- створити альтернативні способи навчання через стимулювання почуттів, пробудження цікавості та розкриття творчості;
- надати можливість працювати разом зі школами для вирішення освітніх проблем;
- дозволити тим учням, яким важко навчатися в класі, отримати доступ до ідей та емоцій невербальними способами та продемонструвати, чого вони можуть досягти;
- підвищити самооцінку дитини через досягнення та успіх;
- відкрити нові шляхи навчання для вчителів, розширити можливості для навчання для батьків і широкої спільноти.

Музейні експонати можуть надихати учнів на творчу роботу, загострювати візуальне сприйняття, допомагають розвинути навички, збільшують знання та розуміння через прямий контакт, пропонують альтернативні способи навчання, забезпечують особисту релевантність.

Використання елементів музейної педагогіки дає можливість: підвищити інтерес дітей до навчання; посилити міжпредметні зв'язки; використати нестандартні види занять; підвищити загальний рівень культури учнів та вплинути на формування їхнього свідомого ставлення до культурної спадщини людства; урізноманітнити форми і методи навчально-виховної роботи.

Музейна педагогіка активно сприяє процесу виховання особистості, формуванню нового способу мислення, відходу від авторитарних принципів та підвищенню мотивації до навчальної діяльності, що відповідає сучасним тенденціям освіти.

ТИМЧАСОВІ ВИСТАВКИ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ОСВІТА ЧИ ПОРЯТУНОК ЕКСПОНАТІВ? (ДОСВІД РОБОТИ МУЗЕЮ НАУКИ МАН У ЛЬВОВІ)

Дуброва Марія,

магістр філології,
методист II категорії,
центр інтерактивної музейної науки,
Національний центр «Мала академія наук України»,
м. Київ
dubrova.mariia@man.gov.ua

З початком повномасштабного вторгнення для багатьох керівників закладів стало питання організації подальшої роботи чи закриття установ. Інтерактивно-освітній простір «Музей науки» Національного центру «Мала академія наук України» (далі — Музей науки) не став винятком. Першочергово ми попіклувались про безпеку персоналу та охорону майна.

Згодом, коли безпекова ситуація стала більш зрозумілою, а наступ на Київ усе ще тривав, постало питання евакуації Музею науки. Але постало воно одночасно в двох версіях у різних членів команди МАН. Для половини з нас питання виїзду хоча б частини експонатів, які можна транспортувати, стояло з метою збереження майна. Але для іншої половини ентузіастів питання продовження освіти дітей було важливішим. Аргументи були очевидні: треба їхати в ті регіони, де на той момент була сконцентрована велика кількість внутрішньо переселених родин. Більша частина цих дітей перебувала в стані стресу через обставини, які довелось пережити кожному з них. Тому головною нашою задачею ми все ж вбачали відволікання дітей від думок про війну та повернення їм хоча б невеликої частинки радощів та відкриттів. З таким завданням Музей науки міг впоратись на 100%.

Відгукнулись на пропозицію партнери з Національного університету «Львівська Політехніка». Вони надали невелике

приміщення з косметичним ремонтом та хорошим укриттям у центрі міста на вул. Січових Стрільців, 7. Саме там, у приміщенні колишнього коледжу, ми і почали облаштовувати тимчасовий простір Музею науки МАН. Організували тематичні зони «Дзеркала», «Математика», «Фізика», «Людина», «Великі винаходи» та «Оптика». Усього близько 50 експонатів.

Освітня пропозиція тимчасового Музею була адаптована до тем, що розкривали вивезені експонати. Команді довелося розробити нові інтерактивні заняття з огляду на вищезазначений факт. Але важливішим було інше усвідомлення. Досліди з вибухами, експонати, що в ході експерименту видають сигнали, подібні до сирени повітряної тривоги, голосні різкі звуки, хлопавки та подібне довелося вилучити. Досвід показав, що це усвідомлення було надважливим і мало свої позитивні наслідки.

У випадку повітряної тривоги всі відвідувачі та персонал спускались в укриття. Уже в першу ж повітряну тривогу діти почали нудьгувати. Інтерпретатори Музею науки мають у своєму методологічному запасі ще й таку розробку, як «Експерименти з кишені». Це досліди, які не потребують специфічного обладнання, а можуть бути показані за допомогою матеріалів, що можуть поміститись у кишені. Саме в той момент ця розробка неабияк стала в нагоді. Ми почали залучати дітей до експериментів, тоді підключились і дорослі, тож ми навіть не одразу помітили, що дали відбій тривоги (в укритті був поганий зв'язок).

Перше групове інтерактивне заняття, яке перервала повітряна тривога, було про звук. Ми звісно ж пообіцяли продовжити після тривоги. Проте хлопчик (з вигляду років 6–8) запропонував продовжити в укритті. Інтерпретатор підтримав ініціативу. Так прохання дитини стало підтвердженням слогану нашого Музею «#наукавсюди». З того часу ми більше не перериваємо занять навіть у Києві. Усі програми були адаптовані нами так, щоб мати змогу продовжувати дослідження в укриттях.

Такий досвід підтверджує, що в кожній дії є дві сторони медалі: порятунок експонатів та освіта. Мозок дитини пластичний і адаптивні здатності достатньо високі, аж до того, щоб у відповідно створеному середовищі абстрагуватись на деякий час від зовнішніх, навіть найжахливіших, подій і концентруватись на

позитивних емоцій та дослідженні. Для команди Музею науки Малої академії наук України найважливішим було дати дітям знову привід цікавитись, експериментувати і посміхатись. Українські діти знову посміхаються — це найбільша радість для нашого Музею.

АЛЬТЕРНАТИВИ ПРОФОРІЄНТАЦІЇ МОЛОДІ У ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНІ СЕКТОРИ

Егоров Віктор,

доктор технічних наук,
виконувач обов'язків
провідного наукового співробітника
Інституту телекомунікацій і глобального
інформаційного простору НАН України,
м. Київ

У технічній освіті вже багато років спостерігається явна криза: формування замовлення на підготовку фахівців без врахування потреб ринку праці спричиняє неефективне витрачання коштів платників податків; безробіття випускників закладів професійної освіти; незадоволений попит на робітничі кадри підприємств, додаткові видатки на формування власних навчальних центрів; низька якість підготовки кадрів; відсутність мотивації до праці; низька продуктивність праці; відтік працездатної молоді за кордон з метою пошуку роботи за спеціальністю; сповільнення економічного зростання; соціально-економічне розшарування населення.

Ми повинні розуміти, що освіта теж ринок. І для того, щоб там залишатися на плаву, варто порівняти умови вступу для абітурієнтів в Україні з умовами країн сусідів. У багатьох країнах до університету можна вступити (у

Рис. 1. Резиденти MiRONAFT FabLab (автор: Дубина Анна)

тому числі і на бюджет чи різні стипендіальні програми) за результатом співбесіди. В Україні умовою вступу є складання ЗНО чи НМТ.

У результаті проблеми, пов'язані з процедурою вступу та мотивацією абітурієнтів, зводяться до «змусили батьки» або можливості уникнути військкомату ще на 5 років, призводять до того, що студенти їдуть з України. Це було ще до війни, це відбувається зараз і продовжуватиметься після нашої перемоги, якщо кардинально не змінити засоби профорієнтації молоді.

Щоб це змінити, потрібно найталановитіших і найбільш здібних студентів переконати залишитися викладати в університеті за копійки. Це дуже непросте завдання — завдання із зірочкою, — але, на мою думку, вона розв'язуване. У нашому університеті ми підійшли до нього так: викладач — не держслужбовець, він не має заборони на заняття бізнесом. На наш погляд, він навіть повинен займатися бізнесом. Це одночасно розв'язує величезну кількість проблем.

Якщо викладач матиме свій бізнес у тій самій сфері, що й викладає, то від цього виграють абсолютно всі. Наприклад, для такого викладача залишатися працювати в університеті причиною є вже не гроші, а доступ до кадрового потенціалу, адже HR – наразі наріжна проблема. По-перше, це виключає корупційну складову, тому що викладач-бізнесмен подивиться на хабар і скаже: «йди та вчи предмет», оскільки йому потрібно підготувати і відібрати для виробництва найкращі кадри. По-друге, такі викладачі самі модифікують навчальний процес і формують свої навчальні програми відповідно до актуальних запитів бізнесу; такі викладачі чітко розуміють, які фахівці сьогодні потрібні на підприємствах. По-третє, такі викладачі готові забезпечити практичну складову навчання

Рис. 2. Студенти ОНТУ, резиденти MiRONAFT FabLab на пусконалагоджувальних роботах на заводі (автор: Сидоров Владислав)

своїх студентів не лише в лабораторії, а й на підприємстві.

Сьогодні в ОНТУ викладає команда молодих педагогів, яка вийшла з університетської лабораторії, водночас кожен член команди активно займається бізнесом та впроваджує протягом року десятки найскладніших систем автоматизації, маючи при цьому абсолютне уявлення про те, що викладати студентам напряму робототехніка, і розуміючи, як провадити профорієнтаційну діяльність, аби залучати до навчання абітурієнтів та допомогти їм стати фахівцями, які швидко працевлаштуються.

У часи швидких змін викладачеві інженерних напрямів, щоб зробити свій курс актуальним, потрібно проводити більше часу на заводі, ніж у лекційному залі. А студент такого викладача отримує дійсно актуальні та прикладні знання, стаючи затребуваним фахівцем.

Наша команда залучає до нашої лабораторії MiRONAFT найкращих студентів. Там ми опрацьовуємо з ними ті напрямки, в яких вони могли б реалізувати свої розробки. Далі є можливість навчатися в аспірантурі. Тобто бачимо університет своєрідним «аеродром», звідки автор і його маленький стартап зможе «злетіти», перетворившись у майбутньому на «космічний корабель». Своїх студентів ми не лише вчимо та направляємо, ми часто допомагаємо їм фінансово та організаційно, щоб вони займалися наукою та паралельно йшли шляхом бізнесу. Тоді в науці ми отримуємо справді грамотних аспірантів із зовсім іншою мотивацією.

Нові компанії, які вийшли з MiRONAFT, найчастіше стають його резидентами, що дозволяє підтримувати лабораторію та розвивати університет, розвивати науку в Україні. У результаті ми отримуємо подібну систему, як у легендарному MIT (США), який нині вважається лідером та інтелектуальним центром

Рис. 3. Резиденти MiRONAFT FabLab
(автор: Дубина Анна)

країни, оскільки навколо одного університету утворилися тисячі компаній.

За останні три роки лабораторія MiRONAFT трансформувала свою роботу, і зараз на її базі розвиваються нові проекти, зокрема, запущено співпрацю з Асоціацією щелепно-лицьової хірургії, а в Києві планується нова лабораторія на базі Малої академії наук України.

МУЗЕЙНИЙ КОМПЛЕКС ДЕРЖАВНОГО БІОТЕХНОЛОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ: ПЕРШИЙ ДОСВІД ІНТЕРПРЕТАЦІЇ НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ ALMA MATER

Жванко Любов,

доктор історичних наук, професор,
керівник Музейного комплексу,
професор кафедри ЮНЕСКО,
Державний біотехнологічний університет,
м. Харків
zhvan2012@gmail.com

Одарченко Андрій,

доктор технічних наук, професор, ректор,
Державний біотехнологічний університет,
м. Харків,
odarchenko.andriy@gmail.com

Михайлов Валерій,

доктор технічних наук, професор,
проректор з наукової роботи
Державний біотехнологічний університет,
м. Харків,
vami2209@gmail.com

Університет – це живий, доволі динамічний організм, своєрідний мікрокосмос, чия еволюція, змінність і розвиток визначають студенти, викладачі, керівники структурних

одиниць, ректори, на яких, своєю чергою, впливає з кожним поколінням усе стрімкіший розвиток науки й техніки. Закарбувати в пам'яті, зберегти, дослідити й зробити надбанням освітнього загалу покликані університетські музеї. Фактично, музей навчального закладу — місток, що сполучає славні традиції минулих епох у його діяльності, з майбутніми звершеннями через мить сучасності, у якій він перебуває.

Незаперечна сентенція: однією із місій університету, що йде із середньовіччя, є проведення наукових досліджень, які трансформувалися в інтелектуальні у культурні традиції. А відтак, існування в його структурі музею, як зберігача й охоронця його наукової спадщини, підкреслює роль, традиції і цінність *Alma Mater*, і водночас долучає його до «великої світової музейної родини» [1, с. 11]. Йдучи за поняттям «екомузей», який запровадив Жорж-Анрі Рів'єр (1897–1985), французький музеолог, президент Міжнародної ради музеїв (1946), партнера ЮНЕСКО – ICOM, для університетського музею є важливим цілісна інтерпретація наукової спадщини *Alma Mater*, а не лише зосередженість на конкретних предметах і об'єктах, яку здійснюють традиційні музеї.

У який спосіб на цьому полі свої перші кроки робить Музейний комплекс недавно створеного Державного біотехнологічного університету (далі — ДБТУ) буде розглянуто в запропонованій публікації.

Насамперед варто відзначити, що у складі Музейного комплексу ДБТУ перебувають музеї Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка, Харківського національного аграрного університету імені В. В. Докучаєва, Харківської державної зооветеринарної академії та Харківського державного університету харчування та торгівлі, які згідно наказу Міністерства освіти і науки України № 689 «Про утворення Державного біотехнологічного університету» від 18 червня 2021 р., увійшли до складу Державного біотехнологічного університету. Правитоками ж Музейного комплексу ДБТУ можна вважати Анатомічний музей, створений у 1876 р. при Харківському ветеринарному інституті.

Музейний комплекс є складовою частиною університетського світу, одним із головних пріоритетів діяльності яко-

го є промоція та формування позитивного іміджу Університету; зберігає, поповнює та популяризує надбання наявних фондів вищих навчальних закладів, що увійшли до складу Університету [2].

Одним із перших кроків з інтерпретації наукової спадщини ДБТУ, стала виставка «Видатні польські ветеринари і Харків: постаті, досягнення, відкриття (XIX — початок XX століття) до 170-річчя вищої ветеринарної освіти на Сході України» [3], серед яких: Кароль Вишневський (1805–1863), Едвард Островський (1816–1859), Наполеон Галицький (1818–1881), Георгій Полюта (1820–1897), Лев Ценковський (1822–1887), Ян Гордзялковський (1862–1944), Роберт Август Куницький (1880–1914). Слід зазначити, що саме у 2021 р. виповнилося 170 років, коли на базі реорганізованої практичної ветеринарної школи, було відкрито Харківське ветеринарне училище – навчальний заклад «першого розряду», другий у місті заклад вищої освіти.

Відкриття 17 листопада 2021 р. на подвір'ї ДБТУ виставки, як спільного проекту Музейного комплексу ДБТУ, Генерального Консульства Республіки Польща у Харкові, Харківської міської ради та Архіву Польської Академії Наук, репрезентувало тяглість збереження наукових традицій започаткованих у Ветеринарному училищі, Ветеринарному інституті, Харківській державній зооветеринарній академії. Відтак наукова спадщина новоствореного університету сягає позаминулого століття. Виставка стала помітною подією у науковому просторі Харкова і була широко висвітлена у місцевих медіа [4; 5; 6; 7].

Наступним кроком, який мав бути реалізований восени 2022 р., є відзначення 200 річчя від народження Лева Ценковського (1822–1887), науковця зі світовим ім'ям, «українського Пастера», професора Харківського ветеринарного інституту, розробника вакцини проти сибірської виразки, одного із найвидатніших біологів Польщі та України. Одним із результатів мала бути книга листів Лева Ценковського, як спільний проект, започаткований у 2021 р. ХДЗВА та Архівом ПАН за підтримки Генерального консульства Республіки Польща у Харкові. На жаль, війна у жорстокий спосіб скорегувала плани й ушанування в Харкові вченого відтерміновано до часу нашої Перемоги.

Натомість, завдяки підтримці ректора Університету Миколая Коперника в Торуні Анджея Сокалі світ побачила польськомовна версія книги «Per aspera ad astra: listy Leona Cienkowskiego (1822–1887)», авторами якої є директор музейного комплексу професор Любов Жванко та доктор ветеринарних наук, професор кафедра внутрішніх хвороб і клінічної діагностики тварин, Інституту ветеринарної медицини і тваринництва ДБТУ Дмитро Кібкало. Вихід книги, що між іншим, популяризує і сторінки наукових здобутків університету, приурочено до книжкового форуму «Торги історичної книги» у Варшаві. У той же час копії листів, що зберігаються у Музеї зоології ПАН, стануть доповненням експозиції Музейного комплексу ДБТУ.

Інтерпретація наукової спадщини університету у такий спосіб дозволила Музейному комплексу налагодити співпрацю з відповідними інституціями Польщі, тим самим розширити горизонти знань про Alma Mater. У перспективі – співпраця з колегами Університету Миколая Коперника в Торуні з підготовки виставки присвяченої традиціям ветеринарної медицини, налагодження контактів з Музеєм сільського господарства в Чехановці.

Важливо, що інтерпретуючи наукову спадщину університету, Музейний комплекс водночас виступає як і його як візитівка на міжнародному рівні, оскільки європейські навчальні заклади шанують свою історію і традиції. 9 – 10 лютого 2022 р. його керівник професор Любові Жванко, у рамках програми ПОЛОНІСТА від Національної Агенції Академічних Обмінів у Варшаві, яку вона реалізує упродовж 2022–2023 рр. на відділі Мистецтв Університету Миколая Коперника в Торуні, на запрошення Люблінського Наукового Товариства та Польського Товариства Ветеринарних Наук відвідала Природничий університет в Любліні. Вона прочитала лекцію на тему «Видатні польські ветеринари і Харків: постаті, досягнення, відкриття (XIX – початок XX століття)». Важливим результатом стала ініційована польською стороною зустріч із керівництвом навчального закладу щодо напрямків майбутньої співпраці між навчальними закладами, і зокрема наукової співпраці у галузі з ветеринарної медицини.

Одним із перспективних проєктів діяльності Музейного комплексу є проєкт «Батьки-засновники ДБТУ», присвячений видатним ученим-фундаторам основних науково-освітніх напрямів Університету: аграрного, аграрно-технічного, ветеринарно-зоотехнічного та технологічного. На виконання листа МОН України про надання пропозицій щодо відзначення на державному рівні пам'ятних дат та ювілеїв у 2022–2023 рр., Музейний комплекс підготував пропозицію щодо відзначення на державному рівні 150-річчя від народження Олександра Алова (1872–1938), відомого українського вченого, засновника НДІ сільськогосподарського машинобудування (1929), Харківського інституту механізації та електрифікації сільського господарства, організатора сільськогосподарської освіти і науки України.

Музейний комплекс ДБТУ залучено до участі в реалізації низки проєктів, присвячених промоції та збереженні пам'яті Полонії Харкові, видатні представники якої стояли біля витоків ветеринарно-зоотехнічної та аграрно-технічної освіти і науки на Слобожанщині та у самій Польщі (професор Ян Гордзьялковський був засновником ветеринарного факультету Варшавського університету) навчалися у корпусах, що увійшли до складу Університету та навіть були їх архітекторами. Цей напрямок є дуже важливим, бо у сучасних умовах війни, і після її закінчення Харків стає крайньою точкою у Європі збереження польської спадщини. Через проєкти, направлені на збереження нашої спільної пам'яті, створюються прекрасні умови для наукової співпраці ДБТУ і польських вищих навчальних закладів подібного спрямування. І в цьому неостанню роль відіграє наукова діяльність як університету, так і музейного комплексу.

Ще одним важливим аспектом є започаткування співпраці Музейного комплексу ДБТУ із Національним інститутом польської культурної спадщини за кордоном POLONIKA у Варшаві у справі видання книги присвяченої видатним польським архітекторам Харкова. Один із навчальних корпусів університету був споруджений одним із найвідоміших архітектором Олександром Ржепишевськими. Це дуже важливий проєкт, оскільки обстріли Харкова знищують архітектурну спадщину міста, серед якої і архітектура польських зодчих. У перспективі є проєкт

мапи «Харків. Польські сліди», мартирологічні дослідження, у яких музейний комплекс виступатиме як партнер польської інституції. Цим самим уже музейний комплекс стає частиною наукового простору університету, продукуючи наукові знання.

Отже, перший досвід інтерпретації наукової спадщини Alma Mater музейний комплекс уже зробив, показавши, що двері до наукової співпраці у міжнародній площині відкривають не лише сучасні досягнення, а і знання своєї історії та її шанування. На жаль, розв'язана Росією війна проти України, у жахливий спосіб чинить свої впливи і на гуманітарну сферу, в орбіті якої знаходяться музейні заклади вищих навчальних закладів. Зруйновані будівлі ДБТУ, що стали наслідками ракетних обстрілів Харкова, Малої Данилівки – ставить під питання збереження музейних експозицій університету. Проте керівник музейного комплексу сподівається, що за якийсь час вона проведе для колег і партнерів екскурсію слідами видатних поляків у Харкові, які були серед творців Державного біотехнологічного університету.

Використані джерела

1. Muzea uczelniane. Katalog. Warszawa: ADAM, 2017. 364 s.
2. Музейний комплекс. URL: <http://btu.kharkov.ua/pro-universitet/struktura/muzejnij-kompleks/?fbclid=IwAR3uFOdaeCR-vkPb5E7ZfbIVMGFAkfnQ-iiP9SnZjKuKaf1IAaWjCOQIRE4>
3. Жванко Л. М. Видатні польські ветеринари і Харків: постаті, досягнення, відкриття (XIX — початок XX століття) до 170-річчя вищої ветеринарної освіти на Сході України. Каталог виставки. Харків: ФОП Рубашкін Д. Ю. 2021. 22 с.
4. У Харкові з нагоди 170-річчя започаткування ветеринарної освіти відкрили виставку. URL: <https://kharkivoda.gov.ua/news/112958?sv>
5. У Державному біотехнологічному університеті відкрилась виставка з нагоди 170-річчя започаткування вищої ветеринарної освіти на сході України. URL: <https://dniokh.gov.ua/?p=65573>
6. У Харкові відкрилась польська виставка. URL: <https://www.city.kharkov.ua/uk/news/u-kharkovi-vidkrilas-polska-vistavka-49130.html>
7. З нагоди 170-річчя започаткування ветеринарної освіти відкрили історичну виставку. URL: <https://x-vymir.com/nauka/z-nagody-170-richchya-zapochatkuvannya-veterynarnoyi-osvity-vidkryly-istorychnu-vystavku/>

СПОСТЕРЕЖНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ДІТЕЙ З ІНТЕРАКТИВНИМИ ЕКСПОНАТАМИ

Коваленко Наталія,

кандидат фізико-математичних наук,
методист II категорії,

Національний центр «Мала академія наук України»,
м.Київ

nataliya.kovalenko@man.gov.ua

Це дослідження мало на меті визначити, чи є різниця в тому, як дівчатка і хлопчики взаємодіють із інтерактивними експонатами. Воно проводилося під час навчальної поїздки в магістратурі з наукової комунікації в Університеті Даларни (Швеція) в наукові центри Швеції та Осло: Норвезький технічний музей (Осло), Універсеум (Гетеборг), Новет (Борас). У цьому дослідженні по дві дівчинки і по два хлопчики, які використовують два різних експонати в трьох згаданих центрах науки (12 дівчаток і 12 хлопчиків), спостерігалися на деякій відстані (метод спостереження без участі). Обиралися ті діти, які проводили біля експоната принаймні дві хвилини. 6-ть експонатів включають:

- 1.1 Ембріон (Норвезький технічний музей);
- 1.2 Інфрачервона камера (Норвезький технічний музей);
- 2.1 Framtidsfotot (твое фото в майбутньому) (Універсеум);
- 2.2 Автомобільні симулятори (Універсеум);
- 3.1 Нагодуй дракона (Новет);
- 3.2 Іграшкові вантажівки, вантажі і підйомні крани (Новет).

Для кожної особи вимірювався час, витрачений на таку діяльність:

- загальний час, проведений біля експоната (t1);
- час перегляду експоната, коли з ним ніхто не експериментує (t2);
- час біля експоната, коли з ним експериментує хтось інший (t3);

- час користування експонатом (t4);
  - час вивчення підпису та роз'яснень до експоната (t5);
  - час взаємодії з кимось іншим біля експоната (t6).
- Спостереження представлені в Таблиці.

Таблиця.1

	Норвезький технічний музей								Універсеум								Новет							
	Експонат 1.1				Експонат 1.2				Експонат 2.1				Експонат 2.2				Експонат 3.1				Експонат 3.2			
	Хлоп.		Дівч.		Хлоп.		Дівч.		Хлоп.		Дівч.		Хлоп.		Дівч.		Хлоп.		Дівч.		Хлоп.		Дівч.	
t1 (хв)	4	3	7	10	10	8	9	7	9	9	12	13	13	10	7	7	19	12	9	7	15	10	8	8
t2 (хв)	0,5	0	0,5	1	0,5	1	1	0,5	1	0	1	1	0	0	0	0	0,5	0	0	1	0	0	0	0
t3 (хв)	0,5	0,5	2	2	0,5	1	1	1	1	1	2	2	1	0	1	0,5	1	2	3	0	5	3	4	3
t4 (хв)	1,5	1	2	3	4	3	3	2	3	3	3	3	5	5	3	2	15	5	4	3	8	5	3	3
t5 (хв)	0	0	0,5	0	0,5	1	1	1	2	2	2	2	0	0	0	0,5	0,5	0	0	1	0	0	0	0
t6 (хв)	1,5	1,5	2	4	4,5	2	3	2,5	2	3	4	5	7	5	3	4	2	5	2	2	2	2	1	2

Норвезький технічний музей в Осло має 150000 відвідувачів на рік, 65% з них — діти до 15 років. Він вміщує 4000 експонатів, розміщених на 4 поверхах, традиційні технічні виставки, промислові, медичні виставки та планетарій. Серед експонатів швидкісний спуск з палаючої нафтової платформи. Кімната, де діти отримують повідомлення від «Грінпіс», вирішують, як розв'язати екологічну проблему і направляють свою відповідь до «Грінпіс». Ще один експонат — програма Mission Mars LEGO. Діти обирають серед іграшкових роботів і роботів з LEGO, починається відлік, і якщо їм не вдасться виконати завдання, метеорит вдарить по Марсу, тому необхідно вчасно залишити Марс. Один з експонатів (Експонат 1.1) демонструє ембріон в утробі матері на різних стадіях розвитку (з 1-го по 9-й місяць вагітності). І хлопчики, і дівчатка розглядають експонат, але грають по-різному. Дівчата приділили більше часу експонату, виймаючи, роздивляючись і вкладаючи ембріон назад на всіх 9-х термінах вагітності. А хлопчики досить швидко втрачали інтерес, просто виймаючи ембріон, і проводили тут не більше 3-х хвилин. Коли з донькою підійшла мама і стала розповідати їй про ембріон — вони провели біля експонату більше часу, але

дівчинка захотіла перейти до іншого. Експонат про внутрішні органи людини (печінка, шлунок тощо) схожий за своєю будовою — можна вийняти всі органи з черева і покласти їх назад у правильні місця — цей експонат забирає у дітей аналогічну кількість часу, але дітей, які взаємодіють з експонатом, менше. Старші діти (15–18 років) цікавляться інфрачервоною камерою (Varmekamera, Експонат 1.2), вони активно потирають руки, розчісують волосся, при цьому інфрачервона картинка змінюється. Тут діти проводять досить багато часу.

Універсеум у Гетеборзі працює з 2002 року, має понад 600000 відвідувачів щороку і штат зі 100 співробітників. Тут є величезний павільйон з амазонськими джунглями, 2 виставкових зали — Калейдо і Експлора (600 кв. м), а весь простір для виставок сягає 10 000 кв.м. Зал Калейдо демонструє експонати про тіло людини, хімічні досліди, є можливість виміряти радаром свій зріст. Один з найпопулярніших експонатів (Framtidsfotot, Експонат 2.1) дозволяє зробити своє фото в реальному часі, а через кілька хвилин можна побачити фото себе через 15 років, а на третьому фото подивитися на себе у віці 72-х років. Три дівчинки з цікавістю взаємодіють з експонатом, але їм нудно чекати доки фото завантажаться. Найцікавіше для відвідувача наукового центру – це дізнаватися і робити щось про себе. Також є виставка про автокатастрофи. У Швеції близько 4 500 000 автомобілів. Тренажер Вольво дає можливість (особливо цікаво молоді 15–19 років) покерувати автомобілем. Інші експонати — мильні бульбашки (переважно грають бабусі з зовсім маленькими онуками). Малеча також грається із кубічним метровим ящиком (з отворами в кубі на 3 голови), куди вони можуть потрапити всередину і відчути, як собою нагрівають куб. Дівчатам подобається експонат про запахи — потрібно скласти для кожного запаху відповідну молекулу. Хлопчик з татом захоплені грою з інтерактивною зміною вигляду людини. У залі Експлора є багато спортивних розваг та атракціонів — віртуальний волейбол є одним з найпопулярніших. Діти також можуть змагатися у вимірюванні швидкості бігу. Спортивна зона є найбільш людною в науковому центрі. Діти також із задоволенням керують автотренажерами (Експонат 2.2). У той час як

хлопчики віддають перевагу автомобілям Вольво, вантажівкам і поліцейським автомобілям, дівчата вважають за краще їздити на автомобілі Формула-1. Також є тренажер для керування екскаватором.

Новет у Борасі — незвичайний науковий центр, де багато різних концепцій і тем розглядаються за допомогою коротких драм, експериментів, візуалізацій, логічних головоломок і загадок. При розробці експонатів приділяють увагу важливості контексту, розвитку і творчості, щоб відвідувачі набули знання, ідеї та більший інтерес до техніки, науки та математики. Експонати дозволяють експериментувати з водою в Греції; спробувати відкрити-закрити амбарні замки; помпувати воду; керувати моторним човном; з'єднати причіп з автомобілем; керувати автобусом; відправитися у похід; подивитися на власні клітини; вирушити до старовинного Багдаду на зустріч математики зі східною містикою; спробувати увійти в кришталеву кулю без спрацювання сигналізації; нагодувати голодного дракона. Штат співробітників в Новеті складається з 17 осіб, з них 9 викладачів. Загальна експозиція нараховує до 3000 експонатів. На кожен експонат йде близько 1 місяця на розробку, і 1000-20000 шведських крон на виготовлення. У Новеті є тренінг для вчителів. Науковий центр працює у співпраці з 9-ма радами. Рада щорічно сплачує за відвідування Новета учнями та вчителями, тому вони не сплачують за вхідні квитки. Щороку Новет відвідують 150 000 дітей від 4-х років і дорослих. Одним з популярних експонатів наукового центру є «Нагодуй дракона» (Експонат 3.1). Це своєрідна пневматична гармата, де як кулю використовують порожню пластикову пляшка, а як мішень — конструкцію, схожу на намет з намальованим на ньому драконом і з отвором на місці пащі дракона. Потрібно нагодувати дракона, поціливши у його пащу пляшкою. Дітям дуже подобається це заняття. Серед інших цікавих для дітей експонатів: скелет з кісток, які треба зібрати всі разом; шліфування дерев'яних деталей (подобається хлопчикам, гралися 3 хлопчики і 2 дівчинки); хімічний експеримент зі змішування хімічних речовин (гралися дівчата); гра в магазин (гралися дівчата); сортування сміття (гралися маленькі діти); перегони вітрильників (гралися маленькі діти з

батьками); маленькі діти в трейлері готують і подають вечерю; дуже популярна гра на барабанах — звук йде в навушники; тато з донькою їздять на нерухомих велосипедах, а лампочки позначають на намальованій на стіні дорозі, яку відстань вони подолали. Є автосимулятори для відпрацювання водіння. Усім дітям — хлопчикам і дівчаткам — подобаються автосимулятори, особливо якщо вони відвідують музей науки разом зі своїми татами. Найпопулярнішими експонатами і розвагами є ІЧ-камера; гра з іграшковими підйомними кранами і вантажівками для переміщення вантажів; майстерня теслі; годування дракона. Хлопчиків більше захоплює годування дракона і майстерня теслі, а дівчаток більше цікавить розділ математики. У той час як найбільш людиними є ткацький верстат, майстерня теслі, годування дракона, найбільше часу займають математичні ігри, майстерня теслі, гра з іграшковими вантажівками та підйомними кранами (Експонат 3.2), і гра на реакцію (велика панель 3–4 кв. м на стіні, де світло загоряється в різних зонах, і дитина повинна натиснути кнопку на відповідній зоні).

Отже, дівчата витрачали більше часу на гру з експонатами про ембріон і фотографію себе у майбутньому (а також на взаємодію з іншими, цікавлячись майбутнім виглядом подруг). Хлопці більше часу приділяли годуванню дракона і дистанційному керуванню іграшковими підйомними кранами і вантажівками. Діти охоче проводили час на автосимуляторах і грали з ІЧ-камерою, але хлопці проводили трохи більше часу на цих експонатах ніж дівчата. Результати цього дослідження узгоджуються з дослідженнями інших авторів [3; 4; 5], за якими і дівчата, і хлопці використовували всі види експонатів, але дівчата частіше за хлопців грали з головоломками та експонатами про тіло людини; а хлопці частіше за дівчат грали з комп'ютерами та експонатами, що ілюструють принципи фізичної науки; дівчата та хлопці не завжди брали однаково освітню користь від інтерактивних наукових експонатів.

Використані джерела

1. Broman, L. How to Write a Master of Science Communication Thesis. Borlänge: Högskolan Dalarna, 2006.

2. Hein, G. E. Learning in the Museum. London: Routledge, 2001.
3. Teresa AráMbula Greenfield. Sex differences in science museum exhibit attraction. JRST, Vol.32, Iss.9. 1995. P.925–938.
4. Rennie, L. J., McClafferty, T. P. Science Centres and Science Learning. Studies in Science Education, Vol. 27. 1997. P. 53–98.
5. Baram-Tsabari, A., Sethi, R.J., Bry, L., Yarden, A. Asking scientists: A decade of questions analyzed by age, gender, and country. Science Education, Vol.93, Iss.1. 2009. P.131–160.

СУЧАСНИЙ ПІДХІД ВИКОРИСТАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗРАЗКОВОГО ГЕОЛОГО-КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ

Лихман Ольга,

керівник Зразкового геолого-краєзнавчого музею,
керівник геолого-краєзнавчого гуртка «Топаз»
КПНЗ «Палац дитячої та юнацької творчості
Центрально-Міського району»
Криворізької міської ради,
м. Кривий Ріг
olyalykhman@gmail.com

Понад 20 років у Палаці дитячої та юнацької творчості Центрально-Міського району успішно працює єдиний геолого-краєзнавчий музей серед закладів позашкільної освіти у Дніпропетровській області, якому за результативну роботу було присвоєно почесне звання «Зразковий». Сьогодні він є важливим педагогічним майданчиком для впровадження сучасних технологій музейної педагогіки та являється центром пошуково-дослідницької роботи, фонди якого систематично поповнюються експонатами [4].

У динамічних умовах сьогодення виникла потреба пошуку методик, моделей, які б ефективно сприяли розкриттю творчих джерел дитини та допомагали формуванню ініціативної позиції вихованців. Музей закладу освіти має бути не лише інститутом пам'яті, а й цікавим, емоційно насиченим, діяльнісно активним соціально-освітнім середовищем. У своїй роботі ми розпочали

використовувати технологію — «Живий музей», який діє як інтеграційна спрямована культурно-освітня система [3].

Один з яскравих та ефективних напрямків цієї технології є формат «Музей у валізі», в основі якого лежить інтерактивна робота вихованців з музейними експонатами, які легко можуть бути принесені до навчальної аудиторії у звичайній сумці або у валізі. Завдяки своїй мобільності «музей у валізі» дуже зручний для проведення музейної просвітницької діяльності у будь-яких освітніх закладах. Кам'яні породи, архівні листи, фотоматеріали, мультимедійні матеріали з «валізи» дозволяють швидко створити освітній музейний простір. Мобільна музейна експозиція дає можливість екскурсантам маніпулювати експонатами: розглядати їх, торкатися, завдяки чому вони легко включаються у спільну діяльність.

З метою розвитку самоєфективності юних науковців, ми активно залучаємо вихованців до пошуково-дослідницької роботи. Не маючи приладів та певних умов, необхідних для здійснення досліджень, ми підтримуємо тісні зв'язки та розширюємо коло співпраці з науковцями та кваліфікованими спеціалістами різних установ. Постійним нашим партнером є Криворізька геологічна партія «Кривбасгеологія», де вихованці мають змогу працювати з матеріалами архівів – картами, звітами, схемами, консультуватись з фахівцями, спеціалістами та ветеранами-геологами.

Змістовною та цікавою стала проектна робота «Дослідження фізичних властивостей та хімічного складу води з джерел долини річки Інгулець», у ході якої вихованці відбирали проби води та проводили дослідження у лабораторії партії «Кривбасгеологія», де дослідники-початківці разом з лаборантами навчилися проводити хімічні дослідження та обробляти отримані результати.

Набутий досвід та зібраний матеріал дали можливість розпочати наступний проект «Радонові води Криворіжжя» за укладеною партнерською угодою з громадською спілкою «Екологічна Рада Криворіжжя» та з викладачами Криворізького державного педагогічного університету. Улітку розпочалася пошуково-дослідницька практика для вихованців краєзнавчих гуртків, які за допомогою співробітників радонового відділення закладу

«Криворізька міська лікарня №11» навчилися відбирати проби радонової води, робити хімічні аналізи, познайомились з правилами замірювання рівня води. Та головне — вихованці навчилися злагоджено працювати в колективі. Результати проведених досліджень були представлені у роботі «Мінеральні води — цілющий дар природи», яка стала призером у Всеукраїнській експедиції учнівської та студентської молоді «Моя Батьківщина — Україна».

Наступним засобом реалізації діяльності «Живого музею» є нетрадиційні форми і методи роботи з національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді — квест-екскурсії, пазл-екскурсії, букросинг-акції, тематичні години, історичні повідомлення, заняття мужності, виставки. Наявність експозиції «Шляхами славного Криворіжжя» дає можливість не тільки узагальнити напрацьовані матеріали, а й розширити та урізноманітнити зміст роботи музею.

Для більш широкого розповсюдження інформації про музей та його роботу в умовах карантину, ми розпочали генерування QR-кодів, за якими не тільки криворіжці, а й мешканці інших міст зможуть отримувати інформацію про експонати музею. Щоб створити атмосферу творчості, ми розробляємо презентації, відео, фотоматеріали, 3D-експозиції, відеопроєкти, що відображають матеріали, з якими вихованці знайомляться під час пошукових маршрутів. Саме, при проведенні збору матеріалів до польового дослідження «Вивчення мінерального складу залізистих кварцитів долини р. Інгулець» був розроблений екскурсійний маршрут, який здобув перемогу на обласному етапі Всеукраїнської експедиції учнівської та студентської молоді «Моя Батьківщина — Україна».

Під час дистанційного навчання музеї увійшли у віртуальний простір. Тому, у наших юних екскурсоводів виникла ідея написання сценарію віртуальної екскурсії з елементами театралізації. З підземними скарбами нашого міста знайомила героїня однієї з легенд Криворіжжя — Рудана. Над створенням цієї екскурсії працювала творча група, у складі: наших вихованців, методиста з засобів масової інформації, методиста Палацу, керівників декоративно-вжиткового відділу. Така плідна

спільна праця дала можливість представити сучасну, цікаву презентацію «Мінеральні скарби Криворіжжя», яка на Всеукраїнському конкурсі екскурсиводів музеїв закладів освіти «Край, у якому я живу» здобути перемогу.

Національний центр «Мала академія наук України» — унікальна освітня система, яка створює умови для самореалізації найбільш обдарованих вихованців. Наші здобувачі освіти є членами Дніпропетровського відділення Малої академії наук України, а в минулому році ми вирішили встановити творчі зв'язки з Миколаївським відділенням МАН України. Завдяки цьому, ми мали змогу познайомитись з діяльністю наукових товариств і вихованців цього відділення та представити свою роботу «Особливості хімічного складу радонових вод в районі Південного гірничо-збагачувального комбінату» на обласному етапі Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт, яка отримала найвищі бали у секції «Гідрогеологія».

За час існування геолого-краєзнавчого музею та роботи краєзнавчих гуртків, було підготовлено не одне покоління випускників. Серед них переможці обласних, всеукраїнських, міжнародних експедицій, форумів, спортивно-туристичних змагань, дійсні члени Малої академії наук. Наші випускники пов'язали своє життя з географією, металургійною промисловістю, медициною, туризмом. Сформовані у гуртку компетентності стали їм в нагоді. Звичайно, не всі стали геологами, але кожен з них став успішною людиною.

Використані джерела

1. Бондаренко В. В. *Форми музейної комунікації у Педагогічному музеї України. Музей як візуальний текст культури. Матеріали V Всеукраїнської наук.-практ. конф. (5–6 вересня 2017 року)*. Черкаси: видавець Чабаненко Ю.А., 2017. С. 64–67.
2. *Новації в позашкільній освіті. Зб. методичних матеріалів з еколого-натуралістичного напрямку позашкільної освіти*. Суми, Нота-бене, 2018. 104 с.
3. Лихман О., Мініна С., Гончар В. Презентація: «Зразковий геолого-краєзнавчий музей». URL: <https://drive.google.com/file/d/1KW-3lb2PrUXXzkuchhQPRuumUcNosmgX/view>

НАУКОВІ ШОУ ТА ПРЕЗЕНТАЦІЇ ЯК СПОСІБ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ НАУКИ СЕРЕД МОЛОДІ У МУЗЕЇ НАУКИ

Макарова Анна,

фахівець відділу освітніх програм,
Національний центр «Мала академія наук України»,
м. Київ
annmak730@gmail.com

Протягом останніх кількох років спостерігається зміна підходу до науки – додаються веселощі та активності, створюються «точки входу» дитини в науку. Це важливо, тому що люди набагато краще навчаються в доступному, відкритому середовищі, і це також сприяє розвитку креативного мислення.

Науково-освітній інтерактивний Музей науки – це вільний та доступний простір, основною метою якого є зацікавлення дітей наукою. За допомогою інтерактивних експонатів, з якими можна взаємодіяти, відвідувачі мають змогу досліджувати та знайомитися з наукою на практиці. У музеї створюються та проводяться освітні програми для відвідувачів різних вікових категорій. Програми спрямовані на популяризацію наукової освіти в Україні.

У Музеї науки відбуваються інтерактивні заняття, тематичні дні, експерименти з кишень, майстер-класи та наукові шоу. У кожній освітній програмі є такі компоненти: наука, дослідження експонатів, веселощі та активність. Відповідно до мети освітньої послуги компоненти міксуються в різних кількостях та порядку.

Наукове шоу – це суміш науки, веселощів, ефекту «вау» та активності. Головною метою є бажання змінити стандартне уявлення суспільства про науку, щоб відвідувачі відчули, що наука справді доступна кожному, цікава та оточує нас скрізь.

Наукові шоу розробляються по-різному, з різним масштабом, але всі експерименти охоплюють усі вікові категорії відвідувачів та викликають інтерес до науки. Зазвичай наукові шоу є практичними та мають містити експерименти, які перетворюють глядачів на учасників. Пояснення експериментів подається весело та пізнавально.

Безпека має першочергове значення в наукових шоу. Вони розробляються відповідно до правил безпеки, встановлених місцем проведення та характером аудиторії. Освітні програми проводять інтерпретатори, які є обізнаними у науці, досконало знають методики роботи, можуть продемонструвати експеримент у зрозумілій, але цікавій формі. При розробці наукових шоу працівники мають змогу співпрацювати з кваліфікованими науковцями та популяризаторами науки.

Ключова аудиторія музею — відвідувачі 8–12 років, це було враховано під час адаптації експозиційного простору, проте наукові шоу дають змогу охопити більшу кількість вікових категорій, представити науковий контент аудиторії трохи глибше. Така освітня пропозиція є привабливим і захоплюючим способом зацікавити та популяризувати науку серед молоді, продемонструвати наукові концепції чи явища, підкреслюють, наскільки захопливою є наука. Завдяки високій розважальній цінності наукові шоу пробуджують у дітей допитливість та інтерес до наукових тем.

Усі наукові шоу, які представлені в музеї, мають свою тему, що викликає більший інтерес (наприклад, «Хімія сніданку», «Краштест», «Руйнівники фокусів», «Науковий оркестр»). Обов'язкова частина наукових шоу — спілкування та голосування глядачів. Для проведення безпечних експериментів інтерпретатори запрошують волонтерів для підвищення залученості та зацікавленості дітей.

Важливим аспектом створення наукових шоу є правильна послідовність експериментів, адже це відіграє особливу роль у сприйнятті та зацікавленості відвідувачів (наприклад, не варто поєднувати разом три експерименти з 100% ефектом «вау»).

Наукове шоу — це послідовність демонстрацій наукових експериментів на сцені. Головна ідея полягає в тому, щоб на-

дихнути дітей до науки за межами класу та знаходити радість у навчанні. На сцені демонструються досліди з фізики та хімії. Ці шоу захоплюють і дорослих.

Використані джерела

1. Перший державний «Музей науки» Малої академії наук України. URL: <https://sciencemuseum.com.ua/>

НАУКОВІ ТА ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ ДЛЯ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ У МУЗЕЇ НАУКИ

Поліхун Наталія,

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
завідувач відділу підтримки обдарованості,
Інститут обдарованої дитини НАПН України,
м. Київ
np.iod@ukr.net

Головне завдання унікального освітньо-наукового простору Музею науки — залучення відвідувачів до навчально-пізнавального процесу, в якому формується інтерес до науки, їх ціннісне самовираження та здійснюється опосередкований вплив на механізми саморозвитку. Дидактичні та методологічні проблеми організації освітніх турів, квестів, майстер-класів, наукових студій є актуальними для педагогічних досліджень щодо розвитку і підвищення освітньої ролі музею [3]. Науково-практичні засади створення освітніх програм Музею науки ґрунтуються на теоретичних підходах сучасної інноваційної освіти, принципах навчання обдарованих дітей, з огляду на поточні дослідження та передову практику.

Розглядаючи теоретичні основи освітніх програм Музею науки, варто зазначити, що все більшої популярності набуває когнітивна психологія та педагогіка, яка становить наукове підґрунтя дослідницького підходу до навчання й учіння з опорою на безпосередній досвід дитини, його поступове зба-

гачення в ході пошукової, дослідницької діяльності, активної взаємодії з об'єктами природи і техніки, встановлення функціональних зв'язків між ними. Дослідження когнітивістів Дж. Брунера, А. Бандури, Дж. Гілфорда та їхніх послідовників наголошують на важливості створення оптимізованих навчальних середовищ, які мінімізують когнітивні навантаження, коли працює мислення, а не пам'ять, ефективно формуються образи предметів та явищ, а також функціональні зв'язки між ними, що підсилює результати навчання. Водночас конструктивістська теорія Л. Виготського, Ж. Піаже, Дж. Брунера та ін., стверджує, що ефективно навчання має відбуватися методом «керованих відкриттів», коли учень – активний дослідник, відкривач навколишнього світу, у центрі навчання не зміст, а сам процес, а роль вчителя — створювати динамічні навчальні середовища, де учні співпрацюють, створюють/структурують знання, формують потребу вчитися. Саме ж мислення передбачає конструктивну та когнітивну взаємодію індивідів з об'єктами, явищами, ситуаціями та ін. знання ж є продуктом індивідуальної та соціальної інтелектуальної діяльності учнів. На базі конструктивізму та когнітивної теорії народились нові теоретичні підходи до навчання, які стають підґрунтям для створення сучасних освітніх програм, зокрема і музейних: ситуаційне пізнання (контекст і взаємодія є важливими в навчанні), теорія діяльності (навчання є активним конструюванням), експериментальне навчання (головна стратегія спирається на досвід), закріплене навчання (освіта через занурення в автентичний контекст) та ін. [9, 10, 11].

Наразі система освіти України впроваджує стандарти Нової української школи базовані на компетентнісному підході, розвитку мисленевих і практичних навичок. Акцентується увага на формуванні природничо-наукової грамотності та розвитку STEM/STEAM-освіти [8]. У зв'язку з цим, відзначимо успішні кроки українських учених щодо розроблення теорії розвитку критичного мислення у процесі навчання школярів, яка акцентує увагу на формування в учнів свідомих установок щодо критичного аналізу та володіння евристиками [7], а також

креативності, як здатності створювати нові оригінальні ідеї, знаходити нестандартні рішення тощо [1, 6]. На етапі теоретичних досліджень знаходиться в Україні програма «Філософія для дітей» Метью Ліпмана. «Метою Програми є формування критичного, креативного та піклувального мислення (critical, creative, caring thinking)» перетворення групи дітей у співтовариство дослідників та організація занять за принципом сократичного діалогу та ін. [5]. Досліджуючи теоретичні підходи ефективного навчання Інститут обдарованої дитини НАПН України перед усім спирається на визнані світовою практикою моделі розвитку обдарованості, збагачення навчальних програм для обдарованих та принципи розбудови наукової освіти зі шкільної лави [1, 4], наголошуючи, що наукові пошуки різного рівня складності, різнопланові експериментування дають дітям можливість досліджувати, вирішувати проблеми, співпрацювати з іншими та ще більше захоплюватися та цікавитися навколишнім світом, збуджувати бажання змінити його на краще.

Як відомо, учні з проявленою обдарованістю і талантами потребують освітніх послуг та заходів відповідно до їхніх здібностей, інтересів і потреб, у будь який час, у будь якому середовищі, яке виходить за межі можливостей формальної освіти. Варто також вказати на існування не проявленої обдарованості у дитини, яка очікує свій шанс, щоб увійти до «потoku», відчутти, що «це — моє!». Обдарованість — це динамічна характеристика особистості, процес її постійного розвитку за певних зовнішніх та внутрішніх умов. Умови інтерактивних наукових музеїв дозволяють реалізувати інноваційні педагогічні підходи та методи, створивши освітній простір, в якому обдарована дитина може проявити свої внутрішні потенції, активно долучитися до пізнавального процесу, здобуваючи нові якості. У нашому дослідженні звернемо увагу на планування освітніх програм Музею науки, спрямованих на формування інтересу, а в подальшому і схильності до наукової творчості, через музейну комунікацію та організацію колективної та індивідуальної, пошукової і творчої діяльності на основі музейних експонатів. Використовуючи переваги «прошитого» дивами і

загадками наук про світ і людину інтерактивного середовища Музею науки, ґрунтовно розроблена освітня програма музейного заходу спонукає дитину відчутти причетність до науки та виразити себе, вона має забезпечити ширшу пізнавальну доступність та глибше вивчення того чи іншого явища, технічного пристрою, наукової проблеми, обраної теми, предметної галузі тощо. Програма має актуалізувати і в подальшому спиратись на наявний досвід дитини, спонукати її до активного пізнання і враховувати індивідуальні особливості кожної вікової категорії.

Сформулюємо базові підходи до створення різних типів освітніх програм Музею науки. Здебільшого зміст освітньої програми носить інтегрований характер, тому до її створення залучаються різні фахівці: працівник музею, педагог, учений, фахівець відповідної галузі знань, дизайнер освітньої програми, інженер-технолог із забезпечення матеріальної складової та ін. Як правило, створюється робоча група з розробки програми, регламентується її діяльність. Саме робоча група планує мету, завдання, зміст освітньої програми, розробляє ресурсне забезпечення та картування навчальної подорожі за даною програмою. Ведучими програми можуть бути як члени робочої групи, які одночасно можуть виконувати декілька ролей у розробленні цієї програми, так і підготовлені фасилітатори з відповідним рівнем освіти. Важливо врахувати, що зміст музейної програми має дотикати та узгоджуватись з Державними освітніми стандартами, а плановані елементи наступності та збагачення навчання базуються на наявних у програмі зв'язках із формальною освітою. Отже, чітке планування освітніх результатів, засобів їх досягнення та оціночних показників, вибір відповідних стратегій навчання, ресурсів і часу, створення необхідного навчального середовища для кожної програми є одним із ключових завдань педагогічного дизайну. При розробленні освітньої програми Музею науки варто врахувати, що в її основі:

- формулювання й розв'язування певного (цікавого, доступного в просторі музею) дослідницького (конструкторського, винахідницького) завдання;

- організація ефективної взаємодії учасників програми між собою та з навчальним матеріалом/експонатами музею, які стають інструментом їхньої пізнавальної діяльності;
- виявлення інтересів, сильних сторін учасників, увага до питань інклюзії і справедливості;
- інтерактивні форми організації освітнього процесу: пошукова, ігрова, дослідницька, конструкторська та ін. з виконанням відповідних завдань для колективної, групової та індивідуальної діяльності учасників програми;
- робота з понятійним апаратом науки загалом та предметної галузі, на яку зорієнтована програма, формування тезаурусу програми (увага щодо коректності і точності використання загальноприйнятої наукової термінології);
- створення умов задіяності, сприяння самовираженню, демонстрації творчих здібностей і талантів учасниками програми, можливості самопізнання через рефлексивні завдання і практики;
- спрямування музейної комунікації, поряд з усім, на світоглядний компонент, ціннісні категорії науки та свідомої, вільної й відповідальної особистості, українознавче наповнення змісту програми.

У відведеному для цієї програми просторі Музею науки міститься все, що необхідно для організації захоплюючої освітньої подорожі: підготовлені завдання на виявлення, дослідження, інтерпретацію властивостей досліджуваних об'єктів, обраних експонатів музею; прості матеріали та інструменти, які спонукають до майстрування і дослідження будь яку різновікову аудиторію учасників. У процесі підготовки програми розробляється персоналізоване освітнє середовище підтримки кожного її учасника, яке має наступні позиції: багато «точок входу» в дослідницький процес; самому процесу, а не продукту приділяється першочергова увага при створенні програми; плануються різні напрями розвитку дослідницької або конструкторської ідеї, можливі різні продукти, для чого готується відповідна матеріальна база; обираються «ігрові оболонки», розраховані на учасників різної вікової категорії, завдяки чому відбувається інтерактивна взаємодія; розробляється фасилітація програми,

спрямована на досягнення успіху, готуються різноманітні підказки, інструкції, приклади, робочі аркуші, маршрутні листки, портфоліо досягнень та ін.

Відповідним чином підготовлена освітня програма, її супровідні матеріали та ресурси можуть забезпечити ефективну музейну комунікацію, залучити до наукових подорожей Музеєм науки дітей з широким колом здібностей та потреб, різним потенціалом обдарувань, збудити та спрямувати дитину на розвиток подальшого інтересу до власних наукових шляхів.

Використані джерела

1. Антонова О.Е. Сутність поняття креативності: проблеми та пошуки. Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2012. С. 14–41.
2. Гальченко М. С. Метод наукової освіти. Наукове пізнання: методологія та технологія. 2021. № 1 (47). С. 29–34.
3. Музейна педагогіка в науковій освіті: монографія / ред. кол.: С. О. Довгий, О. М. Топузов, В. А. Бітаєв та ін. Київ: Національний центр «Мала академія наук України», 2020. 334 с.
4. Поліхун Н.І., Постова К.Г., Сліпухіна І.А., Горбань Л. В. Проект освітньої програми для закладів спеціалізованої освіти наукового спрямування. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. 48 с. URL: <https://doi.org/10.32405/978-617-7734-30-6-2021-48>
5. Стратегії формування творчої особистості: методи, прийоми, форми: колективна монографія / авт. кол.: В. Г. Кремень, В. В. Ільїн, С. Р. Борінштейн, М. С. Гальченко, М. В. Ліпін, Д. В. Погрібна, Н. В. Савчук, О. А. Федорчук. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2020. 320 с.
6. Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі: монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – 284 с.
7. Терно С.О. Теорія розвитку критичного мислення (на прикладі навчання історії): посібник для вчителя. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2011. 105 с.
8. Упровадження STEM-освіти в умовах інтеграції формальної і неформальної освіти обдарованих учнів: методичні рекомендації / Н. І. Поліхун, К. Г. Постова, І. А. Сліпухіна, Г. В. Онопченко, О. В. Онопченко. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2019. 80 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/718661/>
9. Duke B. Connectivism as a Learning Theory for the Digital Age. NY: The International HETL Association, 2013, special issue. P. 4–13

10. Mattar J. Constructivism and connectivism in education technology: Active, situated, authentic, experiential, and anchored learning URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/d2c3/a33d7c7fcc5822ff04494863490045f8758e.pdf>.
11. Pritchard A. Ways of Learning: Learning Theories for the Classroom. NY: Routledge, 2017. 184 p.

МУЗЕЙНА ПЕДАГОГІКА В ПОЗАШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

ЧАС РОЗМИВАЄ ДОРОГИ В МИНУЛЕ, ТА ПАМ'ЯТЬ НЕТЛІННА У СЕРЦІ ЖИВЕ

Бабенко Валентина,

старший учитель, учитель історії,
завідувач музею с. Вільшана,
Вільшанський заклад загальної середньої освіти I–III ступенів,
Вільшанської сільської ради,
Роменського району Сумської області,
vaba31vaba@gmail.com

Перед українською національною школою стоять надзвичайно важливі завдання. Одне з чільних місць належить вихованню любові і дбайливого ставлення до рідної землі — своєї «малої батьківщини», її історії, поваги до народних традицій і звичаїв, фольклору, любові до рідної природи. Немає в людини місця дорожчого, ніж те, де вона народилась, землі, на якій зроста. Щоб по-справжньому любити рідний край, його необхідно добре знати, варто вивчати його історію, мову, культуру. Саме краєзнавча робота посідає важливе місце в діяльності школи. Ми з вами всі — український народ, який складається з родин малих і великих, дружніх і працьовитих. Як велика ріка бере силу з маленьких, так і наша українська культура збагачується маленькими родинками. Зруйнуй джерело — висохне ріка, забудеш традиції свого роду — всохне стовбур родового дерева. Щоб цього не сталося у Вільшанському закладі загальної середньої освіти I–III ступенів створено музей. Саме шкільний музей з 2002 року став важливою і невід'ємною складовою навчально-виховного процесу, сприяє розвитку краєзнавства та творчого пошуку, формує в дитячих душах духовність, культуру, гордість за рідний край, його людей. Беручи участь у пошуковій роботі, діти прилучаються до справ старших, усвідомлюють себе як частину народу, у них виховується любов до отчого краю.

Музей — це живий організм, який розвивається, матеріали фонду постійно поповнюються. Експозиції музею результат

тривалої, творчої, а іноді важкої, але захоплюючої роботи учнів. Шкільний музей сприяє розвитку пізнавальних здібностей учнів. Вони працюють із документами, звертаються за допомогою в збиранні матеріалів до жителів села, навчаються спостерігати, аналізувати, обмінюватися досвідом, набувають навичок культури. Музей — храм спогадів, дає можливість привідкрити «завісу часу». Він виконує своє призначення — береже історичну пам'ять, популяризує її серед здобувачів знань та активно формує громадянську позицію.

У музеї систематично здійснюється пошуково-краєзнавча робота. Зібрані і оформлені такі проекти: Отака-то наша слава, слава України. Зібрані матеріали про похід – реквієм «Останній шлях Кобзаря» (С. Петербург — Канів 9.03 — 10.03, 8.05 — 22.05.1991 р.), організатором цього походу був голова Українського братства шанувальників Тараса Шевченка Даниленко Юрій Лукич. Недригайлівщина — земля батька керівника походу Даниленка Луки; хутір Жовтоніжки – історія без продовження; Історія розвитку освіти села Вільшана; Жар-птиця Українського розмаю (про творчий шлях випускниці школи Гармаш Марії Олексіївни); Від гінця до інтернету; Мистецтво світла та тіні; Світлина – це вічне, історія життя нашого на всі віки, дорога серцю пам'ять; Вони як поклик у житті, бандури звуки золоті; «Вони сміялися з моєї любові до України» (про письменника Осадчого М.Г.); Засівач віршованих зір (про поета — земляка Андрієнка М.А.); Калинова зоря Дмитра Білоуса; Будівничий духовності та співець філософії українського села (про поета-земляка Гриценка М.С.)

Ми маємо можливість спілкуватися із живими свідками історичних подій. Тому було б гріхом не скористатися такою можливістю, поки люди, які пережили і славні, і трагічні сторінки нашої історії, ще живі. А їх свідчення набагато цінніші, ніж писана — переписана зовсім ще недавня історія, і саме в розповідях очевидців можна знайти істину частіше, ніж в наукових працях чи навіть в архівах.

В атмосфері музею учнів ніби огортає аура натхнення, загадковості. Відвідування музею активізує однаковою мірою і сильних, і слабких учнів, тому що створює можливість індивідуально сприймати інформацію.

Постійно проводимо просвітницьку роботу в музеї: екскурсії, навчальні заняття. Зібрано спогади дітей війни, остарбайтерів Другої світової війни. Відвідувачами музею є не лише учні школи, але й жителі району та області. Улітку випускники школи різних років із захопленням відвідують музей. Матеріали музею були використані при написанні Вільшанської книги пам'яті.

Нікого з відвідувачів музею не залишає байдужим експонат — це прапор, привезений випускником школи Заїкою Олександром із району проведення спеціальної операції на території Донецької області. На цьому прапорі воїнами, які захищали суверенітет та територіальну цілісність України, написані такі слова:

Ця теж колись закінчиться війна
Позаростають бліндажі й окопи,
А в душах наших виросте стіна...
Відділить тих, хто нас назвав «Укропи»; або
Ми воїни, не ледарі, не лежні
Наше діло праведне й святе,
Бо хто за що, а ми за незалежність
Отож нам так і важко через те.

У школі зібрані матеріали про жителів села — учасників АТО/ООС на території Донецької та Луганської областей. У музеї є книга Олега Калашнікова та Михайла Жирохова «Вогнем та залізом», подарована випускником школи Шевченко Олександром та буктрейлер фотокниги «Останній аргумент» про 26 артилерійську бригаду імені генерал-хорунжого Романа Дашкевича у російсько-українській війні 2014–2015 рр. У цій бригаді служив Олександр. З початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну полковник Шевченко О.В. героїчно боронив Чернігів, а нині воює на Сході. За особисту мужність і вміле керівництво, виявлені у захисті державного суверенітету та територіальної цілісності України нагороджений орденом Богдана Хмельницького II, III ступенів. Здобувачам освіти школи буде що розповідати в музеї після закінчення війни.

Музей дозволяє доторкнутись до долі тих, хто став частиною нашої історії, пропустивши через себе їхні думки, переживання. Головним завданням музею в період воєнного стану є

створення умов для реалізації патріотичного виховання учнів, вивчення маловідомих сторінок української історії.

Ранок 24 лютого 2022 року приніс розірвані надії, мрії, сподівання. Росія позбавила українських дітей спокійного сну, повноцінного навчання та вкрала їхнє щасливе і мирне дитинство. Вільшанська територіальна громада не перебуває в зоні воєнних дій, але ми знаходимося за 60 км від українсько-російського кордону. Через наше село на Київ пройшло більше трьохсот танків, а потім назад тікали. У перші дні війни в селі був спалений рашистський бензовоз і біля містка був залишений їх поламаний танк, який згодом передали ЗСУ. Через наше село проїхало тисячі автомобілів з евакуйованими по зеленому коридору. Тривожно було дивитися на транспорт з написом «Діти». Війна – це жах, розруха, смерть та голод. Але вона об'єднала та згуртувала всіх небайдужих, надихнула та загартувала в нас найсумлінніші людські якості. Жителі громади пішли на захист рідної землі, за дітей, дружин, батьків. Потужно б'є рашистську наволоч випускник школи Манасян Давид. Напередодні Дня захисника Вітчизни та Дня українського козацтва був нагороджений медаллю «За вірцевість у військовій службі».

Машина війни робить чорну справу: у вогні гинуть воїни, захищаючи Україну від російських окупантів. Під час оборони Маріуполя на комбінаті «Азовсталь» 12 травня 2022 року загинув наш земляк, підполковник прикордонної служби Матяш Вячеслав Миколайович. 09 березня 2022 року під час евакуації людей з окупованого російськими військами с. Демидів Київської області загинув теж наш земляк, старший сержант поліції Пономаренко Олексій Сергійович. Заради порятунку людей вони заплатили найдорожчим – своїм життям. Матеріали про цих героїв зберігаються в музеї. Вічна пам'ять вірним синам України. Нестерпно гірко і боляче, що гине цвіт української нації. Молоде покоління повинне знати і пам'ятати про важкі часи в історії нашої держави.

Музейна педагогіка в умовах воєнного стану є дієвим засобом формування громадянської компетентності здобувачів освіти. Музей нашого закладу буде і далі проводити екскурсії, будемо розповідати про незламність українського духу наших

воїнів на фронті та простих людей в тилу. Музей працює над поповненням та розширенням експозиції про російсько-українську війну.

Історія і доля простої людини — це головна мета нашої краєзнавчої роботи. У минуле відходять століття і люди. Але про них ми повинні знати. Ми повинні знати нашу історію – правдиву, не вигадану, а ту, яка реально існувала, щоб з часом не загубитися в ній безслідно. Історія країни – це сотні тисяч історій окремих людей, сплетені в один міцний вузол. Пам'ять і вдячність – це те, що не дасть тому вузлику розв'язатись! Педагоги нашої школи впевнені, що засіяні добірні зерна краєзнавства на родючому українському освітянському полі дадуть дружні сходи нині, завтра, завжди.

Пам'ятаймо ціну свободи — це не просто слова. Ми не просто повинні пам'ятати; це має бути на рівні ще одного інстинкту самозбереження — священної пам'яті.

Незважаючи на всі труднощі, ми маємо бути сміливими, єдиними, сильними. Вірити в ЗСУ! Вірити в Перемогу! Усе буде Україна!

МУЗЕЙНА ПЕДАГОГІКА У ЗРАЗКОВОМУ МУЗЕЇ ІСТОРІЇ ЦЕНТРУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ М. ВОЛОДИМИРА

Гаврилук Олена,

керівник гуртка-методист,
Центру позашкільної освіти,
м. Володимир Волинської області,
centro@gmail.com

Центр позашкільної освіти — це своєрідна територія дитинства, де мешкають заповітні мрії, де щоденно по сходинокках неспинно збігає кирпате Дитинство. Тут щирі і гарячі серця дорослих людей допомагають юним і допитливим пізнати світ і себе, доторкнутися до прекрасного, зробити творчі відкриття, здобути перші перемоги.

Центр позашкільної освіти належить до закладів неформального виховання, але саме він досить активно впливає на безперервне і свідоме духовне самовдосконалення дітей. Російська агресія проти України та початок 24 лютого 2022 р. повномасштабного вторгнення російських військ на територію нашої держави змінили життя кожного українця, мобілізували українську націю на протидію агресору [1].

Актуальність проблеми впровадження музейної педагогіки в освітньому закладі позашкільної освіти зумовлена потребою в нових підходах до організації та змісту освітньої діяльності. Музейна педагогіка — перспективний напрям сучасної педагогічної науки та практики, який сприяє розв'язанню проблеми формування активної особистості, а саме: залученню учнівської молоді до дослідницької діяльності засобами музейної експозиції з використанням інформаційних технологій, розвиток їхніх дослідницьких умінь і творчих здібностей, вироблення здатності до самостійних суджень і оцінок, навичок критичного мислення [2].

Історія позашкільного закладу — є джерелом необхідних для вихованців знань про те, що передувало, було підґрунтям і основою сьогодшніх успіхів і досягнень Центру позашкільної освіти. Адже музеї історії навчальних закладів сприяють отриманню цих знань та їх трансформації в почуття причетності й поваги до минулого і сьогодення.

Музей історії Центру позашкільної освіти (ЦПО) успішно функціонує з 2002 року, він є важливим засобом освітньої та виховної роботи, формування всебічно розвиненої особистості, виховання громадянина, патріота України з активною життєвою позицією. У 2011 році музею присвоєно звання «Зразковий». Він є важливим педагогічним майданчиком для впровадження сучасних технологій музейної педагогіки, екскурсоведення. Провідною методичною метою роботи музею є сприяння розвитку методико-технологічних засад музейної педагогіки — важливої складової системи громадянсько-патріотичного виховання і творчого розвитку особистості в позашкільному освітньому просторі.

Сьогодні музей є візитівкою закладу. Гостинно відчиняє двері для десятків відвідувачів, які знайомляться з історією та

сучасними здобутками закладу. Музей наочно демонструє всі ті здобутки, яких досягли у вихованні гуртківців, у культурно-мистецькому житті міста, області, України.

За майже 20 років існування музей став тим центром, де зосереджено відомості про діяльність педагогів та досягнення випускників, гуртківців. Роки минають, змінюються покоління, а музей залишається невичерпною скарбницею людської пам'яті, зберігаючи документи, матеріали, фотографії та особисті речі, пам'ятні знаки, кубки, нагороди, подарунки — усе те, що дає змогу доторкнутися душою до живої історії, показати різні аспекти діяльності позашкільного закладу.

Сьогодні у музеї зберігається понад 300 одиниць основного фонду. Із року в рік фіксуються всі найбільш важливі події життя закладу, його кращих педагогів та вихованців. Накопичується друкований матеріал та численні фотографії. Гордістю музею є колекція альбомів-літописів та підшивок грамот, які збирають від 1945 р. і до 2022 р. включно. Унаслідок дослідницько-пошукової роботи у період 2018–2022 рр. збільшено кількість музейних предметів на 48 одиниць. Касімов А. А., колишній керівник гуртка «Фотолюбительський» передав до фондів музею фотозбільшувач (1989 р.), сушку для фотографій (1989 р.), фотоапарат ФЕТ (1978 р.).

Музейна колекція формується завдяки жителям міста, діти яких навчаються у ЦПО. Зокрема, від Вовчак Л.П. передано до музею музичні духові інструменти: труби, корнет, від Янчук О.Я. — сопілку, шкільну форму для дівчаток, сумку-планшет старшокласника, від Бортнік Т. В. — рахівницю, наручний компас, ковзани. Про високий творчий потенціал колективу позашкільного закладу свідчать нові експонати музею — авторські програми, розроблені керівниками гуртків ЦПО (2000 р.).

Музейна експозиція складається з тематичних розділів: «Станція юних техніків» (раритетними експонатами розділу є літописи 1945 р., 1950 р., кубки 1956-1960 р.р.), «Будинок школяра», «Станція юних натуралістів», «Центр позашкільної освіти», «Творчість у витворах педагогів та вихованців».

На основі матеріалів експозиції у музеї проводяться тематичні екскурсії: «Досягнення Станції юних техніків», «Фотолюбительський гурток — 1980 р. і сьогодні», «Радіоаматори

позашкілля», «Центр позашкільної освіти», «Історія створення народної студії вокального співу «Лодомир», «Традиційні ремесла на Володимирщині», «Савенкова Людмила — майстер танцю».

Відновлення державності, що стало поворотним моментом в історії України, поставило нові завдання перед музейними закладами.

У музейній роботі важливу роль відіграє Рада музею та актив. Їх зусилля забезпечують розв'язання таких завдань, як збирання матеріалів про минуле, ведення літопису закладу, популяризація історії закладу, його досягнень у місті та за його межами. Активісти музею збирали спогади, книги, рукописи та інші експонати. Вивчення історії позашкілля через залучення активістів до пошукової діяльності є ефективною формою роботи. Члени ради музею нині здійснюють пошук та збір матеріалів про діяльність педагога-позашкільника Б. В. Новосада, який з жовтня 1961 р. працював директором міської станції юних техніків. У музеї зберігається «Особистий листок обліку кадрів» Новосада Б.В. (1960 р.), де підшиті накази, заяви, довідки, копія диплому.

Цікавою, пізнавальною була зустріч у 2018 р. членів ради музею з колишнім директором СЮТ Новосадам Б.В., дізнались що: — у вересні 1945 р. у м. Володимирі вперше на Волині, була створена Волинська обласна дитяча технічна і сільськогосподарська станція, з ініціативи вчителя фізики Волошинського В.М. Відтоді й починається відлік історії позашкілля міста Володимира; у 1958 р. було відкрито колективну радіостанцію — першу в області. Під керівництвом досвідчених операторів Яновича П. І. (директор СЮТ і начальник радіостанції), Броницького Є.Д. (керівник радіотехнічних гуртків) за 1959–1960 навчальний рік на радіостанції було встановлено більше 1000 зв'язків.

Маючи у фондах колекцію творів народного декоративного мистецтва, музей систематично, кілька разів на рік, проводить виставки, залучаючи до цього кращі роботи керівників гуртків та вихованців. Зазвичай проведення таких заходів припадає на День відкритих дверей ЦПО та на інші визначні події в позашкільлі.

Музей відкритий до спілкування з жителями міста. Місцевий краєзнавець Ярослав Киба використав матеріали музею

про позашкільля для написання книги «Володимирщина: минавшина і сучасність».

Мета музею історії ЦПО — вчити, розвивати, виховувати — реалізується в процесі безпосередньої участі вихованців у багатогранній музейній діяльності. Наразі активісти музею успішно проводять екскурсії.

З метою популяризації діяльності музею створено інформаційний буклет «Зразковий музей історії ЦПО», 2022 р. На сайті Центру позашкільної освіти функціонує сторінка музею, де висвітлюються фото екскурсій, зустрічей, виставок <https://sites.google.com/view/volodymyr-cpo/про-нас/музеї/зразковий-музей-історії-цпо/>

Через війну Росії проти України значна кількість музеїв призупинили свою роботу. Однак уже сьогодні вони поступово відновлюють роботу. У музеї проходили для внутрішньо переміщених дітей екскурсії, майстер-класи з виготовлення вітальних листівок, оберегів, малюнків для воїнів ЗСУ та інше. В умовах воєнних дій важливо психологічно підтримати дітей, формувати для них середовище творчого спілкування та можливість заглибитись у світ знань.

Отже, зразковий музей історії Центру позашкільної освіти — це ефективний засіб навчання та виховання учнів, цінні експонати якого дають можливість безпосередньо доторкнутися до навчального змісту, а емоційні враження після побаченого та почутого сприяють виконанню освітніх та виховних завдань. Це унікальний простір, покликаний слугувати культурній взаємодії, інформаційному та ціннісному обміну [2]. Музей використовує сукупність форм і методів своєї діяльності для роботи із учнями комплексно та систематично. Нове в експозиціях з'являється в результаті дослідження маловідомих сторінок з історії позашкільного закладу, у результаті чого музей поповнюється новими матеріалами, зміцнюються зв'язки з навчальними та культурними установами міста, області. На сьогодні музей — місце для збереження експонатів, пов'язаних з історією закладу, центр з утілення в життя ідей освіти, виховання та навчання, тобто осередок музейної педагогіки.

Використані джерела

1. Міхно О.П. Міжнародна діяльність Педагогічного музею України в умовах воєнного стану. 2022. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/>
2. Музейна педагогіка в науковій освіті: збірник тез доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 25 листопада 2021 р. Київ : Національний центр «Мала академія наук України», 2021. Ч. 2. 332 с.

МУЗЕЇ НАУКИ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ДОСВІД СТВОРЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ НАУКОВО-ОСВІТНІХ ПРОСТОРІВ

Василь Дунець

кандидат політичних наук,
завідувач відділу освітніх програм
центру інтерактивної музейної науки,
Національний центр «Мала академія наук України»,
м. Київ
v.dunets@man.gov.ua

З відкриттям у 2020 р. Музею науки у Києві на території Національного комплексу «Експоцентр України», Мала академія наук України (далі — МАН) розпочала реалізацію ініціативи щодо створення інтерактивних науково-освітніх просторів – музеїв науки, у різних обласних центрах України. Так, розпочалися роботи з підготовки до відкриття такого музею науки у Маріуполі, куди було завезено вже частину виготовлених інтерактивних експонатів. Проте, з початком повномасштабного військового вторгнення росії на територію України у лютому 2022 р., приміщення Маріупольського державного університету, на базі якого планувалося відкриття музею науки, зазнали руйнувань та знищень.

Музей науки Малої академії наук України (далі — Музей науки МАН) у Києві також призупинив свою роботу у зв'язку з безпековою ситуацією, а частину експонатів було перевезено тимчасово до Львова. У співпраці з Національним університетом «Львівська політехніка», а також з Музеєм цікавої науки з Одеси, на початку квітня 2022 року у Львові було відкрито інтерактивний науково-освітній простір. В умовах воєнного стану науково-освітній

потенціал такого простору набув «нових форм і методів організації діяльності, виконуючи роль майданчика, де представлена в інтерактивний спосіб наука, покликана сприяти не лише розвитку пізнавальної зацікавленості дітей, але де навколо науки може відбуватися соціалізація та психологічне розвантаження дітей» [1, с. 50]. Попри велику кількість викликів та перешкод на шляху до відкриття інтерактивних науково-освітніх просторів у період воєнного стану, створення умов для забезпечення безперервного доступу до освіти й науки, як і цікавого проведення дітьми дозвілля, є визначальною ідеєю, навколо якої відбувається об'єднання зусиль та можливостей різних дотичних осіб, організацій. Таким чином, розпочата ініціатива МАН знайшла широку підтримку.

У рамках цієї комплексної програми передбачається відкриття в більш безпечних областях України музеїв науки, які матимуть експозиційний простір та навчальні лабораторії з великим спектром науково-освітніх програм. Для реалізації програми місцеві органи влади надають приміщення площею 300–500 м², які адаптуються до цілей і завдань музеїв науки. В основі концепції діяльності таких музеїв науки, розробленої МАН, закладено підхід «Заборонено не торкатися». Музей науки — це перший крок до пізнання науки, а далі усі охочі можуть розвивати свої зацікавлення в наукових студіях, навчальних лабораторіях, розробляючи навіть стратегію виходу їх продуктів на ринок у бізнес-інкубаторі. МАН здійснює координацію та забезпечує науково-методичний супровід всього процесу створення та діяльності музеїв науки.

Розглядувану освітню ініціативу підтримали також закордоном: Європейська мережа центрів і музеїв науки Ecsite та багато центрів й музеїв науки з різних країн світу. З огляду на обмежені ресурси й можливості щодо створення та наповнення таких інтерактивних науково-освітніх просторів в умовах воєнного стану, підтримка партнерів відіграє вагомое значення та роль.

Варто підкреслити, що з початком повномасштабного військового вторгнення росії на територію України, центри і музеї науки у різних куточках світу висловили солідарність з нашою країною. Для українців, які вимушено покинули свою країну та знайшли прихисток закордоном, тамтешні центри й музеї науки робили безплатні відвідування, залучали волонтерів

і перекладачів для проведення україномовних освітніх програм та екскурсій, організували дні науки та фестивалі на підтримку України. Однією із таких великих подій була й щорічна конференція Європейської мережі центрів і музеїв Ecsite, яка у червні 2022 р. відбулася у німецькому місті Хайльбронн. У цьому заході взяли участь й представники МАН. Конференція стала місцем обговорення шляхів підтримки України, зокрема розглядуваної нами ініціативи.

Завдяки старанням закордонних партнерів, вже у вересні 2022 року Мала академія наук України отримала від Данського центру науки «Експериментаріум» експозицію «Зимові види спорту». Експозиція була передана як гуманітарна допомога для підтримки освітніх ініціатив МАН. Після монтажу виставка демонструватиметься у Музеї науки МАН у Києві, який планує незабаром відновити свою діяльність. Відвідувачі зможуть дослідити взаємозв'язок науки та спорту, подивитися на їх взаємодію з перспективи дослідника.

Разом з тим, ще з літа 2022 р. МАН у співпраці з Чернівецькою обласною військовою адміністрацією, Чернівецькою обласною та міською радами, на базі Буковинської малої академії наук учнівської молоді, розпочали роботу зі створення музею науки у місті Чернівці. Проведення робіт з відкриття цього інтерактивного науково-освітнього простору стало можливим завдяки співпраці. Так, наповнення експозиційного простору відбувається шляхом передачі експонатів МАН, Музеєм цікавої науки з Одеси, а також закордонними партнерами. У листопаді 2022 р. Державний музей праці та техніки «Технозеум» з німецького міста Мангайм передав МАН для демонстрації у Чернівцях експозицію «Оптичні ілюзії», яка прибула як гуманітарна допомога. Майбутній музей науки у Чернівцях знаходитиметься в торгово-розважальному центрі «Боянівка».

МАН продовжує працювати над розпочатою комплексною програмою зі створення музеїв науки у різних регіонах України. У процесі підготовки до транспортування в Україну також експозиції та інтерактивне обладнання з Польщі, Німеччини, Франції, Фінляндії, Швейцарії, Словенії, Чехії, Нідерландів, Бельгії, які надалі демонструватимуться українським відвідувачам.

Використані джерела

1. Дунець В. Науково-освітній потенціал центрів і музеїв науки в умовах воєнного стану. Музейна педагогіка в умовах воєнного стану : збірник матеріалів Міжнародного круглого столу, м. Київ, 26 травня 2022 р. / за наук. ред. С. О. Довгого. Київ : Національний центр «Мала академія наук України», 2022. С. 47–51.

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ: СУЧАСНИЙ АСПЕКТ

Карчина Лариса,

методист вищої категорії відділу методичної роботи,
керівник секції педагогіки відділення філософії
та суспільствознавства КПНЗ
«Київська Мала академія наук учнівської молоді»,
м. Київ
metodist2012@ukr.net

Нині лінію фронту тримає кожен українець, який віддає свою енергію та працю на захист нашої Батьківщини та спільну перемогу. Для освітян віра в переможне майбутнє України реалізується в конкретних справах із налагодження освітнього процесу, а також гуртування учнівської молоді довкола актуальних проблем сьогодення, історико-культурних ідеалів нашого героїчного минулого.

Війна постукала до кожної нашої домівки, до великого нашого дому, який зветься Україна. Але ми не на мить не втратили віри в себе, в своїх рідних, близьких, друзів, наших захисників, які за дев'ять місяців війни янголами-охоронцями стоять на захисті Батьківщини.

Перед освітянами, і зокрема перед освітянами позашкілля, війна поставила нові виклики і нову відповідальність на освітянському просторі. Як ніхто, цю відповідальність зрозуміла команда Київської МАН. Звичні для всіх формати освітянського процесу зазнали змін. Війна внесла корективи і в роботу освітньо-культурологічного проекту «Музейна педагогіка в освітньо-культурному просторі Києва: проблеми, перспективи,

сьогодення», який працює з 2019 року. У межах проекту ми прагнемо сприяти патріотичному піднесенню українців, які об'єдналися в тяжкі часи, пишуться своєю країною, створюють позитивний імідж України у світі.

Метою роботи проекту в умовах сьогодення є консолідація української нації:

- згуртування учнівської молоді, освітян, педагогів, науковців, краєзнавців, музейників, пам'яткознавців в умовах війни навколо ідей незалежності, суверенності, європейського вибору;
- вивчення національної історії, досвіду боротьби попередніх поколінь і кращих представників нації за незалежність України;
- представлення і обговорення історичних наративів через призму сучасних подій;
- рефлексія в межах онлайн зустрічей, що залучає до діалогу учасників різновікових аудиторій.

Для організації і проведення онлайн заходів ми обрали платформу Zoom, що дало можливість охопити більшу аудиторію і залучити науковців музеїв. Ми об'єдналися із своїми партнерами – Національною академією педагогічних наук України, Національною спілкою краєзнавців України, Інститутом історії НАН України, Національними заповідниками та музеями України.

З березня 2022 року, в межах проекту Київська МАН проводить загальноукраїнський онлайн лекторій. На зустрічах з науковцями, музейниками, пам'яткознавцями за напрямом «Видатні діячі за збереження культурної спадщини України», слухачі обговорюють внесок відомих українських та сучасних постатей у створення та збереження духовного та матеріального надбання держави. Також проходить «Музейний марафон – 2022», де учасники знайомляться з культурним надбанням українських музеїв. Цікаво те, що в музейному марафоні приймають участь і шкільні музеї. Це зокрема, шкільний музей Михайла Максимовича НВК імені М. Максимовича, село Богуславець та шкільний музей Г. Сковороди НВК імені Г. Сковороди, село Коврай, Золотоніського району Черкаської області.

В умовах війни стратегічного значення набувають не лише проблеми військового супротиву, а й проблеми збереження культурної спадщини України, напряду пов'язаному з питанням національної ідентичності, знищення якої є однією із задач ворога. Наша національна спадщина надихає нас. Наше національне надбання додає нам сили. Це теж наша зброя проти підлого ворога.

Тематика онлайн заходів у межах проєкту: «Петро Тронько — постать, що символізує епоху», «Видатні творці української нації», «Шевченкове слово у боротьбі за волю України», «Музейно-педагогічний фронт: Педагогічний музей України під час російсько-української війни», «Ольвія — античне місто в північному Причорномор'ї», «Перший державний «Музей науки» Малої академії наук України», «Освітнянський музей Бориса Грінченка як приклад музейної педагогіки», «Празька школа: будівничі незалежної України», «Джерело історичної пам'яті: Михайло Максимович», «Коврайський період життєтворчості Г. Сковороди», «Михайло Грушевський: погляд у майбутнє та сьогодення», «Іван Франко і Київ», «Антон Макаренко: відомий та невідомий (музейний та позамузейний контекст)» та інші.

Наш проєкт об'єднав учнів, науковців, музейників з багатьох областей України та за її межами. Змістовне спілкування з молоддю про вкрай важливі питання сьогодення на основі історико-культурної спадщини України переконує, що майбутнє України ми передаємо в надійні руки патріотичного та ідейносвідомого покоління.

В умовах сьогодення, нам як ніколи потрібні такі заходи, бо вони найдорожчій скарб нашої нації. І все, що ми робимо, ми робимо для перемоги. Війна вплинула на освітній процес, але не зупинила його, а виховний потенціал музейної педагогіки це потужна зброя у боротьбі за майбутнє.

ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ У ПОЗАШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ЗАСОБАМИ МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ

Лещук Олександр,

завідувач туристсько-краєзнавчим відділом,
Центр позашкільної освіти,
м. Володимир
centro@gmail.com

Музейна педагогіка — суміжна наукова дисципліна, що досліджує музейні форми комунікації, характер використання музейних засобів у передачі і сприйнятті інформації з точки зору педагогіки. Предметом музейної педагогіки є проблеми, пов'язані зі змістом, методами і формами педагогічного впливу на різні вікові категорії.

Нині в Україні формується система музеїв при навчальних закладах, постійно оновлюється зміст їхньої діяльності, триває пошук місця і ролі музейно-педагогічних засобів у навчально-виховному процесі. Музеї при навчальних закладах є творчою лабораторією виховання учнів, у якій на основі особистісно-орієнтованих підходів та застосування різних видів практичної діяльності педагога прищеплюють підростаючому поколінню якості свідомих громадян, патріотів своєї країни [1].

Василь Олександрович Сухомлинський вважав, що у невичерпному джерелі народної моралі нам треба черпати духовну енергію справжньої людяності, дружби і товариськості, справжнього братства вільних людей [1].

Музей в позашкільному закладі – це не лише науково-просвітницький центр, але й центр культури та освіти, в якого є свій шлях, свої можливості, свої завдання, що полягають у:

- ознайомленні дітей із історією та культурою українського народу, формуванні національної самосвідомості;

- вихованні поваги до рідної історії та культури, гордості за приналежність до українського народу;
- вихованні толерантного ставлення до культурних та історичних надбань свого народу, прищепленні культури спілкування;
- стимулюванні в дітей та їхніх батьків естетичної потреби в духовному зростанні;
- формуванні початкових уявлень про інтеграцію України в єдиний європейський освітній, політичний та економічний простір;
- сприянні підвищення рівня інтелекту, розвитку творчих здібностей дітей.

Музейні експонати мають унікальну особливість: впливати одночасно на інтелектуальні, вольові та емоційні сторони особистості вихованців.

Саме музей дає змогу довести до дітей різноманітність способів, за допомогою яких можна ознайомитися з надбанням культури, сформуванню у них стійку потребу отримувати естетичну насолоду від творів мистецтва, поповнювати свої знання про видатних людей, історичні події тощо.

Музей, як засіб пізнання світу, має великий потенціал для особистісного розвитку дитини. У ході освітнього процесу в межах музейної педагогіки наші вихованці набувають різних умінь та навичок: сприймати і відтворювати художні образи, висловлювати самостійні судження, інтерпретувати зорові образи тощо.

Ще один напрям виховання засобами музейної справи – формування в дитини єдності пізнавального, естетичного та дієво-практичного компонентів особистості. Акцент на дієво – практичному компоненті особливо важливий, він пов'язаний з процесом переходу від бачення краси до її активного втілення в різних формах життєдіяльності гуртківців. Вихованці набувають навичок активного творчого ставлення до світу та його пізнання.

Музейна педагогіка та виховання засобами музейної справи в нашому закладі – це творча діяльність усіх педагогічних працівників, завдяки якій цей напрям успішно розвивається протягом багатьох років.

Приємно відзначити, що така діяльність захоплює педагогів, духовно збагачує та розвиває дітей, подобається батькам, вносить радість у повсякденне життя.

Завдяки музейній педагогіці ми маємо змогу ефективно формувати в кожного вихованця здатність до творчості, розвивати уяву дітей, їхню фантазію, навички продуктивної діяльності (малювання. Ліплення, аплікація) та самостійності.

Уже багато років у Центрі позашкільної освіти діє Зразковий етнографічний музей, який постійно поповнюється різноманітними експонатами старовини. У музеї близько двохсот експонатів.

Його експозиції обладнані з урахуванням вікових особливостей та інтересів учнів, їхніх потреб і можливостей. Етнографічний музей ЦПО є базою для спільної творчості вчителів, учнів та їхніх батьків. Діяльність музею сприяє пізнанню духовної та матеріальної культури, історії краю, формуванню в них системи духовних цінностей.

У музеї оформлені такі експозиційні розділи:

- одяг: чоловічі, жіночі та дитячі сорочки, виготовлені з домотканого полотна, блузки; хустки, жіноче плаття, корсетка, багатоколірний тканий пояс, личаки, що взувалися на полотняні «завої». Волинський традиційно-побутовий костюм є витвором мистецтва узорного ткацтва, крою, різноманітного оздоблення. Речі вишиті кольоровими нитками геометричними та рослинними орнаментами, оздоблені рельєфними крученими шнурами, китицями тощо.
- вишивка: серветки, доріжки, килимки, рушники, простирадла, ажурні скатертини. На особливому місці в музеї вишиті картини, якими прикрашали стіни в хатах, а тепер ці картини милують око відвідувачів нашого музею. Характерною особливістю народної вишивки є величезна різноманітність технік, поєднання їх до 10–15 одночасно. Назви багатьох з них походять, насамперед, від засобів виконання — «вирізування», «виколювання», або ж від того, який предмет вишивається: рушники — «рушниковий шов», перемітки — «переміточний шов»; від назви місцевості — «старокиївський шов», «городоцький шов»;

від асоціації на вигляд: «курячий брід», «солов'їні вічка», «гречечка», «зірочка», «овсяночка».

- гончарство: горшки, миски й полумиски, глечики, макітри, гладішки. На Волині їх виготовляли переважно з кераміки сірого, чорного, синьо-чорного кольорів. Називали ці вироби сиваками. Вони декоровані різноманітними геометричними елементами у вигляді косих і прямих смуг, хвилястих, зигзагоподібних і спіральних ліній, що утворювали нехитрі узори — сосонки, стовпчики, ялинки, клітинки.
- вироби з дерева: дерев'яні ложки, миски, стаканчики, стільниці, маслобийки; прачі, рублики, ночви, коромисло; ціпки, коцюба, рогачі, лопата до печі. Зберігаються у музеї три веретена (коловоротки), якими обробляли вовну, є ножиці (стиски) для стрижки вовни з овець. Зібрані інструменти українських столярів: сокира, тесло, стамеска, молоток, фігурні рубанки, дерев'яні пилки та ін.
- плетіння: вербова колиска плетена з лози, личаки, кошики, корзини, солом'яники [1].

Екскурсії у музеї проводять підготовлені екскурсоводи. Вони знайомлять відвідувачів не тільки з експонатами, але й з правилами народного етикету, з традиціями вишивання, методами обробки вовни, випікання хліба, збивання масла, плетіння кошиків, розповідають про традиційні українські свята та обряди.

У музеї проводяться тематичні свята, відкриті заняття гуртків. На базі музею було проведено багато цікавих занять з народознавства, наприклад: «Українські вишиванки наче райдуги — світанки», які відкрили для дітей чимало нового. Також було проведено Андріївські вечорниці, Український ярмарок, розважальне свято «Котилася торба з високого горба», урок народознавства «Солов'їна наша мова». Уже увійшло в традицію музею проводити родинні свята: «Рідна хата – наша берегиня», «Сорочка біла, вишита піснями», «Моя сім'я, моя родина, мій рід», «Татове слово».

У музеї проводилися виставки:

- «Голодомор 1932–1933рр.», «Хлібові вклонімося», «Герої Великої Вітчизняної війни» та ін.
- виробів з лози Зінаїди Ромащук, з дерева Івана Сокуляка та Сергія Литвинчука, з соломки Людмили Данилюк;

- писанок викладачів Володимир-Волинського педагогічного коледжу Оксани Білик та Лесі Дембровської;

Вихованці відділу досліджували роботи великого творця мистецтва релігійного вишивання отця-доктора Дмитра Блажейовського, який за свої заощадження відкрив у Львові музей вишитої ікони. Його послідовниця Віра Оніщук організувала виставку своїх робіт у нашому музеї. Гуртківці зустрічалися з вишивальницею, яка розповіла про традиції та способи вишивання, показувала свої перші серветки зі справжнього «муліне», які вишила у шостому класі.

Вивчення народних промислів і зустріч з народними умільцями допомагає гуртківцям розвивати свої природні здібності.

Ми вчимо вихованців дбайливо ставитися до музейних експонатів, а відтак і до предметного світу в цілому: до особистих речей, книг, що дуже актуально в наш час. Заняття із використанням експонатів обов'язково передбачають практичну діяльність, яка втілена в дитячих театралізованих заходах тощо. Такі заняття спонукають дітей до творчості, активності, ініціативності, розвивають емоційний інтелект, упевненість у собі. У них зростає інтерес до народних звичаїв та обрядів, мовлення стає виразнішим, значно збагачується словниковий запас.

Наш музей відвідують учні шкіл міста, вихованці гуртків Центру позашкільної освіти, дитячих садочків, учителі, студенти та гості міста.

Музей постійно поповнюється новими експонатами та створюються нові експозиції. Результативність у роботі дають дружні стосунки та співпраця з працівниками історичного музею нашого міста. Етнографічний музей став центром національного виховання молодого покоління.

Полюбивши й засвоївши цінності музейного простору, діти стануть удачними відвідувачами музейних залів і культурних заходів, а отже – інтелігентними, добре вихованими й освіченими людьми.

Використані джерела

1. Дудар О. Міні-музей «Кияночка». URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/33690897.pdf>

МУЗЕЙНА ПЕДАГОГІКА І ПОЗАШКІЛЛЯ: ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Маньковська Руслана,

доктор історичних наук, професор,
провідний науковий співробітник,
Інститут історії України НАН України, м. Київ
ruslana_man@ukr.net

Російсько-українська війна 2022–2023 рр. особливо заго-стрила проблеми гуманітарного сегменту національної освіти, яку необхідно розглядати як стратегічно важливу сферу розвитку держави і суспільства. Українське суспільство в кровопролитній боротьбі за незалежність і соборність власної держави має усвідомити визначальну роль утвердження світоглядних та національних цінностей серед молодого покоління, основним джерелом формування та продукування яких є навчальний процес у сучасній системі освіти. Варто виділити позашкільний формат освітньої системи, який володіє широким потенціалом та різноманітним навчально-виховним інструментарієм для інтелектуально-творчого розвитку молоді.

Зупинимося на специфічному елементі освітніх практик — музеях, багатий потенціал яких, вважаємо, досі не використаний в повному обсязі. Уже те, що завдання музею збігається зі стратегічним напрямом розвитку сучасної освіти формувати її інноваційні моделі з пріоритетом розвитку освіченої та творчої особистості, застосувати нові підходи до організації і змісту навчально-виховної діяльності, особливо посилюють соціокультурну роль музею в суспільстві. Останнім часом для вирішення актуальних завдань освітньої галузі активно задіяний міждисциплінарний напрям сучасної музеології та педагогіки — музейна педагогіка, яка вирішує проблеми залучення учнівської молоді до інтелектуальних практик та дослідницької діяльності засобами музейної експозиції. Застосовування

міждисциплінарної методологічної бази музейної педагогіки, її наукових принципів, підходів та методів музеєзнавства, соціології, психолого-педагогічних та спеціальних дисциплін, зокрема, методів аналізу, синтезу, спостереження, експериментального, систематизації, моделювання, типологізації, культурологічного, узагальнення, дозволяють суттєво урізноманітнити сучасний навчальний процес.

Упровадження в навчальний процес музейної педагогіки сприяє істотному зростанню інтелектуального, культурного, духовно-морального потенціалу молодшої людини, розширяє її можливості з самореалізації та істотно підвищує мотивацію до участі в суспільно-творчій діяльності. Музейна педагогіка в позашкільній з традиційними формами роботи розвиває нові напрями діяльності, формує перспективний та ефективний освітньо-музейний модуль інтелектуальних перетворень особистості. Зауважимо, що сучасний погляд на музей як на поліфункціональний інститут актуалізує його освітньо-виховну, рекреаційну, комунікативну, репрезентативну, інформаційну, естетичну функції.

Враховуючи особливість перебування відвідувачів у інтелектуально-емоційному музейному середовищі, учні мають можливість, водночас із освітньо-виховним аспектом, опанувати комунікаційну, пізнавальну, рекреаційну форми діяльності. Окрім того, позашкільна освіта дає можливість юним дослідникам розгорнути в музейних фондах науково-дослідницьку роботу, отримати важливий досвід презентації дослідницької роботи та комунікації з аудиторією слухачі. Суттєвим для учнів є отримання знань та навичок з екскурсійної справи, які можуть знадобитися їм у майбутньому.

Музейна педагогіка через автентичні пам'ятки, як наочні предмети освітнього процесу, сприяє активізації творчих здібностей учнів, модернізує навчально-виховний процес, ефективно відображається на людинотворчій місії галузі освіти та музею. Для ефективного використання можливостей музейної педагогіки в Києві, в межах Міської комплексної цільової програми «Освіта Києва. 2019–2023 роки» і як її складової — «Позашкільна освіта», з ініціативи та зусиллями Комунального

позашкільного навчального закладу «Київська Мала академія наук учнівської молоді» започатковано освітньо-культурологічний проєкт «Музейна педагогіка в культурно-освітньому просторі Києва: досвід, проблеми, перспективи» (2019–2023 рр.) [2]. Проєкт було презентовано 24 квітня 2019 р. у приміщенні Національного музею літератури України в колі освітян та музейників. Результатами проєкту має стати програмний супровід напряму «Музейна педагогіка», створення освітньо-музейного простору Києва із залученням навчальних закладів та національних, державних, відомчих музеїв, впровадження в навчальних закладах на загальноміському рівні «Музейного дня», введення в музейній діяльності професії музейного педагога.

З початку російсько-української війни помітно активізувалися просвітницькі музейні онлайн-проєкти, що було пов'язано з умовами воєнного стану. Методи дистанційної взаємодії з відвідувачами значно розширили комунікаційне поле музеїв. Київська Мала академія наук учнівської молоді, як частину освітньо-культурологічного проєкту з музейної педагогіки, з березня 2022 р. започаткувала загальноукраїнський культурно-просвітницький онлайн-лекторій «Музейний марафон — 2022». До проєкту були залучені національні заповідники, меморіальні комплекси, музеї та громадські музейні заклади Києва та інших міст України. До онлайн-лекторію доєдналися учнівська молодь, освітяни, педагоги, науковці, краєзнавці, музейники, пам'яткознавці. Основу тематики для обговорень онлайн аудиторії склали нагальні проблеми збереження культурних цінностей в умовах війни та вивчення історичного досвіду попередніх поколінь, діяльності видатних особистостей України [1].

У червні 2022 р. вперше в Україні музейна педагогіка, як технологія освітньо-виховного процесу, стала об'єктом вивчення в Міжнародній літній школі для учнівської молоді. Її організаторами виступили Національний центр «Мала академія наук України» та Київська Мала академія наук учнівської молоді за сприяння Міністерства освіти і науки України, Департаменту освіти і науки виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) та Національної спілки краєзнавців України. Захід проводився з метою залучення

учнів засобами музейної педагогіки до освітньо-пізнавального музейного простору України та світу, активізації творчих здібностей у підростаючого покоління, формування традиції входу в музейне середовище.

Учні взяли участь у тематичних вебінарах, пізнавальних майстер-класах, цікавих тренінгах з музейної педагогіки, інтелектуальних дискусіях з відомими науковцями, педагогами, музейниками, здійснили яскраві віртуальні подорожі музеями України та зарубіжжя, а також спробували себе в особливих музейних практиках, створивши онлайн-музей «Україна — моя Батьківщина» з «Історико-етнографічною колекцією», «Педагогічною мапою України» та «Портретною галереєю історичних та культурних діячів України». Цікавими для дослідників стануть результати проведеного серед учасників літньої школи соціологічного опитування «Музей і молодь: шляхи взаємодії»[3].

Отже, музейна педагогіка як комплексна міждисциплінарна галузь науки в умовах воєнного стану виявила здатність динамічно та ефективно реагувати на виклики часу. Залучивши широку онлайн аудиторію, музейна педагогіка та позашкільля спроможні удосконалювати освітньо-виховний процес, формувати в молоді світоглядні цінності та шанобливе ставлення до набутоків попередніх поколінь. Ефективність запроваджених музейно-освітніх проектів у позашкільній освіті, що ґрунтуються на використанні музейних артефактів, їх різноманітності, дозволяють стверджувати, що музейна педагогіка здатна модифікувати інноваційні формати в навчальному процесі, і завжди буде активно затребувана в соціокультурному просторі України. Однак, на нашу думку, українським музеям в умовах воєнного стану необхідно посилити гуманістичну місію в українському суспільстві, а в позашкільлі засобами музейної педагогіки активніше гуртувати молодь довкола історико-культурних ідеалів нашого народу.

Використані джерела

1. Краєзнавство в умовах воєнного стану: напрями та форми діяльності (до Всеукраїнського дня краєзнавства). Національна спілка краєзнавців України. URL: <https://nsku.org.ua/?p=18808#more-18808>
2. Маньковська Р.В. Музейна педагогіка: інноваційна технологія інтелектуального розвитку. Краєзнавство. 2019. № 3. С. 238–251.

3. Першу Міжнародну літню наукову школу Київської МАН проведено. Київська Мала академія наук учнівської молоді. 28 червня 2022 р. URL: <https://kman.org.ua/ua/novyny/#START=100>

МОЖЛИВОСТІ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВИТИ

Сапухіна Олена,

методист,

Центру науково-технічної творчості молоді

Сумської міської ради, м. Суми

15alenkilitva@gmail.com

Музейна педагогіка — це важливий та перспективний напрям сучасної педагогіки, що сприяє вирішенню проблем формування особистості, а саме: залученню учнівської молоді до дослідницької діяльності засобами музейної експозиції з використанням інформаційних технологій, розвитку їхніх дослідницьких умінь і творчих здібностей, виробленню здатності до самостійних суджень і оцінок, навичок критичного мислення.

У Центрі науково-технічної творчості молоді Сумської міської ради з 2016 року працює музей техніки. Він є активним учасником освітнього процесу в закладі та відіграє особливу роль при викладанні фізики та основ радіоелектроніки у відповідних гуртках. Це осередок технічної думки та дитячої технічної творчості. Використовуючи його можливості педагоги ставлять собі за мету пробуджувати інтерес до світового технічного прогресу, виховувати дбайливе ставлення до музейних пам'яток як частини культури, формувати розуміння єдності природи, культури і технічного прогресу.

Музейна педагогіка відіграє роль посередника між музеєм і освітнім закладом, сприяє створенню ефективного освітнього середовища, формуванню у дітей емоційно-ціннісного ставлення до знань, подоланню міжкультурних стереотипів.

Діяльність музею спрямована не на запам'ятовування певних знань, а на розвиток бажання та вміння вчитися, формування

свідомого сприйняття навчального матеріалу, розвиток ключових компетентностей учнівської молоді.

Саме тому музей техніки постійно намагається урізноманітнювати систему форм і методів педагогічного впливу. Найбільш ефективними у музеї є масові, групові та індивідуальні форми роботи. Найчастіше вживаними є наочні методи. Адже демонстрація експонатів, ілюстрацій на стендах та використання старовинних відеозасобів навчання (кодоскопів, проекторів, відеоманітофонів, відеоматеріалів на комп'ютері) якнайкраще впливає на свідомість дітей та є вдалим методом для активного сприйняття, закріплення, узагальнення та систематизації матеріалу.

Актуальним є використання методів проєктів, виконаних вихованцями різних гуртків на базі музею та із безпосереднім використанням його експонатів.

Зануритися у минуле та поглянути на нього із позиції сьогодення допоміг спільний фотопроєкт музею техніки та народного дитячого колективу фотостудії «Ми» «Техніка в об'єктиві». Результатами роботи стала добірка оригінальних та креативних світлин музейної колекції.

Завданням проєкту «Юні винахідники» є зацікавлення молоді науковою роботою, генерування нових ідей та популяризація технічної творчості, профорієнтаційна робота. Саме з метою подолання традиційного розриву між наукою та освітою вихованці гуртків «Радіоелектроніка та приладобудування» та «Екскурсоводи музею» кожного року на базі музею готують власні технічні прилади та приймають участь у конференції, яку організовує та проводить Сумський державний університет.

Новий проєкт «Крізь час» має на меті показати розвиток від перших лампових телевізорів та електронно-обчислювальних машин до сучасних технічних приладів, визначити шлях від втілення мрії про можливість бачити на відстані до сучасного телебачення та інтернету, як потужної зброї у інформаційній війні.

Творчий проєкт «Техніка очима дітей» започаткований для самих маленьких відвідувачів музею та пропонує юним гуртківцям після екскурсії поділитися емоціями та намалювати те, що їх найбільше вразило.

Проблемно-пошукові та дослідницькі методи направлені на організацію навчання історії техніки шляхом самостійного здобуття знань у процесі вирішення освітніх проблем, розвитку творчого мислення і пізнавальної активності старшокласників та передбачають виконання вихованцями, під керівництвом педагога, окремих дослідницьких завдань.

Використання експонатів музею техніки та створення на їх основі власних радіоелектронних приладів є основою для проведення багатьох науково-дослідницької робіт. Результати їх захисту на конференціях і конкурсах різного рівня представлені на стенді музею, що носить назву «Творчість молоді».

Упровадження ігрових технологій використовується як ефективний метод пізнання світу техніки дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку. На базі музею проводяться фізичні вікторини, конкурси для вихованців гуртків закладу. Планується розробка квесту «Шляхами минулого» та гри-лото «3 минулого народжується майбутнє».

Музей дає можливість проводити на його базі виховні години та бібліотечні уроки. Вихованці гуртків «Радіоелектроніка та приладобудування», «Екскурсиводи музеїв» залучаються до поповнення експозиційної колекції, ремонту і відновлення старих експонатів.

Така різнопланова діяльність нашого музею та активне впровадження елементів музейної педагогіки у роботу гуртків позашкільного закладу створює умови для:

- підвищення інтересу дітей до навчання та як результат покращення якості освітнього процесу;
- поглиблення знань дітей із фізики, радіоелектроніки;
- посилення міжпредметних зв'язків;
- активізації самостійної дослідницької, пошукової роботи вихованців;
- розвитку дитячого творчого мислення та пізнавальної активності;
- розширення методичної бази педагогів активними методами навчання;
- залучення дітей до науково-дослідницької роботи;
- профорієнтаційної підготовки гуртківців;

- залучення батьківської громади до співпраці з музеєм;
- підвищення загального рівня культури учнів та вплив на формування їхнього свідомого ставлення до культурної спадщини людства;
- формування соціально-громадського досвіду вихованців;
- виховання патріотизму та любові до Батьківщини.

Тож в наших планах є максимальне розширення можливостей використання музейної колекції, що має на меті продовження формування основ музейної компетентності дітей, налагодження взаємодії музейного середовища із освітніми закладами міста та громадськими організаціями, перетворення екскурсії в елемент організації позакласної форми соціокультурної освітньої діяльності школярів.

МУЗЕЙНА ПЕДАГОГІКА В АКТУАЛІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Тернавський Олександр,

завідувач Миколаївського історичного музею
Комунального закладу «Центр позашкільної освіти»,
м. Миколаїв
yternavska0103@gmail.com

Під час війни гостро постає питання національної свідомості, культури, мови та історії, воно стає надзвичайно актуальним. Як можна довести, що ми є окремим народом, а не частиною якоїсь імперії, звісно ж, посилаючись на велику історію нашої країни та культурну спадщину. Іншим актуальним питанням є безпека нашої історичної спадщини, адже експонати краєзнавчих музеїв є основою та фундаментом сучасної національної ідеї. Без музейної педагогіки та музейної справи не вдалося б зрости свідоме покоління, яке знає свою історію та дбає про пам'ятки історичної спадщини. Історія — це душа та свідомість кожної країни, а також її гордість. Саме тому важливо в такі важкі час для нашої країни не тільки вберегти пам'ятки історії, а ще й популяризувати ідею національної свідомості та культури. Цьому сприятиме активна і безперервна

музейна та краєзнавча діяльність, адже ті зернята, які сіються зараз неодмінно дадуть великий урожай та зможуть зростити ще не одне покоління патріотів.

**ОСВІТНІЙ ПРОСТІР МУЗЕЮ В УМОВАХ
ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ
(ПЕДАГОГІЧНИЙ ДОСВІД ВІДДІЛЕННЯ
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА, ФОЛЬКЛОРИСТИКИ
ТА МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА КЗ ЛОР
«ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСНА МАЛА АКАДЕМІЯ НАУК
УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ»)**

Хомик Тетяна,

методист,

КЗ ЛОР «Львівська обласна

Мала академія наук учнівської молоді»,

м. Львів

ta_ho@ukr.net

Упродовж кількох останніх «пандемічних» навчальних років під час занять в онлайн-форматі на гуртках та проведенні низки спільних заходів активно застосовується досвід музейної педагогіки у взаємодії позашкільного навчального закладу КЗ ЛОР «Львівська обласна Мала академія наук учнівської молоді» та низки музеїв м. Львова та області. Розуміючи необхідність нових підходів до осмислення та оцінки величезної культурної спадщини нашого народу посилюється значення та роль музейних надбань у діяльності освітніх закладів та формуванні майбутньої освіченої особистості, тому роль співпраці з музеями зростає.

Як зазначає І. Червінська, «проблемам ролі музеїв у системі освітніх закладів, типології музеїв, теоретичному осмисленню соціальної ролі музеїв присвячені праці Т. Белофастової, І. Довжук, О. Караманова, Т. Лисенко, А. Лункова, І. Медведєвої, Т. Митрофанової, С. Михайличенко, С. Пивовар та інших. Соціокультурний підхід до вивчення різних

аспектів понять «культура» та «освіта» розглянутий у дослідженнях П. Сорокіна, А. Тойнбі, Т. Парсонса, М. Кагана, А. Хаттона та інших» [3].

Погоджуємось з дослідницею Т. Белофастовою, яка трактує музейну педагогіку як «галузь педагогічної науки, яка побудована на основі науково-практичної діяльності й орієнтована на передачу культурно-освітнього досвіду в умовах музейного середовища» [3]. Вважаємо, що актуальним залишається аспект цілеспрямованого застосування педагогічного потенціалу конкретних регіональних музеїв в освітньому процесі закладу позашкільної освіти.

Про наш досвід співпраці з музейними установами варто засвідчити на конкретних прикладах.

З 15 вересня до 2 жовтня 2021 року відбувся обласний конкурс на краще знання іноземних мов, якими володів Іван Франко. Організаторами виступили департамент освіти і науки та КЗ ЛОР «Львівська обласна Мала академія наук учнівської молоді». III етап конкурсу проходив у с. Нагуєвичах, на батьківщині Івана Франка. На подвір'ї меморіальної садиби Франка (Державний історико-культурний заповідник «Нагуєвичі», с. Нагуєвичі Дрогобицького району Львівської області) 9 учасників змагалися за гран-прі конкурсу у декламації напам'ять віршованого твору Івана Франка (на вибір) мовою перекладу (англійська, німецька, іспанська та польська). Членкиня журі Рега Ярина Андріївна так відгукнулась про цей захід: «Україна багата на неймовірно талановитих Людей. Одним з них є Іван Якович Франко! На честь 165-річчя від Дня народження

Рис. 1. Конкурс з декламації віршів

Івана Яковича і відбувався чудовий конкурс! У фінал пройшли найкращі з кращих! А декламація віршів цієї видатної Особистості на порозі хати, де народився та виріс наш Поет, та ще й іноземними мовами, викликав у нас мурашки та справжній захват!» [2]. (Див. рис. 1, 2).

Протягом тижня з 13 до 17 червня 2021 року відбулася літня онлайн школа «Львів відомий\невідомий». Метою проведення заходу була організація змістовного і цікавого дозвілля та розвиток краєзнавчої компетентності учнів. Організаторами та координаторами школи були педагоги КЗ ЛОР «Львівська

Рис. 2. Конкурс з декламації віршів

обласна Мала академія наук учнівської молоді». Школа відбувалася в онлайн-форматі через програму Zoom. Під час одного із занять учасники мандрували віртуальним музеєм — домом Івана Франка у Львові разом з Ігорем Медведем, заступником директора Львівського національного літературно-меморіального музею Івана Франка у Львові. Під час цієї екскурсії усі ознайомилися з інтер'єрами родинного дому письменника, занурилися у атмосферу початку ХХ ст., дізналися чимало деталей з щоденного побуту Івана Франка та його родини. (див. фото 3)

З 18 до 22 червня 2019 року педагоги КЗ ЛОР «Львівська обласна Мала академія наук учнівської молоді» разом із науковою бібліотекою Львівського національного університету імені Івана Франка організували навчально-пізнавальну школу «Літо з книгою». У роботі школи взяло участь 16 старшокласників, учнів 8-10 класів м. Львова та Зимноводівської ЗСШ Городоцького району. В останній день літньої школи учасники прослухали лекцію директора Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка Василя Кметя на тему «Як вчилися у Львівській єзуїтській школі», а після цього відвідали Підземелля Гарнізонного храму святих апостолів Петра і Павла.

Основна ідея підземелля — познайомити відвідувачів з минулим та сучасністю Гарнізонно-

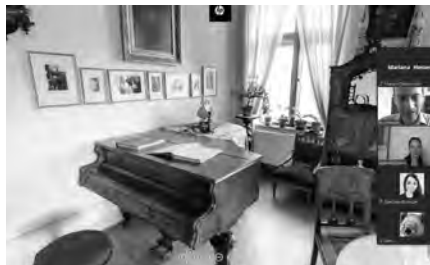

Рис. 3. Літня онлайн школа «Львів відомий\невідомий»

го храму в контексті розвитку міста. Змінювались часи, люди, місто, а з ними змінювався й храм. Тому протягом відвідин школярі змогли прослідкувати всі зміни, які відбувались на цьому місці від княжих часів і до сьогодні. Також діти оглянули експозицію «Пластичні панорами Львова (XIII, XV, XVIII століть)». Екскурсію у підземеллях колишнього єзуїтського храму провів науковий співробітник Олег Друздєв.

Варто зазначити, що співпраця з музейними установами відбувається не лише на рівні проведених екскурсій для гуртківців (у тому числі віртуальних) чи місць для проведення заходів, а також залучення учнів до популяризації музейної спадщини через створення віртуальної площадки музею. Таким проектом ми займалися у літній школі-таборі для обдарованої молоді Львівщини, проведеної 1–8 липня 2021 року у смт. Брюховичі (Перемишлянська ОТГ, Львівський район). Про цей досвід варто сказати окремо.

Упродовж літньої школи учасники гуманітарного відділення табору провели активно час, збираючи матеріали на базі Музею модерної скульптури М. Дзиндри (вулиця Музейна, 16, Брюховичі, Львівська область). Вивчаючи творчість митця, фотографуючи його скульптури, записуючи відео з коментарями тощо, учасники глибоко проникли у творчий світ скульптора Михайла Дзиндри, дізнались про його непростий життєвий шлях та мистецьку творчість, історію побудови власного музею тощо. На основі зібраного, опрацьованого та осмисленого матеріалу на одній з безкоштовних інтернет-площадок учні створили віртуальний музей-галерею, який є доступним у мережі для всіх охочих [1].

На нашу думку, подібний досвід засвідчує важливість тісної та різносторонньої співпраці з музейними установами. Відповідно до одержаних відгуків можна зробити висновок, що заняття в музеях подобалося дітям, вони позитивно оцінили цікаві факти та одержані емоції під час відвідування, зазначили необхідність таких форм заняття, оскільки, на їх думку, легше сприймати матеріал, доступне викладення матеріалу на конкретних прикладах, а все нестандартне зацікавлює та розширює світогляд.

Використані джерела

1. Віртуальний музей сучасного мистецтва М. Дзіндри. URL: <https://tanyakhomyk.netboard.me/kwuv7ueonz1e6qo/>
2. На Львівщині відбувся конкурс на краще знання іноземних мов, якими володів Іван Франко. URL: https://galinfo.com.ua/news/na_lvivshchyni_vidbuvsya_konkurs_na_krashche_znannya_inozemnyh_mov_yakumu_volodiv_ivan_franko_373286.html
3. Червінська І. Музейна педагогіка як інструмент взаємодії закладів освіти і музеїв у сучасному соціокультурному просторі URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/8311/1/2327-%d0%a2%d0%b5%d0%ba%d1%81%d1%82%20%d1%81%d1%82%d0%b0%d1%82%d1%82%d1%96-4761-1-10-20200306.pdf>

МУЗЕЙ — ВИХОВНИЙ ОСЕРЕДОК ШКОЛИ ТА ПОЗАШКІЛЛЯ

Шевченко Ольга,

Відмінник освіти України,
директор,
Глибоцького краєзнавчого музею
сmt. Глибока
glibbiblioteka@email.ua

Славнозвісний заклик відомого українського філософа Григорія Сковороди: «Пізнай свій край, себе, свій рід, свою землю, — і ти побачиш свій шлях у життя...» спонукає кожного з нас до активної громадської позиції щодо пізнання своєї країни. Творити майбутнє неможливо, не знаючи або забуваючи свою історію становлення та розвитку. Мета створення шкільних музеїв — залучення учнів, педагогів та мешканців краю до етнокультурної спадщини та локальних особливостей звичаїв, обрядів, традицій українців та представників національних меншин, які проживають на території прикордонного району; сприяння діалогу різних національних культур, формування позитивного етнічного клімату та яскравого національного іміджу Буковинського краю.

Домка Ботушанська — наша славетна землячка, народна поетеса, письменниця, драматург, публіцистка, талановита

художниця, писанкарка, вишивальниця, аматорка фольклору, громадська діячка. У Глибоці її пам'ятають. Тут вона народилася й виросла, тут розквітнув її самобутній талант, тут її нарекли народною. Домка Сидорівна багато років працювала на ниві української культури. Ще за свого життя вона була для багатьох представників демократичної інтелігенції прикладом самовідданого служіння народові.

Можна сміливо сказати, що Домка Ботушанська зарекомендувала себе як талановита поетеса, письменниця-краєзнавець і художниця-реалістка з чисто індивідуальним почерком і самобутньо-ліричною манерою письма портретів, зробила вагомий внесок у розвиток культури рідного краю.

З ініціативи філологів, педагогічного, учнівського та батьківського колективів було прийнято рішення про створення світлиці, а від 28.09.2011 р. № 118 «Про створення шкільного літературно — меморіального музею Домки Ботушанської». Саме цей документ і дав поштовх до створення і реалізації учнівського проекту «Діалог поколінь. Шкільний музей».

Директор музею докладає багато зусиль, аби впроваджувати в навчально-виховний процес сучасну технологію музейної педагогіки. У результаті цього, шкільний музей став для учнів додатковою освітою: етнографічно-дослідницька робота на базі музею — це важливий засіб виховання соціально-компетентної, національно-свідомої особистості. Учні ліцею не тільки збирають етнографічні старожитності, але й досліджують їх та виступають з пошуково-дослідницькими роботами на краєзнавчих форумах району, області, України, де виборюють призові місця.

Очолювальний Ольгою Василівною Шевченко заклад — літературний музей Домки Ботушанської — відомої української поетеси, прозаїки, художниці та громадської діячки минулого століття є втіленням тих напрямів роботи та досягнень, до яких скеровує Ольга Шевченко як методист.

Так, заклад є осередком культурного життя краю. Тут відбуваються урочистості до знаменних дат, зустрічі з творчими і відомими особистостями України: кандидатом філологічних наук Мелітопольського Державного педагогічного інституту ім.

Б. Хмельницького Катериною Ганич; професором Чернівецького національного університету Богданом Мельничуком; письменницею з Нью-Йорка Корою Шварц; композитором Кузьмою Смалем; відомими буковинськими краєзнавцями, поетами, художниками, митцями, видатними людьми краю.

У музеї проводяться виставки-презентації:

- вишитих картин народної майстрині Світлани Довгань;
- художніх картин Іллі Жижицяна;
- картин випускниці ліцею у стилі «Європейський модерн» Наталії Гуменюк-Ферарі;
- саморобних ляльок у національних костюмах народів світу Гуріної Валентини;
- художніх робіт випускниці Глибоцького ліцею Анастасії Чорней;
- виставки захоплень учнів (марки, макети, монети та ін.).

У музеї проводяться мистецькі вітальні, на які збираються члени літературної студії «Витоки» (сmt. Глибока) та «Родина» (м. Сторожинець), журналісти газети Новий день, працівники бібліотек, селищної ради, вчителі, учні, жителі селища.

Підтримуються зв'язки з родиною Д. Ботушанської: сином Євгеном, донькою Ольгою, внуками та племінниками; з Мелітопольським краєзнавчим музеєм, літературним об'єднанням ім. П. Ловецького, науковцями Мелітопольського ДПІ ім. Б. Хмельницького. Булі здійснені поїздки у м. Мелітополь та с. Ігорівка Запорізької області, де проживає родина Ботушанської, у результаті музею поповнився новими, цінними експонатами. На базі музею проводяться різнопланові семінари та конференції.

Наш проєкт — це данина пам'яті талановитій землячці. Головним завданнями цього проєкту є проведення літературно-мистецької та пошукової дослідницької роботи серед школярів та населення району. Учні ліцею проводять активну роботу зі збору матеріалів, ведуть пошук і дослідження генеалогічного дерева родини Ботушанських, підтримують зв'язки з мелітопольським об'єднанням ім. П. Ловецького, беруть участь у підготовці та організації свят і заходів, організують екскурсії, висвітлюють новинки музейних виставок та експозицій,

друкують твори письменниці у шкільній газеті «Ключ», проводять просвітницькі акції, виступають на науково-практичних конференціях тощо.

Ліцеїсти збирають матеріали, записи про родину Ботушанських, а потім використовують їх для написання рефератів, науково-дослідницьких робіт. За часи існування музею, учні написали більше 16 краєзнавчих науково-дослідницьких робіт, які успішно захистили на районних, обласних, Всеукраїнських краєзнавчих конкурсах та Малій академії наук, а також у місті Миколаєві, Чернігові, Львові.

Під час Всеукраїнської краєзнавчої експедиції «Пізнай свою країну», ліцеїсти побували у Хотинській фортеці, Коломиї, Івано-Франківську, Луцьку, с. Колодяжному на Волині та Львові.

З упровадженням проекту «Діалог поколінь. Шкільний музей» літературний музей Домки Ботушанської став центром виховної та навчальної роботи Глибоцького ліцею.

Про музей були надруковані статті журналіста Юрія Атаманюка в українських газетах «Час і Події» (США) та «Вільна думка» (Австралія) у 2018 році.

Результатом узагальнення досвіду роботи літературного музею Д. Ботушанської стало присвоєння музею звання «Зразковий», Міністерством освіти і науки України (2017 р.), визнанням кращого музею Чернівецької області у 2019р.

Учнівський, батьківський і педагогічний колективом урочисто відзначили 100, 105, 110-річниці від дня народження Домки Ботушанської.

За час існування у музеї побували більше п'яти тисяч екскурсантів з міст та сіл області, України, Румунії, Молдови, США, Німеччини, Ізраїлю, Польщі — екскурсоводами є ліцеїсти. За ці роки експозиція музею оновлювалася чотири рази.

Використані джерела

1. Антощук-Гаврищук Є. Музеї Буковини. Чернівці: Букрек, 2007. 192 с.
2. Анучкін С.М. Шкільний музей. Методичні рекомендації. Чернівці, 2003.
3. Антонюк Є. Жнив Астральських міти. Поезія. Чернівці: Букрек, 2008. 152 с.

4. Гавришук Є.І., Дребіт О.М., Омельченко І.А. Шкільний музей. Методичні рекомендації. Чернівці, 2008. 34 с.
5. Комарницький С. Буковина – земля українська. Радянська Буковина. 1996. 17 липня.
6. Мінтенко М.Д. Чисті джерела натхнення. Чернівці: Прут, 2011.120 с.
7. Мінченко Т.А. Шкільні музеї Буковини – хранителі людської пам'яті. З досвіду українознавчої роботи шкільних музеїв Чернівецької області. Навчально-методичний посібник. Чернівці, 2009. 112с.
8. Прокопчук В.С. Шкільне краєзнавство. Навчальний посібник. Київ, 2011. 336 с.
9. Шаблівський Є. Велика дочка українського народу. Радянське село. 1971. 25 лютого.

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Шидлаукас Наталія,

директор,
Жовнинської початкової школи
Іркліївської сільської ради
Золотоніського району
Черкаської області
с. Жовнине
zhovninonvk@ukr.net

*Перед минулим – зніміть капелюхи,
перед майбутнім – засукайте рукава*

Музеї України все більш активно переймають місію освітніх установ, інтегрованих у систему традиційних освітніх інститутів: дошкільних, шкільних та вищих навчальних закладів. Унікальність музею полягає в тому, що він може одночасно впливати на інтелектуальну, емоційну і моральну сферу особистості, активізуючи чуттєве сприйняття, особистий досвід і стимулюючи ціннісне ставлення людини до оточуючого світу. Такий вплив найбільш ефективно реалізується у довготривалих комплексних освітніх програмах, заснованих на нових педагогічних технологіях.

З метою упровадження сучасних педагогічних технологій у простір музею виникає необхідність розробки та аналізу сучасних форм, методів і прийомів педагогічної взаємодії у музеях різних профілів.

Останніми роками можна побачити значне збільшення кількості різноманітних музейних програм і проектів, створених для учнівської аудиторії. Серед них варто виділити: екскурсії-лекції, екскурсії-дискусії, екскурсії-мандрівки, зустрічі з видатними постатями, музейно-педагогічні фестивалі та ін.

Зазначені спеціалізовані систематичні форми діяльності музею мають на меті як інформування, так і формування умінь і навичок пошукової діяльності у дітей різного віку та сприяють формуванню культури учнів.

Шкільний музей історії села Жовнине існує з 20 січня 1966 року. На той час краєзнавчий музей нараховував 2156 експонатів.

Музей розміщено у двох кімнатах. У першій кімнаті знаходяться систематизовані та розміщені в хронологічному порядку археологічні знахідки різних періодів, а саме:

- геологічне минуле території с. Жовнине;
- палеонтологічні знахідки;
- археологічні знахідки часів неоліту;
- археологічне минуле часів бронзового віку;
- ранні слов'яни на території с. Жовнине;
- археологічні знахідки часів Київської Русі, XI — XIII ст.;
- с. Жовнино часів польсько-литовського панування та Російської імперії XVI — XVIII ст.;
- знаряддя ремесел у с.Жовнине в XIX ст.;
- одяг, прикраси та речі побутового вжитку селян кінця XIX ст.;
- зброя, речі побуту і церковного культу жителів с. Жовнине XX ст.

У другій кімнаті музею створено українську світлицю.

З метою увічнення великої людської, громадянської і національної відваги та самовідданості, сили духу і стійкості громадян, гідного вшанування подвигу Героїв Небесної Сотні — створено експозицію «Україна — єдина країна». При музеї діє гурток «Патріот» та факультативний курс «Історія рідного краю». Мета

яких — активізувати роботу музею, формувати в учнів почуття поваги, любові до рідної краю, бажання стати гідними жителем села, примножувати його хороші традиції, виховувати в учнів почуття взаємозв'язку між поколіннями: минулим, сучасним, майбутнім, стимулювати розвиток творчих інтересів учнів до пошукової роботи.

Основні напрямки діяльності музею подані на Рис. 1.

Рис. 1. Напрямки діяльності музею.

Щороку музей проводить навчальні екскурсії для учнів школи та гостей села.

Музей є важливим осередком освіти і виховання молоді, засобом формування національної та патріотичної свідомості, любові до рідної землі, свого народу.

Однією із форм роботи музею є вивчення, охорона та популяризація пам'яток історії та культури.

Обабіч дороги, при в'їзді в село, височіє могила – це Близниця, вона нагадує про орди хана Батия, про козацьку відвагу і доблесть. Хто із жовнян не знає легенду про двох сестер, які ціною життя врятували село від чергового нападу татар і яку в свій час відтворив у вірші «Близниця» наш земляк Степан Момот?

На честь дівчат-рятівниць вдячні односельці насипали обабіч дороги дві могили. З часом одна зникла. Зникла край дороги, але не з пам'яті тих, хто народився і виріс в цьому славному історією і людьми селі.

24 вересня 2022 року, за підтримки місцевого сільськогосподарського товариства другу могилу було відновлено і знову вдячні односельці саджають там квіти, калину...

А ще наш край славиться своїм оберегом зв'язку кількох поколінь млином-вітряком. Свідомо чи несвідомо люди, які відновили старий вітряк, установивши його обабіч дороги на сільське кладовище, залишили по собі не тільки пам'ять, а й нагадування нащадкам про плинність життя у якому людина крутиться, мов млинові крила. Сьогодні тут невеликий музей хліборобської слави.

Гордістю нашого краю є такі творчі особистості як Михайло Старицький, Микола Лисенко, Василь Бородай, а також Максим Залізник, Фрідріх Фальц-Фейн і багато інших.

Не варто шукати для виховання наступних поколінь героїв у далеких краях, вони поруч з нами і вчать нас не бути байдужими, любити свою справу, вкладати в неї душу.

Ми бережно використовуємо, розширюємо та поновлюємо експозиції музею. Створюємо путівники та посібники про історію рідного краю.

Наш музей був неодноразово відзначений і нагороджений відповідними грамотами за збереження історичної та культурної спадщини:

Використані джерела

1. Закон України «Про музеї та музейну справу» від 29 червня 1995 року №249\95 ВР.
2. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 серпня 1995 року №15233 -1, № 15232–3.
3. Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України 36/2006.
4. Наказ від 13.11.2006 № 768 «Про проведення огляду музеїв при навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0768290-06>
5. Український музей при навчальному закладі: історія і сучасність. Матеріали обласної науково-методичної конференції. Кіровоград: Видавництво КОІППО імені Василя Сухомлинського, 2008. 148 с.
6. Приліпко М.В. Чернобаївщина. Велична історія рідного краю. Черкаси, 2008. 87 с.

ОСОБЛИВОСТІ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ В КОНТЕКСТІ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ

АКТУАЛЬНІСТЬ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГКИ ПІД ЧАС ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ

Воловяшко Тетяна,

учитель історії та правознавства,
Болградського ліцею № 2 Болградської міської ради
Одеської області, м. Болград
tdvolovyashko@gmail.com

Відповідно до ч.2 ст. 10 Закону України «Про повну загальну середню освіту» на кожному рівні повної загальної середньої освіти освітній процес організовується в безпечному освітньому середовищі та здійснюється з урахуванням вікових особливостей, фізичного, психічного та інтелектуального розвитку дітей, їхніх особливих освітніх потреб» [1].

Останні три роки наповнені викликами для освіти в Україні. Пандемія коронавірусу, а тепер повномасштабна війна, суттєво обмежили можливість дітей фізично відвідувати школу і тим самим підштовхнули освітян до пошуку нових форм та форматів навчання. «Функціонування системи освіти в умовах воєнного стану характеризується інтенсивним пошуком нових підходів до навчання, інноваційних форм організації освітнього процесу, ефективних педагогічних та інформаційних технологій» [7, с. 7].

Міністерство освіти і науки України опублікувало 06 липня 2022 року інформацію щодо особливостей організації нового 2022/23 навчального року та рекомендації першочергових кроків із підготовки до нього. Одним із кроків підготовки нового навчального року було зазначено «визначити форму організації освітнього процесу», де передбачено також організацію освітнього процесу за змішаною формою [2].

Законодавство не передбачає змішаної форми здобуття освіти як такої.

У 2022 році Державна служба якості освіти України (далі — Держслужба) підготувала роз'яснення, як організувати якісне

змішане навчання. У роз'ясненнях держслужба дає визначення поняття «змішане навчання», варіантів «змішування» та визначає, що найбільш застосованою в Україні наразі є практика поєднання очної форми із дистанційною [3].

Як поєднати різні напрями роботи під час змішаного навчання? Як отримати максимальний результат від нетрадиційних форм та інтерактивних методів навчання під час змішаного освітнього процесу?

У цілому управління педагогічним процесом здійснює вчитель. Саме він визначає мету і завдання процесу в конкретних умовах, обґрунтовує систему педагогічних засобів, форм, методів, їх етапність, спрямованість на розв'язання конкретних педагогічних завдань.

«Сучасні технології навчання передбачають застосування нетрадиційних форм та інтерактивних методів навчання. Основна умова використання тих чи інших форм навчання — це орієнтація на розвиток пізнавального інтересу учнів, їхнього творчого потенціалу, пошуково-дослідницьких умінь, логічного, аналітичного та критичного мислення, здатності застосувати здобуті знання, набуті вміння та навички» [6, с. 56].

Наприклад, переоцінка морально-духовних цінностей і пошук нових ідеалів та норм поведінки змушують суспільство по-новому зрозуміти культурну спадщину. «Музеї, які є центрами культурно-духовного відродження народу, скарбницями національної культури, сприяють гуманізації суспільства, ствердженню української нації як частини світової спільноти. Як соціальні інститути суспільства, вони об'єднують крізь призму соціокультурних процесів різні покоління людей, розкривають духовно-моральні принципи, формують гідність та патріотизм» [8, с. 17]

У межах різних форм організації навчального процесу продовжується реформування української освітньої системи. Усе частіше постають питання щодо нових підходів до організації та змісту навчально-виховної діяльності. Важливе місце серед них посідає один із перспективних напрямів сучасної педагогіки — музейна педагогіка, що вирішує проблеми формування особистості, а саме: залучення учнівської молоді до дослідницької

діяльності засобами музейної експозиції з використанням інформаційних технологій, розвиток їхніх дослідницьких умінь і творчих здібностей, вироблення здатності до самостійних суджень і оцінок, навичок критичного мислення.

«Нестандартними уроками, що дають можливість істотно поглибити зміст навчального матеріалу, позитивно впливати на формування практичних умінь та навичок є музейні (наявні, віртуальні) екскурсії. Екскурсійні заняття можуть додати до загального курсу необхідний краєзнавчий матеріал — пізнати своє місто, район, село — тоді музей перетворюється на класну аудиторію» [6, с. 56].

Чинна шкільна програма достатньо обмежена у часі для роботи з історичними джерелами. «Проте вона передбачає планування практичних занять, які ми використовуємо, переважно, для роботи з історичними джерелами, що є невід'ємною частиною формування критичного світосприйняття через призму викладу історичного факту. У такому випадку, відповідним джерелом може виступити музей та музейна експозиція, які можна використати як очно, так і віртуально, що актуально у наш час» [5, с. 36–39].

Нині в Україні доволі потужно розвивається музейна педагогіка на науково-теоретичному і практичному рівнях. Учені доводять ефективність використання музейного потенціалу в освітній діяльності (Л. Гайда, О. Дудар, О. Караманов, І. Медведева, Н. Пусепліна, І. Удовиченко, Н. Філіпчук та ін.), педагоги-практики реалізують різні напрями взаємодії музеїв і закладів освіти, втілюють музейно-педагогічні програми на різних освітніх рівнях.

Використовуючи музейні експонати матеріальної й духовної спадщини, учні можуть проводити дослідження, розробляти та реалізовувати власні проекти, проводити презентації власних знахідок і доробку.

Під час пандемії музеї успішно перенесли більшість заходів в онлайн, упровадили нові формати взаємодії з аудиторією, почали створювати середовище, яке є комфортним та доступним для різних груп відвідувачів. У 2022 році через повномасштабну російську агресію був запроваджений воєнний стан, який

вніс свої корективи у розвиток і музеїв, і музейної педагогіки. Була продовжена практика проведення різних заходів (екскурсії, виставки, конференції) в онлайн форматі.

«Під час проведення уроків онлайн можна організувати віртуальні екскурсії із використанням Facebook, Telegram, TikTok або Instagram, подкастів на YouTube тощо, що допоможе збільшити зацікавленість відвідувачів певними темами; обговорювати з користувачами соціальних мереж певну тему, до якої прикріплений відповідний хештег; створювати інтерактивні віртуальні музеї за допомогою таких додатків, як: Padlet (віртуальний простір (дошка, стіна), на який з легкістю можна прикріпити фото, презентацію, файл, посилання на інтернет, у ньому також можна розташувати аудіо та відеозапис), ThingLink (інтерактивний плакат), Glogster (інтерактивний плакат із текстами, відео, гіперпосиланнями, зображеннями), Genial.ly (онлайн-сервіс для створення презентацій, інтерактивних зображень, карт, звітів, інфографік, вікторин, плакатів, відео, стрічок часу, ігор та віртуальних посібників)... За допомогою перелічених застосунків можна візуалізувати інформацію на основі одного зображення, до якого ми можемо прикріплювати необхідні нам посилання на інтернет-ресурси, документи, світлини, звіти, карти, відео, аудіо, презентації, ігри, вікторини, анкетування, опитування тощо» [4, с. 211–214].

А під час уроків у школі (очний формат) можна систематизувати наробки, обговорити проблемні питання, продемонструвати створені презентації, результати дослідницьких завдань.

В Україні музеї є важливою ланкою серед інституцій, які працюють з національною пам'яттю, національною ідентичністю, музеї є зв'язковими культури України з культурами світу. Функціонування музеїв виконує не тільки естетичні функції, але й освітні та дослідницькі. У музею і навчального закладу є спільні завдання: виховання патріотизму, свідомого ставлення до надбань вітчизняної та світової художньої культури, розвиток емоційно-образного мислення, формування ціннісних орієнтацій, естетичного смаку та стимулювання творчої активності особистості.

Використані джерела

1. Про повну загальну середню освіту: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#n984>
2. Особливості організації 2022/23 навчального року. Рекомендації МОН. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/osoblivosti-organizaciyi-202223-navchalnogo-roku>.
3. Змішане навчання: як організувати якісний освітній процес в умовах війни. Роз'яснення Державної служби якості освіти. URL: <https://sqe.gov.ua/zmishane-navchannya-yak-organizuvati-yaki/>
4. Гордійчук О. Організація музейної практики Корнинського опорного освітнього закладу I-III ступенів Корнинської селищної ради в умовах пандемії COVID-19. Музейна педагогіка в науковій освіті: збірник тез доп. учасн. Міжнар. наук.-прак. конф., м. Київ, 25 листопада 2021 р. Київ : Національний центр «Мала академія наук України», 2021. Ч. 2. 332 с.
5. Зуй В. Використання музейного ресурсу під час вивчення історії в закладах загальної середньої освіти. Музейна педагогіка в науковій освіті: збірник тез доп. учасн. Міжнар. наук.-прак. конф., м. Київ, 25 листопада 2021 р. Київ: Національний центр «МАН України», 2021. Ч. 2. 332 с.
6. Мацейків Т. Формування громадянської компетентності та національної ідентичності учнів на уроках історії в музеї. Музейна педагогіка в науковій освіті : зб. тез доп. учасн. II Всеукр. наук.-прак. конф., м. Київ, 26 листопада 2020 р. Київ: Національний центр «МАН України», 2020. 310 с.
7. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проектна діяльність: Наук.-мет. зб. Київ — Чернівці «Букрек». 2022. 140 с.
8. Червінська І. Б. Музейна педагогіка як інструмент взаємодії закладів освіти і музеїв у сучасному соціокультурному просторі. Освітні обрії. 2019. Т.49. № 2. С. 16–21.

МЕРЕЖЕВІ ФОРМАТИ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ: ДОСВІД НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ У ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ

Гайнетдінов Дмитро,

завідувач відділу просвітницьких проєктів,
Національний музей історії України у Другій світовій війні.
Меморіальний комплекс,
м. Київ
gdr@warmuseum.kyiv.ua

Динаміка історичного процесу в ХХІ ст. спонукає до пошуку нових форм і методів музейної інтерпретації. З одного боку, інструментарій музейників розширюється завдяки збільшенню спектра нових інформаційних технологій. З іншого — музеї вимушені реагувати на кризові й навіть екстремальні ситуації: пандемію коронавірусної інфекції, а також — у випадку України – повномасштабне вторгнення російських загарбників.

У цих умовах музеї дедалі активніше залучають мережеві форми комунікації, які дають змогу виконувати зовнішні функції музею в умовах фізичної недоступності експозицій або значного ускладнення доступу до них. Це можна вважати частиною глобальної модернізації музейної взаємодії з відвідувачами, яка сприяє створенню нової якості розуміння та оцінювання експозицій, згуртуванню та інтеграції відвідувачів, у цьому випадку — інтернет-користувачів на базі музейних вебресурсів [3, с. 279].

Національний музей історії України у Другій світовій війні – це провідна установа України, що працює на ниві воєнної історії, та один із найпопулярніших музеїв країни. В умовах суттєвих перешкод для здійснення його освітніх функцій Музей намагається розширити свою просвітницьку роботу, використовуючи мережеві формати музейної педагогіки.

Серйозний наголос на мережевих формах комунікації був зроблений у 2020 р. Першим кроком на цьому шляху стало створення тематичного розділу «Музей онлайн» на сайті Музею, де був розміщений пізнавальний контент різних видів – мережеві екскурсії експозиціями, а також територією Меморіалу в мультимедійному форматі, онлайн-виставки, освітні тести для дітей і дорослих та інші види контенту для користувачів різного віку [1].

Паралельно проводилися прямі ефіри із презентаціями музейних науковців на актуальні теми історії. Цей цикл об'єднано рубрикою «Музейний погляд». У 2021 р. відбувся 21 прямий ефір на сторінці Музею у Facebook. Науковці Музею презентували напрацювання з окремих тем як Другої світової війни, так і сучасної російської агресії проти України. Історичні процеси та явища розкривалися через артефакти музейної колекції. Було налагоджено співпрацю з Інститутом спеціального зв'язку та захисту інформації Національного технічного університету «Київський політехнічний інститут», студенти якого підключалися до ефірів у межах виховних годин.

З'явилося усвідомлення важливості особистого контакту музейного медіатора з аудиторією. Тож у жовтні 2020 р. Музей розпочав практику проведення онлайн-уроків для учнів, зробивши першою платформою для цього проект музейної школи «Покоління NEXT».

Згаданий проект, започаткований у 2017 р., пропонує дітям та підліткам вивчати історію різних країн світу в роки Другої світової війни. Учасники проходять цикл із восьми занять. Для промоції проекту активізується вертикаль зв'язків «Музей — батьки – діти» з метою формування сталої підліткової аудиторії в Музеї. Від жовтня 2020 р. до січня 2021 р. було проведено два цикли занять на платформі для відеоконференцій Google Meet.

Розуміючи існування попиту на мережеві активності серед освітян, колектив Музею запланував на 2021 р. серію онлайн-уроків «Друга світова. Від трагедії до пам'яті». Це заняття поєднувало підходи лекції та екскурсії, спираючись на вибрані артефакти колекції Музею як на своєрідних «провід-

ників» до минулого. Упродовж 40-хвилинного заняття модератор намагався дати учасникам узагальнений погляд на історичне значення Другої світової війни для України. Особливу увагу звертали й на актуальні питання сучасної історичної пам'яті про Другу світову війну, зокрема перехід України від пострадянських форм комеморації до європейської пам'яткової традиції.

У 2021 р. відбулося два цикли онлайн-уроків: у квітні — травні та в листопаді — грудні. За вісім тижнів проведено 144 безоплатні уроки в режимі відеоконференцій, охоплено понад 4 тис. учасників із 21 регіону України.

Для досягнення масштабного охоплення аудиторії здійснювалася промоція на кількох рівнях. Спершу координатори уроків «відпрацьовували» коло педагогів, які мають постійну комунікацію з Музеєм і долучають своїх учнів до музейних екскурсій та заходів. Опісля відбувалося залучення аудиторії через всеукраїнські освітянські спільноти в соціальних мережах. Популяризації проекту сприяла й легкість реєстрації для викладачів. Вони заповнювали електронну форму й отримували на власну електронну пошту посилення на відеоконференцію. Окрім цього, після завершення занять учителі також отримували посилення на електронну форму зворотного зв'язку, де могли висловити свою думку та побажання щодо дальшої співпраці з Музеєм.

Мережеві заняття дозволили Музею виконувати свою освітню функцію навіть в умовах суттєвих перешкод. Заняття ознайомили молодь із історією власної країни в контексті світової історії, розвивали громадянський демократичний світогляд, виховували виважений та зрілий погляд на минуле й сьогодення України. Також через знайомство з музейними артефактами, в учасників розвивалася історичність світогляду — відчуття персонального зв'язку особистості з історією своєї країни [4, с. 47].

Для Музею онлайн-уроки нерідко ставали своєрідною інвестицією в найближче майбутнє, адже з послабленням обмежень чимало груп із-поміж учасників занять, які доти не були в Музеї, відвідували його експозиції.

У січні 2022 р. за подібними алгоритмами проводилися мережеві заняття «За волю України!» на платформі однойменної виставки Музею про історію українського війська доби Визвольних змагань 1917–1921 рр. (куратор Юрій Савчук, дизайнер Володимир Таран). За двотижневий період проведено 30 уроків для понад 800 учнів із 13 регіонів України.

Незабаром реалії музейної роботи докорінно змінилися через повномасштабне вторгнення російських військ в Україну. Музей розпочав активну роботу з документування нинішньої війни та поширення інформації про неї в українській та міжнародній площинах. Зокрема, 8 травня 2022 р. під керівництвом генерального директора Музею Юрія Савчука була презентована перша в світі стаціонарна музейна експозиція про війну, що триває, «Україна – розп'яття», а також численні виставкові проекти в Україні та за кордоном.

Вигнання російських загарбників із Київщини не означало повернення можливостей очної освітньої роботи з молоддю в Музеї. Тож від 26 квітня до 6 травня 2022 р. Музей укотре провів серію онлайн-уроків «Друга світова. Від трагедії до пам'яті». Відбулося 28 занять для молоді з 11 регіонів України. Музейники також проводили окремі паралелі з нинішньою російсько-українською війною. Часто було помітно, наскільки травматичний вплив на дітей справили події війни. Зокрема, в ході уроку для школярів із Ізюмського району на Харківщині діти розповідали про те, як попередньої ночі ховалися під ліжками від залпів російської артилерії, провівши там майже всю ніч перед тим, як уранці підключитися до онлайн-заняття.

Власне, працюючи з дітьми, які пережили свій травматичний досвід під час російського вторгнення, Музей створив ще один онлайн-проект, доступний для ознайомлення на сайті Музею [2].

У березні 2022 р. 30 вихованців Чернігівського центру соціально-психологічної реабілітації дітей переживали руйнівні обстріли міста російськими військами упродовж 17 днів. Вихователька Наталія Песоцька на власний ризик вивезла дітей на Івано-Франківщину, фактично врятувавши їх цим. Музей зв'язався з вихователькою, у результаті чого проведено спеціальну

акцію: евакуйовані діти перенесли свої спогади про події в м. Чернігів у форму малюнків, що були передані до колекції Музею. Здебільшого вони зобразили похмурі реалії війни: бойові дії, бомбардування, абстракції в темних тонах. Режисер-мультиплікатор Музею Даниїл Пінько опрацював ці малюнки, трансформувачи травматичні образи в позитивні, після чого було проведене підсумкове заняття з дітьми, де їм демонструвалися створені мультиплікатором відео. Це заняття було покликане допомогти дітям упоратися з пережитим стресом. Проєкт був оприлюднений у мережі. Репортаж про нього вийшов у межах Всеукраїнського телемарафону «Єдина країна», привертаючи увагу до проблем реабілітації дітей, які постраждали від війни.

Зрештою, освітня робота Музею в мережевих форматах триває. Станом на середину листопада 2022 р. для використання в освітньому процесі доступні 19 онлайн-виставок (зокрема, у мережевому форматі втілено виставкові проєкти на тему нинішньої російсько-української війни, що експонувалися в Музеї у 2022 р.), 2 онлайн-екскурсії, 7 електронних видань, історичні відео та інші різновиди просвітницького контенту на вебресурсах Музею.

Мережеві формати музейної педагогіки дають змогу зберегти й розширити дидактичний потенціал музеїв у кризових умовах, навіть у воєнний час працюючи на зміцнення громадянського суспільства в Україні.

Використані джерела

1. Музей онлайн . Офіційний сайт Національного музею історії України у Другій світовій війні. URL: https://warmuseum.kyiv.ua/_ua/online/.
2. Мультиліки від війни. Для вчителів. Офіційний сайт Національного музею історії України у Другій світовій війні. URL: bit.ly/3ABc5DP.
3. Надольська В. Модернізація музейної взаємодії з відвідувачем. Музейна педагогіка в науковій освіті: збірник тез доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 25 листопада 2021 р. Київ : Національний центр «Мала академія наук України», 2021. Ч. 1. С. 275–280.
4. Удовиченко І.В. Музейна педагогіка: теорія і практика: науково-методичний посібник. Київ: Логос, Національний музей історії України, 2017. 72 с.

НАВЧАЄМО ОДИН ОДНОГО В КОНТЕКСТІ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ

Гуменюк Оксана,

вчитель вищої категорії, вчитель-методист,
вчитель початкових класів,
директор Миропільського ліцею Житомирської області,
сmt. Миропіль Житомирського р-ну, Житомирської обл.
vikoksana@ukr.net

Музеї в контексті змішаного навчання стали саме тим осередком, через який можна побороти ворога, тому що саме вони (музеї) зберігають таємниці минулого, без яких неможливо жити тут і тепер та, звичайно, мріяти про майбутнє.

Події, які відбуваються в Україні, наклали свій відбиток на долі наших дітей. І, як показала практика та досвід: наші діти — справжні патріоти. А потреба ще більше дізнаватись про історію та минуле свого краю як ніколи стала актуальною та необхідною. На превеликий жаль відвідування музеїв певний час було неможливим та нереальним. Але вихід завжди можна знайти. Як добре, що є можливість віртуального відвідування, можливість пошуку та дослідження. І вже тут є безліч різних варіантів: від проведення онлайн-уроків до самостійного пошуку потрібного матеріалу з першоджерел або інтернету.

Особливості змішаного навчання дають нам змогу поринути як в реальний світ музеїв, так і у віртуальний. Головне — бажання. А воно дійсно є, тому що без минулого немає майбутнього. А наше майбутнє діти бачать саме таким, де рідні звичаї, традиції на першому місці. Уже вкотре запевнились у тому, що досконале володіння рідною мовою лише доводить те, що твоє коріння та минуле саме на рідній землі, а твоя повага та доказ усьому цьому – це володіння милозвучною та неперевершеною мовою.

Завдяки сучасним інформаційним технологіям ми можемо поринути у світ минулого. А змішане навчання, як ми знаємо, охоплює три компоненти: «заняття в класі (за участю вчителя

та учнів); робота з онлайн матеріалами учнів (це можуть бути презентації або створені відео, тести, комікси, чи цілі курси, що пропонуються учням для проходження); структурована самостійна робота учня вдома» [2].

Нові інформаційні технології відкривають учням доступ до нетрадиційних джерел інформації, дозволяють реалізовувати принципово нові форми і методи навчання, підвищують ефективність самостійної роботи, дають нові можливості для знаходження і закріплення будь-яких професійних навичок для творчості. Школа має готувати своїх вихованців до змін, розвиваючи в них такі якості, як мобільність, динамізм, конструктивність.

«Змішане навчання» — це не про технології, а про те, як здизайнувати свій клас (і наповнення уроку, і фізичний простір) так, щоб урахувати потреби кожного учня (темپ навчання, складність і обсяг матеріалів, формат взаємодії, тощо).

Технологія змішаного навчання передбачає чимало інтерактивних методів, форм і прийомів, використання ІКТ, навчальних ресурсів, електронних підручників та вчить учнів працювати з новітніми розробками. Це все сприяє розвитку критичного мислення в учнів, виробленню необхідних навичок, які відповідають сучасним потребам ринку праці, формуванню бажання і спроможності навчатися впродовж життя через зміст навчального предмету. Сам учитель вже є не просто «носієм знань», а фахівець з управління діяльністю учнів, педагогічним дизайнером, менеджером [2].

Ротаційна модель (англ. Station Rotation Model) (Модель обертання), як одна із найцікавіших та найпродуктивніших моделей змішаного навчання.

Саме ця модель дає можливість поділити клас на групи так, що з однією групою вчитель вивчав певну тему, а інша група самостійно працювала за комп'ютерами, а третя група взаємодіяла в команді та спільно вирішувала поставлені завдання. Усі групи виконують взаємопов'язану роботу, відштовхуючись від особистих потреб кожного учня.

Особливості цієї моделі:

- діти переміщуються класом за певний проміжок часу між різними навчальними «станціями»;

- хоча б одна міні-група (до прикладу, якщо у класі 36 учнів, то 1 міні-група складається із 3–4 учнів) повинна виконувати завдання онлайн, інші — працювати над проектом, використовувати папір чи олівці або інші інструменти для ефективної роботи;
- учні повинні пройти усі «станції» під час уроку.
- «У XXI столітті неграмотні не ті, хто не вміє читати і писати, а ті, хто не вміє вчитися, а ще — забуває те, чого навчився, й перевчається», — стверджує Елвін Тоффлер, американський соціолог та футуролог, один із авторів концепції постіндустріального суспільства [2]. А тому мова йде саме про навчальні та інноваційні навички, такі як:
- творчість та інноваційність;
- критичне мислення і вміння вирішувати проблеми;
- комунікативні навички та навички співробітництва.

Уміння працювати з інформацією, медіа та комп'ютерні навички:

- інформаційна грамотність;
- медіаграмотність;
- ІКТ-грамотність (грамотність у галузі інформаційно-комунікаційних технологій).
- Життєві та кар'єрні навички:
- гнучкість та пристосовуваність;
- ініціатива та самоспрямованість;
- соціальні навички та навички, пов'язані зі співіснуванням різних культур;
- продуктивність та вміння з'ясовувати та враховувати кількісні показники;
- лідерство та відповідальність [2].

Для того, щоб працювати в інформаційну епоху, учні мають уміти критично мислити, творчо вирішувати проблеми, зрозуміло пояснювати свою думку, засвоювати мінливі технології та орієнтуватись у стрімкому інформаційному потоці. Швидкі зміни в нашому світі вимагають від учнів бути гнучкими, брати на себе ініціативу та бути лідерами, а також створювати щось нове та корисне.

Використовуючи саме ротаційну модель змішаного навчання, ми вирішили дослідити разом із дітьми українську мову. Ми

ніколи ставили собі питання: що таке українська мова. Ми просто розмовляли своєю рідною мовою. Але якщо брати саме контекст музейної педагогіки, то, занурившись у це питання, можна зробити чимало відкриттів для себе, заново глянути на свою рідну мову. Ми поділились на групи (станції), як належить саме за цією моделлю. Ми змогли поєднати всі можливості, які були для нас доступними: інтернет, бібліотеку, вчителів української мови та літератури, вчителів історії та мистецтва. Це наше навчання-дослідження — спроба розповісти про те, що відбувалося з українською мовою від початку її існування та як вона сформувалася в ту, якою ми послуговуємося тепер. Ми спробуємо пояснити, як, попри всі заборони, українська не те що не зникла, а й поширилася далеко за межі Європи та постійно перебуває у вжитку в самій Україні [1].

Нашими «станціями» були такі:

1. Що ж було до української мови?
2. Старослов'янська мова — це те саме, що староукраїнська?
3. І. Котляревський написав «Енеїду», щоб нарешті подолати прірву між розмовною мовою та різними варіантами писемної?
4. Радянська влада завжди тільки те й робила, що забороняла українську мову?
5. Якою мовою навчали у школах, технікумах, університетах у радянські часи?
6. Як змінилася мовна ситуація з постановням Незалежності України?
7. Чи запозичення — це неодмінно засмічення мови? А українська давала в позику свої слова чи лише запозичувала?
8. Чи варто зневажати діалекти й ревно боротися за чистоту мови?

Виконуючи це завдання, учні відчули себе справжніми експертськими групами, які вели групу у світ цікавого та захоплюючого, у світ рідної мови, відчули себе гідними-педагогами, які могли навчити та навчитись самі. Адже саме завдяки цій моделі ми маємо можливість вчитись, навчаючи інших, та навчатись самі, коли нас учать. Учням цікаво було дізнатись про те, яку назву має скорорідка в різних куточках України, синоніми та діалектні назви до слів деруни, кукурудза, огірок та інших. Постала ціла система: педагогіка мови, якої можна навчати, завдяки якій можна

поринути у світ минулого та подумати про теперішнє, замислитися над майбутнім. Учні змогли створити міні-музей мови.

«Завдяки такому екскурсу в минуле нашої мови, ми дійшли висновку та сподіваємося, що українці вибиратимуть українську хай навіть не як мову своїх предків, бо родинні історії були різні, а як мову своїх дітей; мову не лише багатьох поколінь людей, які жили на цих землях, а й мову майбутнього. І пам'ятатимуть: українськомовна Україна — це Україна, захищена від зовнішнього ворога власною єдністю» [1].

Використані джерела

1. Що таке українська мова? URL: <https://ukrainer.net/mova/>
2. «Одна планета — одне майбутнє». Підб'ємо підсумки обласної виставки — конкурсу творчих робіт студентів закладів фахової передвищої освіти. URL: <http://www.gidromet.edu.kh.ua>

РОЛЬ МУЗЕІВ В ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Дашевська Таміла,

завідувач народного музею

історії Полтавського державного медичного університету,

м. Полтава

dashevskayatamila3@gmail.com

У сучасних нелегких умовах для України музеї постають одними з основних популяризаторів недостатньо вивчених, але правдивих сторінок історії, носіями аксіологічних засад суспільства. А у закладах освіти музеї є складовою компонентою освітнього процесу для здобувачів освіти. Закон України «Про вищу освіту», редакція від 27.10.2022, передбачає «студентоцентроване навчання, як підхід до організації освітнього процесу, що передбачає, як заохочення здобувачів вищої освіти, орієнтування на задоволення їх потреб та інтересів, зокрема надання можливостей для формування індивідуальної освітньої траєкторії» [1, с. 3]. Тому музей, на засадах взаємної поваги і партнерства між учасниками освітнього процесу, крізь призму експозицій, має на меті досягти всебічного розвитку особистості

з її цінностями та переконаннями. І щоб відобразити основну ціль збережених цінностей, що експонуються, адже, як зазначає Ф.Вайдагер: «Музеї є результатом унікальних культурних досягнень, вони мають специфічне завдання, яке жодна інша установа не може в них відібрати: вони були створені для того, аби допомогти всім зацікавленим краще зрозуміти себе та своє місце у цьому світі. Музеї мають додати нашим поглядам іншої перспективи і тим самим уможливити глибше розуміння себе та інших» [3, с. 28].

Недарма стверджують, що у музеях оживає історія. В університетських музеях – це своєрідна культурно-освітня сфера, осередок культурно-освітнього процесу, це живий організм у процесі пізнання (а не лише сховище), який розширює галузі освіти, базуючись на стандартах музейної педагогіки, сприяє розвитку комунікативної та творчої особистості, формуванню національної ідентичності, забезпечує збереження традицій в медицині, науці, повернення до духовних цінностей, відроджує повагу до надбань та винаходів своїх попередників загалом, виконує роль громадянсько-патріотичного виховання.

Отже, варто зазначити, що музеї не лише ознайомлюють з історією, наукою та культурою минулого, але й популяризують цінності, досягненнями науки й культури новітнього часу, як пріоритетні фактори необхідні для формування у молодого покоління національної самоідентифікації та громадянської позиції. Кризь вище зазначену проекцію музеї постають як одні з осередків освітнього процесу і можуть стати одним із ефективних засобів навчання та виховання.

Використані джерела

1. Про вищу освіту. Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII- ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1556-18>
2. Про музеї та музейну справу. Закон України від 29 липня 1995 р. № 250/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-вр#Text>
3. Удовиченко І. В. Музейна педагогіка: теорія і практика: науково-методичний посібник, 2017. https://www.academia.edu/33066932/Удовиченко_І_В_Музейна_педагогіка_теорія_і_практика_науково_методичний_посібник_2017_

ДІЯЛЬНІСТЬ ПАРХОМІВСЬКОГО ХУДОЖНЬОГО МУЗЕЮ ІМ. П. Ф. ЛУНЬОВА В КОНТЕКСТІ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Жадан Оксана,

старший науковий співробітник,
Пархомівського художнього музею ім. П. Ф. Луньова,
с. Пархомівка, Богодухівський р-н, Харківська обл.
parchomovskijmuseum@i.ua

Основи музейної педагогіки стояли біля витоків створення Пархомівського художнього музею. Учителю історії Пархомівської середньої школи П. Ф. Луньов, маючи на меті розширити навчально-освітній простір учнів, залучає їх до вивчення історії рідного краю, до пошукових робіт навколишніми селами, а згодом — і до створення шкільного музею. Ним був створений гурток «Юний історик», який із розвитком музею переріс у мистецтвознавчий клуб «Райдуга», учасники якого разом із учителем вивчали історію мистецтва, розробляли і проводили екскурсії, читали лекції у місцевих установах.

Сьогодні Пархомівський художній музей, який носить ім'я свого засновника П. Ф. Луньова, застосовуючи сучасні напрямки музейної роботи, прагне використовувати у системі навчальної та освітньо-виховної роботи історичну та культурну спадщину людства. При цьому співробітники музею спираються також і на досвід роботи у цій галузі інших музейних установ.

Однією з основних форм роботи музею залишається виставково-експозиційна. Поруч із виставками, які знайомлять із новими іменами, новими напрямками у мистецтві, музей велику увагу приділяє і виставкам, що несуть пізнавально-освітній матеріал з історії нашої країни.

Зокрема, з 2008 р. музей підтримує тісні стосунки із кандидатом історичних наук, культурологом, пам'яткознавцем, публіцистом, директором Науково-методичного центру розвитку

музеезнавства і пам'яткознавства, експертом з культурної спадщини Жуковою О. В., яка майже тридцять років вивчає унікальні історичні об'єкти нашої держави, фіксує факти та міфи і легенди, пов'язані з ними. Результати її досліджень — це збірки публікацій, а також фотовиставки, які проходили у нашому музеї: «Величні, як скелі, та вразливі, як люди, замки України», «Містична Україна», «Світ старовинної садиби Слобожанщини», «Палацове мистецтво України», «Таємниці магнатських династій середньовічної України» та ін. На базі деяких з них О. Жукова провела інтерактивні уроки з історії для учнів старших класів Пархомівської ЗОШ I–III ступенів та Краснокутської гімназії. Школярі брали активну участь в обговореннях, вікторинах, «детективних історичних розслідуваннях» тощо. Мета таких уроків — зацікавлення історичним минулим своєї країни та поглиблення знань з історії України.

Протягом усього свого існування музей активно співпрацює із Пархомівською загальноосвітньою школою. Так, музей надав практичну і методичну допомогу у побудові експозиції шкільної кімнати-музею «Українська світлиця», де представлені цікаві експонати з етнографії України, зібрані школярами та вчителями закладу. Для більш повноцінного використання даної експозиції співробітники музею розробили лекції для читання саме у цій «Світлиці»: «Берегиня» (Поетика української минувшини), «Рушник — доля на полотні» та ін.

За допомогою музею була побудована й експозиція шкільної кімнати-музею, присвяченої І. В. Малишу — уродженцю с. Пархомівка, самобутньому поету та художнику.

Також розроблений цикл лекцій з уроків історії, харківщинознавства, мистецтва, українознавства, які наукові співробітники читають як у школі, так і у музеї.

Співпрацює музей із літнім шкільним табором «Сонячний», для вихованців якого влаштовуються інтерактивні заходи. Наприклад, заняття «Музей — нові відкриття» розраховано на два дні. У перший день співробітники музею працюють у школі, знайомлять учнів із музеою Клію, з історією зародження музеїв. На другий день у музеї для учнів влаштовується ігровий квест, під час якого потрібно за наведеними запитаннями

знайти експонати, прослухати їх історію, скласти пазли окремих картин і назвати їх авторів, пограти у гру «Я спілкуюся з експонатом» та ін. Під час проведення квесту «Джерело світла у творах мистецтва» вихованцям табору потрібно визначити у кожному залі картину, де є будь-яке джерело світла, дізнатися від екскурсовода про її сюжет. Після квесту учні, розділившись на команди, малюють на ватманах свої сюжети із різним джерелом світла.

Пархомівський музей не залишає поза своєю увагою і вихованців Пархомівського дошкільного навчального закладу «Веселка»: це практичні заняття, відповідно до вікової групи екскурсії і лекції, театралізовані вистави. Щороку музей організовує Свято Миколая, на якому маленькі вихованці в ігровій формі виявляють свої здібності, виконуючи творчі завдання. А ще набувають нових знань про новорічні та передноворічні традиції минулого і сучасності.

Музей постійно працює над руйнуванням відчуття замкненості, відірваності від соціо-культурного життя дітей, особливо у нашій сільській місцевості, сприяє формуванню та самореалізації їх творчої особистості. З цією метою у музеї функціонує гурток «Веселка». На його заняттях діти розвивають свій творчий потенціал, навички адаптації і соціалізації у сучасному суспільстві. Для них влаштовуються зустрічі та майстер-класи із професійними художниками та дизайнерами. А, працюючи над створенням малюнків або поробок, вони набувають необхідних знань і умінь користуватися різноманітними техніками та матеріалами. З метою представлення нашої освітньої програми та ознайомлення із досвідом роботи у цьому напрямку інших музейних закладів України Пархомівський музей взяв участь у роботі Фестивалю неформальної освіти «NEОсвітній Арсенал 2021 р.».

З 2012 р. Пархомівський художній музей започаткував бієнале «Малевич+», мета якого познайомити якомога більше людей з його багатогранною творчістю, донести доступними засобами, мовою хоча б частину ідей художника-новатора і дозволити кожному пережити співучасть у світовому творчому процесі.

До всіх культурно-освітніх заходів ми завжди залучаємо дітей. Так, у кожному біенале брали участь вихованці художнього відділення Краснокутської дитячої музичної школи (наприклад, виставка «Ілюзія простору», де юні художники показали велике вміння, дивовижну фантазію, експериментуючи з кольором, формою і простором); гурток «Юний художник» Пархомівського художнього музею (виставка «Експонати музею очима Малевича» та ін.); студенти Сумського будівельного коледжу (вони представили своє бажання вигадувати, конструювати нове, зручне, красиве предметне середовище для людей в оригінальних графічних проектах та макетах); учні Сумської спеціалізованої школи № 29, вихованці Сумського науково-технічного центру (своє бачення стилю Малевича юні митці представили в графічних і живописних натюрмортах, пейзажах, жанрових полотнах, а також у плакаті і шрифтах).

Лише нещодавно почали працювати соціальні зв'язки, які охопили всю нашу планету. Взаємозв'язок світового співтовариства позначили універсальним терміном «глобалізація». Глобалізація стосується і музейної сфери. В умовах динамічного розвитку інформаційних технологій відбувається і розширення спектру музейних послуг. Так, наприклад, затребуваними нині є онлайн-презентації, онлайн-лекції для учнів тощо. Це актуально також під час нинішніх пандемії та режиму військового стану в країні. На замовлення окремих навчальних закладів (с. Пархомівка, м. Харків) музей працює у цьому напрямку.

Використані джерела

1. Афанасій Федорович Луньов. Статті, спогади, документи, матеріали. Упоряд. О.Г.Павлова. Харків: Тимченко, 2009. 234 с.
2. Вайдагер Ф. Загальна музеологія: посібник. Пер. з нім. В.Лозинський та ін. Львів: Літопис, 2005. 629 с.
3. Белофастова Т.Ю. Музей у системі комунікацій. Національна бібліотека України ім. В.І.Вернадського. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vdakk/2009_4/8.pdf.
4. Класова О.А. Музейна педагогіка: проблеми і досягнення. URL: http://www.artmuseum.kr.ua/index.php?option=com_content&id=115g/temid=53.
5. Поліщук Л. Музейна педагогіка в позашкільній. Практика. З досвіду гурткової та краєзнавчо-дослідницької діяльності. URL: <http://volyn-museum.ua>

РОЗКРИТТЯ НА УРОКАХ ФІЗИКИ РОЛІ ТЕХНІКИ І ТЕХНОЛОГІЙ ЗАСОБАМИ ЕКСПОЗИЦІЙ ТЕХНІЧНИХ МУЗЕЇВ

Засєкін Дмитро,

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник відділу
біологічної, хімічної та фізичної освіти
Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ
dmytro_z@ukr.net

Як відомо, у музеях час ніби можна спрямувати в минуле і потрапити в абсолютно інший вимір. Навчання фізики в середній школі, що здійснюється в сьогоденних умовах стрімкої зміни техніки й технологій, потребує додаткових дидактичних ресурсів із їх вивчення і дослідження. Підручники фізики уже не можуть вмістити усі цікаві й важливі аспекти розвитку техніки й технологій. Переважно в підручниках сконцентровано увагу на описі змін, що стосуються фундаментального змісту науки фізики. Учням же більш цікавим є прикладний її аспект. Цю дилему можна вирішити кількома способами, одним із них – ознайомлення із експозиційними матеріалами технічних музеїв.

Дослідники діяльності музеїв вказують, що за характером експозиційної діяльності науково-технічні музеї історично поділяють на три великі групи:

- експозиційні — музеї, де у спеціальних музейних приміщеннях експонують моделі та реальні зразки інженерно-технічних досягнень (машини, механізми, обладнання, прилади, зброю тощо);
- просто неба — це музеї-експозиційні майданчики, музеї-заводи (фабрики, майстерні), що представляють спадщину видатних зразків галузевої техніки та обладнання. Сюди

ж належать численні європейські та північноамериканські підземні музеї гірничорудного промислу;

- меморіальні – кімнати-музеї, будинки-музеї, де знайомлять із життям та творчістю видатних учених та винахідників. Експозиції цих музеїв містять історико-біографічні матеріали та зразки інженерно-проектних досягнень (ескізи, креслення, макети, рукописні та графічні роботи, обмірні креслення, моделі та ін.).

За обсягом охоплення галузей науки і техніки науково-технічні музеї поділяють на багатопрофільні та галузеві. У багатопрофільних музеях представлено історію науки та техніки загалом, у галузевих — окремі галузі науки, техніки та технології промислового виробництва. У світі та Україні кількісно переважають музеї галузевих профілів. Зокрема в наукових установах НАН України, на окремих підприємствах, установах, організаціях та закладах освіти діють галузеві музеї.

Ознайомлення з експонатами технічного музею здійснюється під час екскурсій, що є найбільш популярною формою просвітницької діяльності. З просвітницькою роботою технічних музеїв безпосередньо поєднується їхня навчальна функція. Ця функція діяльності технічних музеїв у навчанні фізики полягає в: ознайомленні із історією розвитку того чи іншого технічного засобу, життям і творчістю конструкторів, винахідників, науковців, порівнянні технічних засобів та технологічних рішень, способів вирішення технічних задач, практичному втіленню наукових теорій, впливу техніки і технологій на розвиток суспільства.

Залежно від тематики й розміщення музеїв, організація їх відвідування може здійснюватися із різною дидактичною метою. Готуючи урок-екскурсію або позаурочне відвідування музею варто визначити мету і завдання, які завчасно обговорити з учнями. Як правило в музеях застосовують тематичні екскурсії з гідом, тоді потрібно попередньо ознайомитись із програмою екскурсії, щоб найбільш ефективно використати розповідь гіда. Можна запропонувати окремим учням виконати роль гіда. Це може бути навіть одним із видів проектної діяльності, типу «будь у ролі». Якщо учитель самостійно організовує екскурсію з конкретною ціллю, то варто продумати не лише методики

показу об'єкта екскурсії та розповіді про нього, а й способи залучення учнів до активного сприйняття.

Організуючи навчальну діяльність в технічному музеї педагогу важливо провести попереднє оцінювання її ефективності за такими показниками (критеріями): 1) пізнавальна цінність для учнів (очікуваний результат); 2) багатофункціональність — можливість неодноразового використання результатів відвідування; 3) навчальний час — до або після вивчення основного матеріалу на уроках; 4) розташування — відстань до музею, транспортна доступність, оплата за відвідування).

За результатами відвідування технічного музею можна організувати навчальну діяльність, якою імітувати відвідування музею — відтворити екскурсію або розробити власну екскурсійну програму у закладі освіти на саморобних моделях (експозиційних матеріалах). У цьому випадку можна реконструювати історичні події, що пов'язані із тим чи іншим відкриттям або подією у часі, наприклад, «зустріч винахідників» різних історичних часів, які досліджували одну й ту ж проблему, конструювали винахід.

Організованою діяльністю під час відвідування технічних музеїв досягаються вимоги навчальної програми з фізики — розкриття ролі техніки і технологій в суспільстві. А також реалізація змістової лінії «Громадянська відповідальність» якою передбачено, що під час навчання фізики учні можуть: працювати в команді, приймати виважені рішення, що сприятимуть вирішенню науково-технологічних, економічних, соціальних чи інших проблем сучасного суспільства; визначати особистісні якості відомих учених-фізиків, що свідчать про їхню громадянську позицію, моральні якості; розуміти, що стан надходження інвестицій в Україну, а отже й рівень добробуту в громадах, суспільстві в цілому залежить від рівня фізико-математичної й технологічної освіти, розвитку високотехнологічного виробництва.

Використані джерела

1. Муравська С.В. Технічні музеї вищих навчальних закладів в Україні та за кордоном: історія створення і проблеми профільної приналежності. Питання історії науки і техніки. 2015. № 3. С.3–10.
2. Гріффен Л.О., Константинов В.О. Система технічних музеїв України. Праці Центру пам'яткознавства: Зб. наук. пр. 2009, Вип. 16. С. 91–102.

3. Фізика. 7–9 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>

**МУЗЕЙНА ПЕДАГОГІКА У НАКОВО-ОСВІТНЬОМУ
СЕРЕДОВИЩІ УНІВЕРСИТЕТУ: ДОСВІД ДІЯЛЬНОСТІ
ВІДДІЛУ РІДКІСНИХ ТА ЦІННИХ ВИДАНЬ НАУКОВОЇ
БІБЛІОТЕКИ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»**

Іванійчук Таїсія,

кандидат біологічних наук, директор наукової бібліотеки,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
м. Одеса
tsivanichuk34@gmail.com

Стефанчишена Тетяна,

завідувачка інформаційно-бібліографічного
відділу наукової бібліотеки,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
м. Одеса
stefa.tanya@gmail.com

Ключовими фігурами у системі надання освітніх послуг є викладач та спеціалізовані соціальні інститути, на які покладено основну освітню функцію. Трансформація способів та засобів поширення знань передбачає розширення суб'єктів їх надання. З цією метою освітянські заклади модифікують традиційні педагогічні моделі та залучають до освітянського процесу інші соціальні інститути та структури, зокрема музеї та бібліотеки. Вони, як складові публічного простору, що традиційно розглядалися як місце зберігання культурних артефактів, задовольняють ті соціальні потреби, які не задовольняються формальною освітою. У найбільш загальному значенні музеями спочатку називали зібрання чого-небудь, створення певних колекцій, у тому числі книг, наприклад, книжкова колекція Аристотеля. Від задоволення потреби колекціонування людство

перейшло до використання колекцій предметів, що зберігалися у музеях, для задоволення потреб навчання, що обумовила набуття ними статусу інституцій — трансляторів доступу до знань через освіту.

Визначальну роль бібліотек та музеїв в освітньої-педагогічній діяльності закріплено у нормативно-правових актах, зокрема законах України «Про бібліотеки та бібліотечну справу», «Про музей та музейну справу», «Про вищу освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про фахову передвищу освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту» та низці підзаконних нормативно-правових актів. Зокрема, Законом України «Про вищу освіту» бібліотеку віднесено до основних обов'язкових структурних підрозділів закладу вищої освіти (п. 3 ст. 33), а музеї – до тих, які можуть бути у структурі закладів вищої освіти (п. 7 ст. 33) [1]. Закон України «Про музей та музейну справу» культурно-освітню діяльність відносить до основних їх функцій (ст. 2) [2], а у Положенні про Музейний фонд України у п. 43 зазначається, що «музейні предмети використовуються для розвитку освіти, науки та культури, поширення інформації про національне культурне надбання та світову історико-культурну спадщину шляхом створення експозицій, виставок та проведення на їх основі науково-дослідницької і культурно-освітньої роботи; підготовки та видання каталогів, збірок наукових праць, монографій, буклетів, путівників тощо» [3]. Справедливо зазначається, що «бібліотеки та музеї мають схожі завдання, пов'язані з вивченням, збереженням, використанням та популяризацією інформаційних матеріалів з метою задоволення інформаційних, наукових, освітянських і культурних потреб суспільства, залучення населення до надбань національної та світової культурної спадщини, збагачення духовного потенціалу народу» [4].

Важливу роль у цьому процесі відіграє музейна педагогіка, яка, у межах вузького підходу до її розуміння, розглядається як субдисципліна педагогічної науки (поряд із педагогікою вільного часу, медіапедагогікою, сімейною педагогікою, екологічною педагогікою, тощо) чи як підгалузь музеології. Також пропонується розширений підхід до визначення місця музейної педагогіки у

складі наук, а саме як «міжгалузевої наукової дисципліни, що знаходиться на стику музеезнавства і педагогічних наукових досліджень, які реалізують освітньо-виховні цілі суспільства, що застосовуються до специфічних форм музейної комунікації (К. Патцвал, І. Аве)» [5, с. 19]. Уперше основу її наукового тлумачення було запропоновано на початку ХХ ст. у Німеччині у дослідженнях А. Рейхвейна, К. Фолля, Г. Фройденталя та ін., у яких її застосовували такі терміни, як «музейна дидактика», «освітня діяльність музеїв», «музейна пропедевтика» [6, с. 22].

Поширеною у світі та Україні є практика створення музеїв книги у бібліотеках, у тому числі закладів освіти, переважно на основі відділів рідкісних видань. У такій ситуації у системі педагогічних відносин у контексті музейної педагогіки функціонують чотири її елемента — навчальний заклад, бібліотека, музей та користувач (здобувач освіти).

У структурі наукової бібліотеки Національного університету «Одеська юридична академія» (у подальшому НУ «ОЮА») – інтегрованого інформаційного простору, який об'єднує бібліотечні, музейні та архівні методи діяльності для реалізації своїх функцій, також створено Музей книги, що є складовою відділу рідкісних та цінних видань. Його фонд налічує понад 14 тис. документів, серед яких архівні матеріали, стародруки, рідкісні видання XVIII–XX ст., періодичні видання XIX — початку ХХ ст., репринти українською та іноземними мовами, юридичної, історичної, філософської та іншої тематики. Рідкісні та цінні видання є «духовною скарбницею людства, його колективною пам'яттю. Історична та культурна роль фондів рідкісних видань полягає у впливі духовної культури минулого на духовний світ сучасної людини. Створення спеціалізованого відділу рідкісних видань, дослідження, забезпечення їх збереженості, раціональна доступність для наукового вивчення та просвітницьких цілей є найважливішим завданням наукової бібліотеки НУ «ОЮА» [7, с. 702]. Отримавши спеціально обладнане приміщення у 2006 році до дня народження *Alma mater*, відділ став окрасою та гордістю не тільки бібліотеки, але й усього Університету. Паралельна назва відділу є не випадковою, оскільки його співробітники у своїй діяльності поєднують бібліотечні та

музейні форми роботи, що сприяє одночасному збереженню, дослідженню, використанню та популяризації цінних друкованих видань книгозбірні.

Традиції створення Музею книги мають столітню історію і пов'язані із просвітницькою, сподвижницькою діяльністю професорів Новоросійського університету, які у 20-х роках ХХ ст. працювали викладачами, вихователями у Першому Показному Дитмістечку. На початку ХХ ст. видатні вчені Одеси – академік Д. К. Трет'яков, професор А. Г. Готалов-Готліб, Г. С. Томашпольський та інші, формуючи новаційні педагогічні практики, доклали багато зусиль до створення бібліотеки. Вагомим внеском у розвиток та збереження книгозбірні та створення Музею книги є віддана праця талановитих бібліотекарів Півдня України — О. А. Касько (очолювала бібліотеку з 1932 до 1974 рік, а також Заслуженого працівника культури України М. М. Солодухіної (очолювала бібліотеку з 1974 року до 2017 рік).

Перлиною колекції книжкових пам'яток, що зберігаються в Музеї книги, є видання кириличного друку ХVІ ст., зокрема «Новий Завіт і Псалтир» 1652 року, видання громадянського друку, друге факсимільне видання «Пересопницького Євангелія», що було підготовлене до 1020-ліття хрещення Київської Русі і подаровано бібліотеці академіком С. В. Ківаловим. Окрему колекцію представляють шість унікальних факсимільних видань середньовічних рукописів – Реймське Євангеліє, Віденський Октоїх, Холмське Євангеліє, Луцький Псалтир, Лавришівське Євангеліє, Луцьке Євангеліє. Особливе місце у фонді наукової бібліотеки займають особисті юридичні бібліотеки відових представників Одеської школи права, отримані від їх родин.

Велика кількість екскурсій, ознайомчих лекцій, що проводяться співробітниками відділу Музею книги, посідає вагоме місце у соціокультурному житті Університету, впливає на його престиж та впізнаваність. Музей книги є майданчиком для проведення національних та міжнародних наукових заходів, впливаючи на їх атмосферність, створюючи відчуття причетності до історичного процесу розвитку наукових шкіл Національного університету «Одеська юридична академія». Зокрема, в НУ «ОЮА» викладається навчальна дисципліна «Історія Одеської школи права»,

метою якої є «ознайомлення студентів з історією виникнення, формування, становлення та розвитку Одеської школи права та науковим, науково-педагогічним внеском учених-засновників галузевих науково-правничих шкіл; формування у студентів широкого загальнокультурного світогляду та правової культури професійного юриста, виховання поваги до кращих традицій Одеської школи права» [8, с. 3]. Одне з перших занять з цієї дисципліни проводиться у Музеї книги, під час якого співробітники відділу разом із викладачами розповідають про творчий та педагогічний шлях науковців університету тощо. Запровадження Музеєм книги нових форм роботи, пов'язаних із реалізацією в освітньо-педагогічній функції, базуються на використанні досягнень інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема при підготовці віртуальних виставок, екскурсій, ознайомчих лекцій, які доступні на youtube-каналі наукової бібліотеки НУ «ОЮА».

Отже, музейну педагогіку можна визначити як науку та галузь практичної діяльності про виховання, навчання та саморозвиток людини в умовах музейної установи. Вона адресована, насамперед, дітям і молоді, але дорослі також є її важливою цільовою групою у контексті концепції навчання впродовж життя. Нині музеї та бібліотеки – це не лише місце зберігання документів чи культурних артефактів, що відповідає традиційному розумінню їх функцій, а є також специфічним освітнім простором, місцем набуття ключових компетентностей, знань про культуру, формування вміння самовираження, творчого мислення тощо.

Використані джерела

1. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII (у редакції від 27.10.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80>
2. Про музей та музейну справу: Закон України від 29.06.1995 № 249/95-ВР (у редакції від 25.09.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Положення про Музейний фонд України : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 20.07.2000 № 1147 (у редакції від 23.03.2014). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1147-2000-%D0%BF#Text>
4. Яковенко О. Г. Шляхи взаємодії бібліотек і музеїв. Бібліотека. Наука. Комунікація : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 6–8 жовт. 2015 р.). URL: <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/544>

5. Червінська І. Музейна педагогіка як інструмент взаємодії закладів освіти і музеїв у сучасному соціокультурному просторі. Освітні обрії. 2019. № С. 16–21.
6. Музейна педагогіка в науковій освіті : монографія / С. О. Довгий, О. М. опузов [та ін.]. Київ : Нац. центр «Мала академія наук України», 2020. 334 с.
7. Фідаєва Т. Ю., Мазур І. С., Єленич С. І. Пам'ятки права – скарбниця відділу рідкісних видань. Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 18 трав. 2018 р.) : у 2 т. Т. 1 / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса : Гельветика, 2018. С. 649–651.
8. Історія Одеської школи права : навч.-метод. посіб. для студентів 1 курсу / М. Р. Аракелян [та ін.]. Одеса : Юрид. літ., 2015. 236 с.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В КОНТЕКСТІ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ

Ляхович Наталія,

вчитель англійської мови,
Богодухівський навчально-виховний
комплекс «Дошкільний навчальний заклад –
загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів»
Чорнобаївської селищної ради,
Черкаська область,
с. Богодухівка,
sunrise353@ukr.net

Музейна педагогіка — це наукова дисципліна на стику музеєзнавства, педагогіки та психології, що розглядає музей як освітню систему [1, с. 10]. При цьому мається на увазі не просте використання будівлі музею для проведення уроків, а співпраця музею та школи на рівних умовах. Музей здатен формувати особистісне емоційне ставлення до експонатів, створити відповідні умови для формування світогляду, творчих здібностей.

Сьогодні в Україні роблять спроби повернутися до музейної педагогіки, про яку успішно забули в часи радянської перебудови. Популярними серед освітян України є фахові газети і брошури

видавництв «Шкільний світ» (Київ) і «Основа» (Харків), які презентують педагогам методичні рекомендації, сценарії, розробки музейних уроків, заочні подорожі музеями міст і сіл нашої держави. Постійну увагу розвитку музейної педагогіки та шкільного туризму приділяють редакції газет для педагогів «Позашкілля» та «Краєзнавство. Географія. Туризм». Проте відсутність окремого видання з музейної педагогіки призводить до того, що напрацювання виявляються розпорошеними, тому педагоги і музейні працівники не мають можливості ані презентувати власне напрацьований досвід, ані використовувати і впроваджувати на практиці роботу з дітьми досвід своїх колег.

Опрацьована методична література з музейної педагогіки дозволила спробувати використання елементів музейної педагогіки саме на уроках англійської мови. Уроки проводилися на експозиціях місцевого краєзнавчого музею с. Богодухівка, селищного краєзнавчого музею смт. Чорнобай, Черкаського художнього музею. Екскурсовод і я, як вчитель, проводили ці уроки за спеціальною програмою, яка допомагала учням пізнати шкільну програму за допомогою побаченого у музеї.

На жаль, небагато шкіл ставляться до музейної педагогіки з належною увагою та уповні використовують її можливості. І даремно. Адже мій досвід показав, що такі «практичні» заняття значно ефективніші за уроки в класі. Учні сприймають інформацію краще та більше запам'ятовують. Результат перевищив всі очікування. Учні були у захваті від самих себе, тобто від того, що вони розуміють і знають про що йдеться в розповіді екскурсовода. Вони ставили доречні запитання, водночас намагаючись доповнити його розповідь, спираючись на власні знання, отримані на уроках. Водночас, це стало чудовою нагодою попрактикувати мовні навички поза стінами класу, додало учням середньої та старшої загальноосвітньої школи впевненості у своїх силах та навичках, послугувало додатковою мотивацією до навчання. Моя мета – не лише навчити учнів вільно спілкуватися англійською в різних життєвих ситуаціях, а й формувати покоління молоді, для якої відвідувати музеї — звична і приємна справа.

Серед можливостей музейної педагогіки і виховання уміння візуалізації значного потоку інформації, якою оточена сучасна

молодь. Це, своєю чергою, допомагає систематизації побаченого та вмінню помічати деталі. Для прикладу можна навести урок-квест на експозиціях Черкаського Художнього Музею на тему «Українські традиції». На цьому уроці учні не лише повторили обсяг лексико-граматичного матеріалу, але й доторкнулися до витоків українських традицій через роботи митців рідного краю. Усі здобувачі освіти були охоплені освітньою діяльністю, кожен мав свою частину квесту та намагався виконати її якнайкраще.

Основна увага музейної педагогіки зосереджена на дитячій та підлітковій аудиторії. Тому варто переходити від одиничних і епізодичних контактів із відвідувачем до створення багаторівневої системи музейної освіти, що дозволить долучити до музею і до його культури якомога більшу кількість молоді. У цьому аспекті доречно залучати учнів середніх та старших загальноосвітніх навчальних закладів до проектної діяльності на базі музейних експозицій та архівів. Після завершення індивідуального проекту здобувач\здобувачка освіти може спробувати свої сили в ролі екскурсовода чи гіда.

Однак, варто пам'ятати, щоб упоратися з проектом школярі повинні володіти певними інтелектуальними, творчими та комунікативними вміннями, як то:

- уміння працювати з текстом іноземною мовою, організувати, визначати, ідентифікувати та відтворювати матеріал;
- уміння класифікувати, порівнювати, інтерпретувати та трансформувати здобуту інформацію та знання;
- уміння оперувати інформацією, встановлювати співвідношення, застосовувати здобуті знання на практиці для розв'язання поставленого завдання.

Отже, для ефективного використання методу проектів необхідна значна підготовка, яка здійснюється в цілісній системі навчання в школі. Така підготовка має проводитися постійно, систематично і паралельно з роботою над проектом. Завдання та діяльність учнів мають бути сплановані так, щоб процес навчання був спрямований на розвиток розумової діяльності.

На жаль, життя вносить свої в можливість відвідування музеїв. Але цьому є чудова, а головне безпечна, альтернатива. Багато музеїв світу відкрили свої двері для віртуальних відвід-

увачів. Рухаючи мишкою комп'ютера учні легко зможуть оглянути експозиції на 360 градусів, а аудіогід допоможе розвинути навички сприймання на слух усного мовлення. Якщо говорити про британські музеї, можна прослухати мову носіїв мови. На основі матеріалів, розміщених на англomовних сайтах художніх і наукових музеїв, з урахуванням рівня підготовки учнів можна розробити завдання будь-якого рівня складності.

Використані джерела

1. Карсим І. А. Культурно-освітня діяльність музеїв: навчальний посібник. Київ, 2007.

ВИХОВУЄМО ПАТРІОТІВ

Мельник Наталія,

вчитель вищої категорії,
заступник директора з виховної роботи
Красносільського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів
Володимирецької територіальної громади
Вараського району
Рівненської області,
nataliemelnuk1012@gmail.com

Монолог матері

Як мати, я не готова до того,
Щоб ракеті віддати життя дитяти свого.
Залізо летить з хмарних підошв...
І не підставиш із пір'я ковш.
Людське життя... Дорогоцінне ...
Скажу ще більше, воно безцінне.
Вчитись можна дистанційно.
І не сприймайте це емоційно.
Пам'ятайте, батько і ненька,
Тим стане кровини серденько,
Ким вишліфує його життя,
Ким захоче стати сама...

Головне, щоб людське жило в ній,
Не потонула у вирі змій,
Щоб навчили летіти по світу,
Не робити скрізь злого привіту.

Наталія Мельник

Війна... Скільки болю, горя несе за собою це страшне слово. Воно торкнулося кожного регіонально, але не залишило осторонь. Завдячуючи ЗСУ, Божій милості, ми маємо можливість навчатися в очному, дистанційному, змішаному форматах у рідній Україні.

«Хто не знає свого минулого, той не вартий свого майбутнього, хто не відає про славу своїх предків, той сам не вартий пошани», — безсмертний вислів М. Рильського.

Саме тому, здійснюючи навчально-виховний процес, звертаємося до витоків історії як України, так і певного регіону, рідного міста чи села. Найкращий помічник у цьому — шкільний музей. Однак, ворог лютує: хоче зрівняти із землею садочки, школи, музеї, де знаходяться історичні пам'ятки. Невтямки йому одне — знищити архітектурну пам'ятку їм під силу, але неможливо відібрати те, що передається із покоління в покоління по перестуку сердець, як вічний вогонь пам'яті — любов до народних звичаїв, обрядів, уміння шанувати свої традиції, знати про достовірний історичний розвиток своєї неньки-України, мати волю і єдність величної нації.

Однією з головних напрямів роботи шкільного музею є організація уроків, екскурсій та позакласних заходів.

Так, учителі української мови та літератури, вчителі початкових класів використовують музейні матеріали музею при проведенні уроків літератури рідного краю. (Рисунок 1)

З метою ознайомлення із декоративно-ужитковим мистецтвом рідного краю та його історичним минулим, класні керівники при

Рис. 1. Проведення уроків літератури рідного краю

проведенні виховних годин, поза-класних заходів використовують музейні експонати. (Рисунок 2)

Слід зауважити, що зміст екскурсії повинен відповідати темі, завданням та віку слухачів. Доцільно використовувати невеликі вірші, приказки. Розповідь пов'язувати з народною творчістю. Наприклад, з казками, у яких використовуються такі предмети як: ночви, прядка, веретено, дід, баба, вишиванка тощо.

Рис. 2. Використання музейних експонатів при проведенні виховних годин

Правильний штрих

Вчитель вчить дітей усіх,
Щоб зібрали цілий міх
Знань про край свій рідний,
Милий, хороший, погідний.
...Мисник, ночви, глечик,
Ступа, бочка, глечик,
Цівка, пряжка, ярмо..
Чим значиме нам воно?
Музей стане у підмозі,
Правильним штрихом в дорозі:
Пізнавать, як жили предки,
Які були в них осередки.

Наталія Мельник

Співає в пісні Віктор Чернецький (Музика: В. Чернецький. Слова: В. Геращенко): «Село мое, для мене ти єдине, як мати рідна, як саме життя...» Ці слова є мотивацією для краєзнавчої роботи. Адже кожен, хто народився, виріс і прожив частину життя у рідному селі, місті, назавжди залишає його у своєму серці. Тут він уперше: побачив світ, почув слово матері, має рідне коріння.

Важливо, щоб молодь знала історію свого краю від минулого до сьогодення, з вдячністю пам'ятали тих, хто сприяв його

розквіту. Адже кожен населений пункт має свою історію, своїх героїв, тих, хто її творив.

Отже, проведення музейних годин – важливий, незмінний стержень виховного процесу, незважаючи на форму навчання.

Адже діяльність шкільного музею допомагає учням глибше знайомитися з історичними, культурними та духовними надбаннями рідного краю, виховувати учня-патріота, який стане гідним громадянином своєї землі.

Україна

Жовто-блакитне має серце.
Мова її – чисте джерельце.
Нація сильного духом народу,
З волі кували незалежність, свободу.
Важкую долю має вона,
Вража воліє знищить орда.
Вірю, встане знов із колін,
Чистого неба відкриє заслін.
Буде над нами стяг майоріти.
Пісня весела, народна дзвеніти.
Квітів віночки запашні
На мирній цвістимуть землі.
Дух і незламність нація має,
Ворог вовік її не зламає.
Гімн України лунає кругом,
Вільної країни звучить в унісон.

Наталія Мельник

ПРІОРИТЕТНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ШКІЛЬНОГО МУЗЕЮ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Мінакова Наталія,

методист

Рівненського обласного Інституту
післядипломної педагогічної освіти,

м. Рівне

botsun@ukr.net

Наша історична культурна спадщина — це наше надбання, наше вчора і сьогодні. Те, що ідентифікує нас як націю. А музей — це інститут людської спільноти, який є засобом свідомого цілеспрямованого залучення людей до культурної спадщини минулих часів і посідає особливе місце в житті народів. Недарма російські окупанти так прагнуть знищити українські музеї, храми, бібліотеки, вивезти експонати, перейменувати міста. Бо в нашій історії, мистецтві, пам'ятках архітектури — наша сила і колективна пам'ять. Тому шкільні музеї Рівненщини сьогодні теж тримають оборону на своєму, не менш важливому фронті.

Шкільний музей є однією з форм розвитку творчої самодіяльності і громадської активності учнів у процесі збирання, дослідження, обробки, оформлення і пропаганди матеріалів з історії природи і суспільства, які мають виховну і науково-пізнавальну цінність. Мета і завдання музею — сприяти формуванню в учнів патріотизму, розширенню їхнього світогляду і вихованню пізнавальних інтересів і здібностей, розвитку суспільно-політичної активності, виробленню практичних навичок пошуково-дослідницької роботи, вдосконаленню освітнього процесу. Він є базою для здійснення краєзнавчого принципу у навчанні та вихованні школярів [1].

А музейна педагогіка — інтеграція музею, музеєзнавства та педагогічної науки. Її прерогативою є вивчення історії та особливостей культурноосвітньої діяльності музеїв, узагальнення

та реалізація методів їх впливу на різні категорії відвідувачів, взаємодії з іншими педагогічними установами, визначення місця шкільного музею в системі освіти. Адже музеї являють собою особливий педагогічний простір, в якому дитина осмислює інший світ — світ історії, світ природи та ін. Вона стає його частиною [2, с. 7].

Сьогодні музейна та шкільна сфери освіти розглядаються за принципом взаємодоповнення: школа надає базову освіту відповідно до певних програм, музей надає вибірккову освіту; у школі — інформаційний підхід, у музеї освіта здійснюється через розширення чуттєво-емоційного досвіду людини, через її естетичну реакцію. Окрім того, у школі спілкування під час освітнього процесу має більш вербальний характер, музей надає школі можливість учити дітей за допомогою першоджерел. Освіта в музеї, на відміну від школи, здійснюється в умовах особливого естетичного та предметного середовища, яке має свій інформаційний простір. На відміну від класно-урочного типу поведінки в школі, музей пропонує інші умови, які йому притаманні, зокрема – це музейний етикет, переміщення у просторі. Можливості застосування гри та творчої діяльності. Всі ці аспекти учень-відвідувач починає осягати саме в шкільному музеї [4, с. 211].

Сьогодні мотивація відвідин музею докорінно змінилась. Щоб утримати увагу учнів, атмосфера музею має бути цікава і зручна. Усе більшого значення для аудиторії набуває функція музею в організації пізнавально-дозвіллевого середовища. І тут в пригоді стануть нові освітні технології [3, с. 175]. Адже формат змішаного навчання, спричинений війною, вимагає активно використовувати ті технології, які сприяють яскравому запам'ятовуванню та участі у тих чи інших активностях шкільного музею

Задля успішної діяльності шкільного музею в цих непростих умовах, кабінет виховної роботи та позашкільної освіти Рівненського ОІППО постійно надає методичну допомогу керівникам музеїв, проводить навчальні семінари, тренінги з медіаграмотності, з використання інтерактивних форм і методів у роботі керівника музею та ін.

Широко в музеях області використовується програма-месенж «Доторкнися руками». У дітей будь-якого віку часто виникає

бажання торкнутися руками предметів, у тому числі й музейних. Через оригінальність деяких музейних предметів вимоги до експонування дуже жорсткі. Тому, задля їх збереження, більшість закладів створюють такі ситуації при відвідуванні музею, аби залучити відвідувачів до активностей: щось побудувати, покрити, переодягнутися в костюми відповідного періоду. Особливо цікаво спостерігати за відвідувачами із числа ВПО, адже культура та традиції нашого краю цікаві та незвичні для них.

Сьогодні, особливо в умовах війни та здійснення освітнього процесу у змішаній системі навчання, актуальними стає також проведення віртуальних екскурсій, віртуальних виставок-експозицій, а також необхідності грамотного представлення в мережі інтернет шкільного музею, адже:

- Сайт шкільного музею дає додаткові можливості для презентації музейних предметів та експозицій.
- Різко інтенсифікується процес обміну професійною освітньою та музейною інформацією.
- Зростає можливість залучення відсутніх ресурсів з-поза освітньо-музейної системи закладу.
- Сайт може стати експериментальним майданчиком для музейного проектування, розробки різних музейних моделей. [5, с. 7].

Саме використовуючи можливості мережі, шкільні музейники області започаткували ряд проектів: «Вічна пам'ять і слава героям, що боронять всіх нас у ці дні» (присвячується історії борців за волю і незалежність України), «Шкільне музейництво Рівненщини в біографіях і фактах» (дослідження та узагальнення відомостей про освітній музейний рух області в особах), «Цитата від генія» (вислови українських педагогів, письменників, історичних постатей, які надихають, додають впевненості, сили духу тощо). Їх розміщують шкільні музеї на своїх сайтах, а деякі створили власні групи та сторінки в інших соціальних мережах.

Також в області вперше було проведено інтернет-фестиваль відеороликів музеїв при закладах освіти «Музей – жива пам'ять народу», за напрямками:

- «Школа крізь призму століть»;
- «Мій рідний край, ти славен і донині...»;

- «Особистості творять історію...»;
- «З криниці роду ми берем наснагу»;
- «Вічна слава солдату-герою і солдатів без нагород...»;
- «А сотню вже зустріли небеса...»;
- «Мій край завжди людьми багатий»;
- «Етномотиви моєї місцини».

Серед завдань фестивалю — актуалізувати героїчний чин наших воїнів-предків із часів княжої доби до сьогодення, а також інформацію про життя і діяльність представників культури і мистецтва, освіти і релігії — велетів рідного краю, чия висока духовність та діяльність у всі віки наповнювала земляків високою моральністю і вірою; привернути увагу молодого покоління до постатей, чия віра, сила і талант можуть стати взірцем для наслідування молоддю у цей складний час.

У фестивалі взяла участь 74 роботи, кращі з яких були нагороджені відзнаками, а учасники — сертифікатами.

Сучасні шкільні музеї Рівненщини є потужним інструментом для розширення культурного та освітнього простору. Вони стали своєрідним хабом, де пересікаються різні культури, звичаї, побут. Вони стали візитівкою області, відкриттям для багатьох людей. Вони сьогодні об'єднують. І це дуже важливо.

У нас є те, що муляє московії найбільше. Є наша пам'ять, наша історія, наша культура, наш вільний дух і прагнення свободи.

Нам є за що боротися. Саме тому ми переможемо і обов'язково ще зустрічатимемо наших відвідувачів яскравими проектами і фестивалями. А поки працюємо, адже наші музейники області — і шкільних музеїв, і державних, теж тримають оборону на своєму, не менш важливому, фронті!

Ворог не зможе знищити націю, допоки жива її культура та народні традиції.

Використані джерела

1. Вайдакер Ф. Загальна музеологія: посібник.; пер. з нім. В. Лозинського та ін. Львів: Літопис, 2005.
2. Караманов О. Музейна педагогіка в навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи. Освіта та педагогічна наука. 2012. №3 (152). С. 5–12.

3. Отрох Н. В. Інноватика в музейній педагогіці. Педагогічні науки. 2014. Випуск 118. С.173–180.
4. Олексенко Т.Д. Підготовка студентів до впровадження музейної педагогіки в початковій школі. Психолого-педагогічні умови організації розвивального середовища в закладах освіти. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 6-7 травня 2010. Херсон, 2010. С. 209–213.
5. Свиридюк О. Інтерактивні технології у навчально-виховному процесі. Продовження. Директор школи. 2006. № 47 (431). С. 6–9.

ВІРТУАЛЬНА ЕКСКУРСІЯ МУЗЕЄМ: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Овсянко Денис,

заступник директора з виховної роботи
ВСП «Глухівський агротехнічний фаховий
коледж Сумського НАУ»
v_v_gati_snau@ukr.net

ХХІ століття справедливо можна назвати століттям цифровізації: вже не можливо уявити своє життя без гаджетів, додатків, мережі інтернет, месенджерів, онлайн кінотеатрів і віртуальних екскурсій. Пандемія коронавірусу лише пришвидшила темпи впровадження диджиталізації в життя кожної людини, а війна в нашій державі зробила онлайн-життя найбільш безпечним, адже українці мають можливість спілкуватися, робити покупки, навчатися та розвивати свій внутрішній світ.

Музеї та виставки орієнтовані на відвідувачів, тому дуже сильно від них залежать.

За даними опитування ne-mo.org (The Network of European Museum Organisations), майже 70% музеїв посилили свою присутність в інтернеті, оскільки вони були закриті через заходи соціального дистанціювання [1]. З початком повномасштабного вторгнення РФ, відвідувати музеї стало ще й небезпечно.

Віртуальна екскурсія — це сучасний підхід для вирішення сучасних проблем. Карантин, великі відстані, а в нашому

випадку війна — більше не перешкода для музеїв, люди з усього світу можуть відвідувати музеї та виставки, не виходячи з дому. Віртуальна екскурсія створює можливість для кожного, незважаючи на всі труднощі, розвиватись, подорожувати та реалізовувати себе.

На території України лише декілька сотень музеїв мають віртуальні тури, які дозволяють переглянути конкретні експозиції або музейні кімнати, і тільки одиниці пропонують повноцінні віртуальні тури з онлайн аудіогідом, який охоплює всі музейні кімнати. Єдиним недоліком віртуальної екскурсії є те, що до експонатів не можливо доторкнутись, але це й так є головним правилом кожного музею (руками не чіпати!).

Народний музей С.А. Ковпака Відокремленого структурного підрозділу «Глухівський агротехнічний фаховий коледж СНАУ» має повноцінну екскурсію у віртуальному просторі, яка доступна всім охочим 24/7. Установа була створена у 1971 році. На початку своєї діяльності експозиції музею відвідували тисячі туристів з усього радянського союзу. Останні 30 років основними відвідувачами музею були туристи з усіх областей України. Зважаючи на різні причини, з'явилася тенденція зі зменшення кількості відвідувачів музею. Головним чином експозиції оглядали студенти коледжу, школярі міста та сусідніх регіонів, і лише іноді — закордонні туристи, які транзитом проїжджали через Глухів.

Тому, відзначаючи 50-у річницю заснування музею, ухвалили рішення створити віртуальну екскурсію з аудіогідом. Це дає можливість будь-якій людині з будь-якого куточка світу, де є інтернет, відвідати наш музей, почути про його створення, історію навчального закладу та партизанського загону, який очолював двічі Герой Радянського Союзу Сидор Артемович Ковпак. Також в останньому залі розгорнули виставку, присвячену сучасним подіям на сході України: фотографії наших випускників і співробітників, які брали участь в АТО й ООС, прапори, привезені ними з фронту.

Одна з головних цілей створення віртуальної екскурсії — національно-патріотичне виховання молоді. Під час виховних заходів у будь-яких закладах освіти педагоги мають можливість

використовувати віртуальну екскурсію, разом зі студентами (учнями) переходити від одного залу до іншого, слухати історії тих часів, ознайомлюватися з життєвим шляхом учасників експозицій. Віртуальна екскурсія допомагає відвідати музей, не виходячи з класу чи навіть дому під час дистанційного навчання.

Цей вид екскурсій останні два роки активно використовують куратори груп, знайомлячи таким чином студентів нового набору з історією коледжу, відомими партизанами Другої світової війни, ім'я одного з яких носить Народний музей С. А. Ковпака.

На сьогодні є плани створити таку екскурсію з аудіогідом англійською мовою, що дасть можливість ознайомити з історією музею значно більшу аудиторію за межами України.

Для створення екскурсії використовувались: фотоапарат Canon EOS 1200D на штативі; мобільний телефон Xiaomi Redmi Note 8 Pro — для запису аудіофайлів;

Віртуальна екскурсія містить тематичні відеофільми з сервісу YouTube, створені студентами ГАФК СНАУ.

Сама віртуальна екскурсія розміщена на сайті ВСП «Глухівський агротехнічний фаховий коледж СНАУ» в розділі Виховна робота — Народний музей С.А. Ковпака – Віртуальна екскурсія музеєм [2]

Використані джерела

1. Буцикіна Є. Музеї після локдауну: відкриваючи нові напрямки руху. URL: <http://www.ji-magazine.lviv.ua/2020/museums-after-lockdown.htm>
2. Сайт навчального закладу ВСП «Глухівський агротехнічний фаховий коледж Сумського НАУ». URL: http://gati.snau.edu.ua/virtual_eks_muz

ДОСВІД ЗВО ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ ПІД ЧАС ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Песоцька Юлія,

аспірантка кафедри соціальної
педагогіки та соціальної роботи,
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини,
м. Умань
pesotskaya2017@gmail.com

Упродовж 2021/2022 навчального року було проведено опитування серед здобувачів освіти та науково-педагогічних працівників щодо використання засобів музейної педагогіки для соціальної реабілітації дітей та молоді з особливими освітніми потребами у воєнний час. Опитування проводилося на базі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини та Львівського національного університету імені Івана Франка [2].

Результати дослідження висвітлені у науковій статті «Роль музейної педагогіки під час освітнього процесу та соціальної реабілітації дітей та молоді у воєнний час» [2].

У 2022/2023 навчальному році було проведено опитування щодо використання засобів музейної педагогіки під час освітнього процесу та соціальної реабілітації дітей та молоді з ООП серед здобувачів третього освітньо-наукового рівня вищої освіти та науково-педагогічних працівників Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

Опитування сприяло вивченню поглядів молодих учених, зокрема спеціальності 231 Соціальна робота, щодо необхідності та значимості використання засобів музейної педагогіки під час соціальної реабілітації дітей та молоді з ООП.

Респондентам було запропоновано дати відповідь на запитання «Чи реалізуються принципи інклюзивності у Вашому ЗВО?» 100% респондентів відповіли, що так.

Серед відповідей на питання «На Вашу думку, яка роль сучасного музею у суспільстві?» були зазначені такі:

- частина історичного і культурного пласту;
- наша пам'ять;
- сприяють гуманізації суспільства, ствердженню української нації як частини світової спільноти;
- музей — це важливо; це місце, де людина може познайомитися з історією, де історію можна побачити наочно;
- вагома, адже музеї завжди відображають певний історичний зріз суспільства, його думки і джерела натхнення;
- соціально-культурна складова кожної цивілізованої людини;
- долучити людину до історично-культурних здобутків тощо.

Також було встановлено, чи використовують респонденти засоби музейної педагогіки під час організації освітнього процесу. 37,5 % респондентів зазначили, що використовують, 50 % — вказали, що ні, і 12,5 % опитуваних відповіли, що в їхньому ЗВО є власний музей.

Серед відповідей на питання «Які саме засоби музейної педагогіки Ви використовували?» були зазначені такі: лекція, віртуальна екскурсія, подорож. Також було вказано, що «музей — це і є засіб педагогіки». І наведено приклад, що на спеціальності 032 Історія. Археологія є освітній компонент про історію академії, який викладається на базі музею ЗВО.

На питання «На Вашу думку, чи є доречним використання засобів музейної педагогіки під час надання послуги соціальної реабілітації?» 87,5 % опитуваних відповіли, що доречно, і 12,5 % — зазначили, що ні.

Окрім цього було запропоновано дати відповідь на питання «На Вашу думку, яким чином використання засобів музейної педагогіки впливає на соціальну реабілітацію дітей та молоді з особливими освітніми потребами?». Серед відповідей варто зазначити такі:

- розвиває творчу уяву, формує національну ідею, духовні цінності, поширює музейний простір в особистості;
- сприяє соціалізації, занурює у культурну спадщину нації;
- нові інформаційні джерела, ознайомлення із соціальними нормами, потребами, досвідом та ін.;

- викликає позитивні емоції;
- здійснюється культурний розвиток особистості. Саме це допомагає людині з особливостями розвитку включатися в соціально-культурне життя тощо.

Проведене опитування засвідчує, що використання засобів музейної педагогіки під час соціальної реабілітації здобувачів вищої освіти буде доцільним та сприятиме соціокультурній адаптації.

Використані джерела

1. Кравченко О.О. Освітньо-виховний, реабілітаційний та оздоровчий потенціал інклюзивного туризму в умовах інклюзивного навчання: монографія; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань: Візаві, 2022, 272 с.
2. Песоцька Ю.Ю. Роль музейної педагогіки під час освітнього процесу та соціальної реабілітації дітей та молоді у воєнний час. Ввічливість. *Humanitas*, 2, 2022, 44–51, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.2.6>

МУЗЕЇ ТА ВИКЛИКИ ЧАСУ

Писаревська Наталія,

директор ДПМ імені Бориса Патона
при КПІ ім. Ігоря Сікорського
м. Київ

Світ увійшов у стан стрімких змін з 2019 року. Ці зміни розставили акценти, створили нові проблеми й, як це не дивно, повернули Європу і людство в цілому до старих цінностей. Треба підкреслити, що саме відчайдушна боротьба України за Перемогу у Європі стала каталізатором у переосмисленні та сприйнятті фундаментальних людських цінностей. Базові цінності Об'єднаної Європи — це чотири блоки прав і свобод: фундаментальні, політичні, соціальні та культурні.

Практично кожен із цих блоків має знайти відображення в музейних експозиціях різних напрямків, як основа і мета експозиції в цілому, тим більше, що визначення музею, прийняте Конференцією ICOM у 2022 році (Прага), охоплює і зміни у стосунках, що відбулися і відбуваються між музеєм та суспільством чи

в музейній справі загалом. До речі, змінилося і наше уявлення про освіту та місце музею в ній.

Завдання, що постають перед фахівцями, теоретично опрацьовуються на стадії розробки концепції музею, з огляду на колекції та ситуації в країні.

Цікавий досвід мають фахівці Національного художнього музею України (НАМУ), Музею мистецтв імені Богдана і Варвари Ханенків, Одеського художнього музею. В інтерв'ю журналу «Anticvar» Кирило Ліпатов, завідувач науковим відділом Одеського художнього музею, зазначає: «За останні 30 років значно змінилося наше уявлення про освіту і роботу... В цьому контексті якраз розкривається питання інклюзії: йдеться про нові форми експозиції, прозорості і транспарентності музеїв», Ольга Новікова: «Отже, у визначенні, чим є музей як інституція, я б хотіла більшого акценту на його соціальних функціях. Сьогодні Україна є дуже репрезентативним прикладом, адже у час війни демонструє тісний соціальний зв'язок музею із суспільством. Досвід цієї війни буде повною мірою осмислений, імовірно, пізніше, однак у цих складних умовах ми маємо працювати тут і зараз» та Юля Гнат, фахівець зі стратегій структурування партнерства аналітики, зв'язків з економічною сферою організації: «Уже роки поспіль серед фахівців, які опікуються змінами у музейній сфері, обговорюється така дилема (а насправді – питання переходу): чим має бути музей для суспільства — музеєм-храмом чи музею-агорою? Музей — не просто місце вивчення, це місце досліджень, різних інтерпретацій і досвідів» [1].

Усі фахівці музейної справи, що взяли участь в обговоренні нового визначення музею, дійшли до висновків, що найважливішим у роботі музеїв на сучасному етапі є колекції та їхня інтерпретація в цей складний час для України. Важливим є також глобальний рівень, він пов'язаний взаємодією зі світом і місцем, де ми презентуємо Україні в сучасному світі.

Друга тема, яка зараз широко представлена в різних найбільш престижних локаціях — це ідентифікація українців. Так, в Київській міській художній галереї «Лавра», 21-го листопада у День Гідності і Свободи відкрилася виставка «Війна за ідентичність. Сила спротиву культури», організована Національним музеєм

Революції гідності, Штабом порятунком надбання. Цю виставку готові прийняти в США — Смітсонівському інституті, і можливо, в Європарламенті. У заходах Мистецького Арсеналу в таких рубриках, як Діалоги про Війну від PEN Ukraine відбуваються розмови з фахівцями з різних країн і установ, наприклад з Деном Аріелі, ізраїльсько-американським професором психології та поведінкової економіки університету Дюка та відбуваються інші заходи в рамках виставки «Серце Землі». Плануються масштабні спільні проекти, що представляють Україну двома потужними сучасними культурними інституціями — Мистецький Арсенал та Довженко-Центр, як в Україні, так і за кордоном.

Зрозуміти, хто ми такі, допомагає виставка, яка відкрита 29 листопада 2022 року у Мадриді (Іспанія) «У центрі бурі. Модернізм в Україні 1900-1930 років». Вона організована НАМУ із залученням приватних колекцій і проходить у музеї Тиссена-Борнеміса. На відкритті виставки зокрема відзначалося: «Керуючий Директор музею Ауселіо Асеведо зазначив, що він пишається найбільш повним представленням картин українського модернізму в Іспанії. Едуардо Фернандес Паломарес, заступник Міністра культури і спорту Іспанії, підкреслив готовність Іспанії надавати сприяння у реалізації спільних культурних проєктів у майбутньому. Франческа Тиссен-Борнемісса розчулила присутніх своєю промовою про те, що культурна дипломатія і мистецтво можуть зупинити насильство і запевнила в повній солідарності з Україною»[2].

Тому питання ідентифікації є актуальним для всіх музеїв незалежно від напрямків їх роботи.

Дуже важливим є оцінка ролі і місця України у структурі СРСР. Колонія чи партнер? Досягнення радянські чи українські? Видатні імена: росіяни або українці, пишаємося або забуваємо?

Державний політехнічний музей імені Бориса Патона (ДПМ) повинен дати відповідь на ці питання, виходячи зі своєї колекції та наукових досліджень на означену тему. Однею із перших розробок буде виставка «Час космосу. Українські пріоритети». Вдалими інструментами можуть підсумки різних міжнародних нагород, якими відзначаються науковці, конструктори та інженери. До уваги беруться академічні премії, такі як: Абелівська

премія (Норвегія), Премія з біології (Японія), Премія Бальцара (Міжнародний фонд), Премія ТАН (Тайвані), Членство у Лондонському Королівському Товаристві (Англія), Премії IEEE.

Наразі, ми працюємо над визначенням науковців, що відповідають критеріям нагород IEEE. Серед нагороджених є представник України — Віктор Глушков. У 1997 Міжнародне комп'ютерне товариство (IEEE Computer Society) відзначило медаллю «Піонер комп'ютерної техніки» за заснування першого в СРСР інституту кібернетики (Інституту кібернетики АН УРСР), створення теорії цифрових автоматів та роботи в галузі макроконвеєрних архітектур обчислювальних систем.

Відповідно до цих критеріїв IEEE досліджується науковий доробок трьох представників України, з метою популяризації їх доробку і встановлення Майлостоун – пам'ятної таблички (мета таблички полягає в тому, щоб підвищити оцінку широкої громадськості наукової та технічної спадщини). Перший – це об'єкт – Мала Електронна Обчислювальна Машина (МЕСМ) власна незалежна розробка (а не копія, як зазвичай думають про радянські комп'ютери). МЕСМ – перший діючий комп'ютер серед проектів паралельно проваджених у країнах СРСР та Варшавського пакту (у класі цифрових електронних програмованих stored-program обчислювальних машин, доведених до експлуатації). Це підтверджено тогочасними офіційними радянськими документами. Іноді регіон розширюють до «континентальної Європи» (не континентальна Європа – це Британія), оскільки в інших країнах в той період не було проект побудови ЕОМ цього класу.

Особистості: професор КПІ В. В. Огієвський свого часу мав стосунок до створення колективної аматорської радіостанції R1KPI, яка зі зміною позивних, організаційних форм (радіоклуб) і, звичайно, обладнання, існує з 1925 року до сьогодні. Стверджується також, що це була перша на території колишнього СРСР колективна аматорська станція.

Співробітник Київського політехнічного інституту В.В. Лавриненко, вивчаючи п'єзоелектричні трансформатори у силових режимах, виявив обертання одного з них у триматі. Розібравшись у причині цього явища, він 1964 року створив перший

п'єзоелектричний обертальний двигун, а відтак і лінійний двигун для приводу реле.

Подання кандидатур на отримання премій — складна і відповідальна робота, але після підтвердження пріоритетність та значущість їх доробку є беззаперечною і може бути використана в навчальному процесі, роботі музеїв та інформації суспільства.

І ще одним важливим орієнтиром у створенні експозиції та виставок можуть бути результати Міжнародного проекту регулярного опитування громадської думки, що здійснюється під егідою Єврокомісії — Євробарометр (Eurobarometer). У всіх країнах Європи, перше місце посіли: права людини — 37%; мир — 35%; демократія — 34%; верховенство закону — 22%; повага до інших культур — 17%; солідарність — 15%; повага до життя людини — 14%; рівність — 13%; особиста свобода — 11%; толерантність — 10%; самовираження — 4%; релігія — 3%. Більше того 26 тис. громадян ЄС у 27 країнах з 13 до 20 квітня 2022 року свідчить про те, що вони солідарні з Україною — 79%. Підтримку Україні висловили й схвалюють надання гуманітарної допомоги — 93%; вважають Україну частиною Європейської родини — 71%; відчувають співчуття до України — 89% [3].

Епіграфом до роботи музеїв у наш складний час до виставки «В епіцентрі бурі: модернізм в Україні 1900–1930-х років» у Музеї Тиссена-Борнеміси, одному з трьох головних музеїв Королівства Іспанії може бути меседж: «Ми хочемо говорити про себе від свого імені».

Використані джерела

1. Нове визначення музею ICOM: про що і для кого. Антиквар. URL: <https://antikvar.ua/26402-2/>.
2. Посольство України в Королівстві Іспанії. В музеї Тиссен-Борнеміса відбулося офіційне відкриття виставки «У центрі бурі. Модернізм в Україні 1900–1930-х років». URL: <https://spain.mfa.gov.ua/news/v-muzeji-tissen-bornemisa-vidbulosya-oficijne-vidkrittya-vistavki-u-centri-buri-modernizm-v-ukrayini-19001930-h-rokiv>.
3. Представництво Європейського Союзу в Україні. Євробарометр: Європеїці схвалюють реакцію ЄС на війну в Україні URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/evrobarametr-evropejci-sxvalyuyut-reakciju-es-na-vijnu-v-ukrayini_uk?s=232.

ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ВІРТУАЛЬНИХ МУЗЕЇВ У КУРСІ «ПІЗНАЄМО ПРИРОДУ»

Постова Катерина,

кандидат психологічних наук,
провідний науковий співробітник
відділу підтримки обдарованості
Інституту обдарованої дитини
Національної академії педагогічних
наук України
м. Київ
kateruna_p@ukr.net

Сукупність факторів, які вплинули на зміну підходів у викладенні змісту закладеного в програму «Нової української школи» стосуються не лише втілення підходів, передбачених новими напрямками в освіті, що розвиваються. Насамперед, корективи внесли довготривалі періоди дистанційного навчання під час пандемії та військового стану. Пошук можливостей ознайомити дітей з основами природничих знань та зацікавити їх в майбутньому до вивчення наук природничого напрямку стали одним із основних завдань сучасних педагогів. Природничі науки практикоспрямовані, на заняттях з природознавства діти досліджують, знайомляться з приладами та їх можливостями, проводять експерименти та здійснюють прості, але такі необхідні для них відкриття. Почути або записати для них недостатньо, їм необхідно побачити, розглянути, дослідити, проекспериментувати, підтвердити або спростувати, лише тоді їх пізнавальні потреби будуть більш-менш задоволені та продовжуватимуть спонукати їх до діяльності у сфері, яка їх найбільше зацікавить.

Дистанційна або змішана форма навчання повною мірою не дозволяє задовольнити пізнавальні потреби дитини, значна частина занять практичного характеру переходять у споглядання, виключаючи безпосередню участь дитини у дослідженні.

Педагоги постійно шукають шляхи, які б дозволили повноцінно розвивати дитину та дозволяти їй розвиватися відповідно до вікових особливостей та пізнавальних потреб. Програма курсу «Пізнаємо природу» 5–6 клас є пропедевтикою вивчення природничих наук у майбутньому, основним завданням якого є зацікавити дитину до вивчення таких важливих наук, як географія, фізика, біологія, хімія, екологія, астрономія. Як зробити так, щоб було просто, зрозуміло та цікаво для дітей зазначеної вікової категорії. Це можливість залучення їх до самостійної пізнавальної діяльності на занятті на всі сто відсотків, при чому вони мають постійно активно досліджувати, спостерігати, експериментувати, моделювати, розглядати різноманітні об'єкти природи. В очному форматі це досить клопіткий процес підготовки, організації навчального процесу та подальшого прибирання, але це можливість зацікавити учнів і більшість педагогів нею користуються. У межах дистанційного та змішаного процесу навчання така можливість зовсім або частково втрачається, натомість з'являються інші.

Дистанційне навчання дозволяє використовувати значну кількість технічних засобів для урізноманітнення освітнього процесу. Проте необхідно враховувати можливості дітей у момент виконання завдань та не використовувати завдання із залученням матеріалів та технічних засобів як обов'язкових для виконання (має бути можливість вибору).

Популярним методом подання інформації під час дистанційних занять стає демонстрація відеофрагментів, які замінюють проведення досліджень або експериментів. Визначені методи дозволяють ознайомити дітей з матеріалом, однак інформація, одержана таким способом, швидко втрачається, тому постає необхідність більш активного залучення дитини в освітній процес. Наприклад, виконання завдань на дослідження природних об'єктів та різноманітних речовин які навколо нас. Проведення експериментів з використанням речовин, наявних у кожному домогосподарстві (за умови присутності дорослих). Використання методу моделювання також є ефективним інструментом включення дитини в процес пізнання та засвоєння базових знань. Пізнання природи без дослідження її ком-

понентів важко уявити, саме тому діти мають подорожувати, ходити на екскурсії, відвідувати краєзнавчі та природничі музеї та інше [3, с. 82, с. 99]. На жаль така можливість сьогодні трапляється не завжди, тому постає необхідність заохочувати дітей до самостійного пізнання природи.

Самостійно, без сторонньої допомоги, доволі складно розібратися у багатоманітті природі. Але на допомогу приходять технічні засоби та освітні програми, які орієнтують у компонентах природи її тваринному, рослинному світі чи у таїні мінералів та гірських порід, які нас оточують та інше.

Щоб визначити об'єкти, до яких виник інтерес, досліджуючи мінерали та гірські породи (або ж інші об'єкти, під час вивчення інших тем), можна запропонувати дітям скористатися програмою «об'єktiv» (яка встановлена у більшості телефонів, або ж за необхідності її можна завантажити). Процес роботи з програмою продемонстровано на рисунку 1: заходимо в програму, наводимо об'єktiv на предмет, який нас цікавить 1а (в нашому випадку це гірська порода), натискаємо на лупу зображену нижче та програма шукає збіги в мережі інтернет й видає результат, як зображено на рисунку 1б, знаходимо найпривабливіший для нас опис об'єкта та ознайомлюємося з інформацією 1в.

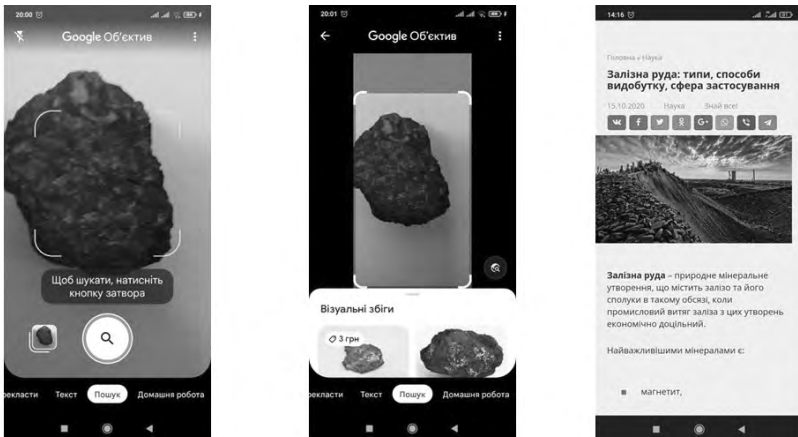

Рис. 1. Послідовність визначення об'єкта з використанням програми «Об'єktiv» (з ліва на право а, б, в)

Більшість природніх об'єктів можна знайти на місцевості, ознайомитися з ними, дослідити візуально та почитати про них у різноманітних джерелах інформації. Це стосується таких об'єктів природи, які є невід'ємною частиною природи місцевості, в якій ми мешкаємо або яку відвідуємо. Планета Земля дуже різноманітна, щоб досягнути якомога більше інформації про неї, на допомогу прийдуть інтернет-ресурси. Для детального ознайомлення дітей з історичною та культурною спадщиною людства, природнім різноманіттям, корисним буде музейний портал [2]. На його сторінках діти зможуть ознайомитися з експонатами природничого музею, в якому представлені зразки мінералів та гірських порід з усього світу, а з появою можливості, відвідати музей особисто. Колекція мінералів та гірських порід представлена і в Національному музеї природознавства у Вашингтоні, яким також можна помандрувати на відстані та запланувати його відвідування, при цьому скласти список об'єктів, які хотілося б побачити найбільше [1].

Необхідність пошуку можливостей пізнати об'єкти, які привернули увагу, постає постійно, існує потреба адаптуватися до умов які існують або виникають. Змінюються умови змінюються методи та форми роботи з дітьми, головним є можливість розвивати особистість, підтримуючи її цікавість до пізнання навколишнього середовища та здатності адаптуватися до його змін. Описані методи використовувалися в роботі з п'ятикласниками при засвоєнні курсу «Пізнаємо природу». Варто зауважити, більшість дітей знайшли для себе щось цікаве та користувалися пропонованими методами у дослідженні об'єктів інших галузей знань.

Використані джерела

1. Національний музей природознавства у Вашингтоні. URL: <https://naturalhistory.si.edu/visit/virtual-tour>
2. Музейний портал. URL: <https://museum-portal.com/ua/museum/derzhavnij-prirodnoznavchij-muzej-nacionalnoi-akademii-nauk-ukraini>.
3. Музейна педагогіка в науковій освіті: збірник тез доповідей учасників I Всеукраїнської науково-практичної конференції, 28 листопада 2019 р., м. Київ. Біла Церква: Авторитет, 2019. 242 с.

МУЗЕЙНА ПРАКТИКА В ІННОВАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Ступак Любов,

вчитель початкових класів
Білозерської ЗОШ I–III ступенів № 18
Білозерської міської ради
Донецької області,
м. Білозерське
stupak19571958@gmail.com

*Згадуйте предків своїх,
Щоб історія перед вами не згасла,
І золото нитки не згубить...*

О. Кобилянська

Сьогодні Україна переживає найбільше випробування в своїй новітній історії — збройну боротьбу за незалежність та територіальну цілісність. Перед державою відкриваються унікальні можливості для швидкого згуртування громадян довкола ідеї збереження державності, примноження її сил, матеріальних та духовних багатств. «В умовах сучасного виховного процесу особливе місце посідають завдання формування ціннісного ставлення особистості до суспільства і держави, патріотизму, національної самовідданості, правосвідомості, політичної культури та культури міжетнічних стосунків» [2].

Нова соціальна ситуація і реальність породжують і нову культурну реальність, провідними рисами якої є переоцінка системи цінностей, створення нових відносин між основними учасниками педагогічного процесу. «У нових умовах навчально — виховні заклади не тільки готують учнів до життя, адаптують до ринкових відносин, вчать сучасним технологіям, але, передусім, — це центри духовного збагачення учнів. Нова соціальна ситуація і реальність породжують і нову культурну реальність, провідними рисами якої є переоцінка системи цінностей, створення нових відносин між основними учасниками педагогічного процесу» [4].

Так, популярним стало змішане навчання. «Це — методика, за якою учні засвоюють частину матеріалу онлайн і якоюсь мірою самостійно керують своїм часом, а частину — офлайн, у класі. Водночас, це логічно пов'язані між собою компоненти теми. Зрештою, учні отримують цілісний навчальний досвід із використанням сучасних інтерактивних технологій» [4].

Своєрідність сучасного розвитку України характеризується відродженням коренів нашої національної минувшини: історії, державних традицій, духовності. Адже без кореня гине все живе. Корінь людського зростання — у пам'яті, духовній культурі, національній гордості. Вони, як єдине ціле, яке не допустить, щоб молода людина відлучилася від своєї землі.

Перед школою стоїть складна і відповідальна задача — виховати високоморальне, національно свідоме підростаюче покоління, патріотів своєї Батьківщини, спадкоємців і продовжувачів національних традицій. Саме школі випадає відповідальна місія підготувати до життя громадянина демократичної держави. «У своїй практиці неабияку роль відводжу народознавству. Народна творчість — це глибинна спадщина культури, яку склав колективний розум безіменних талантів. Мета таких уроків — прищепити учням любов до рідного краю, поглибити знання українських традицій, тобто залучити до культури свого народу. Часто уроки проходили у шкільному музеї «Світлиця», де учні знайомилися з речами української хати, традиційним українським одягом, знаряддям праці, посудом наших предків» [1].

А Ви були у справжньому млині, в якому жорна обертає вітер? Чи роздмухували міхури у кузні, де власноруч можна скувати шаблю чи підкову? Може пряли на старовинному веретенці? Нажаль, шкільна програма не надає можливості доторкнутись до старовинних українських ремесел або побувати в автентичних національних будівлях зі справжнім начинням та оздобленням, в якому жили наші пращури. А ми не тільки побували в старовинній атмосфері, а й спробували те, чим займались у побуті та ремеслі українці сторіччя тому. «Усе це вдалось завдяки екскурсії до села Прелесне Харківської області, де розташований краєзнавчий музей під відкритим

небом. Це насолода народною архітектурою, побутом минулого і дитячою творчістю сьогодення. Ми побували на сільському подвір'ї XIX століття, в якому представлені українська хата, повітка, клуня і, навіть, справжній вітряк. Майже занурилась в атмосферу козацьких часів. Разом з екскурсоводом діти з цікавістю мандрували по музею народної архітектури, відвідали майстер-клас з виготовлення традиційної ляльки-мотанки. Засвоєння, зберігання і розвиток традицій і звичаїв українців є важливим засобом зміцнення національної свідомості. Велику роль у виховання відводжу історико-краєзнавчому та екскурсійному напрямку. Це система заходів, спрямована на пізнання історико-культурних коренів, усвідомлення неповторності Вітчизни, його долі, формування гордості за причетність до діянь предків, історичної відповідальності за те, що відбувається в суспільстві. Музеї — це відкритий лист із минулого в майбутнє» [3].

Нас вразила екскурсія до Свято-Успенської Святогірської лаври, зачарували краєвиди Святогірського історико-архітектурного заповідника. Ці місця вабили Григорія Сковороду, Антона Чехова, Івана Буніна, і в наш час уособлюють духовність не тільки нашого краю, але й усієї України. Окрім Лаври, ми ще побачили багато цікавого. «Зокрема, відвідали могилу Іоана Затворника, дізналися багато цікавого про його життя, побачили грандіозні крейдяні гори, на верхів'ях яких розташувалась Миколаївська церква, пам'ятник Артему. І звісно ж, побували на місцях боїв часів Другої світової війни, віддавши данину пам'яті нашим загиблим тут прадідам» [3].

А ще ми відвідали історичний музей, в якому кілька виставкових залів. Зали музею знаходяться в 6 корпусі на території Свято-Успенської лаври. «Фонд музею налічує понад 14 тисяч предметів, але на жаль лише мала їх частина виставлена для ознайомлення. У першому залі ознайомилися з історією поселення, побутом, похованням перших поселенців. Дізналися, як люди жили в II–III тисячолітті до нашої ери на цих територіях, про життя скіфів і сарматів, їх побут, посуд, зброю. У другому залі експонати повідали про людей, що жили в Святогір'ї в VIII–XIV століттях. Тут представлені прикраси, гроші, посуд і ба-

гато іншого. Ми побачили унікальну ікону XVI століття «Святий Миколай і сім сплячих отроків Ефеський», яку пощастило знайти в селищі Маяки розташованого за 15 кілометрів від Святих гір. Незабутня екологічна екскурсія в смт. Ямпіль Лиманського району, де відвідали страусину ферму, дендропарк «Мелодія лісу», в якому нараховується близько 200 видів різноманітних рослин, завезених з різних регіонів України, мандрували Лісовою екологічною стежкою» [1].

На тлі суспільно-політичної ситуації, що склалася в Україні, усе більшої актуальності набуває виховання у молодого покоління почуття патріотизму, відданості загальнодержавній справі зміцнення країни, активної громадянської позиції. Діти мають безпосередній зв'язок з тим, що відбувається в країні: їхні батьки мобілізовані й застосовують зброю, працюють волонтерами, беруть участь у громадських акціях. Велике і складне завдання сучасного вчителя. Йому потрібно допомогти маленькому громадянину правильно зорієнтуватися у виборі цінностей, які сприятимуть виробленню стійкого імунітету до негативних форм життя, формуватимуть уміння бачити прекрасне в усіх сферах сьогодення. Зараз можна лише мріяти про мандрівки з рюкзаками та нові місця.

Ймовірно, багато світових пам'яток довший час будуть закриті для відвідувачів. Але можна помандрувати очима! «У зв'язку з цим істотно змінився підхід до екскурсій, виникли нові види екскурсій — віртуальні, інтерактивні. Тепер учні можуть самостійно керувати екскурсиводом, який буде їхніми очима, вухами та тілом у віртуальній подорожі. Це щось схоже на комп'ютерну гру, де вони досліджують нові мальовничі місцини» [4]. Велику роль активізації діяльності під час віртуальних екскурсій грає пошуковий метод. Діти не просто знайомляться з матеріалами експозицій, а й займаються активним пошуком інформації. «Це досягається шляхом постановки проблемних питань перед екскурсією чи отриманням певних творчих завдань. Для проведення віртуальної екскурсії можна використовувати мультимедійні презентації за допомогою програми Power Point, відеоекскурсії, інтерактивне спілкування за допомогою програми Skype. Нещодавно ми

віртуально відвідали музей партизанської слави Полісся, який було засновано у 1961 році і присвячено партизанському руху тутешнього краю в роки Другої світової війни. З експозицій музею ми дізналися про події, що відбувалися в селі Словечне у 1942 році, що ці місця названі центром партизанського Полісся» [3].

Під час віртуальних екскурсій змінюється взаємодія педагога з вихованцями: його активність поступається місцем активності вихованця, завдання дорослого — створити умови для їх ініціативи. Вихованці виступають повноправними учасниками.

Отже, залучення дітей і молоді до перегляду віртуальних екскурсій музеями України, використання світлин музейних об'єктів під час проведення дистанційних уроків може стати дієвим засобом популяризації культурно-історичної спадщини українського народу, громадянсько-патріотичного виховання дітей і молоді. Музейна педагогіка активно сприяє процесу виховання особистості, формуванню нового способу мислення, відходу від авторитарних принципів та підвищенню мотивації до навчальної діяльності, що відповідає сучасним тенденціям освіти.

Використані джерела

1. Білик Н.І. Музей як центр координації освітньо-виховної та краєзнавчої роботи закладу освіти. Рідні джерела. 2021. № 3 (198).С. 82–90.
2. Найдьонова Л.А. Основні напрями і перші підсумки експериментального впровадження медіаосвіти на всеукраїнському рівні. Збірник статей методологічного семінару «Медіаосвіта в Україні: наукова рефлексія викликів, практик, перспектив». Київ, 2013. С. 63–79.
3. Удовиченко І. В. Музейна педагогіка: теорія і практика: науково-методичний посібник. Київ: Логос, Національний музей історії України, 2017. 72 с.
4. Топ-10 найкращих віртуальних екскурсій в Україні. URL: <https://covid.unian.ua/10922969-top-10-naykrashchih-virtualnih-ekskursiy-v-ukrajini.html>

ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСТВА ЯК КЛЮЧОВА СКЛАДОВА СУЧАСНОЇ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Трач Світлана,

вчитель історії вищої категорії,
керівник шкільного музею «Свята спадщина»
Новогуйвинського ліцею
імені Сергія Процика
Житомирського району Житомирської області
svitlanatrach@ukr.net

Школа та музей мають досить багато спільного, якщо брати до уваги кінцеву мету їх діяльності: всебічний розвиток мислення та ключових компетентностей, виховання інноватора та патріота, що має свідоме ставлення до історичних, наукових та культурних надбань людства. Музейна педагогіка виконує роль своєрідного посередника між музеєм та школою, і тому педагогіка партнерства, на наш погляд, є необхідною складовою сучасної музейної педагогіки. Розглянемо більш детально суть педагогіки партнерства і спробуємо інтерпретувати її принципи до умов музейного середовища .

Суть педагогіки партнерства висловив ще давньокитайський філософ Конфуцій: «Коли шляхетна людина вчить і виховує, вона веде, але не тягне за собою; спонукає, але не примушує; вказує шлях, але дозволяє учню йти самому. Оскільки вона веде, а не тягне, вона перебуває у згоді з учнем. Оскільки вона спонукає, а не змушує, навчання дається учню легко. Оскільки вона лише відкриває шлях, вона надає учню можливість думати» [2, с. 43].

Механізмом реалізації педагогіки партнерства є розподіл функцій педагога та учня й організація їх ефективної співпраці. Функціями вчителя є ретельна підготовка навчального завдання з продуманим в деталях ходом його вирішення різними групами школярів тощо. Функції учня полягають у прийнятті на добровільних засадах запропонованого вчителем

завдання і самостійному, або з частковою допомогою вчителя, його вирішенні. У такому випадку обидва учасники навчання і виховання — учитель і учень — рівноправні, вони — активні суб'єкти діяльності. Дані функції повною мірою можуть бути впроваджені в освітньому середовищі музею.

Завдання педагога полягає у створенні атмосфери турботи й підтримки учнів, яка сприяла б розвитку їхніх можливостей, задовольняла їхні інтелектуальні, емоційні й соціальні потреби.

Але педагогіка партнерства без мотивації учня неможлива. Тому надважливе значення має етап мотивації, який реалізовується за допомогою методу постановки проблемного питання, історичних загадок, висловів тощо.

Для того, щоб освітнє середовище сприяло самореалізації кожного учня, робота педагога повинна бути спрямована на те, щоб кожен учень міг:

- розвинути здібності критичного мислення й незалежного висловлювання та поповнити знання у сферах, які цікаві учневі й розкривають перед ним нові горизонти пізнання;
- розвивати спроможність ухвалювати самостійні рішення та оволодівати необхідними навичками;
- розвинути свій емоційний інтелект та отримати необхідну індивідуальну педагогічну підтримку;
- розвинути самосвідомість кожного учня як самостійної особистості;
- зберегти і зміцнити моральне, фізичне і психічне здоров'я.

Одним із визначальних у гуманістичній педагогіці є положення про те, що кожен шкільний день, кожен урок, у тому числі і відвідування музею, повинен бути продуманим як подарунок дітям, кожна комунікативна взаємодія дитини зі своїм учителем повинна обумовлювати появу в неї нових знань і вмінь, задоволення й оптимізму.

Школа — це не лише місце здобуття освіти, але й ключовий простір для життя дитини. У школі вона не готується до життя, а повноцінно живе, і тому вся діяльність освітнього закладу має будуватися так, щоб сприяти становленню особистості як творця і проектувальника власного життя, гармонізації і гуманізації відносин між учнями і педагогами, школою і роди-

ною, ґрунтуючись на ідеї самоцінності дитинства, співпраці, усвідомленого вибору дитиною власного життєвого шляху. А музейне середовище — це важлива частина шкільного життя, відповідно і усі засади педагогіки партнерства мають бути впроваджені і в ньому.

У сучасному світі педагогіка співробітництва реалізується через певні принципи, володіти якими зобов'язаний кожен педагог.

Принцип «навчання без примусу» передбачає уникання і заперечення будь-яких засобів примусу з арсеналу педагогічних; вимагає присутність у педагога таких особистісних якостей, як гуманність, чуйність, комунікативність, ціннісне ставлення до дитини. Формування таких якостей можливе за допомогою використання комунікативних ігор із суб'єкт-суб'єктною взаємодією. Окрім цього, педагог повинен володіти ґрунтовними знаннями про дитячу вікову психологію, прийомами мотивації, визнавати пріоритетність суб'єкт-суб'єктної взаємодії в освітньому процесі. Цей принцип має давню історію, його обґрунтовували ще В. Сухомлинський, В. Шаталов, Ш. Амонашвілі та інші вчені-педагоги.

Принцип «важкої мети» передбачає постановку нелегкої цілі перед усіма учнями, але водночас учитель всіма засобами налаштовує і спрямовує дітей на її досягнення, вселяє в них упевненість у перемозі над труднощами. Цей принцип має важливе значення при проведенні музейного дослідження, адже воно є певним викликом і містить труднощі в процесі виконання. Таку особистісну якість учителя можна сформувати шляхом «прогривань» педагогічних ситуацій та їх детального аналізу. Вона передбачає готовність до інноваційної діяльності, що досягається шляхом залучення вчителя до роботи у творчих групах, розробкою моделі інноваційної діяльності. Серед авторів цього принципу виділяються С. Лисенкова, В. Шаталов.

Принцип «опори» полягає в наданні учням опорних начальних орієнтирів (певних матеріалів, символів, слів тощо) для забезпечення кращого розуміння, структурування, аналізу, запам'ятовування матеріалу, а також для побудови відповіді або

досягнення результатів дослідження; передбачає вміння педагога з одного боку – систематизувати і перетворювати інформацію належним чином, з іншого — моделювати. Це досягається, у тому числі, і за допомогою сучасних інтерактивних технологій. Окремі аспекти даного принципу описані такими педагогами як Є. Льїн, І. Іванов, С. Лисенкова, В. Шаталов.

Принцип «вільного вибору» полягає у наданні дитині свободи вибору в процесі навчання і дослідження, тобто учень може обирати завдання, свій темп роботи, тему творчого завдання, сам брати участь у складанні завдань і поданні матеріалу. Цей принцип спрямований на демократичність і націленість педагога на всебічний розвиток дитини, що можливо досягти за допомогою аналізу передового досвіду роботи вчителів. Уміння знаходити спільну мову і взаємовигідні рішення з учнями є провідною педагогічною умовою ідеї вільного вибору. «Піонерами» цього принципу по праву вважаються Ш. Амонашвілі, І. Волков, С. Лисенкова, В. Шаталов.

Принцип «великих блоків» (І. Волков, І. Іванов, В. Шаталов, М. Щетинін) заснований на тому, що при опрацюванні значного об'єму матеріалу легше встановити логічні зв'язки, виокремити головну думку, поставити проблему та розв'язати завдання. Цей принцип спрямований на наявність у педагога глибоких знань матеріалу, уміння систематизувати, інтегрувати інформацію, а також володіння технологією інтеграції змісту навчального матеріалу. Засобами формування таких якостей є досконале усвідомлення матеріалу, встановлення взаємозв'язків, робота з літературою та у мережі інтернет.

Принцип «інтелектуального фону» (І. Волков, С. Лисенкова, В. Шаталов, М. Щетинін) передбачає створення позитивної ціннісно-орієнтованої атмосфери на засадах загальних життєвих цілей, для чого необхідно розвивати здібності та нахили дитини в діяльності, що її цікавить, давати свободу вибору і творчості.

Принцип «самоаналізу» виявляє ідею аналізу та оцінювання діяльності кожного учня самостійно або за участі колективу. Реалізація можлива за умови володіння педагогом прийомами рефлексії, емпатії, а також здатності вчителя

і дитини глибоко аналізувати власні дії, схильності до самопізнання. Ця ідея знаходила своє відображення у працях Ш. Амонашвілі, Є. Ільїна, І. Іванова, В. Караковського, В. Шаталова, М. Щетиніна [1].

Щодо основних критеріїв, що визначають ефективність ідеї розвитку стосунків партнерства як найпродуктивнішої системи відповідних умов педагогічної взаємодії, то такими є: сформована професійно-особистісна готовність педагога до гуманізації освітнього середовища; відкритість до нового процесу зі сторін усіх учасників педагогіки партнерства; позитивна взаємозалежність суб'єктів міжособистісної взаємодії (усвідомлення спільної мети, наявність загальних ресурсів, докладання спільних зусиль для розв'язання проблем); право на індивідуальність кожного учасника педагогічної взаємодії; можливість задовольняти основні міжособистісні потреби в процесі спільної діяльності та спілкування; підтримуюча взаємодія, що забезпечує сприятливий психологічний клімат взаємодії; високий рівень розвитку соціальних умінь і навичок спілкування та ін. [3, с. 52–53]. Саме врахування зазначених критеріїв є необхідною умовою створення сприятливих партнерських стосунків в сучасному освітньому процесі.

Підсумуємо: вдала органічна самореалізація учня в освітньому середовищі забезпечується співпрацею вчителя й учнів, партнерством, спільним процесом пізнання і відкриттів, постійним створенням ситуації успіху, емоційним позитивом та дружельбною атмосферою. Одним із ефективних засобів забезпечення такої взаємодії є музейний заклад.

Використані джерела

1. Артемова В. Історія педагогіки України: підручник. Київ: Либідь, 2006. 424 с.
2. Конфуцій. Изречення. Книга песен и гимнов: Пер. с китайского. Харьков: Фолио, 2002. 447 с.
3. Федірчик Т. Педагогіка партнерства як чинник формування ефективної взаємодії учасників освітнього процесу в умовах школи. Гірська школа Українських Карпат. 2019. № 21. С. 50–54.

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА НАУКОВО-ОСВІТНЮ РОБОТУ МУЗЕЇВ В УКРАЇНІ

НАУКОВО-ДОСЛІДНІ РОЗВІДКИ МУЗЕЙНОГО КОМПЛЕКСУ ХАРКІВСЬКОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «НАРОДНА УКРАЇНЬСЬКА АКАДЕМІЯ» ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Астахова Катерина,

доктор історичних наук, професор, ректор,
Харківський гуманітарний університет
«Народна українська академія»

Коваленко Надія,

директор музею історії НУА,
Харківський гуманітарний університет
«Народна українська академія»,
м. Харків
rector.nua@ukr.net

Аксіомним виглядатиме твердження щодо кардинальних змін, які спіткали українське суспільство через початок повномасштабної воєнної агресії РФ.

Під впливом подій трансформації зазнали всі сфери життєдіяльності, в тому числі і музейна справа, функціонування музеїв освітніх закладів. Частина культурної спадщини була зруйнована, частина установ вимушено згорнула діяльність, намагаючись зберегти фонди, експозиції, колекції.

З самих перших днів війни Харків опинився в епіцентрі подій. Практично півроку щоденні обстріли призвели до значних руйнувань та масової евакуації населення. Ми раптово опинилися в ситуації, коли випробування такої сили спіткало всіх та кожного. Люди з'ясували для себе нову реальність, в межах якої ніхто не знає як саме забезпечити безпеку власну, родини та справи.

Але з часом стало зрозуміло, що суспільство не застрягло на перших шокових фазах. Стан переважної більшості населення, і насамперед освітян, почав змінюватися від шоку на сприй-

няття війни як нової реальності. І це вже вимагало і дозволяло спробувати діяти.

Уже через кілька місяців після початку війни почалось відчуття виснаженості як на індивідуальному, так і на колективному рівні. І поставало питання: як зберегти здатність до дії та спротиву, як подолати виснаженість.

Саме на етапі пошуку шляхів до дієздатності, музей історії ХГУ «НУА», започаткував два науково-дослідні проекти, які спочатку викликали непорозуміння, але з часом сприйнялися і внутрішніми, і зовнішніми стейкхолдерами.

Навчальний комплекс, історію якого зберігає та вивчає колектив музею, розпочав відновлення навчального процесу із 14 березня 2022 р. І саме тоді виявилось, що освітні практики змінюються практично на очах. Саме такі кардинальні зміни і підштовхнули до започаткування першої з двох наукових розвідок, які здійснюються і до тепер.

Перший науково-дослідний проєкт присвячено збору, аналізу та зберіганню наративів, присвячених саме зміні освітніх практики під час війни.

З березня до червня 2022 р. було реалізовано перший етап: зібрано більше ста текстів, автори яких — викладачі, студенти, учителі, школярі та навіть батьки, ризикнули поділитися своїм сприйняттям подій та емоціями, що переживали під час участі в освітньому процесі перших воєнних місяців.

Музею вдалося зібрати унікальний пласт індивідуальних вражень учасників освітнього процесу, через які, з часом, буде поступово усталюватися колективна пам'ять.

На другому етапі, з вересня 2022 р. розпочато роботу вже у двох напрямках: вивчення, систематизація та опис матеріалів, що було зібрано у перші місяці, та накопичення нового масиву, який, на думку ініціаторів проєкту, повинен дати менш емоційні, але більш змістовні описи освітніх практик. З часом зібрані наративи буде використано у наукових публікаціях та під час розробки нової концепції експозиції музею.

Другий проєкт, що почав реалізовувати музей історії НУА практично з перших днів війни, це збирання колекції авторських світлин, присвячених життю міста та навчального закладу

у воєнні часи. Колекція отримала робочу назву «Харків та НУА після 24.02.22». Мета проведення цієї роботи — збір матеріалів, що документують події, свідчать про діяльність навчального закладу у ці важкі часи. Станом на кінець жовтня 2022 р. в колекції, що вже систематизована та зберігається в репозиторії ХГУ «НУА», більше ста двадцяти знімків, авторами яких є викладачі, співробітники, студенти, школярі навчального комплексу. Однією з умов формування колекції була вимога збирати знімки, що відображають не тільки жахливе обличчя війни у вигляді руйнувань, а всі аспекти життя міста та освітньої інституції.

З часом матеріали цієї колекції стануть предметом наукових досліджень, узагальнень, їх буде використано при підготовці експозиції, зафіксовано в «Літописі», що ведеться та зберігається в музеї історії НУА.

Перші етапи двох наукових розвідок, які здійснює музей історії ХГУ «НУА», дозволили не лише задокументувати воєнні події та освітні трансформації, але й сформуванню дієвий компонент, що допомагає діяти, відтворювати та перемагати.

ПРОЄКТ «МАНДРІВНИЙ ФІЛОСОФ ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА» ПОЛТАВСЬКОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ ІМЕНІ ВАСИЛЯ КРИЧЕВСЬКОГО

Барська Ганна,

завідувач відділу,
Полтавського краєзнавчого музею
імені Василя Кричевського,
м. Полтава
poltava_local_museum@ukr.net

Васецька Олеся,

старший науковий співробітник,
Полтавського краєзнавчого музею
імені Василя Кричевського,
м. Полтава
olesyavasetska@gmail.com

Халимон Олена,

старший науковий співробітник,
Полтавського краєзнавчого музею
імені Василя Кричевського,
м. Полтава
khalymon@ukr.net

Час завжди диктує свої умови роботи в музеї. У звичайному режимі вона насичена побудовою експозицій, виставок, численними екскурсіями, лекціями. А ще — написанням наукових статей, участю в наукових конференціях, збиранням експонатів та їхнім науковим опрацюванням.

У Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського ще в 2021 р. розпочався ремонт та реставрація у межах програми Президента України «Велике будівництво». Після проведення ремонтно-реставраційних робіт планувалася побудова експозицій, що відповідали б вимогам часу. Але російська збройна агресія перекреслила ці плани. Зрозуміло, що у нових реаліях науково-освітня й культурно-освітня роботи стали пріоритетними напрямками для наукових співробітників. До Полтави переїхало багато внутрішньо переміщених осіб із зони бойових дій, з якими музейники розпочали працювати із перших днів війни — проводити тематичні інтерактивні заходи та екскурсії [6].

У календарі знаменних та пам'ятних дат 2022 р. одна подія займала чільне місце серед інших — 300-річчя від дня народження Г. С. Сковороди, що мала відзначатися на державному рівні. Тож, науково-дослідний експозицій відділ історії пізнього середньовіччя та нової історії Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського не міг залишитися осторонь ювілею видатного земляка і розробив комплексний проект «Мандрівний філософ Григорій Сковорода», що передбачав різні форми науково-освітньої та експозиційної роботи. Він охоплював виставку

«Григорій Савич Сковорода: слово і мистецтво», зустрічі-бесіди, виступи на конференціях, онлайн-уроках і форумах, круглих столах, презентаціях популярних фільмів, присвячених мислителю, науково-популярні публікації у соціальних мережах. Головне завдання проєкту

полягало у популяризації постаті непересічного Українця та його головних ідей серед широкого кола відвідувачів. Однак, особливу увагу автори зосередили на дитячій аудиторії, яка була або зовсім незнайома з оригінальними поглядами філософа, що набагато випереджали час, або знала їх дуже поверхово. У зв'язку з цим головним стрижнем проєкту стали п'ять інтерактивних заходів: «Знайомство із загадковою людиною», «Пізнай себе», «Музичний світ Григорія Сковороди», «Матінка Природа і Григорій Сковорода» та «Феномен Григорія Сковороди», що враховували вікові особливості учасників. Тобто, для дошкільнят, учнів молодших і середніх класів проводилися перші чотири дійства, що всебічно розкривали багатогранний образ мислителя, а для старшокласників та студентів вишів — останнє. Проєкт гармонійно вписувався в контекст комплексних програм «Музей — школі» та «Музей — вишу», затверджених ще у 1986 р. [2; 3].

Важливою обставиною, що впливала на здійснення задуму, стала відсутність необхідних і захищених приміщень у музеї, внаслідок розпочатого ремонту і військового стану. Тому було передбачено реалізацію проєкту за його межами — у культурно-освітніх установах міста. Саме така форма роботи дозволяла зберегти потенційних відвідувачів в умовах війни та заробити певні кошти. Зазначимо, що для внутрішньо переміщених осіб, для яких цикл заходів провели вперше, вони були безкоштовними, а для мешканців міста — платними.

Від самого початку робота передбачала плідну співпрацю великого колективу співробітників: науково-дослідних експо-

зиційних відділів природи, етнографії, фондів, реставрації, а також відділу цифрової трансформації та комунікації. Кожен працював над своїм напрямком. Так, Тетяна Менчинська виконала авторські розробки дидактичних матеріалів, запропонованих науковцями. Зокрема, створила малюнки лабіринтів «Відгадай мене» та «Мандри Г. С. Сковороди», розфарбувала опішнянські свистунці для однієї з інсталяцій тощо. Презентації до проекту з використанням дизайнерських рішень виконала Тетяна Мироненко, яка розробила також оригінальну візуальну айдентіку, що якомога краще розкривала та характеризувала світогляд Г. С. Сковороди. Її суть полягала у поєднанні портрету філософа та пера, представлених глядачам відповідно до його розуміння світу як видимих елементів візуалізації на тлі невидимих.

Концепція науково-освітнього циклу заходів передбачала використання доступної для розуміння і засвоєння інформації згідно із розробленими темами. Адже образ українського любомудра настільки багатогранний, що одразу його досягнути малечі було б дуже складно. Тому автори поділили матеріал на взаємопов'язані тематичні блоки із обов'язковим закріпленням та повторенням. Іншу проблему — заняття не в музейному просторі та без традиційного «голосу» експонатів — вирішували за допомогою як загальних педагогічних методів, так і, власне, музейно-педагогічних (за І. Самсаковою). Серед них варто виділити: ілюстрації й демонстрації, рольове «прожиття» історичних подій, інформаційний, асоціативний, дослідницький, реконструкції [4, с. 120–121], що значною мірою сприяли мотивації, а також активізації пізнавальної діяльності. Зокрема, на початку знайомства з темою дітям пропонувалося назвати асоціації, які викликає у них постать Григорія Сковороди. Найчастішими, звісно, були такі її характеристики як «філософ», «мандрівник», але інколи це сприйняття не виходило далі портрету, зображеного на купюрі в 500 грн. Автори проекту, спираючись на дослідження сквородинознавців

[5; 7], запропонували дітям багато інших асоціацій Сковороди як «богослова», «старчика», «проповідника», «аскета», «учителя-творця», «байкаря», «співака» тощо і роздали їх у вигляді карток. Тож, кожен учасник мав бути уважним протягом усього заняття, слідкувати за розповідями ведучих і, коли лунала згадка про так звану «цеглинку», переносили її на магнітну дошку. Разом вони утворювали непростий образ мислителя.

На іншому заході, присвяченому філософії Г. С. Сковороди, після ознайомлення аудиторії із його невибагливим способом життя, дітям пропонувалося викласти у логічній послідовності основні поняття морально-етичного вчення: пізнай себе, сродність праці, відкрий своє серце. «Одягання» на себе образу, відчуття відповідальності у побудові сквородинівської струкції активізували дітей та викликали їхню зацікавленість: чи ж вони так міркували, як і сам Григорій Савич?

За нашими спостереженнями, одним із найзахоплюючих моментів, що сприяв рольовому «прожиттю» історичних подій, став конкурс писарів. Гусячі пера, чорнила, старий папір, козацький скоропис занурювали учасників в бароковий світ XVIII ст. І звуки, що при цьому виникали, промовляли до них значно краще за будь-які слова.

Серед інших засобів активізації варто виділити: динамічну зміну різних видів діяльності, ігрові й рухливі конкурси (для дітей молодшого шкільного віку), злагоджену роботу трьох ведучих, влучні запитання до аудиторії, елементи театралізації, музичний і вокальний супровід. Щодо останнього відзначимо, що на четвертому заході «Музичний світ Григорія Сковороди» учасники мали змогу не лише дізнатися про феноменальні здібності любомудра, його ставлення до музики, найвідоміші пісні, які він написав, а й самим спробувати себе у ролі народних музик. Імпровізований ансамбль виконував народну пісню «Ой, лопнув обруч», граючи на бубоні, свистунцях, побутових речах.

Родзинкою кожного заходу були майстер-класи, пов'язані з їхньою тематикою: виготовлення паперової книжкової закладки у вигляді пера, мотаної ляльки-травниці, розфарбовування глиняного опішнянського свистунця, ліплення кумедної жабки із солоного тіста. Вони проводилися завжди на завершення, а оскільки практична діяльність для дітей є сродною, тож, сприймалася ними із захопленням і сприяла активізації аудиторії. Але дуже часто до творчого процесу долучалися також вчителі та викладачі.

До середини листопада 2022 р. співробітниками у межах проекту були проведені 12 різних інтерактивних заходів, які відвідали понад 150 учасників. По завершенні циклу всі діти були відзначені пам'ятними сертифікатами, що надавали звання «Кращий сковородинознавець», та отримували на згадку сувеніри.

Проект продовжується, адже головні урочистості із вшанування пам'яті видатного філософа відбудуться 22 листопада — 3 грудня 2022 р.

Найважливішою з усіх наук Г. С. Сковорода вважав науку про людину та її щастя. І так важливо нести його вічне слово тим, хто цього потребує.

Використані джерела

1. Горювий, А. В., Топилко, О. В., Лучук, Т. Є., Завадська, О. А. Музейна педагогіка – синтез досвіду: Методичні матеріали Київ: НВЦ «Пріоритети», 2012. 84 с.
2. Комплексна програма «Музей – вишу». 2008 р. НА ПКМ ВК. Ф. 11. Спр. 3840. 8 арк.
3. Комплексна програма «Музей – школі». 2008 р. НА ПКМ ВК. Ф. 11. Спр. 3841. 10 арк.
4. Самсакова І. В. Виховання особистості учня засобами музейної педагогіки.
5. Ушкалов Л. Григорій Сковорода. Харків: Фоліо, 2013. 123 с.
6. Халимон О., Васецька О. Про весну, яку в них відібрали. Музейна педагогіка в умовах воєнного стану: збірник матеріалів міжнародного круглого столу, м. Київ, 26 травня 2022 р. / за наук. ред. С. О. Довгого. Київ: Національний центр «Мала академія наук України», 2022. С. 251 – 255.
7. Шевчук В. О. Пізнаний і непізнаний Сфінкс: Григорій Сковорода сучасними очима: розмисли. Київ: Пульсари, 2008. 528 с.

МУЗЕЙНА ПЕДАГОГІКА В АКТУАЛІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ (НА ПРИКЛАДІ ДНЗ «ЛЬВІВСЬКЕ ВПУ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ»)

Білоруська Люба,

викладач-методист, викладач,
ДНЗ «Львівське вище професійне
училище харчових технологій»
м. Львів
lpicht@ukr.net

Музей є результатом унікальних культурних досягнень, вони несуть не тільки знання, а й своїми багатими та унікальними колекціями відтворюють національний характер народу, його культуру, традиції, відповідають на численні запитання минулого і сучасного. Носіями такої інформації є музеї старожитностей та громадські музеї.

Музей хлібовипікання при Львівському вищому професійному училищі харчових технологій був заснований у 1992 р. та урочисто відкритий з ініціативи директора Склярчук Н.С. і викладачів Білоруської Л.С. та Пришляк Л.О. Музей знаходиться у професійно обладнаному приміщенні училища по вул. Данила Галицького 8, на 3 поверсі тел. 235-53-30. Згідно наказу від 21.04.2017р. № 622 музею присвоєно звання «Зразковий музей».

Поштовхом до утворення музею стало дослідження історії хлібовипікання з давніх давен, прищеплення любові та поваги до праці пекаря і хлібороба, розвиток у молодого покоління бережливого ставлення до хліба. Була створена пошукова група під керівництвом викладачів Білоруської Л.С. та Пришляк Л.О., які зібрали експонати, що ілюструють історію випікання хліба, побут, сьогодення та історію училища.

Через капітальний ремонт приміщення робота музею була припинена, але після закінчення ремонту, відповідно до наказу

від 05.10.2010р. № 146/3 була відновлена під назвою «Музей хлібовипікання».

Мета діяльності музею полягає у формуванні в учнів поваги до праці хлібороба, залученні молодого покоління до вивчення та збереження історико-культурної спадщини, проведення профорієнтаційної роботи. Минуле потрібно знати для того, щоб будувати майбутнє, щоб виховувати в молодого покоління любов до своєї професії, рідного краю, традицій нашого народу та повагу до людей, які дбають про збереження історичної спадщини.

Профіль музею — галузево-краєзнавчий. Площа 60 кв.м. У фондах понад 350 предметів. Це знаряддя виробництва хліба, сільськогосподарські знаряддя, речі традиційного селянського побуту, одяг, зразки хлібобулочних виробів, обрядові вироби з тіста, нетрадиційні вироби з тіста та інші.

Музей хлібовипікання має такі експозиційні розділи:

- Історія училища
- Історія хлібовипікання Галичини та сучасне хлібопекарство
- Декоративно-ужиткове мистецтво
- Предмети побуту
- Знаряддя рільництва
- Предмети гончарного вжитку
- Нетрадиційні хлібопекарські вироби
- Християнські свята та обряди
- З бабусиної скрині (Українська народна вишивка)
- Хліб в українському побуті (виставка короваїв та пасок)
- Голодомор в Україні
- Сакральне мистецтво
- Писанкарство

Музей продовжує просвітницьку роботу, провів більше 40-ти екскурсій і 25 навчальних занять з учнями шкіл міста Львова та області протягом 2021–2022 навчального року. Музейні експонати дають широкую інформацію про історію хліборобської культури слов'ян, розповідають про значення хліба в житті людини, знайомлять з різноманітними рецептами приготування тіста, витворами народних умільців та творчими роботами учнів та майстрів виробничого навчання. Музей брав участь в організації виставок, майстер класу у святі ремесел, виготовленні юрашиків до свята Юрія, сувенірів з хліба з медового і соленого тіста.

Члени ради музею Ганущак О. В. і Грохольська І. А. розробили різдвяну тематику і виступили на львівському телебаченні і радіо 30.12.2021 р. Подаємо публікації в журнал «Рецепти господині» та газету «Львівська пошта» стародавні рецепти «з бабусиної скрині». Газета «Львівська пошта» №38 (1649) від 07.04.2021 р. опублікувала статтю про училище «Професія пекар з глибини століть до сьогодення», в якій розповідається про історію училища хлібопекарської справи, вшанування давніх традицій, музей хлібовипікання, сьогодення та естафета поколінь. Так 02.04.2022 р. учням 7 класів львівських шкіл, учнів училища презентували професії, розповідали про історію хлібопекарської справи і викладач, керівник музею Білоруська Л.С. провела урок у музеї хлібовипікання.

У музеї проводиться свята в професію пекаря, відкриті уроки, виховні заходи, учнівські конференції, екскурсії для школярів міста Львова, області та інші. У жовтні місяці 2022 р. була проведена екскурсія для дітей з особливими освітніми потребами з навчально-реабілітаційного центру Святого Миколая міста Львова, а також для дітей сиріт внутрішньо-переміщених осіб.

Протягом 2019–2022 рр. були проведені тематичні екскурсії: «Професія пекаря дуже давня», «Ми освоюємо європейську освіту», «Рецепти з бабусиної скрині», «Хліби Європи», «55 років традиціям, що творять майбутнє».

Музей включений у збірник музеїв навчальних закладів України. Брав участь у дні музеїв міста Львова. Нині музей упроваджує нові підходи і методи роботи, а саме: в онлайн форматі, проводяться відеоекскурсії, які можна переглянути за посиланням: <http://lvpucht.lviv.ua/3d-%d1%82%d1%83%d1%80/>

Відбуваються конференції та семінари на теми: «Його величність хліб», «Хліб — символ святості, радості, щастя, здоров'я, багатства», «Історія походження хліба і хлібовипікання». Проводяться майстер-класи «Моя професія», «Професія майбутнього» <https://fb.watch/gqfeil-xb6/>

Музейники брали участь у конференції «Міжнародна педагогіка в науковій освіті» на тему: «Нові підходи та методи в музейній педагогіці», провели семінар «Музейний простір, як засіб творчої особистості», міжнародну конференцію «Хліб не тільки годує, але і лікує».

Протягом року проводяться зустрічі з профільними музеями міста Львова, зокрема з народним музеєм хліба Покрови Пресвятої Богородиці при львівському автодорожньому технікумі. Музей відвідало понад 1600 відвідувачів та гостей Донецька, Луганська, Словаччини, Польщі, Німеччини.

Проведені заходи з національно патріотичного виховання:

1. Усний журнал та проведений урок з історії на тему: «Голодомор 30 рр. — геноцид радянської влади проти Українського народу».

2. Вечір присвячений пам'яті загиблих в роки війни: «Українці — праведники народів світу».

3. Театралізоване дійство «Вони боролись за батьківщину (до 100-річчя утворення ОУН та боротьба УПА в роки II світової війни та до 100-річчя ЗУНР)».

4. Зустріч з воїнами АТО в день примирення на тему: «Солдатські будні в зоні АТО».

5. Вечір присвячений Героям Небесної Сотні.

Нові надходження до музею:

1. «Покарання пекаря за неякісну продукцію XVIII ст.» (художник Сиров Ю.);

2. Декоративно-прикладне мистецтво «доріжка-килимок».

Запланована співпраця зі спорідненими музеями, підприємствами галузі, професійними школами Польщі, Німеччини, Словаччини і оновлення експозицій, виставок, подальша пошукова робота.

СУЧАСНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ІСТОРІЇ ОСВІТИ В ОНЛАЙН-ПРОЄКТАХ ПЕДАГОГІЧНОГО МУЗЕЮ УКРАЇНИ

Бондаренко Вікторія,

старший науковий співробітник,
Педагогічний музей України,
м. Київ,
v_bondarenko87@ukr.net

В умовах воєнного стану Педагогічний музей України активно працює над упровадженням в роботу нових форм цифрових комунікацій з музейною аудиторією, запускаючи онлайн-проекти, присвячені історії української освіти, розвитку педагогічної думки в Україні та нашої національній спадщині. Нині музей реалізує 12 онлайн-проектів. Серед них — віртуальні інформаційно-просвітницькі проекти: «Педагогічний календар — 2022», «Сковорода-300», «Уроки війни», «Педагогічна мапа Києва», «Шкільний підручник», «100 річні книжкові і100рїї», «Цитата від Музи педагогіки», «Фотобанк Педагогічного музею», «Педагогічні ТОП 5 за версією Педагогічного музею України». Нові публікації в межах того чи іншого онлайн-проекту одночасно з'являються на декількох ресурсах: на сайті музею (<http://pmu.in.ua/>), на офіційних сторінках у Фейсбук (<https://www.facebook.com/pedmuzua>) та в Інстаграм ([pedmuz_ua](https://www.instagram.com/pedmuzua)).

Детальніше зупинимось на такому онлайн-проекті музею, як «Педагогічні ТОП 5 за версією Педагогічного музею України». Онлайн-проект «ТОП 5 за версією Педагогічного музею України» (куратор Валентина Єфімова) — це новий культурно-освітній проєкт музею, що реалізується з метою популяризації історії освіти. Науковці музею інтерпретують важливі події в історії української педагогіки, обираючи п'ять найцікавіших фактів, об'єктів чи подій, пов'язаних з освітою. Публікації в межах проєкту виходять з періодичністю раз на місяць під хештегом #ТОП5_за_версією_Педагогічного_музею_України. Загалом від початку 2022 року в межах проєкту вийшло 10 публікацій. Це дописи на такі теми, як меморіальні музеї педагогів, видатні педагоги світу, творча спадщина Василя Сухомлиського, дитячі періодичні видання, іменні правописи української мови, факти про будівлю Педагогічного музею та ін. Так, у публікації «ТОП 5 установ, які діяли в будівлі Педагогічного музею» було представлено цікаві факти з історії будинку на вулиці Володимирській, 57, спорудженого 1912 року для Педагогічного музею. За свою 110-річну історію у будинку діяли різні установи та організації. Тут, у 1917–1918, засідала Українська Центральна Рада, Генеральний секретаріат, розташовувалися Український народний університет, Київський інститут міжнародних відносин, Українська державна академія мистецтв, Українська педагогічна академія, редакція часопису «Вільна українська школа», проходили Всеукраїнські з'їзди вчителів. У 1982 приміщення на решті повернули освітянам і в ньому розмістилися Київський міський Будинок учителя та Педагогічний музей України.

Окремі дописи проєкту, окрім культурно-просвітницького, мають також і практичне значення, як, приміром «ТОП 5 онлайн-ресурсів для вчителів», в якому на допомогу вчителю була представлена добірка кращих онлайн-

платформ для педагогічної діяльності: «Prometeus», «Edra», «На Урок», «Всеосвіта», «Освіторія». Серед дописів проекту є також і такі, що містять контент більш розважального характеру, як, наприклад, «ТОП 5 фільмів про вчителів» та «ТОП 5 пісень про вчителів». Графічний макет проекту, розроблений головним художником музею Андрієм Онищуком, містить мінімум текстової інформації, яскраве графічне оформлення, логотип музею, що забезпечує привабливість макету для віртуального відвідувача.

Статистика переглядів підтверджує успішність реалізації проекту. Загалом, з січня 2022 року в межах проекту було опубліковано 10 дописів загальним охопленням аудиторії — 29 700 користувачів. Найбільше охоплення отримала публікація за 26 лютого 2022 року про меценатів української освіти (8085 користувачів, залучення до допису 8126 користувачів відповідно).

Отже, віртуальні культурно-освітні проекти та дистанційні послуги Педагогічного музею України формують культурне середовище, де користувач може отримувати як наукову, просвітницьку, пізнавальну інформацію, так і матеріали розважального характеру.

Використані джерела

1. Педагогічний музей України. (2022). Віртуальний освітній проект «Топ 5 за версією Педагогічного музею України»: 5 іменних правописів. URL: <http://pmu.in.ua/news/онлайн-проект-топ-5-за-версією-педагог/>

РОЛЬ МУЗЕЮ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Вельчева Катерина,

спеціаліст вищої категорії, викладач-методист,
завідувач навчально-методичного кабінету,
Ізмаїльський агротехнічний фаховий коледж,
м. Ізмаїл Одеської області
itmesgmethod@ukr.net

Фадеева Наталія,

спеціаліст вищої категорії,
викладач суспільних дисциплін, завідувач музею коледжу
Ізмаїльський агротехнічний фаховий коледж,
м. Ізмаїл Одеської області
super-natali_2010@ukr.net

Експозиції складаються з окремих просторово та художньо організованих груп музейних предметів та допоміжного матеріалу (наочності). Стенди нашого музею:

- «Наш край з найдавніших часів до XIX століття»;
- «Наш край під владою Румунії»;
- «Наш край у Другій світовій війні»;
- «Ізмаїл у XX столітті»;
- «Історія нашого коледжу».

Нова віха в історії нашої країни — широкомасштабне вторгнення російських військ на терени України. Наш музей не стоїть осторонь, ми маємо завжди пам'ятати про наших співвітчизників, які полягли від рук російського агресора, розповідати нашому молодому поколінню про героїв. Тому експозиція музею поповнилась новим стендом: «Наш край у сучасному світі. Повсякдення в умовах російсько-української війни», в якому висвітлена така тематика:

- «Воїни-герої нашого краю»;
- «Випускники коледжу в лавах ЗСУ»;
- «Волонтерський рух».

До кожного з розділів збирається інформація, фото, створюються презентації. Музей перетворюється на важливий осередок національно-патріотичного виховання студентської молоді. Викладачі та студенти нашого коледжу активно приєднуються до волонтерського руху: збирають кошти та необхідні речі для воїнів ЗСУ, плетуть маскувальні сітки, виготовляють бліндажні свічки та пічки-буржуйки. Одними з головних завдань, які стоять перед музеями в період воєнного стану є – залучення молоді до краєзнавчої, науково-дослідницької роботи, проведення просвітницької роботи серед молоді, протидія України російській пропаганді та дезінформації, консолідація української нації в боротьбі проти російської агресії.

Окрім того, в нашому коледжі на базі Музею створений науково-дослідницький гурток. Освітнє і виховне значення дослідницької роботи — величезне. Відомості, отримані з розповідей і бесід учасників сучасних та історичних подій, є цінними історичними джерелами. Збір краєзнавчих матеріалів є важливою, але тільки першою частиною дослідницької роботи краєзнавців. Накопичення необхідних для висновків і узагальнень відомостей і фактів є підготовкою до власного дослідження. Усі записи розповідей очевидців історичних подій, відомості, отримані з листування та також архівні і музейні документи, спостереження, зібрані в походах, вивчаються, групуються згідно тематики, систематизуються, обробляються і використовуються для підготовки студентських доповідей і повідомлень у наукових студентських конференціях, нарисів і збірок, альбомів і виставок. Науково-дослідна робота вчить студентів творчому підходу, мисленню, вимагає від них постійної роботи над собою, розвиває самокритичність, діловитість, енергійність, практичність. Після самостійного збирання інформації студентам набагато легше переказувати або розповідати матеріал, висловлювати власні думки, робити висновки. Науково-дослідницька робота при музеї коледжу допомагає відповісти на питання: як жили, чим займалися, що одягали, як вчилися, як воювали наші предки та співвітчизники.

Безперечним є той факт, що в сучасних умовах війни музеям при навчальних закладах треба звертатися до новітніх методів роботи, інтегруватися в нові умови. Це допоможе таким освітньо-виховним закладам стати найкращим місцем проведення студентського дозвілля, розбурхувати думки відвідувачів, активізувати їхню фантазію, відчувати себе першовідкривачами цікавого об'єкта спадщини та бути готовими до подальшої пошукової діяльності.

Використані джерела

1. Томенко М. Абетка української політики. Довідник. Київ: Смолоскип, 2000. 66 с.
2. Ігнатенко М. Місце історичного краєзнавства в викладанні історії в школах. Історія в школі. 2001. №3–4, С. 40–42.

3. Костриця М. Пашківський Ю. Історико-краєзнавчий нарис. Житомир:МАК. 2000. 45 с.
4. Постоев П., Федюченко Ф. Початкова географія та елементи краєзнавства. Харків, 1925. 150 с.
5. Програма для туристсько-краєзнавчих гуртків позашкільних закладів. За ред. Д.Г. Омельченко. Київ: ІЗМН, 1996. 124 с.
6. Репресоване краєзнавство (20–30 рр.). Київ, 1990. 78 с.
7. Шеремет М. Краєзнавчий матеріал на уроках історії України. Історія в школі. Київ, 2001. № 11–12, С.22–24.
8. Швець М. Краєзнавчий гурток як засіб формування компетентності учнів. Географія та основи економіки в школі. 2009. №6, С. 20–27.

НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Водоп'ян Вікторія,

заступник директора Комунального закладу
«Запорізький обласний краєзнавчий музей»
Запорізької обласної ради, м. Запоріжжя
vika.vodopyan@gmail.com

Музей — це заклад культури, де його співробітники ведуть різноманітні види діяльності у багатьох сферах: від пам'ятко-консерваційної та колекційної до суто комерційної. До основних напрямів роботи будь-якого музею як спеціалізованої установи індустрії культурного дозвілля й туризму належать: комплектування музейних фондів, облік, інвентаризація та каталогізація музейних колекцій, консервація і зберігання музейних фондів; формування та презентація тематичних експозицій; екскурсійне обслуговування відвідувачів; інші види комерційної діяльності, дозволені нормами чинного законодавства [2, с. 7].

Музеї створюються для збирання, дослідження, вивчення, збереження, використання та популяризації музейних експонатів з науково-освітньою та виховною метою. Вони є скарбницями надбань нашого народу за його багатотисячлітню історію, які сприяють формуванню історичної пам'яті, являють собою місток між минулим та сучасним.

Ранок 24 лютого 2022 року змінив не тільки життя всіх українців, а й життя музейних закладів. З початком повномасштабного російського вторгнення життя поділилося на «до» та «після». Спочатку був шок, потім треба було зібратися та робити свою справу, рятувати колекцію та архіви музею. У перші дні розібрали, заховали найцінніше: знаємо що всі експонати є музейним фондом України, і навіть маленький гудзик потрібно рятувати. Одразу було ухвалено рішення переформувувати архіви музею для того, щоб зберегти всю інформацію щодо музейної колекції, наукових праць, експозиційних виставкових планів, особистих справ тощо. Частина архівів та експонатів була перенесена в пристосовані приміщення та захищенні вогнетривкою плівкою та матеріалами. Деяка частина архівів та групи зберігання «документи» були відцифровані та евакуйовані. Для того, щоб зробити цю роботу, а насправді це колосальна праця, усі співробітники музею працювали наполегливо.

Пішло майже два місяці на те щоб ми зрозуміли, що війна швидко не закінчиться, а тому потрібно було працювати по-новому, в умовах нових реалій. Війна не змогла стати на заваді науковій роботі музею. Тому, коли в музеї не мали змоги приймати відвідувачів, бо експозиції були розібрані, почали втілювати нові проекти. Одним із них стала пересувна виставка «Велика історія великої нації». Головною задачею якої було показати, що у часи страшних випробувань, коли Україна виборює кров'ю свою Незалежність, а Українські Збройні Сили стоять на захисті всієї Європи та її цінностей, історики теж не можуть бути осторонь, вони несуть службу на своєму фронті. Укотре ми розставили акценти на головних сторінках великої давньої історії та культури нашої держави. Сьогодні це актуально як ніколи. Загарбник, агресор та лютий ворог України намагається вкрати не тільки наші волю, землі та хліб, а й зазіхає на нашу історію. Тому нашим завданням було нагадати, показати звідки все починалось. На виставці представлені різні періоди історії України – з глибокої давнини до сучасності, розповідається про духовний світ українців, висвітлюються сучасні події війни за Незалежність. Наша історія самотутня, унікальна та неповторна. Велика історія України! І ця виставка саме про це,

бо за нашими спинами стоять постаті сміливих предків! Свобода в нас у крові! Виставка була відкрита 28 липня 2022 року у День Української Державності.

Другим великим проектом стало відкриття виставки «На шляху до Незалежності». Вона присвячена важливим віхам боротьби українського народу на захисті і ствердженні української Незалежності протягом останніх десятиліть – від дня проголошення Акту про Незалежність України. Головний акцент виставки — війна за відстоювання територіальної цілісності України, боротьба проти безпрецедентного та зухвалого втручання Росії у внутрішні справи України. Український народ з початком жорстокої війни і захоплення українських територій згуртував усі свої духовні, фізичні і матеріальні сили для боротьби проти російських загарбників. Експонати, як свідки, розповідають про відстоювання української Незалежності в Запоріжжі та в Києві під час подій Помаранчевої революції та Революції Гідності. На виставці представлені світлини, особисті речі воїнів ЗСУ, учасників АТО і ООС, а також сучасні експонати, які розповідають про повномасштабну російсько-українську війну 2022 р. Важливе місце приділено бійцям полку особливого призначення «Азов». Це пов'язано з багатоденною обороною міста-героя Маріуполя, поряд з якими героїчну стійкість проявили морські піхотинці, прикордонники, службовці СБУ, бійці тероборони, національної поліції та багато інших. Герої не вмирають! Фотознімки деяких наших земляків, що віддали своє життя, захищаючи українську землю, розміщені на банері «Пам'ятаємо. Вклоняємося. Завдячуємо». Виставка була відкрита на День Незалежності.

14 жовтня 2022 р. до Дня Захисників та Захисниць України почали мистецький проект «Зброя культури». Коли Збройні Сили України відстоюють нашу землю, народні майстри продовжують боронити культурний фронт України. Захід почався ще 24 серпня 2022 р., у День Незалежності України, уперше відпрацьовану зброю перетворили на артоб'єкти. В укрітті краєзнавчого музею під час повітряної тривоги народні майстри Запоріжжя – Сергій Москаленко, Ірина та Анастасія Ковальови розписали корпус протитанкового ракетного комплексу Фагот, провели майстер-клас, розповіли про унікальність символіки та продемонстрували основні прийоми

петриківського розпису. До створення витвору мистецтва долучилися начальник обласної військової адміністрації Олександр Старух та керівники усіх п'яти районів Запорізької області. Саме тоді й виникла ідея мистецького проекту «Зброя культури». Уже 15 вересня митці, волонтери та військові нанесли петриківські розписи на тубус від протитанкового гранатомета АТ 4, і він став другим експонатом майбутньої виставки. Наступного тижня до рук митців передали близько десятка елементів відпрацьованої зброї. З них вийшли цікаві журнальні столики, розписні ящики та корпуси від зброї. Усі експонати виставки «Зброя культури» передають українські мотиви в живописі.

Вищезгадані виставки діють у музеї і сьогодні. До речі, всі виставки та заходи в музеї під час воєнного стану безкоштовні.

Ще одним великим досягненням для нас стала презентація власного видання — щорічника «Музейний вісник» № 21, який був присвячений 100-річному ювілею Запорізького обласного краєзнавчого музею. Щороку в лютому–березні ми презентували свій щорічник, цьогоріч війна внесла свої корективи, але ми змогли, не зважаючи на обстріли міста, сигнали повітряної тривоги це зробити. Багато музейників отримали наш ювілейний випуск. Декілька десятків примірників були розіслані колегам з усієї України.

Не залишилась осторонь й освітня робота Запорізького обласного краєзнавчого музею. Усім, хто хотів відвідати наш музей, ми пропонували виставки, екскурсії, лекції тощо. Відвідувачі співали гімн України, «Ой у лузі червона калина», плакали, бо дуже багато тимчасово переселених осіб прийняла наша область, ми активно запрошували їх до музею.

Для найменших відвідувачів був започаткований дитячий проект «Музейні канікули». Проводили його протягом літа, щочетверга. Кожний захід проходив окремою темою: «Морські мешканці», «День Української Державності», «Українці — 200 років тому», «Світ музейних професій», «Рослини в музеї» та інші, супроводжувався лекцією, відеопоказом, майстер-класом. Діти були музейними співробітниками, археологами, навчилися збирати та робити гербарій, знайомилися з державними символами, дізнавалися про своїх предків.

Після канікул почали новий захід «Музейна перерва». З початком навчального року він проводиться щосуботи. Захід є науково-пізнавальним та дотичним до шкільної програми. Наприклад, співробітниками нашого музею проводилися лекції з історії козацтва, давньої історії, заселення краю тощо. Але через частотність обстрілів міста та значні руйнування, вимушені були проєкт тимчасово призупинити.

Ще одним цікавим напрямком освітньої роботи нашого музею став спільний проєкт з Управлінням туризму та курортів Запорізької обласної державної адміністрації — пішохідні екскурсії «Вулиці старого міста». Наші співробітники проводили пішохідні екскурсії старим містом для тимчасово переселених осіб з районів нашої області.

Робота нашого закладу цими заходами не обмежується. Співробітники продовжують збирати експонати для музейної колекції, активно популяризують діяльність закладу, працюють із музейними фондами.

Використані джерела

1. Гайдай О. Музеезнавство: навчальний посібник. Миколаїв: ЧНУ, 2021. 212 с.

МУЗЕЙ ІСТОРІЇ ШКОЛИ ТА МІКРОРАЙОНУ ОПРИШІВЦІ

Гринів Леся,

вчитель образотворчого мистецтва

Ліцею № 6 імені Івана Ревчука Івано-Франківської міської ради,

директор Музею історії школи та мікрорайону Опришівці,

керівник гуртка «Історичне краєзнавство»

м. Івано-Франківськ

lesja0806@ukr.net

Кожний прожитий нами день відходить у минуле і стає історією. Історія — це саме те слово, при згадці якого перед очима виникають картини минулого, виринають сторінки історії окроплені кров'ю, просякнуті болем, увінчані перемогами

чи поразками. Те, що ми маємо зараз, — це заслуги наших батьків, здобуте великою працею, численними жертвами. І головний наш обов'язок — це зберегти і передати нащадкам.

Головне із досягнень українців — це незалежність. До неї ми подолали величезний шлях, який не можна назвати легким, ми подолали багато перешкод, знищили чимало ворогів, зазнали величезних людських втрат. Про це ми повинні не лише знати та пам'ятати, але і шанувати. Проте дехто дотримується й іншої думки, що ми повинні жити майбутнім, не оглядаючись у минуле.

Сьогодні Україна переживає важкі часи в своїй багатовіковій історії. Під загрозою опинилася територіальна цілісність, незалежність нашої держави, мир і спокій на нашій землі. В Україні триває неоголошена війна. Сьогодні вже чимало українських сімей відчули жахливі наслідки війни, втративши своїх рідних і близьких. Ми всі розуміємо біль цих втрат і глибоко співчуваємо цим родинам.

Питання патріотизму і самопожертви щодо рідної та неповторної Батьківщини є актуальним і потрібним для встановлення істини. Саме шкільні музеї як зберігачі, хранителі та транслятори культурної спадщини, належать до інституцій, які сприяють формуванню єдиного культурного простору національної ідентичності, сприяють осмисленню історії з гуманітарних позицій і дозволяють простежити взаємозв'язок історії країни, регіону, історії сім'ї і долі окремої людини, відчути себе частиною історичного процесу. Музей створюється там і тоді, коли виникає суспільна потреба в інституціональному закріпленні певної суми накопиченого культурного та історичного досвіду поколінь.

27 серпня 2007 року в рамках відзначення шістнадцятої річниці Незалежності в м. Івано-Франківську на вулиці О. Блавацького в приміщенні колишньої двокласної школи (1903 р.), а нині пам'ятці архітектури, урочисто відкрито музей історії загальноосвітньої школи I–III ступенів №6 та мікрорайону Опришівці. Ця будівля початкової школи у доброму стані збереглася до наших днів, тому не випадково дирекція, педагогічний колектив нині вже загальноосвітньої школи ім. Івана Ревчука підтримала ініціативу міського управління освіти і науки та створили тут перший серед приміських шкіл історико-краєзнавчий музей.

На урочистостях з нагоди відкриття музею виступила голова оргкомітету музею, директор школи М.В. Присяжнюк, яка доручила відкрити музей та перерізати стрічку начальника управління освіти М. Вересу, керуючому справами міськвиконкому А. Лису та одному з організаторів музею Б. Гавриліву. Освячення музею здійснили священники Опришівецької церкви Св. Параскеви о. Іван Репела та о. Тарас Огар.

Першу екскурсію провели учні школи та автор експозиції Б. Гаврилів, які привернули увагу присутніх на шкільний дзвоник 1840 р. та унікальну пам'ятку освіти кінця ХІХ ст. «Хроніку школи в Опришівцях», яку виявив на горіщі школи в післявоєнні роки тодішній директор школи М. Суровський .

Тривалість екскурсії 40 хвилин. Початок екскурсії: Сторінки історії Опришківської школи (1840 р.), кінець екскурсії: Івано-Франківськ — місто, в якому ми живемо.

В експозиції музею видне місце займають матеріали з історії школи.

Загальноосвітня школа №6 м. Івано-Франківська, без сумніву, є найдавнішою в обласному центрі. Свій літопис вона веде з 1840 р., коли в приміському селі Опришівці була відкрита поряд з церквою школа-дяківка, яка розміщала в селянській хаті. Учителем був дяк, який ще виконував і обов'язки сільського писаря [1]. Навчання в єдиному класі початкової школи, яка у 1875 р. стала, так би мовити державною, велося спочатку німецькою, потім польською мовами. Лише у двадцятих роках ХХ ст. Під тиском громадськості та письмового звернення у 1927 році 69 жителів села до повітової та крайової шкільної ради (у Львові), викладання почалося здійснюватись рідною українською мовою. Цю, та деяку іншу інформацію з історії школи ми почерпнули з унікальної « Хроніки школи в Опришівцях», яку виявив на горіщі старої школи в післявоєнні роки учитель історії, тодішній директор М.О. Суровський. Якщо «Хроніка школи» з 1896 р. в основному збереглася до наших днів, то акт передачі майна школи за 1903 р., на жаль, не зберігся. Саме тоді було збудоване австрійською владою двокласне приміщення початкової школи (нині вул. О. Блавацького, 3), але майно попередньої старої школи в сільській хаті складалося лишень з кількох парт, ковбана

для рубання дров, сокири і... 2-х каганців для освітлення класу. Тому стає зрозумілим чому в довоєнний період одиниці з жителів села здобули середню освіту і, практично, не було жодного з вищою. Відомо лише, що в Станіславівській гімназії навчалися Чорненький Роман і Фреюк Іван.

Цей будинок початкової школи у доброму стані зберігся до наших днів та взятий міськвиконкомом на баланс як пам'ятка архітектури місцевого значення. Тому не випадково дирекція сьогодні вже середньої школи та управління освіти міста підтримали ініціативу колишнього випускника цієї школи Б. Гаврилів та створили в цьому приміщенні історико-краєзнавчий музей мікрорайону Опришівці (вул. О. Блавацького, 3).

Цікаво, що майно школи на початку ХХ ст. складалося лишень з дзвоника 1840 р., який дивом зберігся. Першим учителем у новій школі був Євген Валявський, який більше 20 років спільно з о. Теодором Матейком дбали про розвиток школи і села. Школа мала свою присадибну ділянку, яку обробляли самі школярі. Учитель Є. Валявський дуже захоплювався садівництвом, яке популяризував серед жителів села [2]. У 1944 р. Опришківська школа була реорганізована у семирічну, де працювало вже 17 вчителів, які були направлені на роботу із східних областей України. З місцевих вчителів вчителькою початкових класів працювала п. Марія Коваль. Директором школи до 1949 р. був колишній викладач гімназії п. Антон Євчук. У 1949 р. директором школи було тимчасово призначено випускника Станіславського інституту, учасника Другої світової війни М.О. Суровського, який працював тут 40 років. А почалося директорство М.О. Суровського з будівництва у 1949–1950 рр. методом народної будови двох нових приміщень школи. Але згодом будь-яке будівництво нових приміщень школи припинилось на цілих 50 років [3]. У радянський період таке табу було покладене військовими, які спільно з санітарною станцією забороняли будівництво шкіл біля військового аеродрому. Але потім, коли у 1989 р., заборона була знята, а перший у місті демократично обраний директор школи-заслужений вчитель України Іван Йосипович Ревчук, а також голова ради школи Богдан Гаврилів розгорнули розпочали активну підготовку документації будівництва нової школи з терміном здачі на 1994 р. Почалося

будівництво школи влітку 1995 року, і тільки в 1997 р. було закладено фундамент нової школи. Водночас педагогічний колектив школи, не зважаючи на складні умови праці, упродовж десятиліть постійно дбав про вдосконалення навчально-виховного процесу. Свідченням цього є не тільки кількісні показники. З числа випускників школи практично всі отримали середню освіту, з них понад 800 осіб — вищу. Захистили дисертації і стали вченими медик Дідух Іван, математики Василюшин Богдан, Когутяк Ольга, фізик Пилипів Василь, аспіранти Ткачук Тамара, Довгий Олег, Литкан Ліля, Гринів Любов та інші [3].

У 1960 р. Опришківська семирічка була реорганізована у восьмирічну школу, а пізніше у 9-річну Івано-Франківську ЗОШ № 6, якій у 1999 році присвоєно ім'я Івана Ревчука, він був її учнем, а потім ще 35 років пропрацював на педагогічній ниві цієї школи [1]. У вересні 2001 року відкрито та здано в експлуатацію новозбудований корпус Опришківської школи, де учні мають змогу навчатися в світлих та просторих сучасно обладнаних приміщеннях. У 2006 році наш навчальний заклад став лауреатом Всеукраїнського конкурсу «100 кращих шкіл України» у номінації «Школа громадського становлення».

У 2019 році рішенням Івано-Франківської ОДА школу перейменовано на Ліцей №6 імені Івана Ревчука. Сьогодні це сучасний освітній заклад, який забезпечує розвиток і саморозвиток учня, виходячи з його індивідуальних можливостей, виховує гармонійно розвинену особистість школяра, досягнення ним високого рівня освіченості і культури при збереженні і зміцненні здоров'я. У ліцеї навчається 524 учні та працюють 52 педагогічних працівники.

Школа тісно співпрацює з церквою св. Параскеви. Навчальні щотижневі заняття розпочинаються з богослужінь, які відвідують учні та вчителі, проводяться різноманітні спільні заходи, екскурсії по святих місцях Прикарпаття та України, при церкві впродовж багатьох років діяв дитячий церковний хор.

У період воєнного стану ця співпраця несе для учнів високу духовність, моральну чистоту, формує християнські засади.

На базі музею активно працює гурток «Історичне краєзнавство», керівник — Гринів Леся Іванівна (16 учнів, 5-их класів),

вона, формуючи в учнів національну свідомість, прищеплює любов до рідного краю та повагу до видатних постатей минулого Опришівців та України.

У довоєнний період музей постійно відвідували учні та вчителі навчальних закладів міста, області, України. Також експонати музею мали змогу побачити представницькі делегації з країн Європи, Прибалтики. Щорічно в музеї проводиться до 50 екскурсій різних рівнів. Під час підготовки та проведенні тематичних заходів, зустрічей із видатними особистостями на базі музею гуртківці тісно співпрацювали із партнерами: Літературним музеєм, Музеєм міліції Прикарпаття, Музеєм Небесної Сотні, Художнім музеєм, Музей родинних професій сім'ї Романа Фабрики, Івано-Франківською спілкою художників, Обласною спілкою ветеранів Афганістану, Івано-Франківською спілкою краєзнавців, місцевою церквою Святої Параскевії, бібліотекою-філією № 8 МЦБС.

У нашого навчального закладу славне минуле, прекрасне сьогодні, безумовно, світле й дивовижне майбутнє...

Використані джерела

1. Гаврилів Б. Хроніка школи в Опришівцях (1840–1937). Видання друге, доповнене. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2010.
2. Гаврилів Б., Миронюк І. Історичні постаті Івано-Франківщини. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2010.
3. Гаврилів Б., Репела І., Ревчук В. Історія мікрорайону Опришівці м. Івано-Франківська. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2017.

ДІЯЛЬНІСТЬ РОМЕНСЬКОГО МУЗЕЮ ОЛЕКСАНДРИ ДЕРЕВСЬКОЇ: РЕТРОСПЕКТИВА ТА СЬОГОДЕННЯ

Демиденко Надія,

кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник,
професор кафедри гуманітарних дисциплін,
Сумська філія Харківського національного університету
внутрішніх справ,
м. Суми

В умовах воєнного стану особливого значення набуває питань популяризації діяльності особистостей-подвижників. У цьому контексті особливо вирізняється серед державних краєзнавчих, мистецьких, літературних музеїв Сумщини народний музей імені О. А. Деревської. Подвиг Олександри Аврамівни Деревської (6.05.1902–22.06.1959) вивищується над усіма подвигами, відомих в історії людства, бо він є прикладом найвищого прояву гуманізму. У роки Другої світової війни жінка врятувала життя 48 дітям, створивши фактично перший в Україні дитячий будинок сімейного типу.

О. А. Деревській (посмертно) Указом Президії Верховної Ради СРСР від 20 березня 1974 року, було присвоєно почесне звання «Мати-героїня». У цьому ж році при Роменській школі-інтернату був заснований музей ім. О. А. Деревської, на громадських засадах. 3 травня 1974 року школа-інтернат, згідно Постанови Ради Міністрів УРСР, носить ім'я О. А. Деревської [1, арк. 15]. У 2004 році музею було присвоєно звання «народний».

Експонати колекції народного музею, які збирались протягом багатьох років співробітниками школи-інтернату та дітьми О. А. Деревської, представлені у декількох розділах музею. Документи про початок формування багатодітної родини, нажаль, повністю відсутні. У розділі музею «Так починався материнський подвиг» зберігається оригінал «Автобіографії» О. А. Деревської, написаної нею власноруч у 1945 році. В «Автобіографії» вказується, що О. А. Деревська (дівооче прізвище Семенова) народилась у 1902 році у м. Грозному. У 1945 році її чоловік, Омелян Костянтинівич, отримав призначення на посаду начальника будівельної контори у м. Ромни Сумської області, де після звільнення від гітлерівців починалися пошуки нових родовищ нафти. На той час О. Деревська стала матір'ю для тридцятьох дітей. У музеї зберігаються акти вручення О. А. Деревській медалі «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.» і ордену Трудового Червоного Прапора, датовані 9 травня 1946 р.

За офіційними даними, О. А. Деревська виховала 48 дітей, хоча за твердженнями деяких дослідників у сім'ї Деревських на вихованні перебуло близько 70 дітей [2, с. 2]. Адже сім'я Деревських почала формуватися ще у роки громадянської війни,

у страшний період тотального сирітства і безпритульності. У той час влада забороняла розголошувати цифри кількості дітей-сиріт, які втратили на війні одного або обох батьків. Тим дітям, сім'ї яких отримали документи про загибель воїна, надавалась державна допомога, а «зниклим безвісті» — ні.

Чутки про жінку, яка рятує обездолених дітей, швидко поширювалась. За спогадами Л. Тищенко (Деревської) до їх двору у Ромнах сироти приходили самі, у більшості випадків не пам'ятаючи навіть своїх прізвищ. Всі вони ставали Деревськими. Траплялось, що навіть рідні матері, не витримавши поневірянь у голодні воєнні роки, залишали О. А. Деревській своїх дітей. Одного разу до О. А. Деревської потрапила дівчинка, врятована від горе-матері, яка хотіла втопити рідну дитину [2, с. 89].

Для забезпечення життєдіяльності подібного дитячого будинку потрібен був би лікар, вихователь, бухгалтер, кухар. Але батьки, володіючи великим природним педагогічним талантом, враховували не лише фізичні можливості, стан здоров'я, а й здібності дітей, уміло навчали старших доглядати за меншими. Олександра Аврамівна часто любила повторювати: «Завжди допомагайте людям і тоді вам буде жити легше. Саме легше, а не краще» [3, с. 4].

У свої спогадах про матір діти зазначають, що не зважаючи на надмірне фізичне і психологічне навантаження, багаторічну працю без вихідних і відпусток, вона завжди володіла великим зарядом життєлюбства і оптимізму, ніхто не бачив її у пригніченому стані. Своєю енергією заряджала вихованців, які жили в неповторній атмосфері доброзичливості. Про це яскраво свідчать ряд світлин, що зберігаються у народному музеї ім. О. А. Деревської. Частина з них зберігається у Державного архіву Сумської області [4, 30 арк.].

З Роменського дитячого будинку Олександра Аврамівна взяла на виховання десятеро майже безнадійно хворих дітей, декільком з них було лише декілька місяців від народження. Загалом на Сумщині сім'я збільшилась на 18 дітей. Завдячуючи публікації, присвяченій сім'ї Деревських, що була надрукована у газеті «Молодь України» у січні 1946 року, багатодітна родина стала відома на всю державу.

Згідно з «Довідкою про сім'ю Деревських від 11 травня 1948 р.» у складі родини перебувало 40 дітей віком від двох до сімнадцяти років [5, арк. 4]. Необхідно зазначити, що держава надавала допомогу дітям віком лише до чотирнадцяти років. Старші, а таких у родині, наприклад, у 1948 році було 9 дітей, повинні були самостійно заробляючи собі на життя. Але Олександра Аврамівна нікого з дітей не позбавляла батьківської опіки, залишаючи у родині всіх дітей, не зважаючи на досягнення чотирнадцятирічного віку.

З 1952 року документів про сім'ю Деревських як у народному музеї, так і у Державному архіві Сумської області немає. Багатодітна сім'я, яка ставилась за приклад як зразкова радянська родина, для держави ніби перестала існувати. В офіційних радянських виданнях замовчувався той факт, що у 1948 році О. А. Деревська розлучилась з чоловіком. Почались часті перевірки комісії Роменського райвиконкому, районного відділу народної освіти, які ставили собі за мету не надати допомогу родині, а розпочати її розформування. Особливо неприємно вражає факт безцеремонного втручання державних структур у особисте життя Олександри Аврамівни. У пропозиціях «Акту обстеження» (1951 рік) пропонується «настоять на безусловном возвращении в семью Е. К. Деревского», оскільки чоловік бажав повернутися. Проти його повернення категорично заперечувала Олександра Аврамівна, яка не змогла вибачити чоловікові зради з іншою жінкою.

В «Акті обстеження матеріально-побутових умов і виховання в сім'ї Деревської О.А.» вказується, що на період перевірки з 30.01 по 4.02.1951 року «в семье, состоящей из 36 человек, один взрослый человек (мать Деревская) при плохом состоянии здоровья не в состоянии обеспечить должных санитарно-гигиенических требований» [4, арк. 4]. У висновках комісії зазначалось, що «семья испытывает крайнюю нужду в обмундировании детей, особенно малышей. Не хватает кроватей, одеял, твердого инвентаря, игрушек, периодической и художественной литературы. Занимаемая жилплощадь совершенно недостаточна, и не соответствует количеству членов семьи» [5, арк.5].

Вражаючим фактом є те, що замість надання матеріальної допомоги родині, комісія пропонує «просить Роменский РК КП/б/у и Роменский отдел народного образования до 15.02.1952 г.

назначить в семью Деревских для помощи воспитателя-коммуниста, который бы обеспечивал всестороннее коммунистическое воспитание, назначив ему денежное содержание из наличных денежных средств семьи, отпускающих государством» [5, арк.6].

У 1952 році, під час перебування Олександри Аврамівни у місцевій лікарні на стаціонарному лікуванні разом з найменшими дітьми, з родини силоміць, без її відома, забирають 11 дітей і відправляють спочатку до обласного дитячого будинку для безпритульних, пізніше — до Середино-Будського інтернату Сумської області (пізніше керівника цього інтернату підозрюватимуть у зґвалтуванні дівчаток). Трагічні події негативно вплинули на здоров'я О. Деревської, лікарі поставили діагноз «суглобний поліартрит на нервовій основі», вона не змогла більше рухатись самостійно.

На 57-у році життя, у 1959 році, мати-героїня помирає.

На основі вивчення документів музею можна стверджувати, що О. А. Деревською був створений перший у державі дитячий будинок сімейного типу. І якщо для широко загалу відомо, що Сумщина дала світові великих педагогів — А. С. Макаренка і В. А. Сухомлинського, то до цієї плеяди необхідно віднести і О. А. Деревську. Адже її досвід містить конкретні вражаючі приклади педагогічного служіння: об'єднання в один самодостатній колектив дітей-сиріт різної національності, різного віку, характеру, різного стану здоров'я, залучення дітей і підлітків до активного і здорового способу життя, праці, спрямованої на їх розвиток та на допомогу своїй сім'ї. За спогадами одного з вихованців родини: «Олександра Аврамівна була настільки талановитим педагогом, знаходила до душі заняття кожному. Це свого роду ноу-хау. Якби це розвинути сьогодні...» [6, с. 16]. На жаль, ім'я роменської Мадонни, яка майже 40 років з прожитих 57 віддала рятуванню і вихованню сиріт, було забуто.

Ще у 2012 році вийшла постанова Верховної Ради України, якою передбачалось відкриття в м. Ромни музею матері-героїні Олександри Деревської. Але за створення нового музею так і не взялися. Донині народний музей тримається на ентузіазмі педагогів, які самовіддано зберігають пам'ять про унікальний подвиг дивовижної жінки. Це підтверджує один із записів у книзі відгуків музею — голови Всесвітньої асоціації сімейних

дитячих будинків Чарльза Конфера із США: «Треба зберігати в нашій пам'яті подібний подвиг» [7, с. 316].

Підводячи підсумок вище зазначеного, необхідно підкреслити, що народний музей Олександри Деревської заслуговує на особливу увагу і подальшу державну підтримку. Популяризуючи життя і діяльність цієї унікальної жінки, музей Матері відновлює величну роль української жінки-матері в сучасному суспільстві. Її життєвий подвиг як приклад прояву найвищого гуманізму та унікального педагогічного досвіду має стати довічним надбанням людства.

Використані джерела

1. Державний архів Сумської області. Ф-Р 6837, оп.1, спр.2, 15 арк.
2. Пам'ять про Маму. Ред. В. Потехиной (Деревської), Л. Тищенко (Деревської), А. Сербиної (Деревської). Северодонецьк, 2012. 320 с.
3. Вертіль О. Роменська Мадонна. Урядовий кур'єр. 2010. №183, 2 жовтня.
4. Державний архів Сумської області. Ф-Р 6837, оп 1, спр.4, 30 арк.
5. Державний архів Сумської області. Ф-Р68737, оп.1, спр.3, 13 арк.
6. Сербіна А. «Спасибі» або про ювілей. Северодонецьк, 2002. 42 с.
7. Демиденко Н. М. Народний музей імені О. А. Деревської: історія створення та проблеми збереження. Сівєрщина в історії України, 2014. Випуск 7. С.311–318.
8. Нестеренко П. Роменська мати. Діалог. 2002. №16, 19 квітня.

ДЕРЖАВНИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ МУЗЕЙ ІМЕНІ БОРИСА ПАТОНА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ 2022 РОКУ

Іванець Оксана,

технік ДПМ імені Бориса Патона
при КПІ ім. Ігоря Сікорського
м. Київ

Державний політехнічний музей імені Бориса Патона при НТУУ «Київського політехнічного інституту імені Ігоря Сікорського» — це багатофункціональний та соціокультурний механізм, який спрямований на збереженні історії Київського

політехнічного інституту, рідкісних експонатів в галузі електроніки, приладобудування, радіотехніки, телекомунікації, інформатики, машинобудування, авіації та космонавтики, у музеї проводиться науково-просвітницька діяльність та експозиційна робота.

Музей є хорошим місцем для відпочинку. У вихідні дні туристи, студенти, викладачі проводять більше часу біля музею КПІ. Головна будівля, розташована поруч з музеєм — це головний корпус Київського політехнічного інституту імені Ігоря Сікорського. Навпроти музею — фонтан, який збудовано 1997 році та пам'ятник Євгену Оскаровичу Патону — українсько-радянському вченому у галузі зварювальних процесів і мостобудування. Щоб зберегти історію КПІ та розповісти про неї нинішнім поколінням, на території музею встановлено архітектурні форми — пам'ятники та пам'ятні знаки, які присвячені викладачам, випускникам і колишнім студентам, а саме: С.П. Корольову, Є.О. Патону, Л.В. Люльці, І.І. Сікорському, М.П. Кравчуку та ін. Також на території музею знаходиться камінь спотикання (корпус КПІ № 6). Захід відбувся у межах проекту «Один камінь, одне життя — 80 каменів спотикання для Києва», приуроченого до 80-х роковин трагедії Бабиного Яру та зокрема студенту та викладачу КПІ — Георгію Карловичу Бріфу.

Головною окрасою музею є сучасний парк, який розташований біля відділу авіації та космонавтики ДПМ імені Бориса Патона, а також на вулиці розміщено експонати просто неба: гелікоптер Мі-2, літак Як-40, літак Ан-2, танк Т-34, гармата КС-19 та металевий танк-паравоз 9П.

Від початку повномасштабного вторгнення Росії на територію України головне завдання наукових співробітників ДПМ імені Бориса Патона — це збереження фондів та рідкісних експонатів у галузі: радіо, телебачення, обчислювальної техніки, машинобудування, енергетик, авіації та космонавтики. На сьогодні музейна експозиція часткова розібрана, а експонати спаковано у відповідні ящики та переміщено у безпечні місця.

Музейна робота поступово відновлюється в умовах воєнного стану, в експозиційній залі історії Київського політехнічного

інституту за ініціативи завідувача відділу «Історії КПІ» Віталія Тарчука створено реекспозицію, яка складається із копій оригінальних документів, фотографій, фотоальбомів, книг та ін. Оригінали експонатів історії заснування Київського політехнічного інституту спаковано у ящики.

У 2021 році наш музей відправив для показу у виставці «Відритий космос», яка проводилася у Литві, вісімнадцять експонатів, серед них: макет двигуна рекети-носія (РН) «Восток», блок гіроскопічних приладів і кермовий двигун РН «Союз» та ін. Також на виставку було передано оригінальні документи, які відтворюють історичні події початку космічної ери людства. Експонати ДПМ імені Бориса Патона, які було представлено у Литві, за офіційними даними, спільну виставку відвідали близько 45 тисяч осіб.

Продовжуючи спільну роботу з литовським музеєм, колеги та директор Лінас Смігелскас, запропонував молодим співробітникам Державного політехнічного музею імені Бориса Патона пройти стажування у Литовському етнокосмологічному музеї, який присвячений історії та перспективам освоєння людиною космосу, фактам усвідомлення законів Всесвіту людиною, взаємозв'язку людства з небом, Сонцем, Місяцем та зірками.

За період стажування у Литві, наші співробітники відвідали Національний художній музей імені Мікалоюса Константінаса Чюрльоніса, найстаріший музей Литви, заснований 14 грудня 1921 року, Вільнюський університет — найдавніший і найбільший вищий навчальний заклад Литви у Вільнюсі, а також прослухали цікаву екскурсію в музеї університету.

Молоді співробітники музею КПІ дякують колегам та директору Етнокосмологічного музею, що у важкий час для нашої країни, увесь цивілізований світ виразили масштаби російського державного терору. Литва — це Європейська країна із великим серцем, яка допомагає українському народові.

З самого початку повномасштабної російської агресії ворог руйнує не тільки міста та села, а й вищі навчальні заклади освіти, будинки культури, музеї, бібліотеки, пам'ятки архітектури України. Музейна ініціатива з редагування на збереження культурної спадщини в умовах війни та її післякризове відновлення,

в рамках діяльності громадської ініціативи Штаб порятунку спадщини підтримали наш музей гуманітарною допомогою, а саме засобами та матеріалами з метою збереження культурної спадщини в умовах війни.

У будинку митрополита Національного заповідника «Софія Київська» відбувся захід присвячений гуманітарній підтримці музеям України в умовах воєнного стану. Працівники ДПМ імені Бориса Патона отримали валізу інструментів для реставраційних робіт, ми висловлюємо подяку Центру допомоги мистецтву України (Ukraine Art Aid Center, Німеччина) та волонтеркам Ірині Нікіфоровій, Олені Балун.

Попри важке становище в нашій країні у Державному політехнічному музеї імені Бориса Патона проводяться виставки, заходи, екскурсії, найважливіші з них:

1. 18 травня 2022 року відбувся захід присвячений Міжнародному дню музеїв, на якому ми радо зустріли тимчасово переміщених осіб, які евакуювалися з Маріуполя та проживали в Пуці Водиці (Київська область).

2. 31 серпня 2022 року виповнилося 75 років з дня першого польоту первістка великої родини літаків «Ан» — славнозвісного біпланера Ан-2. У відділі авіації та космонавтики була відкрита тимчасова виставка: «75 років тому у небо піднявся перший літак Ан-2».

3. 27 вересня 2022 року відбувся захід для студентів першого курсу «KPI First Year Marathon», в якому взяли участь 100 студентів КПІ.

4. 4 жовтня 2022 року створено унікальну тимчасову виставку, яка присвячена 100-річчю Секції вихованців КПІ в Польщі. Музей представив польські сторінки історії Київської політехніки, здобутки видатних учених, а також фотоматеріалів та експонати студентського життя.

5. 4 по 10 жовтня 2022 року в музеї було відкрито тематичну виставку, яка присвячена Всесвітньому тижню космосу. Наукові співробітники щорічно беруть активну участь у міжнародному заході Всесвітнього тижня космосу проводячи цікаві лекції, тематичні виставки, конференції, влаштовуючи демонстрацію наукових фільмів, що присвячені міжнародному співробітництву.

6. 20–21 жовтня 2022 року відбулася ювілейна 21-а Всеукраїнська наукова конференція «Актуальні питання історії науки і техніки». У зв'язку з агресією Росії конференцію довелося провести в онлайн-форматі. Загалом 6 співробітників Державного політехнічного музею взяли участь та виступили із презентаціями.

У липні до КПІ та музею завітав Блаженніший Митрополит Епіфаній з метою нагородження працівників, доцентів, викладачів, які захищають Батьківщину. Завідувача відділу наукової та експозиційно-виставкової роботи ДПМ імені Бориса Патона Григорія Лупаренка нагороджено медаллю «За жертвовність і любов до України».

Григорій Лупаренко з перших днів війни захищає Україну. Але, як працівник музею постійно турбується про покращення експозиції музею, неодноразово він передавав з фронту до фондів нові експонати. Окрасою музейної експозиції став квадроцикл «ЗИМ-350», який почав свій шлях ще в далекі дев'яності. Якщо бути точніше, вперше квадроцикл зійшов з конвеєрної стрічки ще в 1991 році. Батьківщиною «Зими», як їх називають — народі, став Харківський танковий завод імені Малишева. «ЗИМ-350» дуже рідкісна модель. Річ у тому, що її випускали обмежену кількість. Часом партії складалися лише з двохсот одиниць техніки. А це, зі зрозумілих причин, ніяк не могло задовольнити потреби покупців. До того ж до наших днів дожили небагато. Так цей квадроцикл став справжньою рідкістю, а тепер експонатом нашого музею.

Державний політехнічний музей імені Бориса Патона «просувається» в соціальних мережах, щоб залучити відвідувачів. Офіційний сайт у соціальних мережах ДПМ імені Бориса Патона представлений у Facebook та Instagram. Там можна ознайомитися з інформацією музею, переглянути фото, прочитати відгуки відвідувачів. На головних сторінках музею розміщується інформація про історію Київського політехнічного інституту ім. Ігоря Сікорського, цікаві події дня, виставки, лекції, круглі столи та ін.

Отже, музей Київського політехнічного інституту ім. Ігоря Сікорського — це особлива комунікативна система, яка

зацікавлена зв'язком з громадськістю. Музей, навіть в умовах війни, продовжує охоче зустрічати відвідувачів, які можуть безплатно ознайомитися з експозицією та відвідати цікаві тимчасові виставки.

ВИКОРИСТАННЯ В МУЗЕЙНІЙ РОБОТІ ОНЛАЙН-КУРСУ ДЛЯ ДІТЕЙ 6–11 РОКІВ З ПРАВИЛ ПОВЕДІННЯ НА ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Івченко Богдан,

завідувач сектору,

КЗ «Харківський історичний музей ім. М.Ф. Сумцова»,

м. Харків

bogdanio657@gmail.com

Рівень забрудненості нашої держави вибухонебезпечними предметами значно зріс після повномасштабного вторгнення РФ на територію України, що розпочалося 24 лютого 2022 р. В умовах підвищених ризиків від вибухонебезпечних предметів стало надзвичайно актуальним навчання громадян України безпеці усіма можливими засобами, у тому числі й музейними.

Методики викладання матеріалу про ризики, які виникають для населення за наявності вибухонебезпечних предметів, можуть бути різними, однак дуже важливо залучати сучасні інтерактивні, мультимедійні, онлайн засоби, що допоможуть музейним співробітникам показати те, що не можна показати за допомогою лише музейних предметів. Використання різноманітних експонатів із залученням сучасних засобів навчання є однією із запорук успіху освітнього процесу в музейних умовах.

Фахівцями Данської ради у справах біженців в Україні було розроблено онлайн-курс із правил поведінки на території із вибухонебезпечними предметами для дітей 6–11 років [2]. На нашу думку, він може стати одним із елементів навчання дітей поводженню із вибухонебезпечними предметами в музейних умовах, насамперед, під час проведення інтерактивного заходу

«Музейні експонати вивчай, життя зберігай!», що був розроблений фахівцями Харківського історичного музею ім. М.Ф. Сумцова і розрахований на дітей молодшого шкільного віку [1]. Одним із позитивних моментів вищезазначеного онлайн-курсу можна відзначити те, що діти після його закінчення отримують сертифікат про навчання з поводження із вибухонебезпечними предметами.

На початку онлайн-курсу дітям розповідається про загальні правила поведінки у зоні бойових дій, про безпечні місця під час обстрілів, про те, що треба взяти із собою у сховища. Після цього діти вивчають попереджувальні знаки «Небезпечно міні!» та місця, у яких є ризик натрапити на вибухонебезпечні предмети. На нашу думку, розробники курсу вдало використовують асоціативний ряд із піратським прапором для того, щоб діти добре запам'ятали знак «Небезпечно міні!». Для кращого і тривалого розуміння цього знаку автори курсу пропонують за допомогою онлайн платформи скласти пазли із картинкою такого знаку. Але, на нашу думку, у музейних умовах, доцільніше організувати творчий конкурс малюнків цього знаку. За міжнародними стандартними розмірами [3], трикутний знак «Небезпечно міні!» можна легко зробити в музейному приміщенні, використовуючи аркуш паперу формату А4.

Після цього, за допомогою онлайн платформи, діти заповнюють таблицю із визначення безпечних і небезпечних місць. Зауважмо, що серед безпечних місць пропонується, наприклад, музей, однак варто підкреслити, що в зоні, де велись інтенсивні бойові дії, деякі запропоновані авторами онлайн-курсу локації можна вважати лише умовно безпечними. Наприклад, у Харкові неодноразово на дитячих майданчиках і у парках знаходили вибухонебезпечні предмети. Тому дітям, які мешкають у зонах інтенсивних бойових дій, треба пояснювати, що хоча дитячі майданчики і парки — безпечні місця, але і там треба бути пильними та не підходити, а тим більше не брати у руки невідомі предмети.

Автори онлайн-курсу роз'яснюють дітям, що у випадку, якщо взяти до рук невідомий предмет, іноді може пролунати вибух, унаслідок чого можливо отримати серйозне поранення. Тому

усі діти мають запам'ятати: якщо побачив незнайомий предмет, значить необхідно сповістити дорослих — батьків, учителів, представників поліції. Автори курсу формулюють алгоритм дій маленької дитини у випадку, коли її друзі підірвалися на вибухонебезпечному предметі, наполягаючи на застереженні, про яке забувають автори інших подібних курсів, — насамперед маленька дитина має сповістити дорослих. Не завжди дитина 6–8 років у стресовій ситуації здатна пояснити по телефону 101, де вона знайшла вибухонебезпечний предмет. Однак не всі, пропонувані дітям під час проходження навчання відповіді, мають однозначне вирішення. Наприклад, серед неправильних відповідей на питання «До кого можна звертатися по допомогу?» зазначені – незнайомі дорослі. На наш погляд, дитина в ситуації виявлення вибухонебезпечного предмету, може звертатися по допомогу і до незнайомих дорослих.

Як найважчі наслідки недотримання правил поведження із вибухонебезпечними предметами, автори курсу вказують – отримання дітьми важких травм, цілковито оминаючи тему загибелі людини. Чи правильно це? На нашу думку, такий підхід не є правильним. Вважаємо, що хоча б однією фразою, дітям треба повідомити, що найважчим наслідком недотримання правил поведження із вибухонебезпечними предметами — може бути загибель людини. Це не означає, що треба детально розповідати про смертельні випадки, показувати фото понівечених тіл, але все ж сказати про такі наслідки необхідно. Дитина має розуміти, що недотримання правил поведження із вибухонебезпечними предметами може забрати найдорожче — життя. Діти 6–11 років, для яких розроблений онлайн-курс, за даними ЮНІСЕФ, цілком розуміють, що смерть — це назавжди [4].

Після проведення онлайн-курсу з правил поведження дітей на територіях, забруднених вибухонебезпечними предметами, музейні співробітники можуть безпосередньо перейти до показу експонатів відповідної тематики.

Отже, онлайн-курс для дітей 6–11 років, розроблений фахівцями Данської ради у справах біженців в Україні, хоч із певними застереженнями, але цілком може бути використаний як елемент проведення комплексного музейного інтерактивного

навчального заходу із попередження ризиків від вибухонебезпечних предметів.

Використані джерела

1. Івченко Б. Педагогічні можливості музеїв у забезпеченні навчання з попередження ризиків від вибухонебезпечних предметів. Проблеми сучасного підручника: навчально-методичне забезпечення освітнього процесу в умовах воєнного часу: збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, 14 вересня 2022 р. Київ: Педагогічна думка, 2022, 354–356.
2. Курс з інформування про ризики вибухонебезпечних предметів дітям 6–11 років. Данська Рада у справах біженців. URL: <https://stopmina.dk/course/index.php?categoryid=3>
3. Про затвердження Правил позначення небезпек, пов'язаних з мінами та вибухонебезпечними предметами - наслідками війни: Постанова Каб. Міністрів України від 17 квітня 2019 р. № 372. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/372-2019-%D0%BF#Text>
4. Як говорити з дітьми про смерть близької людини. ЮНІСЕФ. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/parenting-skills/how-talk-your-children-about-death-loved-one>

РОБОТА МУЗЕЙНОГО КОМПЛЕКСУ «ПЕРЕМОГА» ХАРКІВСЬКОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ І–ІІІ СТУПЕНІВ № 97 ХАРКІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Карлова Ольга,

педагог-організатор,
учитель української мови та літератури,
Харківської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 97
Харківської міської ради Харківської області
karlovaola.05@gmail.com

Музейний комплекс «Перемога» Харківської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 97 Харківської міської ради Харківської області був створений у 1996 році. Загальна площа приміщень: 286 кв. м.

Експозиція музею 3-рівнева: стенди, виставки, макети.

Експозиції та виставки розміщено у 5 експозиційних залах, фое закладу — місце для тимчасових та інформаційно-виставкових зон.

У 1996 році було відкрито першу експозицію «Історія Слобожанщини», яка стала початком створення музейного комплексу «Перемога», що зараз налічує 17 експозицій.

За 26 років існування музейного комплексу створено абсолютно унікальні експозиції, усі вони різні, але об'єднує їх прив'язка до історії українського державотворення та основна місія: зберігати спадщину, навчати суспільство і разом з громадою творити новий простір.

За результатами роботи гуртка екскурсиводів, пошукових груп учнів 5–11 класів, батьківської та вчительської громади зібрано творчі проекти та тематичні екскурсії:

1. «Мій рідний край» в залі Слобожанщина для учнів 2–4 класів.
2. «Історичне минуле Слобожанського краю» в залі Слобожанщина для учнів 5–8 класів.
3. «Герої Афганістану» в залі «Афганістан болить у моїй душі», для учнів 9–11 класів.
4. «Учителі у роки II світової війни» в залі «Педагогічна доблесть» для учнів 9–11 класів.
5. «Чорнобиль — наш біль» в залі «Перемога» для учнів 6–9 класів.
6. «Пошта Салтівського району в роки війни» в залі «Перемога» для учнів 9–11 класів.
7. «Жінки-льотчиці в роки II світової війни» в залі «Перемога» для учнів 7–9 класів;
8. «І вічний він тепер солдат...» (пам'яті Дмитра Давидова) в залі «Перемога» для учнів 6–8 класів;
9. «Герої Небесної сотні» в залі «Перемога» для учнів 8–11 класів;
10. «Загальна екскурсія музейним комплексом «Перемога»;
11. «Віртуальна екскурсія закладом» та «Сторінками історії ХЗОШ №97»;
12. «Калейдоскоп успіхів, досягнень, педагогічних звершень наших випускників»;
13. «Учительські династії» та інші.

На створення музейного комплексу «Перемога» Харківської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 97 Харківської міської

ради Харківської області колектив учителів, учнів та батьків надихнули слова Максима Рильського «Той, хто не знає минулого, не вартий майбутнього». Робота музейного комплексу сприяє науково-дослідній діяльності педагогів і учнів, популяризації знань, формуванню стійкої мотивації до саморозвитку.

Окрасою музейного комплексу є експозиція «Історія Слобожанщини» присвячена історії нашого краю. Експонати, які представлено в цій експозиції, дозволяють відвідувачам поринути у світ звичаїв і традицій наших предків, уявити і відчувати, як жили люди кілька десятиліть, а то й сотні років тому, чим захоплювалися, які знаряддя праці в них були, як проходило їхнє життя. Образи під рушниками, пучки пахучого зілля, сорочки-обереги — це наша історія, наші звичаї, наш народ. Любити свій народ — це значить любити мамину пісню, що вчила добра і ласки, пам'ятати батьківську хату, бабусину скриню, з трепетом брати в руки речі, які є в ній, і берегти, як реліквію. Наш музей розповідає про життя людей рідного краю і вчить поважати звичаї, працю, традиції та обряди, бачити красу навколишнього світу і берегти її.

Лідери учнівського самоврядування беруть участь у створенні пошукових проектних груп та екскурсійних команд, запрошують на екскурсії здобувачів освіти інших закладів. Найбільш ефективною формою роботи є проведення Музейних уроків, метою яких є самостійний спосіб отримання знань у певних галузях науки, мистецтва, техніки, політичного життя, культури, ремесел.

Декілька років поспіль районне учнівське самоврядування очолюють представники ХЗОШ №97.

Заклад є базовим у міському проекті «Школа миру», в якому представлені різні дитячі миротворчі ініціативи, що дуже актуально у наш складний час. Проект «Від серця до серця!» волонтерський — це збір одягу, речей першої необхідності, продуктів харчування, для наших захисників. Попри те, що зараз в Україні війна, музейний комплекс «Перемога» продовжує свою роботу, яка сприяє духовно-моральному, патріотичному і громадянському вихованню дітей та молоді.

На жаль, у цьому році музей не має можливості показати свою меморіальну експозицію та цікаві тематичні і художні виставки

в реальному часі, тому пропонуємо відвідати експозиції в режимі онлайн-екскурсій. Гурток «Юні екскурсоводи» продовжує працювати за всіма формами музейної роботи, наразі в умовах воєнного стану проводяться онлайн заняття та семінари-практикуми.

Нещодавно відбулося поповнення фондів музейного комплексу «Перемога». У нашій школі працює вчитель початкових класів Сирятська Юлія Валентинівна, яка є волонтеркою одного з благодійних фондів. На зустрічі із військовими 113-тої окремої бригади територіальної оборони України їй було передано експонати для нашого шкільного музею, для наших учнів — це гільзи від патронів різного калібру, на яких нанесено зображення Тараса Григоровича Шевченка.

Коли наші захисники відстрілювались від чергових нападів «орків», коли у бійців залишалися гільзи від патронів різного калібру, у них виникла ідея залишити якісь згадки про цю жакливу російсько-українську війну. Експонати були виготовлені ними за допомогою лише зубної щітки та пасти. На жаль, автори роботи залишаються невідомими, але такі роботи не можуть бути втрачені та повинні надихати наше молоде покоління пам'ятати та поважати подвиг українського народу в роки цієї війни.

Отже, навіть у такий складний для усіх нас час, необхідно не тільки вивчати, але й захищати свою історію задля збереження нашої нації. Віримо в перемогу! Тримаємось і робимо все для цього! Все буде Україна!

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА НАУКОВО-ОСВІТНЮ РОБОТУ МУЗЕІВ УКРАЇНИ

Коханенко Юлія,

молодший науковий співробітник,
Меморіальний комплекс «Пам'яті героїв Крут»,
с. Пам'ятне Ніжинського району, Чернігівської обл.
ulakohanenko@gmail.com

Меморіальний комплекс «Пам'яті героїв Крут», філія Національного військово-історичного музею України, знаходиться в с. Пам'ятне (залізнична станція Крути) Ніжинського району Чернігівської області. Експерсія в музеї побудована на розповіді про українську революцію 1917–1921 рр., визвольну війну українського народу 1917 – поч. 1918 рр. та бій під Крутами 29 січня 1918 р. між збройними формуваннями Української Народної Республіки та військами більшовицької Росії поблизу залізничної станції Крути. Вчинок юних студентів на довгі роки став прикладом жертвовності й героїзму для наступних поколінь українців. Пам'ять про них вшановують щороку.

2022 р. історія повторилася: 24 лютого російські війська вторглися на територію України: розпочалася повномасштабна війна проти українського народу.

Чернігівська область одна з перших відчула російську агресію. Ворожі війська, які рухалися з Сумщини в напрямку м. Ніжина, а далі – м. Києва, 25 лютого увійшли в с. Хороше Озеро, 28 лютого – до с. Пам'ятне. Сотні російських танків розмістилися вздовж дороги біля приватних будинків. Звідти до музею близько 500 метрів. На той час цілісність Меморіального комплексу «Пам'яті героїв Крут» була під великою загрозою. 3–4 дні поспіль військова техніка загарбників пересувалася з одного села в інше повз с. Пам'ятне. У цей проміжок часу два «рашистські» танки заїхали на територію музею, розвернулися на автостоянці й рушили у зворотному напрямку, не пошкодивши комплекс. Мабуть, душі юних закатованих більшовиками героїв охороняють це місце.

Навесні 2022 р. поблизу Меморіального комплексу «Пам'яті героїв Крут» відбулися бої між армією ЗСУ та російськими військами: 1 березня в с. Хороше Озеро, 12 березня в с. Бурбулі, що розташоване через ліс від музею. Але якщо 104 роки тому українці зазнали поразки на цьому місці, то в сучасній війні одержали перемогу в обох битвах.

З 25 лютого по 31 березня 2022 р. переважна частина Чернігівщини перебувала під окупацією російських військ. У цей час Меморіальний комплекс «Пам'яті героїв Крут» не приймав відвідувачів. Працювали охорона та співробітники, які мешкають поряд з музеєм: утримували в належному стані територію і зали-вагони. Інші працівники, які з об'єктивних причин не мали змоги потрапити до місця роботи, займалися волонтерством, дистанційно виконували наукову роботу:

- збирали матеріали про події, що відбувалися в Чернігівській області унаслідок військової агресії РФ проти України та загиблих героїв Чернігівщини;
- досліджували бої поблизу станції Крути у 2022 р.

31 березня під натиском українських військ ворожі загопи відступили з Київщини, Чернігівщини та Сумщини. Мешканці звільнених територій оговтувалися від окупації. Меморіальний комплекс «Пам'яті героїв Крут» продовжив свою роботу у звичному режимі, наукові співробітники розширили науково-освітню діяльність:

- готували тези доповідей для участі в конференціях;
- підготували наукові статті для публікації в наукових виданнях;
- започаткували проєкт відео та фото у форматі 360 градусів із географічною прив'язкою до знакових місць бойових дій на території Чернігівської області;
- збирали інформацію про бої 9–10 травня в Донецькій області;
- опрацювали матеріали для виставки про знищення культурних національно-історичних пам'яток.

Меморіальний комплекс «Пам'яті героїв Крут» знову почав приймати відвідувачів. До 24 лютого 2022 р. одне із провідних завдань екскурсійної роботи в музеї – це військово-патріотичне

виховання дітей та молоді. Екскурсанти із сумом але захоплено слухали розповідь про юнаків, яких червоноармійці катували за відданість Батьківщині. Подвиг героїв Крут для сучасників став прикладом патріотизму та самопожертви в ім'я держави. Нині ми розуміємо, що ці діти-екскурсанти самі є жертвами та свідками жахливих подій війни. Вони й досі бачать, як від авіа-обстрілів руйнуються будинки, гинуть мирні жителі, як щодня віддають життя українські військові. І сьогодні чують постріли й вибухи, ховаються від них у підвалах.

Сучасні діти знають героїв в обличчя, можуть їх обійняти, потиснути руку. У дітей України більше не потрібно виховувати патріотизм. Російська агресія пробудила це почуття в кожного українського громадянина. Наші спостереження показали, що сьогодні після відвідин музею екскурсанти розуміють: за 104 роки росіяни зовсім не змінилися ні душевно, ні морально, ні психічно, залишилися брехливими, жорстокими, кровожерливими істотами, які не мали законів тоді, не мають їх і зараз. Українці зробили велику помилку: забули, що поряд з нашим кордоном Росія, яка протягом багатьох століть принижувала, уважала «недонародом» і хотіла знищити. Український народ повинен це пам'ятати. Назавжди. На всі майбутні покоління.

Війна вплинула на свідомість українців. Після 24 лютого 2022 р. народ згуртувався й кожен на своєму місці робить усе, щоб якнайшвидше прискорити перемогу.

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА НАУКОВО-ОСВІТНЮ РОБОТУ МУЗЕЇВ В УКРАЇНІ

Крючкова Ганна,

педагог-організатор

Лисичанського ліцею №1 Северодонецького району

kirienkoa636@gmail.com

Співпраця учасників робочої групи триває вже кілька років. За цей час проводили науково-практичні конференції та круглі столи, зокрема присвячені музейній педагогіці в умовах пандемії COVID-19.

Цього року до обговорення музейної педагогіки в умовах воєнного стану долучилися представники наукових установ, закладів вищої освіти, музеїв, науково-дослідних лабораторій. Зокрема, Національна академія педагогічних наук України, Національна академія мистецтв України, Інститут обдарованої дитини НАПН України, Київський національний університет ім. Т. Шевченка, Львівський національний університет ім. І. Франка, Кафедра ЮНЕСКО з наукової освіти НПУ ім. М. П. Драгоманова, Національний науково-природничий музей НАН України, Державний політехнічний музей ім. Б. Патона при Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського», Музей науки МАН, Науково-дослідна лабораторія мехатроніки і робототехніки FabLab MiRONAFT.

Через окупацію частини України Росією значна кількість музеїв призупинили свою роботу. У багатьох колекції розграбовані чи знищені російськими окупантами. Однак уже сьогодні спостерігаємо, що музеї поступово і частково відновлюють свою роботу. Президент МАН Станіслав Довгий зазначив, що Мала академія наук України найближчим часом створить ряд музейних просторів на заході країни. Там зараз проживають понад 5 млн біженців, серед яких майже 2 млн дітей, тому важливо підтримати їх і надати доступ до освіти.

12 квітня відбулося відкриття першого такого інтерактивного простору Музею науки у Львові, створеного за ініціативою МАН спільно зі Львівською політехнікою за участі Одеського музею цікавої науки. Нині розпочалися роботи зі створення наступного простору в Ужгороді спільно з Ужгородським національним університетом і мерією міста. Такі освітні наукові простори в умовах воєнних дій сприятимуть психологічній підтримці дітей, формуватимуть для них середовище творчого спілкування та можливостей заглибитись у світ знань.

Учасники засідання обговорили актуальні ініціативи, які створять умови для продовження навчального процесу як в Україні, так і закордоном. Зокрема, підтримку отримав проект «Досліджуй науку українською», ініційований МАН. У партнерстві з польськими центрами науки перекладати-

муть українською мовою інформаційно-навігаційні системи, сценарії занять інтерактивних науково-освітніх просторів у Польщі — їх щоденно відвідують сотні українців, що тимчасово перебувають у сусідній країні. До перекладу долучилися вже кілька українських університетів і наукових установ Києва та Львова.

Використання засобів музейної педагогіки в навчальному процесі допомагатиме повертати дітей і молодь до мирного життя. Учасники засідання запропонували у травні провести міжнародний круглий стіл з питань музейної педагогіки в умовах воєнного стану. Також освітяни, науковці, музейні працівники, психологи спільно розроблять методичні рекомендації, за якими можна буде організовувати в музеях науково-освітні заняття, а ще надавати психологічну допомогу в умовах воєнного стану.

Практичним втіленням інтерактивної маркетингової стратегії залучення відвідувачів до музею та використання інноваційного потенціалу сучасних мультимедійних технологій стала партнерська взаємодія Британського музею із потужною міжнародною корпорацією Samsung, яка розпочалася у 2008 році. Результатом співпраці стало відкриття Цифрового пізнавального центру (Digital Discovery Centre), за допомогою якого дітей знайомлять з творами мистецтва та історією їхнього створення. Щорічно приблизно 10 тисяч дітей та молодих людей вивчають колекцію Британського музею і організовані музеєм виставки за допомогою новітніх технологій, розроблених компанією Samsung.

Отже, в сучасній теорії та практиці музейної справи важливими, з огляду на спроможність музею відповідати викликам часу, є музейні інновації та інтерактивність. У широкому розумінні поняття музейних інновацій стосується структурних змін у музеї відповідно до плину часу й переосмислення в музейному середовищі місця та ролі музейних інституцій у системі національних, суспільних й культурних взаємин. У вузькому значенні музейні інновації – це використання мультимедійних технологій в експозиційному просторі музею з метою підсилення інформативності, комунікативності та атрактивності

музейної експозиції, а також використання комп'ютерного програмування з метою вдосконалення обліку та використання музейних фондів.

Музейна інтерактивність зосереджується в галузі науково-освітньої діяльності музею та пов'язана насамперед із музейною педагогікою й використанням інтерактивно-педагогічного потенціалу музейної екскурсії, уроку, експонату. Першочерговими є використання рольових історичних ігор, тактильний та психологічний потенціал музейних експонатів, можливість «занурення» в історичне чи природне середовище тощо.

Дуже часто музейні інновації та інтерактивність перетинаються, взаємодоповнюючи одне одного. Особливо яскраво це проявляється у використанні інноваційного потенціалу новітніх технологічних досягнень під час проведення інтерактивних музейних уроків, екскурсій. Інноваційні та інтерактивні аспекти музейного маркетингу в комплексі та взаємодії дають змогу залучити до музею нових відвідувачів, фінансові ресурси та зробити музейний товар конкурентно здатним на ринку культурних послуг.

Використані джерела

1. Бокотей А. А. Інноваційні впровадження в природничих музеях Швейцарії та Австрії. Наукові записки Державного природознавчого музею. Львів. 2014. Вип. 30 С. 41–50.
2. Климишин О. С. Освітні аспекти природничомузейної комунікації. Наукові записки Державного природознавчого музею. Львів. 2015. Вип. 31. С. 15–22.
3. Комаріст О. І. Визначення сутності маркетингу інновацій. URL: http://khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_125/22.pdf.
4. Музейна педагогіка і воєнний стан: як музеям відновити роботу. URL: <https://man.gov.ua/about/news/muzejna-pedagogika-i-voeyennij-stan-yak-muzeyam-vidnoviti-robotu>
5. Рагозіна В. В. Художньо-освітня діяльність музеїв мистецького профілю з дітьми дошкільного віку та школярами. Горизонти освіти. 2012. № 3 (36) С. 50–55.

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА НАУКОВО-ОСВІТНЮ РОБОТУ МУЗЕЇВ В УКРАЇНІ

Кулінська Галина,

спеціаліст II категорії, вчитель історії,
Болградського ліцею №2 Болградської міської ради
Одеської області, м. Болград,
galinka_shevchuk@ukr.net

Усучасних умовах культура розглядається як один із основних чинників вирішення соціальних проблем. У зв'язку з цим посилюється роль закладів культури. Серед них особливе місце посідають музеї, що втілюють культуру й суспільство в усій їхній різноманітності. Музеефікація стає важливою компонентною розвитку певної соціокультурної галузі. Вона полягає у накопиченні і переосмисленні інституційного та технологічного досвіду, збереженні й удосконаленні традицій

Сила музеїв насправді надзвичайна. Тому що музеї – це специфічні інституції, які зберігають пам'ять людства, охороняючи матеріальні носії цієї пам'яті в уречевленій формі. Здатність людей зчитувати інформацію, яка зберігається у цих носіях пам'яті, та використовувати її на розвиток суспільства багато в чому недооцінена на сьогодні. І тут великий простір для нашої спільної роботи.

В Україні музеї є важливою ланкою інституцій, які працюють з національною пам'яттю, національною ідентичністю, музеї є зв'язковими культури України з культурами світу. Вони можуть відігравати величезну і різнопланову роль у розвитку українського суспільства. І хочеться сподіватися, що в найближче десятиріччя музеї вийдуть з розряду недофінансованих організацій другого плану і посядуть належне місце.

З початком бойових дій музеї згорнули свої постійні експозиції. До кінця воєнного стану поновити їх не буде можливості. Фонди були евакуйовані в безпечні місця та бомбосховища. Це теж частина музейної роботи.

Фахівці частково залишаються на місцях, частково переміщуються разом із колекціями. Ситуація дуже динамічна і залежить від безпечних факторів. Там, де була можливість, музейники залишалися зі своїми колекціями.

Уже зараз розпочалася робота над програмами відновлення, вони міститимуть великий реставраційний блок. Це стосується відновлення зруйнованих будівель та створення експозицій після війни. Ці процеси доволі тривалі й дорогі, тут Україні буде дуже важлива допомога іноземних партнерів, спеціальні міжурядові програми. Бо самотужки профінансувати такі проекти дуже складно.

У світі немає музеїв, які можуть заробити самі на себе, щоб утримувати колекції. Тому що видатки, приміром, на реставрацію завжди будуть більші й серйозніші за прибутки від музейної діяльності. Оскільки територія окупована, то ми не маємо повної інформації, що відбулося і які саме предмети було вивезено. Частина інформації отримуємо з відкритих джерел, частину збирає розвідка. Повністю побачити картину можна буде після повернення наших територій під контроль України. Взагалі процес повернення викрадених та вивезених цінностей займає тривалий час, але рано чи пізно ці процеси мають розпочатися.

Війна закінчиться... На музейчиків чекатиме нова робота. Ця війна, окрім болю мільйонам українців, завдала шкоди музеям та експонатам. Роботи буде чимало.

Перший аспект – локальні ініціативи: вже були проведені експедиції в зони бойових дій для збирання артефактів, що залишилися після відступу російських військ, тобто матеріальні свідчення того, що відбулося. Збирають також усні історії. Тобто музейні колекції поповнюються навіть у такий важкий час.

Другий аспект – це великі урядові програми, спрямовані на створення меморіалів та розробку самих засад процесу меморіалізації. У населені пункти, через які катком пройшлися активні бойові дії, будуть повертатися люди, і вони навряд чи бажатимуть, щоб навколишні речі їм нагадували про жахіття того, що тут відбулося. Попри це, деякі обстріляні пам'ятники

чи споруди будуть або залишені, або перенесені в інше спеціально визначене місце. Ці свідоцтва необхідно зберегти.

Кожне нове покоління шукає в минулому відповіді на свої запитання. І допомогти знайти їх повинні ми з вами – педагоги, краєзнавці. Ми говоримо про формування всебічно розвиненої особистості, патріотично налаштованого творця майбутнього. Але як виховати такого учня в сучасній школі? Саме за допомогою вивчення історії свого краю, держави, знання культури, збереження природи, шанування людей, мови, традицій. В. О. Сухомлинський писав: «Я прагнув, щоб в усі роки дитинства навколишній світ, природа постійно жили свідомість учнів яскравими образами, картинами, сприйняттями та уявленнями, щоб закони мислення діти усвідомлювали як струнку будову». Надзвичайно велике значення у розв'язанні освітньо-виховних завдань школи мають музеї, які працюють при багатьох навчальних закладах. Наш музей став центром патріотичного виховання не лише учнів школи, але й всієї громади села. Цікавість людей до експозицій музею зростає з кожним днем. Усе частіше замовляють екскурсії персональні та родинні. І це надзвичайно радує. Адже, як писав А.С. Макаренко: «Виховує все: люди, речі, явища, але насамперед і найбільше – люди. З них на першому місці – батьки і педагоги».

Використані джерела

1. Закон України «Про музеї та музейну справу». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Дрогобицька О. Музейна практика: Навчально-методичні вказівки для студентів II курсу спеціальності 032 «Історія та археологія». Івано-Франківськ, 2019.
3. Музейна справа та музейна політика в Україні ХХ століття. Київ, 2004.
4. Рутинський М.Й., Стецюк О. В. Музеезнавство: навч. посіб. Київ, 2008.

МУЗЕЙНИЙ ОСВІТНИЙ ХАБ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВІД ІНТУЇТИВНИХ РІШЕНЬ ДО ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ (З ДОСВІДУ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИЧНОГО МУЗЕЮ ІМЕНІ Д. І. ЯВОРНИЦЬКОГО)

Лавренко Валерія,

кандидат історичних наук,
заступник директора з наукової роботи
Дніпропетровського національного історичного
музею імені Д. І. Яворницького
м. Дніпро,
valeriialavrenko@gmail.com

Початок відкритого російського вторгнення на територію України 24 лютого 2022 р. поставив перед українськими музеями нагально питання забезпечення колекцій. Однак, коли музеї доклали максимум зусиль до вирішення цього питання (залежних від них), новим викликом стала адаптація музейної роботи до воєнних реалій. Навіть на тій території України, де безпосередньо не йшли бойові дії, цей виклик був доволі серйозним. Частина музейників була мобілізована до лав ЗСУ, частина — виїхала за кордон, музеї втратили можливість спиратися у своїй науковій та просвітницькій роботі на свої колекції, регулярні повітряні тривоги внесли корективи у проведення екскурсій містом. По суті, у перші місяці після початку повномасштабної російської агресії музейна робота стала можливою лише у форматі інтерактивних музейних занять, переважно з дитячою аудиторією. У даних тезах я спробую висвітлити практичний досвід Дніпропетровського національного історичного музею імені Д. І. Яворницького (далі — ДНІМ) у сфері музейної педагогіки за 2022 р. та прослідкувати трансформації науково-просвітницької роботи музею в умовах воєнного стану.

Соціальний запит на музейні інтерактивні заняття для дітей з'явився у Дніпрі вже наприкінці березня 2022 р. Суспільство впевнилося у тому, що ЗСУ міцно тримають оборону і прямої загрози окупації міста не існує. Багато родин з дітьми вирішили не евакуюватися у стресових умовах у переповнених потягах, а отже, для цієї групи постало питання про те, щоб чимось зайняти дітей, відволікти їх від війни (при тому, що традиційні розважальні центри, дитячі позакласні гуртки, система дошкільної освіти ще не відновили свою роботу). У місті з'явилося багато внутрішньо переміщених осіб, які також потребували можливості організувати змістовне дозвілля для дітей.

За таких умов у квітні 2022 р. на базі ДНІМ розпочав роботу музейний освітній хаб. За нашим розумінням, хаб — це не стіни, а змістовне наповнення музейної роботи. (Хоча в умовах війни і стіни важливі). Для проведення музейних занять було обрано підвальне приміщення, яке дозволяє суттєво знизити ризики відвідувачів за умови повітряних тривоги. Раніше це було складське приміщення, однак трохи зусиль команди музейників щодо його оформлення — і команді ДНІМ вдалося створити затишок та атмосферу творчості та укриття, що дозволяє працювати.

Оскільки освітній хаб у ДНІМ функціонує вже більше семи місяців і за цей час його форми взаємодії з аудиторією зазнали змін, то доречно виокремити декілька періодів у його роботі:

1. Квітень — червень 2022 р. — освітній хаб розпочав свою діяльність з серії майстер-класів, які вже були розроблені музейниками і належали до спектру постійних музейних освітніх послуг. Зокрема, майстер-клас «Козацька наука», спрямований на опанування навичок письма чорнилом; майстер-клас з писанкарства, проведення серії цих майстер-класів збіглося з наближенням Великодня; майстер-клас «Археологічна пісочниця», який дозволяє наймолодшим відвідувачам музею ознайомитися з азами роботи польового археолога. У освітньому хабі відновила свою діяльність студія «Жива глина» під керівництвом старшого наукового співробітника відділу науково-просвітницької роботи С. Івлевої. У цей же період хаб було використано для проведення традиційних масштабних

музейних заходів, таких як «Вальпургієва Ніч» та «Ніч Музей». Здебільшого музейники користувалися своїми наявними напрацюваннями, інтуїтивно відшукуючи, що саме зможе потенційно зацікавити відвідувачів. Своєрідну терапевтичну функцію для людей, які адаптувалися до війни, виконали активності, пов'язані з рукоділлям. Музею вдалося також залучити чималу кількість майстрів та майстринь, які готові були поділитися своїми вміннями — від виготовлення ляльок-мотанок до елементів реставраційної роботи архітектурних споруд. Музей відновив і виставкову діяльність, використовуючи предмети, поки що не описані та не взяті на облік, які умовно знаходилися «в шухлядах» [3].

2. Липень — вересень 2022 р. — в освітньому хабі з'явилися окремі напрями роботи з аудиторією, які передбачають серію занять [1]. Серед них: арт-терапія (від громадської організації «Пані Патронеси», яка є партнером музею); «Історія через предмети» (розробник: старший науковий співробітник відділу історії України ХХ ст., кандидат історичних наук В. Соловійов) — під час таких інтерактивів відвідувачі мають можливість своїми руками виготовити прикрасу з мушель, стилізований під давньоруський військовий оберіг, лунницю, крем'яний серп, тощо [2]; «Археологічна майстерня» (розробниця: науковий співробітник відділу археології Г. Юрченко) — відвідувачі мають можливість долучитися до промальовування кераміки та елементів її реставрації (звичайно, на сучасних розбитих горщиках), відтворюють стиль малюнку первісних людей вохрою та вугіллям. Продовжує свою роботу студія «Жива глина», яка знайомить із міфами народів світу та відтворити у глині персонажів цих міфів.

3. Вересень-листопад 2022 р. — освітній хаб почав охоплювати своєю роботою і аудиторію, налаштовану на довготривалу взаємодію з музеєм та отримання спеціальних знань. Зокрема, у хабі відбуваються заняття для учнів Малої академії наук (секція «Історія»), студентів історичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, які стали учасниками музейної археологічної експедиції на пам'ятку «Балка Канцерка» в 2022 р. [4], членів громадської організації «Фунда-

ція регіональних ініціатив». Проходять тренінги з протидії професійному вигоранню серед волонтерів та групи психологічної підтримки для членів родин військовослужбовців, які загинули в ході бойових дій.

За час роботи музейного хабу ми можемо говорити про певні «рецепти» успіху інтерактивного заходу у аудиторії:

1. Відсутність мілітарної компоненти (здебільшого музейна аудиторія саме музей розглядає як безпечний простір, у якому хоче дистанціюватися від реалій війни);

2. Акцент на локальних історичних сюжетах (військова агресія проти України поглибила інтерес до своєї історії в українців, і відповідно, музей збільшив свій вплив як інструмент формування ідентичностей);

3. Можливість здобути нові практичні навички (війна навчила людей адаптуватися до невизначеності, умовно кажучи, наш відвідувач не знає, яке знання може стати для нього в нагоді, може, навіть виготовлення паперових квітів).

Як бачимо, активні бойові дії в Україні не припинили музейного життя навіть у прифронтових регіонах. І досвід ДНІМ доводить, що музейна педагогіка у 2022 р. відзначилася новими методичними розробками, новими формами взаємодії з відвідувачами та розширенням аудиторії. Робота музейного освітнього хабу демонструє перехід музейної педагогіки від інтуїтивних пошуків до етапу рефлексії, планування та розробки стратегії.

Використані джерела

1. Благодійна виставка, майстер-класи та екскурсії містом: куди піти на вихідних у Дніпрі. URL: <https://suspilne.media/314604-blagodijna-vistavka-majster-klasi-ta-ekskursii-mista-kudi-piti-na-vihidnih-u-dnipri/>
2. Єфімова В. Інтерактивне музейне заняття, присвячене виготовленню браслетів. URL: http://pmu.in.ua/museum_pedagogics/art-therapy/
3. Шруб К. В історичному музеї відкрили першу виставку у часи війни. URL: <https://gorod.dp.ua/news/203424>
4. Юрченко А. Археологія на кордоні між миром та війною. URL: <http://www.orbital.kh.ua/?p=1051>

ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНОЮ ПАМ'ЯТОК КУЛЬТУРИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Літвінчук Юрій,

старший вчитель,
вчитель історії, завідувач шкільним музеєм,
опорного закладу «Колківський ліцей»,
сmt. Колки, Волинська область,
ulitvincuk5@gmail.com

Культурна спадщина є особливою частиною національної ідентичності, тому збереження, евакуація та відновлення пам'яток культури посідають важливе місце в процесі відбудови країни. За даними державних реєстрів, в Україні нараховується біля 15,5 тисяч об'єктів культурної спадщини, зокрема понад 900 музеїв та заповідників державної та комунальної форм власності.

Хоча Гаазька конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 1954 року [1] зобов'язує країни не здійснювати атаки проти культурних цінностей, російські війська щодня наносять удари по українській культурній інфраструктурі та розкрадають музейні фонди на тимчасово окупованих територіях. Через інтенсивні бойові дії та регулярні обстріли велика частина об'єктів культурної спадщини припинили свою роботу або значно її обмежили. Найбільше постраждали Донецька, Запорізька, Луганська, Миколаївська, Харківська та Херсонська області.

Станом на 6 жовтня Міністерство культури та інформаційної політики України (МКІП) верифікувало ступінь руйнації чи пошкодження 161 об'єкта культурної спадщини, серед них 23 пам'ятки національного значення, 129 пам'яток місцевого значення, 9 щойно виявлених об'єктів культурної спадщини та 143 об'єкти цінної історичної забудови. Загальна кількість епізодів руйнації чи пошкодження культурної спадщини, культурних інституцій та релігійних споруд, за

даними профільного міністерства, становить 540 об'єктів. Серед важливих культурних пам'яток, які пошкоджено або знищено в результаті російської агресії, — Свято-Успенська Святогірська лавра, Національний літературно-меморіальний музей Григорія Сковороди, Харківський будинок «Слово», Музей старожитностей у Чернігові, Маріупольський драматичний театр. Також російські окупанти викрали з Мелітопольського краєзнавчого музею колекцію скіфського золота, яке було знайдено археологами у 50-х роках ХХ століття, вивезли полотна Архипа Куїнджі і Івана Айвазовського з музеїв у Маріуполі, розграбували Херсонський художній музей імені Олексія Шовкуненка.

У Світовому банку станом на кінець липня оцінювали втрати нерухомої культурної спадщини в Україні в результаті російської агресії в понад \$900 млн, рухомої — у \$200 млн. Згідно з оцінкою збитків, здійсненою в рамках Національної ради з відновлення України від наслідків війни аналітичною командою Київської Школи Економіки [2, с. 9], станом на 1 вересня прямі збитки, завдані інфраструктурі сфер культури, спорту та туризму, складають \$2 млрд. У дослідженні йдеться, що від початку війни пошкоджено чи зруйновано щонайменше 775 об'єктів культури та 80 релігійних споруд.

Робота над збереженням та відновленням пам'яток культури передбачає кілька складових:

- евакуація фондів музеїв, бібліотек, культурних та релігійних інституцій;
- збір та верифікація інформації про пошкодження та руйнування об'єктів культурної спадщини;
- збір коштів для евакуації та відновлення пошкоджених цінностей, співпраця з міжнародними та українськими організаціями державного і громадського сектору для надання гуманітарної допомоги установам та фінансової підтримки проектів захисту пошкоджених об'єктів, документування військових злочинів;
- розробка нормативно-правових актів та регламентів з урахуванням реалій воєнного часу;
- співпраця з ЮНЕСКО, подання Україною нових номінацій.

Порядок проведення евакуації та перелік цінностей, які їй підлягають, визначено постановою Кабміну № 841 [3]. На державному рівні рішення про евакуацію приймає Кабмін, на регіональному — обласні адміністрації, на місцевому — органи місцевого самоврядування, а на рівні конкретного музею чи пам'ятки культури — безпосередній керівник. На практиці багато залежить від наближеності до лінії фронту та наявних ресурсів на місцях. Деякі українські музеї встигли вивезти найцінніші експонати у безпечніші регіони. Для інших було створено спеціальний Штаб порятунку спадщини, роботу якого координує ЮНЕСКО, Міжнародна рада музеїв, Міжнародний центр з дослідження, збереження та реставрації культурних цінностей.

Для збору інформації про пошкоджені об'єкти профільне міністерство запустило портал «Зруйнована культурна спадщина України» [4], на якому можна повідомити про пошкоджений пам'ятник чи культурну споруду. Усього там уже зібрана інформація про 529 об'єктів, база продовжує наповнюватися. МКІП синхронізує зібрані дані з двома іншими великими реєстрами: єдиним реєстром збитків, який формується з ініціативи Офісу Президента України, та Державним реєстром нерухомих пам'яток. На базі останнього профільне відомство планує до кінця року запустити платформу, де міститиметься досє на кожен об'єкт, у тому числі інформація про пошкодження в результаті російської агресії. Окрім цього, Український культурний фонд запустив Mapу культурних втрат [5], на якій показано знищені, зруйновані або пошкоджені пам'ятки, дані про які уже верифікувало профільне міністерство.

Також дані про пошкодження культурних пам'яток в Україні збирає Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО). Станом на 7 листопада, організація підтвердила дані про пошкодження 213 пам'яток культури з початку повномасштабного вторгнення Росії, зокрема 92 релігійних об'єктів, 16 музеїв, 77 будівель, що представляють історичний та/або художній інтерес, 18 пам'ятників, 10 бібліотек. Верифікацію пошкоджень, зокрема на тимчасово окупованих територіях, ЮНЕСКО проводить із використанням супутникових знімків. Також українська влада в жовтні подала історичний центр Одеси на включення до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Профільне міністерство запустило збір коштів для відновлення пошкоджених культурних пам'яток. Також відповідні кошти передбачені в бюджеті МКІП та у місцевих бюджетах. Українська влада сподівається профінансувати відновлення пам'яток культури після отримання репарацій, реально оцінивши відповідні втрати надзвичайно складно з огляду на високу культурну цінність пам'яток культури та неповноту даних через відсутність доступу до значної частини пошкоджених об'єктів.

Використані джерела

1. Виконавчий регламент Конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_721#Text
2. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на 1 вересня 2022 року. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/10/Sep22_FINAL_Sep1_Damages-Report.pdf
3. Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2013-%D0%BF#Text>
4. Зруйнована культурна спадщина України. URL: <https://culturecrimes.mkip.gov.ua/>
5. Мапа культурних втрат. URL: <https://uaculture.org/culture-loss/>

РОБОТА МУЗЕЇВ ПРИ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ — ЗДОБУТКИ ТА ПРОБЛЕМИ

Мазур Віктор,

старший вчитель, методист
Закарпатського центру туризму, краєзнавства,
екскурсій і спорту учнівської молоді
mazvikbor@gmail.com

З жовтня 2021 до лютого 2022 музеї області при закладах дошкільної, загальної середньої, позашкільної та професійної (професійно-технічної) освіти брали участь у Всеукраїнському огляді музеїв. Такий огляд проводиться що три роки і

дає можливість виявити кількість діючих, новостворених та ліквідованих музеїв, розкрити зміст їх діяльності, вказати на недоліки та досягнення у роботі. За результатами огляду, станом на лютий 2022 року в області функціонує 195 музеїв. За профілями переважають краєзнавчі, історичні та етнографічні музеї, є також літературні, мистецькі та природничі. Огляд засвідчив незначне скорочення кількості музеїв. Переважно це пов'язано із відсутністю приміщень при закладах освіти через збільшення кількості учнів. Деякі музеї ліквідовано через об'єднання та реорганізацію освітніх установ через децентралізацію, коли адміністрації територіальних громад під виглядом економії коштів скорочують кількість педагогічних працівників, позбавляють керівників музеїв матеріальної підтримки або йдуть на ліквідацію музеїв для використання їх приміщень у власних комерційних інтересах. Зокрема, під виглядом економії коштів через великі витрати на ведення військових дій, з метою звільнення приміщення нібито для переселенців зі Сходу та так званої оптимізації, у нашому позашкільному закладі — Закарпатському центрі туризму — фактично був ліквідований унікальний Музей історії розвитку дитячого туризму на Закарпатті, керівником якого є автор тез. Педагогічний колектив зміг зберегти експонати музею, але всі вони знаходяться у складських приміщеннях. Не зважаючи на це, я організовую та провожу для внутрішньо переміщених осіб та їх дітей екскурсії нашим містом (це один з видів діяльності нашого ліквідованого музею).

Працівники музеїв при закладах освіти добре розуміють, які матеріальні виклики постали перед нашою державою у цей скрутний час, але чи можна вважати державницькою позицію представників місцевих органів влади, які економлять кошти за рахунок освіти молодого покоління.

Після ескалації конфлікту в лютому 2022 року частина дітей-переселенців із охоплених війною областей влаштувалася на навчання до закладів освіти нашої області.

У багатьох музеях області створені експозиції, присвячені війні на Сході України. Керівники цих музеїв регулярно проводять екскурсії, виховні заняття національно-патріотичного змісту, інші заходи як для учнів та педагогів, так і для дітей та їх батьків,

що переселилися на територію нашого краю із зони бойових дій. Зокрема, керівник історико-краєзнавчого музею міського Центру позашкільної освіти Іршавської міської ради Хустського району Андрій Світлинець, регулярно проводить змістовні екскурсії в музеї, містом та нашим районом для дітей та їх рідних, які переїхали до нашого краю з Бахмута, Дніпра, Києва, Одеси, Сум, Черкас. Цей музей, на мою думку, є одним з найкращих не тільки серед музеїв при закладах освіти, але й взагалі серед усіх музеїв нашої області: його керівник Андрій Світлинець зібрав дуже цікаву та змістовну колекцію експонатів, які хронологічно охоплюють період від стародавньої історії до часів російсько-української війни.

У центрах для внутрішньо переміщених осіб Берегівського району при Королівському закладі загальної середньої освіти І–ІІІ ступенів №1 (історичний музей «Берегиня») та Хижанському закладі загальної середньої освіти І–ІІІ ступенів — закладі дошкільної освіти (музей ткацтва) систематично проводяться екскурсії для внутрішньо переміщених осіб, які там проживають.

Вчителька історії Воловецького закладу загальної середньої освіти І–ІІІ ступенів Тетяна Тидір провела екскурсії до музею школи та віртуальну екскурсію «Подорож музеями Закарпаття» для переселенців з міст Бучі, Києва та Харкова.

Вчителька Свалявського закладу загальної середньої освіти №1 Віта Гебеш провела екскурсію для внутрішньо переміщених осіб з Київщини та Харківщини до історико-краєзнавчого музею школи, яким вона керує. На екскурсії гості познайомилися з історією та побутом мешканців Закарпаття. На думку вчительки, такі заходи сприяють зближенню мешканців різних областей нашої країни, допомагають на певний час відволіктися від жахів війни.

З березня 2022 року у Великоберезнянській санаторній школі-інтернаті І–ІІІ ступенів проживають переселенці із зони бойових дій на Сході нашої держави. Учитель історії та керівник музею Бойової слави вказаного закладу Ігор Басараб провів декілька екскурсій для дорослих та дітей експозиціями музею, під час яких ознайомив з історією боротьби проти нацистських окупантів на території Закарпаття, з біографіями ветеранів Другої світової війни та учасників сучасної російсько-української війни.

Під час воєнного стану в краєзнавчому музеї опорного закладу загальної середньої освіти І–ІІІ ступенів смт Сердне керівник музею Елла Галушка організувала виставку композицій з писанок та рушників до Великодніх свят. Для тимчасово переміщених осіб із Запоріжжя, Києва, Харкова, Чернігова, які проживають у селищі, організувала екскурсію, під час якої гості ознайомилися з побутом і культурою жителів селища Сердне. Відвідувачі музею із захопленням слухали екскурсовода, роздивлялись давні знаряддя праці та побуту, цікавилися історією селища і охоче фотографувались. Зустріч пройшла цікаво і пізнавально.

Керівник кімнати-музею Т.Г.Шевченка при Мукачівській ЗОШ І–ІІІ ступенів №2 ім. Т. Г. Шевченка Валентина Гафинець підготувала юних екскурсоводів, які провели цікаву та змістовну екскурсію для своїх ровесників, що прибули до Мукачева із зони бойових дій. Під час екскурсії діти були приємно вражені багатством експозицій кімнати-музею та цікавими розповідями екскурсоводів.

Отже, не зважаючи на агресію Росії проти нашої держави та фінансову скруту, керівники музеїв при закладах освіти області й надалі продовжують працювати та реалізовувати національно-патріотичне виховання здобувачів освіти, дітей-переселенців, проводять численні екскурсії, відкриті уроки та позаурочні заходи, поповнюють експозиції музеїв новими експонатами.

НАУКОВО-ОСВІТНЯ РОБОТА ТИЛОВИХ МУЗЕЇВ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ (НА ПРИКЛАДІ КЗ «ЗАКАРПАТСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ ІМ. Т. ЛЕГОЦЬКОГО» ЗОР)

Палинчак-Кутузова Василина,

провідний науковий співробітник
відділу історії та краєзнавства,
Комунальний заклад «Закарпатський
обласний краєзнавчий музей ім. Т. Легоцького»,
Закарпатська обласна рада
Ужгород, Україна
am-sher@meta.ua

24 лютого 2022 р. стало переломним моментом у житті цілої країни. Ця дата розділила усе, що відбувалося і планувалося, на «до» і «після». Зміни, пов'язані з веденням повномасштабної оборони проти російського агресора, торкнулися й музейної сфери. У цій ситуації співробітники музеїв тих міст, які опинилися під шквальним вогнем окупантів, або були близькі до лінії фронту, змушені були діяти за одним алгоритмом. Тоді як музейники на тих територіях, які більш віддалені від лінії фронту або знаходяться в глибокому тилу, працювали за іншою схемою. Але спільним для них було одне — забезпечення збереженості й цілісності експонатів.

Окрім того, співробітники тих музейних закладів, які знаходяться у тилу, повинні були забезпечити культурні потреби відвідувачів. Зважаючи на те, що західні області стали притулком для багатьох тисяч внутрішньо переселених осіб, потрібно було забезпечити не тільки предмети та послуги першої необхідності, а і «духовну їжу».

Закарпаття, як найзахідніша область, яка до того ж у глибокому тилу, прийняло тисячі вимушених переселенців, забезпечивши їм житло та необхідну допомогу, у тому числі й психологічну. Частиною психологічного відновлення було і відвідування культурних закладів краю. Із свого боку, культурні інституції об'єдналися та спрямували свої зусилля на втілення спільної мети – дарувати тепло, світло, позитив та гарні емоції.

Закарпатський обласний краєзнавчий музей ім. Т. Легоцького, про науково-освітню діяльність у цей непростий час йти неможливо, теж долучився до цієї ініціативи. Одне із завдань, які поставили перед собою співробітники, це повернути посмішки на обличчя дітей, які разом з батьками змушені були втікати від жахів війни. Тому було розпочато цикл освітніх, пізнавальних занять, проведення різноманітних майстер-класів, оглядових та тематичних екскурсій для тимчасово переміщених осіб, яких приймає місто Ужгород. Їх метою було розповісти про природу, історію та культуру Закарпаття.

Із перших днів війни наукові співробітники музею організовували для дітей ВПО різноманітні практичні заняття з елементами арт-терапії, екологічного та патріотичного виховання.

До прикладу, протягом усього часу з моменту початку повномасштабної війни співробітниками сектору природи відділу історії та краєзнавства було проведено низку еколого-освітніх заходів: майстер-класи, воркшопи, квести, лекції тощо. Інформацію про проведені та заплановані заходи можна знайти на сайті музею <https://www.zkmuseum.com/> та на офіційній сторінці закладу у соціальній мережі Facebook <https://www.facebook.com/Uzhhorodcastle> [2, с. 15].

Одним із перших заходів, спрямованих на ознайомлення гостей краю із природою нашої області, був майстер-клас «Будинок для синички». Він відбувся 16-17 березня 2022 року за участі близько 50 дітей з Маріуполя, Харкова, Сумської, Житомирської області [7]. На майстер-класах діти власними руками виготовляють будиночки для птахів та кажанів, розмальовують еко-торби, вчаться робити гербарії чи арома-свічки. З квестів юним відвідувачам найбільше подобаються ті, що присвячені вивченню пташиного царства, зокрема тих його представників, які проживають у парку Ужгородського замку.

Окрім того, музей співпрацює з чималою кількістю організацій, які надають підтримку в проведенні заходів для ВПО, — Інститут еколого-релігійних студій, Закарпатський обласний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді [2, с. 16], Закарпатський обласний палац дитячої та юнацької творчості «ПАДІЮН», Закарпатський центр туризму, краєзнавства, екскурсій і спорту учнівської молоді тощо.

З метою ознайомлення дітей та їх батьків, переселенців з тих областей, які потрапили під шквальний вогонь ворога, із історією та культурою Закарпаття, 23 березня в Ужгороді відбулася акція «Дізнайся більше про Закарпаття». Вона була організована дирекцією Закарпатського обласного краєзнавчого музею ім. Т. Легоцького спільно з дирекцією Закарпатського обласного палацу дитячої та юнацької творчості «ПАДІЮН». До участі в акції, що проходила на території краєзнавчого музею, були залучені близько 40 дітей і 27 батьків, які їх супроводжували [1]. У тісній консолідації з «ПАДІЮНОм» у березні 2022 р. було також організовано чимало майстер-класів для дітей ВПО — гаптування, декоративний розпис, виготовлення оберегів тощо [5].

Закарпатський центр туризму в тісній співпраці з Закарпатським ОКМ ім. Т. Легоцького та археологічним музеєм УжНУ відкрив роботу літньої «Школи юного археолога», до участі у якій запрошували всіх бажаючих з числа як місцевих жителів, так і внутрішньо переміщених осіб [6].

Надзвичайно корисним для вивчення деяких аспектів історії та культури краю є цикл відкритих лекцій, які читають у Закарпатському ОКМ ім. Т. Легоцького запрошені спеціалісти з історії, мистецтва, краєзнавства, археології, етнографії нашої області. Окрім місцевих, долучилися до цього циклу й лектори з числа ВПО. У музеї було прочитано кілька лекцій переселенцями з Харкова. Так, 5 серпня відбулася відкрита лекція на тему «Бойові дії на теренах сучасної Закарпатської області у роки Першої Світової Війни 1914–1917. Вступ до проблематики. Хронологія. Історична пам'ять. Перспективи розвитку для туризму». Лектор: Бондарев Антон, краєзнавець, військовий історик [4].

А 30 серпня 2022 року в Ужгородському замку відбулася відкрита лекція на тему: «Незламний Харків. Або чому потрібно допомагати місту яке стримало навалу росіян». Її прочитав Дмитро Твердохліб, волонтер відділу цивільно-військового співробітництва J9 спецпідрозділу «Кракен», виконавчий директор Гуманітарний Центр Харківщини [3].

Як бачимо, науково-освітня Закарпатського ОКМ ім. Т. Легоцького є активною та насиченою. Співробітники музею застосовують методи та форми музейної педагогіки з метою ознайомити відвідувачів з історією, культурою, природою, археологією та етнографією краю, подарувати яскраві емоції та приємні спогади. Музейна педагогіка як наукова дисципліна на перетині педагогіки, психології, музеєзнавства, мистецтва і краєзнавства стала у нагоді у період воєнного стану як засіб психологічного відновлення, метод арт-терапії для постраждалих від дій агресора. З вірою у перемогу заклад продовжує надавати підтримку всім, кому вона необхідна.

Використані джерела

1. Акція «Дізнайся більше про Закарпаття» для дітей-переселенців. URL: https://www.zkmuseum.com/2022/03/blog-post_24.html

2. Біланич М., Джахман Р. Екопросвітницькі заходи як складова музейної педагогіки та краєзнавчої роботи у часі військового стану. Реалії та перспективи еколого-освітньої роботи в парадигмі стійкого розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції» (Поліський природний заповідник: Просвітницька робота (polesye-reserve.in.ua) (5 жовтня 2022 р.). С. 15–18.
3. Відкрита лекція «Незламний Харків. Або чому потрібно допомагати місту яке стримало навалу росіян». URL: <https://www.zkmuseum.com/2022/08/>.
4. Відкрита лекція на тему: «Бойові дії на теренах сучасної Закарпатської області у роки Першої Світової Війни 1914–1917». URL: <https://www.zkmuseum.com/2022/08/1914-1917.html>.
5. Відпочинок в Ужгородському замку. URL: https://www.zkmuseum.com/2022/03/blog-post_23.html
6. Літня «Школа юного археолога». URL: https://www.zkmuseum.com/2022/07/blog-post_33.html
7. Майстер-клас «Будинок для синички». URL: https://www.zkmuseum.com/2022/03/blog-post_17.html?fbclid=IwAR2HaNOBaOwSYo9UqYdGINTYFR0mj2DWmwdXbQE0tVRNUo9PAW5ErrpVptA

ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАПОВІДНИКА «ГЕТЬМАНСЬКА СТОЛИЦЯ» В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Пільтяй Наталія,

науковий співробітник

Національного історико-культурного заповідника

«Гетьманська столиця»,

м. Батурин

piltiaynatasha@ukr.net

«Хто не знає свого минулого, не вартий свого майбутнього», — цей вислів Максима Рильського відомий, напевно, кожному українцеві. І це дійсно так, адже сьогодні підростаюче покоління повинне знати власну історію, знати, хто ми і чий діти, знати, яким шляхом йшов наш народ до незалежності, яку ціну сплачено за те, щоб «не вмерла України ні слава, ні воля».

З такими патріотичними настановами проходять заняття історичного гуртка «Батуринський канцелярський курінь»

Національного заповідника «Гетьманська столиця». Оскільки потрібно, щоб навіть найменші українці розуміли та знали, що Україна вела боротьбу за свою незалежність ще 300 років тому [1]. Нині всі працюють задля перемоги, кожен на своєму фронті, але всіх нас об'єднує одне — любов до України. Вихованці гуртка також долучаються до справ, які наближають нашу Перемогу.

З початком введення воєнного стану на деякий час призупинилася діяльність гуртка. Але досить швидко співробітники заповідника мобілізувалися і розпочали пошук альтернативних форм і місць у новій реальності проведення занять історичного гуртка. Маючи уже в успішній практиці дистанційні форми роботи, наукові працівники заповідника продовжили реалізовувати заняття з гуртківцями в онлайн форматі.

Нам вдалося зробити онлайн-заходи креативними, пізнавальними і різноплановими. Так, з нагоди Дня Європи в Україні Національний заповідник «Гетьманська столиця» разом з Глухівською школою мистецтв імені Максима Березовського організували та провели культурно-просвітницький онлайн-захід «Славу примножуємо справами», присвячений сину українського гетьмана, власнику палацово-паркового ансамблю в Батурині та меценату європейського музичного мистецтва — Андрію Розумовському. Цікавою для кожного стала співпраця — гуртківці здійснили історичний екскурс до життя Андрія Розумовського, а вихованці мистецької школи через класичну музику створили неповторну атмосферу заходу та акцентували увагу саме на ролі сина Гетьмана (фото 1).

Рис. 1. «Славу примножуємо справами»

Непростим, але успішним стало впровадження ще одну інноваційну форму — віртуальні екскурсії. З нагоди Міжнародного дня захисту дітей відбулася перша онлайн-екскурсія «Подорож часом з Кирилом Розумовським» для дитячої аудиторії, яку вперше проводила вихованка гуртка разом з керівником гуртка. До екскурсії доєдналось максимальна можлива кількість «нашої» платформи Zoom — 100 екскурсантів. Юні екскурсанти

із різних куточків України: Сумщини, Чернігівщини, Київщини, Черкащини, Львівщини, Полтавщини, із Болгарії та Швеції отримали нові знання про дитинство в Гетьманщині, на прикладі дитинства гетьмана України Кирила Розумовського, через погляд сучасних дітей.

Такі віртуальні заходи стали невід'ємним елементом у освітньо-культурному житті Національного заповідника «Гетьманська столиця», адже вони надають можливість відвідувачу знайомитися з історією, видатними людьми, розширюють кругозір, сприяють їх розвитку навіть в умовах, коли справжня екскурсія або захід неможливі в умовах воєнного стану.

Окремої підготовки потребувала участь наших вихованців «offline» в культурно-просвітницьких заходах Національного заповідника «Гетьманська столиця»: «Високо вгору піднята булава» з нагоди 335-ї річниці з дня обрання на гетьманство Івана Мазепи. І в результаті зацікавленої роботи істориків з дітьми гуртківці з усвідомленням змогли розповісти чому варто знати та пам'ятати сучасним поколінням славного гетьмана, та його роль в історії України (фото 2). Глибше розкрити для кожного сторінки історії гетьманського Батурина і факти з життя гетьмана Івана Мазепи допоміг підготовлений істориками пізнавальний квест «Батурин — місце сили Івана Мазепи»!

А от розкривати історію рідного Батурина в ролі археолога — це особливий захват! Розуміючи це, ми до Дня археолога для гуртківці організували практичне заняття, на якому юні любителі історії безпосередньо досліджували таємниці батуринської землі. У

Рис. 2. Результати роботи істориків з гуртківцями

Рис. 3. Результати роботи істориків з гуртківцями

ході заняття всі отримали справжні скарби — нові цінні знання та незабутні враження (фото 3). Завдяки таким заняттям діти мають змогу відчувати історичні події, осмислити історичні процеси, «доторкнутися» до розуміння складових науки історії. Особливо дієвими вважаємо поєднання як теоретичні, так і практичні напрямки організації занять.

Важливий напрямок нашої роботи — формування розуміння подвигу наших Героїв-захисників України, пошани до їх пам'яті. Разом з істориками заповідника діти стали співорганізаторами заходу «Пам'ятаємо! Віримо! Переможемо!» до Дня пам'яті захисників України — вихованці гуртка, на пошану захисникам України, виготовили символ пам'яті та скорботи за загиблими Героями — квітку соняшника (фото 4).

Завдяки таким заходам вихованці гуртка поглиблюють знання про героїчне минуле нашого народу, усвідомлюють велич подвигів українців, які ціною власного життя виборюють перемогу в наші дні.

Великим нашим досягненням є проведення екскурсії дітьми — це було в наших планах певний час і під час війни ми змогли це реалізувати! Наполеглива і копітка робота історика заповідника-керівника гуртка з формування у

Рис. 4. Результати роботи істориків з гуртківцями

дітей розуміння роботи екскурсовода, підбір разом з ними необхідного матеріалу, підготовка індивідуального тексту екскурсії, його розучування, репетиції і постала екскурсія від дітей по Цитаделі Батуринської фортеці — «Мій Батурин — серце Гетьманської України». У цій екскурсії діти реалізували отримані в заповіднику знання і свої особисті історії та враження, поєднали історію та сьогодення [2]. Було вирішено, що всі кошти, як діти збиратимуть на екскурсіях, будуть спрямовані на допомогу Збройним Силам України і це забезпечувало особисту безпосередню участь кожного нашого вихованця у наближенні Перемоги — це надихало їх, окрилювало і стимулювало! Дітям на першій екскурсії вдалося зібрати понад 5000 гривень. Їх спільним

рішенням стала передача коштів до Благодійного Фонду Сергія Припути на потреби наших захисників (фото 5).

Сьогодні саме працівники музейних закладів мають допомогти дітям та молоді знайти для себе мотивацію й натхнення продовжувати пізнавати культуру, історію, науку та в цілому відкривати для України та себе для світу!

Ми вважали за необхідне долучити дітей до створення відео сюжетів для You Tube каналу Національного заповідника «Гетьманська столиця». Разом з істориками заповідника вихованці нашого гуртка стали авторами сюжету «Діти України про гетьмана Кирила Розумовського», де самі глибоко пізнали і розповіли історію про неймовірну людину, справжнього козака і талановитого керівника гетьмана України Кирила Розумовського [3]. Варто зазначити, що такий «дитячий» контент став досить популярним серед підростаючого покоління.

Для кращої комунікації для учнів було створено групу в соціальній мережі Facebook «Історичний гурток «Батури́нський канцелярський курінь», де керівник гуртка та історики заповідника оприлюднюють звіти про проведені заняття, а діти діляться враженнями [4]. Оскільки важливо не просто надати інформацію, а й отримати «feedback» (зворотній зв'язок), який не лише підтвердить засвоєну інформацію, а і стане новим досвідом дитини.

Отже, з радістю можемо констатувати, що, попри все, одна з головних цілей історичного гуртка «Батури́нський канцелярський курінь» Національного заповідника «Гетьманська столиця» - виховання молодого покоління як свідомих громадян України, нами успішно і наполегливо реалізовується! Кожне заняття, кожна тема має значний патріотично-виховний

Рис. 5. Екскурсія від дітей по Цитаделі Батури́нської фортеці

потенціал, який формує впевненість в собі, віру в Перемогу, у свою націю, в свою Україну!

Використані джерела

1. «Батуринський курінь»: на Чернігівщині дітей виховують у патріотичному дусі. URL: https://cheline.com.ua/news/society/baturinskij-kurin-na-chernigivshhini-ditej-vihovuyut-u-patriotichnomu-dusi-307727?fbclid=IwAR0o9ZB6o5PtANWZyk95FWNDHT25weMu_ep9L7SV81ZJkXPkI7mlMPM7Enk
2. «На Чернігівщині діти проводять екскурсії по Цитаделі козацької фортеці». URL: https://cheline.com.ua/news/society/nachernigivshhini-diti-provodyat-ekskursiyi-po-tsitadelikozatskoyi-fortetsi-318740?fbclid=IwAR1SQLbhKKNKZ710-QHOXAIBqA_LhXodIB7scAAAY5NUuItrtbwiZeMrIruZg
3. «Діти України про гетьмана Кирила Розумовського». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=PidOr62YoqU>
4. Історичний гурток «Батуринський канцелярський курінь». URL: <https://www.facebook.com/groups/225871309130418>

«УКРАЇНА — КРАЇНА ПЕРЕМОЖЦІВ!» — ТЕМАТИЧНИЙ УРОК У БЕРЕЖАНЬСЬКОМУ КРАЄЗНАВЧОМУ МУЗЕЇ

Проців Микола,

заступник директора з наукової роботи,
Бережанський краєзнавчий музей,
м. Бережани,
mprociv@ukr.net

Російсько-українська війна, на жаль, триває 9-й рік. Тематичний урок у Бережанському краєзнавчому музеї з нагоди Дня Збройних Сил України буде пов'язаний з війною. Важливо, щоб на уроці учні отримали позитивну інформацію, що ґрунтується на переможних моментах наших Збройних Сил, артистів, спортсменів, науковців... Молоді треба прививати ДНК переможців, «Бо плач не дав свободи ще нікому, А хто борець, той здобуває світ» [1]. Слухачі мають у черговий раз переконатися, що «Україна — країна переможців».

Один із моїх улюблених форматів — «Конспект майбутніх досліджень». Сьогодні я спробую окреслити кілька ідей для майбутнього тематичного уроку, який пройде на базі нової експозиції Бережанського краєзнавчого музею «Важкий шлях до незалежності», присвяченій Помаранчевій революції, Революції Гідності та російсько-українській війні. До уваги — своєрідний «Конспект тематичного уроку» на тему: «Україна — країна переможців».

План уроку

1. Україна — країна переможців.
2. Герої Землі Бережанської.
3. Нова експозиція музею — місце проведення уроку.
4. Шляхи поповнення фондів музею та розширення експозиції.
5. Збір інформації про героїв ЗСУ, волонтерів, людей, які допомагають наближати перемогу.

6. Волонтерський рух — ще один вагомий вимір війни.

7. Що я, старшокласник, можу зробити сьогодні для України?

Чорнобаївка, герої «Азовсталі», острів Зміїний, «Русській корабль, іді...!», «Херсон — це Україна» — це ті міліарні маркери, що творять систему координат сьогодення. Поруч з ними — успіхи українців у різних сферах життя: перемога «Kalush Orchestra» на Євробаченні-2022», боксера Олександра Усика на професійному ринку. Студент Київської політехніки Ігор Клименко став переможцем престижної Всесвітньої студентської премії Global Student Prize та отримає грошовий приз у 100 тисяч доларів. Згадаймо легкоатлетку Таню Когут, яка незабаром представлятиме наше місто на чемпіонаті Європи з легкоатлетичного кросу...

У рамках проекту «Музей як навчальна платформа» Бережанський краєзнавчий музей тісно співпрацює з освітніми закладами територіальної громади. Музейники є їх партнерами у справі національного і військово-патріотичного виховання учнів, керуються відповідними нормативно-правовими документами [2]. Є добра співпраця з Тернопільським обласним комунальним територіальним відділенням МАН України.

Бережанщина у кожен відповідальний період історії України мала своїх героїв національно-визвольних боїв: січові стрільці,

члени ОУН-УПА, шістдесятники, учасники УГС, майданівці, герої російсько-української війни. Понад 30 з них віддали за нашу незалежність своє життя за останні 8 років. Дев'ятеро героїв стали Почесними громадянами Бережанської територіальної громади. Троє з них — Устим Голоднюк, Максим Ридзанич та Віталій Скакун — удостоєні звання Героя України. Всі — посмертно.

Устим Голоднюк — студент Бережанського агротехнічного інституту, громадський діяч Євромайдану, борець 38 сотні самооборони Майдану, який захищав його з листопада 2013 р. Загинув 20 лютого 2014 р. Звання Герой України з удостоєнням ордена «Золота Зірка» (21 листопада 2014 р., посмертно) присвоєно за громадянську мужність, патріотизм, героїчне відстоювання конституційних засад демократії, прав і свобод людини, самовіддане служіння Українському народу, виявлені під час Революції гідності [3]. Один із скверів у центральній частині Бережан названо іменем Устима Голоднюка.

Максим Ридзанич. Герой України, захисник Донецького аеропорту (позивний «Адам»). Загинув 20 березня 2015 р. біля селища Опитне Ясинуватського району Донецької області. Воїн, спецпризначенець, десантник, старшина Збройних сил України, спортсмен, підприємець.

Герой України Віталій Скакун — випускник Бережанської школи № 3, який разом із побратимами одним із перших давав відсіч російським окупантам на Кримському перешийку. Віталій був добровольцем, який замінував і підірвав міст Генічеськ — Арабатська Стрілка. Він загинув під час вибуху. Віталій Скакун своїми діями значно сповільнив наступ танкової колони ворога, що дозволило підрозділу передислокуватися і організувати оборону.

Напередодні Дня Збройних Сил України у Бережанському краєзнавчому музеї відкриється нова експозиція «Важкий шлях до незалежності», присвячена Помаранчевій революції, Революції Гідності та російсько-українській війні.

Музей постійно поповнює та розширює експозицію про російсько-українську війну, готує інформаційні матеріали. Нам у цьому допомагають волонтери волонтерського центру «Бережани» – водії, які регулярно доставляють допомогу

ЗСУ до підрозділів на передову, та військовики, які бувають у волонтерському центрі. Важливо розповідати про війну мовою реальних експонатів (уламки набоїв, солдатські пайки, особисті речі захисників...) з використанням спогадів безпосередніх учасників бойових дій.

Ще одну сторінку війни описує філателія. Марка «Русській військовий корабель, іді...!» стала справжнім раритетом і дуже бажаним предметом колекціонування. У нашому музеї є два конверти із спеціальним погашенням цих марок (номинал F і W) в Тернополі 12 квітня та «Русській військовий корабель... ВСЬО!» із спец погашенням у Тернополі 23 травня. Ці філателістичні випуски започаткували розділ «Філателія» в експозиції про російсько-українську війну.

Бережани — філателістична столиця Тернопільської області. Захисник України, який в лавах ЗСУ воював 2014–2015 рр., і тепер захищає нас із весни 2022 р., голова Тернопільського обласного товариства філателістів України, неодноразовий призер міжнародних і національних філателістичних виставок Олег Поливко профінансував випуск «Власної марки», художніх немаркованих конвертів і виготовлення пам'ятного штемпеля, присвяченого 150-річчю від дня народження Богдана Лепкого — відомого письменника, учня та вчителя Бережанської гімназії.

Працівники Державного історико-архітектурного заповідника у м. Бережани ініціювали видання блоку марок з портретами Героїв України, доля яких пов'язана з містом. Це – Віталій Скакун, Максим Ридзанич і герой Небесної сотні Устим Голоднюк. Проект підтримала Бережанська міська рада.

Поруч з героями нинішньої війни — відомі особистості в історії України в образах військових: «Богдан Лепкий — військовий кореспондент», «Соломія Крушельницька — військовий медик», «Йосип Сліпий — капелан»... Це проєкт «Осучаснення образів» департаменту культури та туризму Тернопільської обласної державної адміністрації

Історія міста, громади, країни пишеться сьогодні. Важливо збирати інформацію про всіх, хто захищає державу, допомагає Збройним Силам України: записувати спогади учасників бойо-

вих дій і волонтерів, збирати речові експонати, світлини. Все це накопичується в окремому фонді та стане в нагоді при проведеному майбутніх виховних заходів.

Війна має різні виміри. Про неї можна говорити мовою жорстоких цифр: тисячі невинно вбитих, поранених і тих, що пропали безвісті. Про втрати економіки та соціальної сфери. Про окремих героїв і масовий героїзм. Останнім часом вагомо і голосно заявив про себе волонтерський рух, що об'єднав у своїх лавах одержимих людей, які вирішили допомагати Збройним Силам України. Волонтерський центр «Бережани» ГО «Бережанський Майдан» працює з 2014 р. З перших днів російсько-української війни допомагає ЗСУ.

У своєму бажанні допомогти армії об'єдналися місцеві та переселенці, учні та вчителі, студенти та викладачі, представники різних професій. У перші місяці війни щодня тут працювало 60-80 осіб: з Бахмута, Бережан, Запоріжжя, Києва, Костянтинівки, Краматорська, Харкова, Чернігова...

Наші волонтери гордяться тим, що на військовій техніці, яка увійшла в Херсон, майорили 30 прапорів пошитих Оксаною Муравльовою – головою ГО «Український розмовний клуб «Файно». Усього (станом на 14 листопада) вона пошила 1150 прапорів. Волонтери виготовили сотні сувенірів. У рамках проекту «Народжені у вишиванках НЕПЕРЕМОЖНІ!» виготовлено 150 льоль – наборів для новонароджених. Серед волонтерів чимало старшокласників, студентів різних вишів.

«Що я, старшокласник, можу зробити сьогодні для України у свої 15–17 років», — інколи запитують учні на таких заходах?

Волонтерити: вантажити-розвантажувати автомобілі, пакувати коробки, чистити горіхи, випікати смаколики, виготовляти окопні свічки, плести сітку... А головне — вчитися! Готувати себе до відбудови України після Перемоги! Країна потребуватиме вправних і мудрих молодих фахівців.

Війна триває. Ніхто не втопився щодень наближати жадану Перемогу. Ні на передовій, ні в тилу.

Не втомилися і музейники. Готуємо нові експозиції, заходи та уроки. Ми, як завжди, готові розповідати про Україну – країну переможців!

Використані джерела

1. Олесь Бабій. Зродились ви великої години. Марш українських націоналістів.
2. Указ Президента України «Про Стратегію національно-патріотичного виховання» від 18 травня 2019 року № 286/2019, Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах» від 16 червня 2015 року № 641.
3. Указ Президента України від 21 листопада 2014 р. № 890/2014 «Про присвоєння звання Герой України».

РОЛЬ МУЗЕЇВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Прядко Наталія,

вчитель, завідувач

історико-патріотичного музею «Пам'ять»,

Комунальна установа Сумська

спеціалізована школа

I-III ступенів № 2 ім. Д. Косаренка,

м. Суми, Сумської області

Музей є важливим засобом навчально-виховної роботи, формування всебічно освіченої особистості, виховання патріотів українського народу. Перемога Революції гідності, прийняття пакету Законів щодо декомунізації суспільного життя сформували умови для відновлення історичної правди про Другу світову війну, давню і новітню історію, надали можливість віддати шану усім борцям за свободу України.

Музей навчального закладу, музейна педагогіка як важливі виховні засоби повинні нести правдиві знання про історичне минуле нашого народу, його боротьбу за волю та державну незалежність. Лише в цьому випадку ми зможемо виховати патріотично налаштовану молодь!

Історико-патріотичний музей «Пам'ять» було створено в 1970 році. Музей має свідоцтво про реєстрацію №147 від 02 вересня 2004 року. У 2008 році присвоєно звання «Зразковий музей». Нині музей працює за такими тематичними напрямками: «Історія школи», «Друга світова війна. Визволення Сум», «Сумщина – колыска партизанського руху», «Діяльність підпільної організації «Прапор»», «Д.Косаренко — керівник підпільної організації «Прапор»», «Окупація Сумщини», «Пам'ятаємо, шануємо, діємо...», «Фашистський терор в м. Суми», «День незалежності», «Люби Україну свою!», «Революція Гідності. Небесна сотня на варті», «Герої України». Функціонує музейна бібліотека. Музей виступає консультативним центром при написанні учнівських дослідницьких робіт.

Музей провадить патріотичне й громадянське виховання учнів, наукову та пошуково-дослідницьку роботу, волонтерську діяльність, краєзнавчі дослідження, співпрацює з ветеранами.

Кожен напрямок забезпечено стендами, папками, планшетами, методичними розробками, фото, аудіо, кіно матеріалами, творчими роботами учнів, електронними матеріалами (CD, DVD), звітами пошукових і волонтерських загонів, сценаріями проведення заходів.

Для реалізації патріотичного та громадянського виховання працюють:

- лекторська група «Юний історик», які проводять екскурсії, враховуючи вікові категорії учнів;
- пошуковий загін «Пам'ять», який працює у місцях бойової слави в міста: Путивль, Охтирку, Київ, Харків, Тростянець, Ромни, Батурин, Хортицю, Дніпро;
- волонтерський загін «Палаючі серця», робота якого вже неодноразово відзначалася Обласною державною адміністрацією;
- агітбригада «Пам'ять», «Клуб молодого воїна»;
- команда «Спартанці» підліткового табору патріотичного виховання «Мистецтво вижити».

Учні нашої школи впорядковують Меморіал Вічної Слави, братську могилу воїнів Другої світової війни «Батьківщина-Мати», могилу Д.Косаренка на Лучанському кладовищі, могилу

С.Пархоменка на міському кладовищі. На свята вшановують пам'ять загиблих воїнів в зоні АТО на Алеї слави на міському кладовищі.

Музей співпрацює з міським клубом воїнів-афганців, клубом «Вчитель-ветеран» та «Бойові подруги»; з фондами «В єднанні сила України», «Допоможемо дітям Сходу», «Самооборона Сумщини»; громадськими організаціями «Омофор», «Україна Тутеза»; групою «Сумський-бабський-батальйон «Тил»»; благодійними організаціями міста та області «Народна самооборона», «Світоч», «Червоний хрест», «Весела бджілка»; обласним осередком всеукраїнської організації «Госпіталь»; 15 батальйоном територіальної оборони, 27 реактивно-артилерійською бригадою, Добровольчим батальйоном Правого сектору «Ведмеді», Сумським загоном прикордонників, із 72 окремою механізованою бригадою ЗСУ; волонтерами із США (родиною Вовковинськими), волонтерською групою із м. Ромни Головач І.В., волонтерами рок-групи «КАЙЯ»; керівник музею є членом обласної організації «Таланти Сумщини»; із працівниками кінологічної служби Сумської обласної поліції; із організацією інвалідів міста «Країна друзів»; із учнівським та педагогічним колективом Сумської спеціальної школи; із обласним геріатричним пансіонатом; із Сумським обласним клінічним госпіталем ветеранів війни.

Волонтерська робота загону «Палаючі серця» тісно переплітається з запровадженими в школі таких загальношкільних проєктів та акцій: «Сумщина — край героїв. Живі історії», «Сумщина — край героїв. Герої не вмирають, вони живуть у наших серцях», «Сумщина — край героїв. Мій тато — мій захисник», «Без бою не здамся!», до якого долучилися учні Сумської спеціальної школи, пацієнти гематологічного відділення СОКДЛ, організація «Країна друзів», психологічна служба Сумського обласного клінічного госпіталю ветеранів війни, діти школи-інтернату м. Лисичанськ, громадська організація «Україна Тутеза», «Стежками пам'яті» (відвідуємо історичні, краєзнавчі, військові музеї), «У війни жіноче обличчя» (І.Головач, І.Крайнова, О.Федченко, Т.Голуб та інші), «Голоси Майдану» (присвячений героям Революції Гідності), «Менші наші друзі на передовій» (збирали цікаві світлини з тваринами, які були справжніми

«побратимами» у часи Другої світової війни, в Афганістані, на Сході країни), «Квітка надії» (до якої долучилися вчителі інших шкіл області), «Поділись теплом палаючого серця» (під час якої збиралися речі для школи-інтернату м.Лисичанськ, Обласного будинку малюка), «Людина. Доля. Душа» (про випускника школи С.Яценка, військового із зони АТО, та Ігоря Лугину, рекордсмена-візочника, ветерана АТО, талановитого майстра), «Пам'ятай своє ім'я», «Мрії збуваються» (коли учнями школи купуються подарунки для онкохворих дітей, про які таємно вони мріють), «1 Вересня — без квітів, але з добром у серці!» (зібрано багато наборів для творчості, подарунків для хворих неврологічного та гематологічного відділень СОКДЛ), «Зроби свято для дитини», (до 1 червня (Дня захисту дітей) було виготовлено сувеніри для дітей СОКДЛ), «Подарунок ветерану» (волонтери привітали власноручно виготовленими подарунками мешканців Сумського геріатричного пансіонату для ветеранів війни та праці), «День Доброти» (під час якої організовано поширення інформативних листівок про дітей із гематологічного відділення), «Добрик» та «Масляна» (під час яких збираються кошти на лікування солдат у шпиталях — Штабцеву Едуарду, Бойчуку Максиму, дітям із гематологічного відділення СОКДЛ — Кулик Аліні, Кібець Ростиславу, Ярошенко Анастасії), «Великодній кошук» (зібрані продукти були передані захисникам Вітчизни на Схід), «Оберіг для солдата» (під час яких дівчатка шиють із флізу теплі шкарпетки, бафи, у майстернях хлопці виготовляють залізні пічки для розвідки, плетуться маскувальні сітки), «Лягідне слово для матері» (коли зустрічаємося з матір'ю Галиною Василівною нашого випускника Сергія Пархоменка, загиблого на Сході), «Привітай з Покровою татуса» (під час якої волонтери загону «Палаючі серця» провели для дітей у гематологічному відділенні СОКДЛ майстер-клас з виготовлення святкової листівки для тат, які перебувають поряд із дітьми у відділенні, та ветеранам у Сумський обласний госпіталь ветеранів війни), «Дерево миру» (висаджені 14 дубків на шкільній Алеї миру учнями 1-х та 11-х класів, студентами СНАУ та військовими), Флеш-моб «Хочемо жити без війни!» (21 вересня, у Всесвітній день миру, на шкільному подвір'ї учні висловили бажання: «Хочемо жити

без війни!»; до флеш-мобу приєдналися військові та волонтери; учні школи вручили подарунки в зону АТО заступнику голови громадської організації «Україна together» Оксані Федченко та випустили голубів миру), мистецький фестиваль-конкурс «Свята Покрова» (10 жовтня, у межах тижня національно-патріотичного виховання, присвяченого Дню захисника України, майстри-ні-учителі провели майстер-класи для учнів, де навчали дітей техніці декупажу, вишивці бісером, стрічечками, хрестиком, виготовленню квітів для різних прикрас, оберегів; поробки, зроблені під час майстер-класу, були направлені в зону бойових дій нашим захисникам), «Відважний Дружок» (волонтери загону виготовили подарунки та листівки до Дня захисника Вітчизни кінологам, зібрали продукти харчування для тварин обласного кінологічного центру Сумської поліції), довготривала акція «Подаруй частинку свого серця іншому» (у школі встановлюється скринька, куди кожен може покласти подаруночок: іграшку, канцелярські товари, оберіг, смаколики; волонтери передають подарунки у дитячу гематологію, бібліотеку «Країна друзів», геріатричний пансіонат чи захисникам), «Янголам — охоронцям на Схід!» (під час Тижня спонтанної доброти учні школи виготовляли паперових янголів, щиро спілкувались та ширили добро, побачили, що робити гарні справи можна щодня і щохвилини — це весело та приємно, потім цих янголят через громадську організацію було відправлено в зону бойових дій), благодійна акція «Кришечку здай — воїнам допомагай» (збір пластикових кришечок для виготовлення протезів пораненим бійцям; зібрані кришечки віднесли до Комунальної установи «Центр обслуговування учасників бойових дій, учасників анти-терористичної операції та членів їх сімей»), «Дерево єднання» (майстер-клас з виготовлення та декорування пасхальних яєць, прикрашання власними виробами великоднього Дерева єднання), родинне свято «Осінній Добрик — Ярмарок» (це свято дало старт загальношкільному проекту «Патріотичний марафон»; на ярмарку були веселі пісні, запальні танки та ігри, так шкільній громаді, продаючи осінні дари, вдалося зібрати більше 26 тисяч гривень, для підтримання воїнів АТО, з яких 16 тис. грн. Перераховано Штабцеву Едуарду Олексійовичу, травмованому

в зоні бойових дій: він має ураження хребта, розтrocення тазу, переломи кінцівок, 10 тис. грн. передано громадській організації міста для закупки необхідного для територіальної оборони), «Ліки — замість квітів» (на зібрані кошти було закуплено ліки для бійців 10 батареї Сумського ракетного полку).

У межах науково-дослідницької роботи у музеї здійснюється пошукова діяльність в обласному архіві, на основі архівних документів діти пишуть творчі роботи, які заслуховуються на учнівських науково-теоретичних конференціях, що традиційно проводяться в школі. Із кращими роботами учні беруть участь у міжнародних, всеукраїнських, обласних, міських проектах, конкурсах.

На базі музею проводилися: відеолекторії «До Дня соборності України», «Державна символіка України», «Сумщина в іменах»; історичні квести «Нові вулиці міста»; інформаційні хвилинки «Досягнення ЗСУ у війні 2022 року» інтегровані заняття (історія — образотворче мистецтво — література — трудове навчання); десант пам'яті «Сергій Пархоменко — герой АТО, наш випускник»; уроки-реквієми, присвячені пам'яті героям війни; круглі столи «Письменники та поети Сумщини — сучасні захисники»; хвилина пам'яті «Трагедія моєї України»; брейн-ринг «Що? Де? Коли?»; дні скорботи, присвячені Чорнобильській трагедії; поетичні години «Вірші, опалені війною» (поезія добровольця Правого сектору Мирослава Олійника (Скальда) та сучасного поета, співака , воїна-афганця Володимира Щеглова); конкурс на кращу рецензію про фільм на воєнну тематику; святкування Дня добровольця (передача продуктів харчування, медикаментів, сувенірів, пічок, теплих речей воїнам УДА, батальйону «Ведмеді»); музейний кінозал (перегляд художніх та документальних фільмів на воєнну тематику «Паска 1945», «Діти війни», «Гловайськ», «Міф», «Від козаків до кіборгів», «Добровольці Божої Чоти» та інші); виставка букетів та композицій «Барви Сумщини», які передаються захисникам Вітчизни; концерти агітбригади перед членами клубу «Учитель-ветеран», «Бойові подруги», солдатами 27 артбригади.

З метою набуття практичного досвіду військової служби проводяться зустрічі учнів з воїнами запасу.

Дистанційне навчання внесло свої корективи в роботу музею «Пам'ять». На основі музейного матеріалу проводяться: онлайн-уроки звитяги; зустрічі із ветеранами російсько-української війни «Герої сучасності серед нас» (Ігорем Лугиною, Олегом Литвиненком) на платформі Zoom; відео-лекторії; до Дня ракетних військ і артилерії було створено фотоколаж про 27 Сумську артбригаду і допомогу учнями нашої школи для воїнів на передову; у соціальних мережах Фейсбук та Інстаграм створено групу «Волонтерський загін «Палаючі серця», де висвітлюється робота волонтерів і подається інформація про капеланів на передовій, про добровольців УДА, про батальйони та бригади, яким передаються сувеніри, листи, смаколики від учнів нашої школи; відео-презентації від старшокласників «Ми – різні, але Свобода та Гідність нас об'єднують, і ми вільні творити своє майбутнє!», присвячені Дню Гідності та Свободи на платформі Teams; хвилинки спілкування «Козацька Покрова: історія та традиції свята» на платформі Teams; вікторини «Українська козацька держава» на платформі Teams; екскурс у історію свята «День захисника та захисниці України» на платформі Teams; гра «Знай наших», присвячена Дню козацтва на платформі Teams; разом із завідувачем музею «Дзвони пам'яті» Близнюком А.М. проводимо цікаві онлайн-уроки, присвячені Голодомору в Україні; віртуальні екскурсії рідним містом, Сумською областю, Україною Ukraine 4 K на платформі Teams.

Завідувач музею є постійним учасником обласних, Всеукраїнських і Міжнародних конференцій, присвячених музейній діяльності.

Після повномасштабного вторгнення РФ в Україну педагогічні працівники, учні й батьки комунальної установи Сумська спеціалізована школа I–III ст. №2 ім. Д. Косаренка м. Суми, Сумської області продовжили роботу щодо допомоги ЗСУ та ТРО: організовано збір коштів, придбано та передано воїнам-захисникам, які перебувають на лікуванні в Київській лікарні (відділення ортопедії), речі першої необхідності, сувеніри, листи, малюнки, смаколики, не забули й про вишиванки.

На прохання захисників спільними зусиллями було виготовлено біля 200 табличок «МІНИ» (робота з їх виготовлення

триває), зшито 120 прапорів, 80 бафів для воїнів Сумської територіальної оборони, виготовлено ляльки-мотанки, патріотичні фенічки (браслети), окопні свічки. Учні закладу освіти брали участь у благодійних ярмарках міста, у двох міських проєктах: «Смачний вареник» (виготовлення смаколиків для прикордонного загону, збір коштів на придбання тепловізора) та «Сорочинський ярмарок на сучасний лад» (фотосесія до Дня Незалежності України) на підтримку бойового духу захисників).

В історико-патріотичному музеї «Пам'ять» регулярно оновлюються стенди, папки, фотоальбоми, розширюються та оновлюються матеріали присвячені подіям на Сході країни, експозиції державотворення, поповнюються мультимедійні засоби ілюстративного і довідкового спрямування. 31 рік незалежності України і невеликий період, але це історія. І тому музей поповнюється світлинами із Майданів, цінними документами, патріотичною літературою, виданою вже в новітньому етапі становлення країни. Це важливо зберігати та показувати молоді.

Поступово наш музей стає інтерактивним, оскільки на екскурсіях учні школи, особливо початкові класи, мріють доторкнутися до всіх експонатів, які знаходяться в приміщенні. Дякуючи батькам, випускникам школи, волонтерам, учителям у музеї з'являються цінні речі, пропахлі подихом війни, болем та жалем. Це дуже важливо для виховання майбутніх захисників Вітчизни! Для підтримки тісного дружнього зв'язку у школі є 7 (4 із них знаходяться у музеї), підписаних солдатами прапорів зі словами вдячності за подарунки, теплі речі, різні смаколики, обереги, малюнки, сітки маскувальні від різних військових частин ЗСУ та батальйонів ДУА. Нещодавно фонд музею поповнився уламком російської крилатої ракети та ручним протитанковим гранатометом, яким ще 2015 році було підбито ворожий броньований автомобіль. Наша підтримка воїнів відзначена в періодичній пресі, порталах інтернету, сайті ЗСУ. Ми будемо продовжувати цю справу, і хочемо, щоб до неї долучалося все більше і більше небайдужих сердець.

Основним завданням є для нас увічнення пам'яті та всебічна допомога у виборинні ПЕРЕМОГИ. Ми цим активно займаємося і не зупинимося на досягнутому. Пам'ять народна...Ми ніколи

не забудемо тих, хто віддав та віддає своє життя за свободу і честь, за щастя і незалежність Батьківщини.

РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ МУЗЕЇВ ХАРКІВЩИНИ

Пушкар Ірина,

методист Комунального закладу
«Харківська обласна станція юних туристів»
Харківської обласної ради, м. Харків
pushkar10@ukr.net

Сьогодні орда, яка увірвалася 24 лютого 2022 року зі зброєю до нашої країни, нищить усе на своєму шляху. Страждають школи, лікарні, пам'ятки та архітектурні шедеври. Українські музеї зазнають обстрілів, їх розграбовують. Безцінні експонати вивозяться ворогом як трофеї, троцяться російськими солдатами та горять у вогні. Те, що можна було побачити в період Другої світової, повторилося знову. Рашисти вбивають не лише українців, а й наше культурне та історичне надбання. Вони навмисне ціляться в унікальні споруди й символи міст. Оскільки справжня їхня ціль — стерти Україну та будь-які прояви української ідентичності з лиця землі.

До початку війни Україна мала понад 500 музеїв, 65 історико-культурних заповідників, майже 170 тис. пам'яток,

включаючи сім об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО. Складно сказати, яку частину нашої культури ми втратимо. Ще важко порахувати, яких втрат вже зазнала наша культурна спадщина в цій війні — це залежить від її тривалості. На початку жовтня, в інтерв'ю агентству «Суспільне. Новини», міністр культури України Олександр Ткаченко заявив, що окупанти зруйнували та повикрадали експонати майже з 40 українських музеях. На Харківщині до цього списку входять Національний літературно-меморіальний музей Г.С. Сковороди. 7 травня 2022 року, під час ціленаправленого ракетного обстрілу, здійсненого російськими військами, снаряд влетів під дах будівлі — спалахнула пожежа. Вогонь охопив усю будівлю. Найцінніші експонати колекції вдалося врятувати, їх перемістили заздалегідь в безпечне місце, але меморіальний будинок зазнав непоправних втрат.

Доля руйнації спіткала також історико-археологічний музей-заповідник «Верхній Салтів» імені В.О. Бабенка, який протягом декількох місяців знаходився на лінії активних бойових дій. У музеї зберігалась лише незначна частина знахідок з Верхньосалтівського археологічного комплексу — артефакти Салтівської культури або Салтівсько-Маяцької культури, яка датується приблизно 700–1000 роками н.е., прикрашають експозиції музеїв Києва, Харкова, Одеси, Москви, Софії. Музей завжди активно відвідували школярі, студенти та різноманітні екскурсійні групи.

Харківська область є одним із найбільш постраждалих регіонів України, бо майже кожен третій злочин росіян проти культурної спадщини припадає на її територію. Пограбування та руйнування культурних об'єктів завдало збитків, які оцінюються сотнями мільйонів євро. Але, на жаль, число зруйнованих музеїв продовжує зростати.

Міністерство культури України веде облік державних зруйнованих музеїв, але в Україні діє велика кількість музеїв у закладах освіти різного типу. У Харківській області, на початок повномасштабного військового вторгнення Росії в Україну, діяли 320 музеїв різних профілів: широкого історичного, військово-історичного, історії навчального закладу, етнографіч-

ного, літературного, музеї хліба та голодомору, краєзнавчого, художнього, меморіального та інші. В експозиціях музеїв зберігається безцінна історико-культурна та етнографічна спадщина українського народу, яка має колосальний потенціал для освітньої діяльності. Засобами музейної педагогіки виховували дітей в усіх типах закладів освіти — дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних та професійно-технічних. Після 24 лютого майже третина цих музеїв опинилась в зоні окупації.

На сьогодні достеменно невідома доля багатьох музеїв. З деокупованих територій інформація надходить найповільніше — відсутній зв'язок, зруйнована інфраструктура. Деякі заклади освіти все ще знаходяться в зоні бойових дій. Так, зразковий музей історії села Кислівка (Комунальний заклад «Кислівський ліцей Петропавлівської сільської ради Куп'янського району») опинився в зоні бойових дій після деокупації більшої частини Харківської області і вже більше 2-х місяців через село проходить лінія фронту. У якому стані музей невідомо.

У Золочівській громаді село Уди, яке знаходиться в 5 кілометрах від російського кордону, вже протягом дев'яти місяців обстрілюється з території Росії. В селі зруйновано Комунальний заклад «Удянський ліцей імені Героя Радянського Союзу Угловського М.М.» і знищено історико-краєзнавчий музей. У музеї, який був створений ще у 1978 році, зберігались експонати, що розповідали про історію села Уди, трудові здобутки удян, їх подвиги у роки Другої світової війни, участь односельців у подіях Афганської війни та подіях АТО/ООС.

Достеменно відомо про знищення 13 музеїв, які працювали у 8 закладах освіти, повністю зруйнованих ворогом під час ракетних ударів по території Харківщини. Ці заклади освіти активно використовували елементи музейної педагогіки не тільки у виховній роботі, але і активно впроваджували його у освітній процес. Так, у Куп'янській гімназії № 7 працювало 2 музеї, у Харківській спеціалізованій школі I-III ступенів № 17 – 3 музеї, Комунальному закладі «Лозівський ліцей № 8» — 3 музеї. Зараз ці музеї зруйновані.

Серед знищених 4 військово-історичні музеї, в яких основні експозиції були присвячені подіям Другої світової війни, визволенню населених пунктів Харківщини від фашистських загарбників, участі харків'ян у різноманітних військових конфліктах. Це музеї Харківської спеціалізованої школи I–III ступенів № 134, Харківської спеціалізованої школи I–III ст. № 17, Комунального закладу «Лозівський ліцей № 8», Комунального закладу «Мереф'янська загальноосвітня школа I–III ступенів № 6».

Серед знищених музеїв особливо хочеться звернути увагу на військово-історичний музей Комунального закладу «Клугино-Башкирівський ліцей» Чугуївської міської ради. Село Клугино-Башкирівка розташоване в декількох кілометрах від міста Чугуєва, і ця територіальна близькість спонукала педагогічний та учнівський колектив закладу у 2015 році відкрити музей, який висвітлював історію військового міста Чугуєва майже за 400 років його існування. Ліцей розташований на території військового містечка Клугино-Башкирівка, де розміщується 92-га Окрема механізована бригада (ОМБр) імені кошового отамана Івана Сірка, військовослужбовці якої, на момент відкриття експозиції, брали активну участь у воєнних діях на Сході України. До 24 лютого у ліцеї навчалася 463 учні, серед яких 216 — були діти учасників антитерористичної операції (АТО)/операції об'єднаних сил (ООС) і це була найбільша цифра по місту Чугуєву. 182 батька та 58 матерів дітей ліцею були учасниками бойових дій на Сході України; у 14 працівників ліцею брали участь в АТО/ООС члени їх сімей; 4 учнів ліцею втратили батьків через військові дії на Сході України; два випускники — загинули. Тому не випадково, що у жовтні 2018 року було оформлено та відкрито зал музею з експозицією «Заради честі, миру і майбутнього України», присвячений сучасній історії 92 бригади.

З 24 лютого 2022 року бійці 92-гої Окремої механізованої бригади стали на захист Харкова — разом з іншими підрозділами вона утримувала оборону Харкова та брала участь у контрнаступі, відтісняючи ворога до кордону Харківської області. Рашисти не змогли перемагати бійців 92-ї бригади на полі бою,

тому підступно зруйнували «місце пам'яті» про героїчних захисників України.

Велику частку музеїв закладів освіти на Харківщині складають народознавчі музеї (48 музеїв). Саме ці музеї сприяють відновленню національних традицій і звичаїв, які повертають до нас те прекрасне і вічне, що зберігає у собі бабусина скринька, мамина пісня, вишиванка, рушник. Однією з традицій українського народу є шанобливе ставлення до хліба. У музеї хліба Харківської спеціалізованої школи І–ІІІ ступенів № 17 розповідалось про головний продукт українського експорту, головне дітище наших чорноземів, про історію вирощування зернових нашими предками-землеробами, експонувався блокадний і космічний хліб, українська паляниця і весільний коровай та багато інших експонатів. Основною метою діяльності цього музею було прищепити любов до землі, до хліба, до людей праці в учнів школи та відвідувачів музею.

У народознавчому музеї «Світлиця мого дідуся» Куп'янської гімназії № 7 та музеї етнографії Комунального закладу «Лозівський ліцей № 8» зберігались унікальні зразки народного одягу, української вишивки, хатнього начиння та сільськогосподарського реманенту українського господарства.

Усі народознавчі музеї є потужним засобом патріотичного і національного виховання молоді, і ми можемо з впевненістю говорити, що знищені музеї були у числі тих музеїв, які сформували ту українську самоідентичність, яка допомагає бійцям стримувати і перемагати ворога на полі бою.

На початку червня 2022 року окупанти зруйнували єдиний в Україні музей, відкритий на честь російського поета Сергія Єсеніна. Він знаходився у центральному корпусі Харківської спеціалізованої школи І–ІІІ ступенів № 17. Керівник музею, вчителька російської мови та літератури, а також української мови, Світлана Бредун, яка пропрацювала в цій школі більше 40 років і створила цей музей, зі сльозами на очах сазала: «Так хотілося б, щоб побачили вони, ті «асвабадітелі», від чого вони звільняють. Тепер у нас тут не буде нічого російського, нічого».

Харківщина переживає найчорніші дні своєї історії. Навіть під час Другої світової війни міста та села не зазнавали таких руй-

нувань. На 1 вересня 2022 року в області в результаті обстрілів російськими окупантами було суттєво пошкоджено 186 закладів загальної середньої освіти, повністю зруйновано — 15. А до них ще треба додати заклади дошкільної, позашкільної та професійно-технічної освіти. На деокупованих територіях тільки підраховуються збитки, що нанесені закладам освіти. Але юні музейники Харківщини, навіть у складних умовах дистанційної освіти, продовжують свою роботу – збирають матеріали для нових експозицій, беруть участь у різноманітних масових заходах музейного і національно-патріотичного спрямування, готуються до музейних конкурсів. Усі ми вже відчуваємо, як наближається наша перемога, тому, що ми зберігаємо єдність, зберігаємо енергійність і знаємо, що ми – у своєму праві на своїй землі і свою свободу.

АКТУАЛІЗАЦІЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ЧЕРЕЗ РОБОТУ МУЗЕЮ ІСТОРІЇ ШКОЛИ

Ричкова Лариса,

кандидат педагогічних наук, директор
Харківської загальноосвітньої
школа I–III ступенів № 36
Харківської міської ради
Харківської області

Зарянська Тетяна,

учитель-методист,
заступник директора,
Харківська загальноосвітня
школа I–III ступенів № 36
Харківської міської ради
Харківської області

Людина — дитина свого часу і своєї країни; почуття Батьківщини завжди невід’ємне від почуття історії. В її долі сплітаються в єдиний вузол минуле, сучасне і майбутнє. Без знання свого коріння людина приречена бути перекотиполем, яке позбавлене морального життєвого стержня.

Створення Музею історії Харківської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 36 Харківської міської ради Харківської області почалося у 2006 році. Матеріали та експонати для музею збиралися протягом тривалого часу за допомогою колишніх випускників, учнів, учителів, які навчалися в нашій школі, а зараз працюють в ній. Урочисте відкриття Музею історії школи відбулося у 2007 навчальному році і було присвячене 85-річчю школи.

Профіль музею — історичний.

Сьогодні школа готується відзначати свій 100 річний ювілей. Активно триває підготовка до цієї знаменної дати. І саме музей став осередком спільної творчої, пошукової та дослідницької діяльності. Експонати музею, присвячені випускникам школи надихнули на створення проекту «Шкільні династії», або історія родин, в яких учнями школи були і є представники різних поколінь. А їхні спогади про шкільне життя дали можливість створювати тематичні відео презентації і використовувати їх у виховній роботі класних керівників. Наступним цікавим напрямком роботи музею в умовах військового часу є онлайн-екскурсії, присвячені історії школи, які підготовлені групою екскурсоводів під керівництвом учителя історії.

За ініціативи лідерів учнівського самоврядування в музеї створено експозицію «Рідній школі 100 років», яка постійно поповнюється матеріалами дитячої творчості. Це конкурс на кращу емблему, присвячену ювілею, виставка малюнків «Моя школа в майбутньому», фотовиставка «Наші творчі досягнення», збірки віршів та есе, написаних учнями школи тощо.

Матеріали, зібрані в музеї, дозволили творчому колективу учителів, батьків та учнів розпочати роботу над створенням книги, присвяченій історії школи.

У 2021 році учні 10-А класу, екскурсоводи музею посіли I місце в обласному етапі Всеукраїнського конкурсу екскурсоводів музеїв закладів освіти «Край, в якому я живу».

МУЗЕЙ ЯК ОБЕРІГ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Рябова Оксана,

старший вчитель,

методист, вчитель історії

КЗ «Сокальська Мала академія наук
учнівської молоді імені І. Богачевського,

м. Сокаль

ryabovaoksa@gmail.com

Україна — багатостраждальна земля, багатостраждальний її народ: століттями намагались знищити нашу державу, забрати її територію, видерти з пам'яті народу її мову, культуру, багатовікову історію. Пройшов час, і, здавалось, все, є своя, незалежна держава. Але знову прийшов агресор, який руйнує все: школи, садочки, храми, бібліотеки, наукові установи, музеї, театри. Ворог прагне стерти з лиця землі будь-яку згадку про наших визначних людей чи події, цілеспрямовано знищується українська історія, національне надбання народу. Проте, окупант не розуміє, що українську націю знищити неможливо. «Україна стоїть. Україна бореться. Україна молиться», — ці слова ми чуємо кожного дня з уст Патріарха Української Греко-Католицької Церкви Святослава Шевчука.

Українська культура надзвичайно багата. Велика частка історичної спадщини зберігається в музеях. І особливо сьогодні вкрай важливо зберегти унікальний потенціал наших музеїв, бо саме вони є оберегами ідентичності українського народу, збереження пам'яток культури.

На території України до 24 лютого 2022 року працювало майже п'ять тисяч музеїв різної власності. Через окупацію частини території України російським військом діяльність багатьох із них припинилася, а їх колекції були знищені чи розкрадені. Українські музеї зазнають обстрілів, їх розграбовують. Безцінні експонати вивозяться ворогом як трофеї, нищаться російськими

солдатами та горять у вогні. Понад 40 музеїв знищено під час цієї війни [1]. У тих регіонах, де була можливість, працівники забезпечували охорону приміщень від знищення та розкрадання, здійснювали збереження пам'яток історії та культури; в інших – вивозили в безпечніше місце. Так, частину експонатів Музею науки МАН було перевезено з Києва до Львова, де на початку квітня у співпраці з Національним університетом «Львівська політехніка» та Музеєм цікавої науки з Одеси відбулось відкриття виставки.

Однак ми спостерігаємо, що вже сьогодні на деокупованих територіях музеї поступово відновлюють свою роботу, адже питання музейної педагогіки надзвичайно актуальні. Донести до сучасної молоді історію нашої батьківщини можна різними шляхами, особливо використовуючи новітні методи і форми роботи у форматі «школа-музей». Таке поєднання дає відчутні результати в процесі формування знань та вмінь школярів, у патріотичному вихованні, бережливому ставленні до надбань науки і культури. Нині навіть в умовах воєнного стану музеї приймають відвідувачів онлайн. Такі практики необхідні, щоб зберегти музейні цінності та надбання, інтегрувати їх у світовий простір та зберегти культурну пам'ять. А для школярів цікавими є віртуальні екскурсії музеями України і світу, особливо при вивченні історії, географії, художньої культури, образотворчого мистецтва.

На моє переконання, ще одним методом пропагування музейної спадщини, вивчення історії своєї Батьківщини є організація квестів. Адже війна внесла свої корективи. Кількість відвідувачів музеїв, як і інших закладів культури у воєнний час значно знизилась. Отож, треба працювати по-іншому.

Сокальська Мала академія наук учнівської молоді імені Ігоря Богачевського ще у 2021 році взяла участь у польсько-українському проєкті «Квести — відкриваємо скарби України». Цей міжнародний проєкт «Відкриваємо скарби історико-культурної спадщини рідного краю» було запроваджено Фундацією «Мара rasji» (Краків, Польща). Його метою є створення координаційного центру загальнонаціональної освітньо-туристичної мережі вуличних квестів на зразок польської мережі «Questy — Wyprawy Odkrywców» («Квести

— Експедиції першовідкривачів»). Спочатку потрібно було визначити маршрут такого квесту. Варіантів було кілька. Вибрали найцікавіший: «Прогулянка з Андреем Шептицьким». І що важливо, на цьому маршруті є багато цікавих історичних пам'яток, а серед них — музеї.

Однією із локацій у м. Сокаль є відомий художній музей «Людина. Земля. Всесвіт», який створено 1985 р. зусиллями подружжя Анатолія та Наталії Покотюк. У 1990 р. музей став філією Національного музею у Львові, з 1995 р. — філія Львівського музею історії релігії. Музей має безцінні духовні багатства: унікальні колекції творів мистецтва, різноманітні церковні реліквії, які дають можливість людям зрозуміти велич божественного і невіддільність людини від всесвіту, її сутності як земної істоти так і космічної, поглибити релігійно-філософські погляди. У музеї експонуються унікальні стародруки. Науковці музею постійно ведуть пошукову, збиральницьку та дослідницьку роботу над матеріалами історії церков Сокальщини, життя і діяльності духовних просвітителів та культурних діячів, по крупинці відроджують їх образи у народній пам'яті. У фондах музею зберігаються документи з історії Сокальщини XVII–XIX ст. рідкісні матеріали про відомого українського композитора о. Віктора Матюка (родом із с. Тудорковичі колишнього Сокальського району), матеріали з історії церков Сокальщини, про духовних просвітителів та культурних діячів, кераміка відомого майстра XIX ст. Василя Шостопальця [2]. Якщо проаналізувати статистику, то у 2019 році у цьому музеї було 4329 відвідувачів, з них — 2538 це учні та студенти. Коли почалась війна, працівники музею змушені були частину найцінніших експонатів перенести у безпечне місце. А кількість екскурсій зменшилась удвічі.

Ще однією зупинкою під час проходження квесту є відомий у місті і за його межами відновлений у 2014 році історико-краєзнавчий музей «Сокальщина». Це — плід праці активної громадськості міста і району. Експозиція музею складається із таких розділів: «Археологія», «Нумізмати́ка та боністика», «Краєзнавчо-етнографічні матеріали», «Сокальська вишивка», «Історичні постаті Сокальщини», «Перша світова війна і Січове

Стрілецьтво», «Національне культурне відродження 20–30 рр. ХХ ст.», «Фотогалерея Сокальщини», «Національно-визвольна боротьба в період 30–50-х рр. ХХ ст.», «Наш край в період незалежності України», «Патріоти Сокальщини – Революції Гідності» [3].

Цікавою для пізнання є локація Кімнати-музею ім. Віктора Матюка. Це історико-краєзнавча кімната-музей духовного, громадського, культурно-просвітницького діяча Сокальщини і Галичини. Заснована 24 серпня 2006 року. У фонді музею 45 експонатів, фотографії, рукописи творів композитора. Найціннішими експонатами є: рояль, виготовлений у Відні в 1884 році, на якому творив В. Матюк, власна Біблія, хорові та вокальні твори написані рукою композитора, книга з медичної практики з нотатками В. Матюка, родинний альбом, рушники Сокальської вишивки. Експозиція надає можливість ознайомитись з матеріалами життя і творчості священника, композитора, лікаря В. Матюка.

Нещодавно Сокальщину знову відвідали гості з Польщі, а також представники із 8 областей України для участі у такому ж проекті. Це були педагоги, бібліотекарі, голови громад з Чернігівської, Вінницької, Івано-Франківської, Волинської, Львівської, Закарпатської, Рівненської, Черкаської областей. Завданням для них було навчитись складати такі квести у своїх громадах для кращого пізнання рідного краю. Через опанування технології квестів учасники зустрічі змогли пізнати багатство музейної спадщини Сокальщини. Саме квести привели їх до унікальних музеїв нашого краю.

Сокальщина багата на цікаву історичну спадщину. Сьогодні ми маємо вже 4 таких квести визначними місцями і всюди є місце на одну з локацій у музеї.

Вкрай важливим є залучення молодого покоління до вивчення і збереження історико-культурної спадщини свого народу; виховування національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу; вивчення, збереження та використання пам'яток історії, формування ціннісного ставлення особистості до історичних, культурних, духовних надбань рідного краю.

На Сокальщині, як і в багатьох містах, селищах, селах Західної України проживають вимушено переміщені родини. Ці сім'ї багато пережили, втратили свої домівки, але не втратили любові до своєї країни. Вони також мають можливість ознайомитись з цікавими експонатами у місцевих музеях. Особливо зацікавила їх унікальна сокальська вишивка.

Проаналізувавши наведені факти, можна зробити висновок, що ми, українці, не можемо втратити у пам'яті минуле нашого народу, адже вже двічі музеї працювали не в повну силу, потерпали від епідемії, а тепер від війни.

В Україні є багато музеїв. Всі вони на різну тематику. А тепер додаються і нові: музей Революції Гідності, Алея Героїв Небесної Сотні...

Минуть роки, і наші нащадки зможуть і надалі відвідувати музеї, доторкнутись до історії і цієї, сучасної для нас, війни. І я впевнена, ми ніколи не втратимо віри в нашу Перемогу, надії на краще майбутнє української нації, любові до своєї Батьківщини.

Використані джерела

1. Удар по культурі: 10 музеїв, які постраждали від російської агресії. URL: <https://rubryka.com/article/ukrainian-museums-destroyed-war/>
2. Художній Музей «Людина. Земля. Всесвіт» у м.Сокалі. URL: http://www.sokal.lviv.ua/muzej-pro_muzej.html
3. Історико-краєзнавчий музей «Сокальщина». URL: http://www.sokal.lviv.ua/muzej_sokalschyna-index_istorija.html

РОБОТА ШКІЛЬНОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Савчук Надія,

вчитель історії Боронявського ЗЗСО І-ІІІ ст.,
керівник музею «Відгомін літ»
Хустської міської ради Закарпатської області
savchuknadya72@gmail.com

Музей «Відгомін літ» як музей побуту засновано в 1981 році вчителем географії Королем Петром Михайловичем в старій сільській хатині. Новий поштовх до розвитку музею отримав з 2004 року, коли стараннями вчительки історії Ливриницець Василюк Миколаївни був перенесений до загальноосвітньої школи. Починаючи з 2007 року музей «Відгомін літ» набув статусу «Зразковий музей». З того часу вчителями і учнями школи здійснено масштабну пошукову роботу: зібрано 610 експонатів, створено стенди присвячені воїнам-односельцям, учасникам Другої світової війни, стенд про воїнів-афганців, альбом, в якому зібрано історію нашої школи. Сьогодні ми разом з учнями збираємо інформацію про героїв російсько-української війни. Зараз музей обладнано як житло селянина першої половини ХХ століття, це кімната і сіни, тут розміщено 7 експозицій: «Інтер'єр сільської хати», «Старовинний одяг і взуття», «Предмети домашнього вжитку», «Породні промисли», «Посуд і гончарні вироби», «Прилади і устаткування для ткацтва», «Народна вишивка».

Закарпаття — це той затишний куточок України, де після повномасштабного вторгнення змогли знайти прихисток тисячі українців, які залишили свої домівки втікаючи від війни. Наш музей з перших днів війни приєднався до роботи з переселенцями, серед яких було багато дітей. Ми з учнями-екскурсоводами провели екскурсію в нашому музеї: показали їм греко-католицький монастир — історичну пам'ятку нашого села, де вони поспілкувалися з настоятелем монастиря і взяли участь в богослужінні. Провели майстер-клас з приготування закарпатських страв, ознайомили

з календарними святами і обрядами, історією села. Відвідувачі долучилися до святкування календарних та релігійних свят. Мешканці східних регіонів України змогли глибоко ознайомитися з культурою найбільш західної частини України.

Рис. 1 Наші юні екскурсоводи

Наше проблемне питання — національно-патріотичне виховання учнів в умовах війни. Улітку війна в нашу роботу внесла свої корективи. У наше село на жаль, почали привозити труни з героями, які втратили своє життя, захищаючи Україну. Ми організовували живий коридор для зустрічі героїв, до акції долучилися учні нашого закладу та їхні батьки. Я ніколи не бачила більшого патріотизму серед наших учнів, як зараз. Ніколи не бачила такого бажання розмовляти українською мовою, вчити історію України і свого краю, вчити українську літературу.

До Дня захисника України ми провели круглий стіл з учнями і вчителями в музеї, де вшанували пам'ять загиблих Героїв, роздрукували їх портрети, віднесли квіти на їх могили. А також зустрілися з учасниками бойових дій, які презентували нам прапор України, підписаний воїнами, більшості з яких вже немає серед живих.

У нашої школи і музею є зв'язок з нашими воїнами з територіальної оборони і до нас дійшла звістка, що їм не вистачає солодоців, і наші дітки із задоволенням збирали цукерки, малювали малюнки, писали листи воїнам. І скоро отримали зоротної зв'язок фотографії воїнів з малюнками, солодощами і щирими подяками.

Рис.2 Екскурсія для переселенців

У музеї «Відгомін літ» ми проводимемо уроки-екскурсії, тематичні екскурсії для учнів, районні семінари. Уроки історії останім часом завжди мають наскрізну змістову лінію: «Війна з РФ».

11–13 листопада в місті Миколаїв проходила XIII Всеукраїнська краєзнавча конференція учнівської молоді «Мій рідний край, моя земля очима сучасників». Ми разом з ученицею-екскурсоводом музею підготували наукове дослідження в краєзнавчо-етнографічній секції «Весілля в Бороняві». І ми отримали свідоцтво, що підтверджує право на друк у збірці кращих учнівських пошуково-дослідних робіт.

Отже, життя в музеї в умовах воєнного часу вирує. Не можна закривати музеї і призупиняти їх фінансування, бо ми робимо важливу справу — тримаємо освітянський фронт, виховуємо молоде покоління.

Рис. 3. Екскурсія в Боронявський монастир та до мінерального джерела

ОНЛАЙН-ПРОГРАМИ ХАРКІВСЬКОГО ХУДОЖНЬОГО МУЗЕЮ З МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Сідельова Ірина,

завідувач відділу
Харківського художнього музею,
м. Харків
sidelevaxxm191@gmail.com

Музейна педагогіка, напрямки її діяльності завжди були пріоритетними у роботі відділу науково-освітньої роботи Харківського художнього музею (ХХМ). Виставки, конкурси, цільові програми з багаторічним досвідом діяльності, серед яких добре відомі «Митці майбутнього», «Харків — місто добрих надій», «Я люблю наш музей», традиційні виставки до Різдва, Великодня, ювілеїв відомих діячів мистецтва, наших земляків — І.Репіна, З.Серебрякової, Г.Сковороди та інших.

Рис. 4. Цікаві екскурсії для учнів

Рис. 5. Вшанування загиблих героїв

Рис. 6. Солодоці, листи і малюнки для військових

Рис. 7. Воїнам приємно отримати такі подарунки

Рис. 8. Ми — переможці XIII Всеукраїнської конференції «Мій рідний край, моя земля очима сучасників»

Завдяки старанням та ініціативі працівників музею ці заходи в ХХМ набували значення урочистого свята, куди учасники приходили з батьками і родичами. Музейне журі заздалегідь вибирало переможців – лауреатів, дипломантів, розширювало список номінацій, щоб кожного автора було відзначено.

Яскраві афіші, грамоти, подяки, медалі, формували «власний архів» дитини, піднімали її самооцінку, викликали почуття причетності до історії та культури України, виховували почуття патріотизму, гордості за свій народ, прагнення до національної ідентичності. Ця діяльність охоплювала не тільки Харківщину, але й інші регіони України, країни Європи, залучаючи до співпраці, обміну досвідом багатьох педагогів ДХШ, художніх студій, інших закладів мистецької освіти всієї України.

Підсумком цієї діяльності став семінар, який відбувся в ХХМ 2018 року, в якому взяли участь 84 педагоги із інших міст України: Львова, Сум, Одеси, Дніпра, Полтави, Харківської, Хмельницької, Черкаської областей.

З 2019 року цей налагоджений і відпрацьований ритм роботи було порушено пандемією та карантинном, що унеможливило проведення масових заходів на виставковій площі ХХМ. З того часу ця робота перейшла в режим онлайн, де було проведено значну кількість мистецьких програм ХХМ. Військове вторгнення РФ до України знову примусило шукати нові шляхи музейної діяльності у цих напрямках, адже переважна більшість викладачів і дітей стали вимушеними переселенцями, опинившись за межами Харкова і України. Але вже в березні ініціативна група співробітників ХХМ починає роботу на музейному сайті виставками, авторськими проектами в рубриці «Мистецький щоденник війни», серед сторінок якого з'являються програми, присвячені дитячій творчості. Окрім того, ми вважаємо, що музейна педагогіка охоплює не тільки дітей, вона допомагає дорослим під впливом певних обставин (виставок, екскурсій), набутих знань, врешті, воєнних подій, що відбуваються в Україні, усвідомити себе справжнім українцем, і патріотом своєї батьківщини.

Перший пост, присвячений роботі з дітьми, вийшов 5 березня. Це був репортаж майстер-класу з малювання, який прово-

дили у метро та бомбосховищах Харкова художники-педагоги та музейники.

Декілька постів було присвячено акції «Естафета миру», яку започаткували наші партнери з БФ «Львівська дитяча галерея» (директорка О.Михайлюк) і до якої долучились і харків'яни, давні та нові однодумці з всієї України, міжнародні організації. «Естафету миру» перейняли Чехія, Словаччина, Швейцарія, Норвегія, Ізраїль, Японія, Литва. Всього 14 країн світу. Невеличку виставку дитячих творів цього форуму було відкрито і в Антарктиді на науковій станції «Академік Вернадський». Дитячі роботи як янголи миру розлетілись по світу!

Упродовж квітня — червня на музейному сайті публікувались роботи юних художників. Головна тема творів – антимілітарна «Боротьба за мирне небо над Землею». Традиційно ХХМ бере участь у міжнародній акції «Ніч музеїв». 2022 рік не став винятком. 21 травня в режимі онлайн нашим шанувальникам було запропоновано програму, де була і дитяча сторінка: концерт-вітання «Натхнення» від переможців дитячого фестивалю «Мистецтво — це ми, мистецтво – це світ», який проходив у музеї 2021 року та марафон «Естафета миру».

До дня захисту дітей – 1 червня – було підготовлено огляд творів з музейної колекції, присвячених дітям (Т.Шевченко, К.Трутовський, С.Васильківський та інш.). Постійно публікуємо інформативні матеріали до Дня вишиванки, Великодня, Трійці, Спаса-Преображення з поясненням для читача, яке значення мають християнські свята у житті українців.

У листопаді «Арт-проект для обдарованої молоді «Митці майбутнього» презентував онлайн-виставку робіт кращих виконавців майстерні «Поліського побуту» Профільної школи образотворчого мистецтва Рівненського міського Палацу дітей та молоді. На сайті ХХМ було продемонстровано досягнення викладачів та учнів, які незважаючи на скрутний час активно та креативно працюють у різних напрямках ДПМ, здобуваючи престижні нагороди на конкурсах в Україні і за кордоном, підтверджуючи свій високий рівень викладання і засвоєння творчого навчального матеріалу. Головною подією 2022 року є ювілей Григорія Савича Сковороди, життєвий і творчий шлях якого значною мірою

було пов'язано із Слобожанщиною, земля якої і сьогодні береже сліди його невтомних мандрів. Музей оголосив конкурс «Г.Сковорода – апостол добра, справедливості, совісті й любові», мета якого познайомити дітей з унікальним духовним надбанням видатного українського філософа і мислителя, поета, музиканта, який залишається близьким і сучасним для нових поколінь.

У плані на грудень — виставковий онлайн-марафон «В очікуванні Різдва», який так любляють наші молоді й дорослі шанувальники мистецтва.

Незважаючи на виклики воєнного часу, ХХМ завжди на своєму посту культурного фронту у боротьбі за перемогу України. Онлайн-програми з музейної педагогіки гідно продовжують свою роботу, даруючи нашим дітям і дорослим радість від спілкування з прекрасним, добро і віру в нашу Перемогу і надії на якнайшвидше завершення війни.

ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ЗАПОВІДНИКА «ЧИГИРИН» У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Трощинська Олена,

молодший науковий співробітник,
Національний історико-культурний заповідник «Чигирин»,
м. Чигирин
olenatroshchynska@gmail.com

Останні події в Україні змінили життя багатьох людей. Для мільйонів українців життя кардинально змінилося: втрата житла, роботи, бізнесу, рідних і близьких. Багато наших співвітчизників були змушені залишити свої домівки та виїхати за кордон чи у більш безпечні регіони України. Наше суспільство стикнулось із такими поняттями, як біженці, вимушені переселенці, внутрішньо переміщені особи, люди, які зазнали психологічних травм.

Внаслідок такої вимушеної міграції загострюється багато соціальних та психологічних проблем. Дорослі легше пристосовуються до умов переселення, використовуючи вже набуті меха-

нізми захисту та способи поведінки. Найбільше в цій ситуації страждають діти, оскільки переживання стресу від перебування в зоні військового конфлікту, переселення, втрати звичного кола спілкування, пристосування до нових умов перебування може негативно вплинути на розвиток особистості, психічне і фізичне здоров'я. Діти досить болісно і глибоко сприймають події війни, навіть якщо не проживають на території бойових дій, адже такі події порушують дитячу свідомість та сприйняття життя, призводять до психологічних травм.

«Коли відбуваються кардинальні (і навіть катастрофічні) зміни у зовнішньому світі – не просто зміна місця проживання, а коли людину виривають зі звичного життя, руйнують її домівку, соціальні зв'язки, коли існує загроза здоров'ю та життю, повинні відбутися різкі трансформації уявлень особистості про себе і своє місце в системі соціальних відносин. Саме тому, психологічна допомога в таких випадках є важливою, а іноді – життєвонеобхідною – для адаптації та ресоціалізації людей, що вимушено стали переселенцями» [1].

Уже з початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну до Чигиринської ТГ почали прибувати переселенці з Київської, Чернігівської, Сумської, Харківської, Миколаївської, Донецької, Луганської областей. За інформацією відділу соціального захисту Чигиринської міської ради з початку війни у нашу громаду евакуювалися близько 4 тис. осіб [4].

Звісно, в перші дні, коли люди прибувають із зони бойових дій, вони думають, насамперед, про дах над головою, елементарне облаштування побуту. Але крім цього найнеобхіднішого переселенці потребують соціально-психологічної підтримки. Особливо це стосується дітей, які є найвразливішою групою.

Серед прибулих було чимало дітей різних вікових категорій, і заповідник взяв на себе функції організації дозвілля для дітей, які прибули із зони бойових дій. Вони потребували підтримки і співчуття. Тому важливим було створити для них таке середовище, де б вони могли бути просто дітьми, де б могли відволіктися від жахливої реальності, мали можливість спілкуватися один з одним. І такою формою роботи, де б поєднувалися творчість, пізнання, включення в активну діяльність, емоційна складова

та спілкування було обрано майстер-класи, покликані зняти емоційне напруження та знизити рівень стресу і тривожності у зв'язку із подіями, які пережили діти.

На думку психологів, арт-терапія є одним з найбільш ефективних методів у роботі з дітьми-переселенцями. «Арт-терапія, допомагає переселенцю впоратися з депресією, позбутися негативних переживань, перейти від деструктивної, руйнівної поведінки до конструктивної, творчої» [1].

Уже від початку квітня співробітники заповідника почали проводити майстер-класи з різних видів традиційного та сучасного мистецтва для внутрішньо переміщених осіб. Діти вчилися декоративному розпису, писанкарству, мистецтву вибійки, декупажу, виготовляли ляльки-мотанки, вироби із ниток, солоного тіста, кукурудзяного листя, паперу та багато іншого. Важливим моментом майстер-класів було те, що молодші діти відвідували їх разом із батьками, що створювало умови для відновлення відчуття психологічного комфорту та зменшувало рівень тривожності, про що розповідали самі учасники. Майстри, а це були співробітники заповідника, намагалися створити вільну невимушену приятну атмосферу, дати можливість дітям спілкуватися один з одним. Особливістю майстер-класів було те, що їх учасники не лише творили своїми руками, а й багато дізналися про різні види народного мистецтва, традиції, звичаї українців, національну символіку. Така форма організації дозволяла, як майстер-класи, сприяла налагодженню міжособистісних контактів, а ще вихованню почуття патріотизму та гордості за свою країну. Цьому сприяло і проведення майстер-класів, на яких виготовляли янголів-оберегів та розписували футболки для наших захисників.

З червня, з початком літніх канікул, до дітей-переселенців приєдналися і місцеві діти, що було корисним для налагодження процесів інтеграції дітей, які покинули звичне місце проживання. Це є важливий аспект соціалізації дітей, адже діти на новому місці не мають друзів, а відвідування майстер-класів дозволяло їм завести нові знайомства, знайти друзів і мати спілкування.

За період з квітня по серпень 2022 р. було проведено більше 90 майстер-класів, учасниками яких стало близько 1000 дітей.

Окремо хочемо сказати про майстер-класи з гончарства, які користувалися величезною популярністю, і часто запис вівся на кілька тижнів наперед. Дехто з дітей говорив, що це була їхня величезна мрія — сісти за гончарний круг і бачити, як під твоїми руками народжується диво. Разом із наставником, заслуженим майстром народної творчості Юрієм Нечаєм учасники майстер-класів виготовляли горщики, глечики, тарілки, вазочки. А після того, як вироби підсохли, дітей запросили бути присутніми на закладанні виробів у гончарну піч та дізнатися секрети випалювання кераміки.

Майстер-класи, за відгукками учасників, подарували незабутні емоції. Для підтвердження слів даємо кілька відгуків наших відвідувачів, які вони публікували у соціальній мережі Фейсбук.

Вікторія Павленко: «Сьогодні, 1 червня не тільки Україна, а й увесь світ відзначають День захисту дітей. На долю наших дітей випали важкі випробування, вони швидко подорослішали. І саме зараз наші діти потребують більше піклування та любові.

Саме в цей день ми хочемо подякувати адміністрації «Національний історико-культурний заповідник «Чигирин»», організаторам та викладачам за чудові майстер-класи для наших діток. Завдяки вам наші діти опанували багато цікавих та корисних навичок. Тепер вони володіють різними техніками розпису писанок, знають як працювати з солоним тістом, уміють робити підкови-обереги, знайомі з технікою декупажу та ще багато чого цікавого. Окремо хочеться згадати заняття з гончарства, діти отримували позитивні емоції як тільки сідали за гончарне коло і торкалися глини.

Важливість таких майстер-класів для наших дітей безумовна... [2].

Ірина Рикова: «Щиро дякуємо співробітникам заповідника, організаторам, майстрам за чудові майстер-класи, пізнавальне дозвілля та патріотичне виховання всіх учасників у важкий воєнний час! Все буде Україна!» [3].

Підсумком майстер-класів стала виставка «Керамічний дивограй», відкрита до Дня Незалежності України на території історико-архітектурного комплексу «Резиденція Б. Хмельницького», на якій були представлені вироби учасників майстер-класів.

Разом з тим, на території «Резиденції Б. Хмельницького», де проходили майстер-класи, було відновлено «Дитячий музейний простір», який був створений минулого року в рамках реалізації проєкту «Музей дітям — діти музею» (за підтримки УКФ). Це простір, де через гру діти можуть знайомитися з історією краю. У дитячому музейному куточку, облаштованому дитячими дерев'яними та м'якими безкаркасними меблями, діти грають у настільні музейні ігри та знайомляться з виданнями, створеними в межах проєкту. Тобто, це місце, де дитина насамперед може бути дитиною і займатися звичними для неї речами, наприклад, гратися, і так забувати про свої хвилювання та страхи.

Окрім того, з початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну до центрів прийому переміщених осіб у м. Чигирин, бомбосховищ міста були передані дитячі видання, видрукувані у межах проєкту, настільні музейні ігри.

Заходи, які проводились співробітниками заповідника для дітей-переселенців, були спрямовані на те, щоб дати їм позитивні емоції та враження, наповнити приємним спілкуванням, знайти друзів та спільні інтереси, згуртуватись, знизити тривожність, засобами гри та арт-терапії повернути нашим дітям радість дитинства навіть у час війни.

Використані джерела

1. Вознесенська О. Арт-терапія в роботі з вимушеними переселенцями. Простір арт-терапії: збірник наукових праць, 2015. Вип. 2 (18). С. 23–41. URL: <http://mediaosvita.org.ua/book/art-terapiya-v-roboti-z-vymushenymy-pere/>
2. Національний історико-культурний заповідник «Чигирин». URL: <https://www.facebook.com/nikzchygyryn/posts/pfbid0WTdnAyXedH7SkZsZXJAgxbRDcrePACKtmrCaKMnMxBW2ySSQo7VHQZ5dNGUe1tY8l> . –
3. Національний історико-культурний заповідник «Чигирин». URL: <https://www.facebook.com/nikzchygyryn/posts/pfbid02AyrZb9tyDKNwRQm71BHcxg66xqiYb2YJEoS1ts2DLfeAsw4odCSBuhWjCjBPChhR3l>
4. Чигиринська міська територіальна громада. Прихисток та розміщення тимчасово переміщених осіб. URL: <https://www.facebook.com/chigirinskaotg.gov.ua/posts/pfbid0Wk1tA96k3SykpaRjGAYVALXhccmJmTavwMCMYCSvxFHqxNMD778gwaajiQgGxY2Al>

МУЗЕЙНА КОМУНІКАЦІЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

РОБОТА «ДИТЯЧОГО МУЗЕЙНОГО ПРОСТОРУ» ІСТОРИКО-АРХІТЕКТУРНОГО КОМПЛЕКСУ «РЕЗИДЕНЦІЯ Б. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО НІКЗ «ЧИГИРИН» В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Барвінок Юлія,

молодший науковий співробітник
Національного історико-культурного
заповідника «Чигирин»,
м. Чигирин,
Mikhno_julia@meta.ua

Після повномасштабного вторгнення РФ, із відновленням прийому відвідувачів Національного історико-культурного заповідника «Чигирин» (далі — НІКЗ) особливо актуальною стала робота «Дитячого музейного простору» (далі — ДМП) історико-архітектурного комплексу «Резиденція Б. Хмельницького» (далі — ІАК «Резиденція Б. Хмельницького»). Адже у травні на території Чигиринської громади налічувалося близько 3000 українців, домівки яких зруйновані або знаходяться в тимчасовій окупації. З них — близько 1000 — діти. Тому музейники НІКЗ «Чигирин» долучилися до їх підтримки. Перебуваючи в ДМП, діти хоча б на деякий час можуть забути те лихо, яке їм довелося пережити.

Дитячий музейний простір — місце рівних можливостей для всіх, хто бажає корисно провести своє дозвілля. Місцеві діти є постійними відвідувачами ДМП, вони легко знайшли спільну мову з однолітками, що, своєю чергою, допомогло подолати стан шоку.

Якщо в мирний час це було місце для пізнання та нових відкриттів, знайомства з українською історією та культурою, то в умовах

війни, це, насамперед, привітне та дружнє середовище, де діти мають можливість знову радіти, долати тривожність та страхи.

Дітям, які пережили стрес, буває складно адаптуватися до звичних умов. Для того, щоб вони почувались безпечно, музейники намагаються встановити контакт з дитиною: оглядають територію, приміщення, де проходитиме заняття. У жодному разі не розпитують про бойові дії, які вона могла спостерігати. Проте, якщо дитина сама бажає розповісти про побачене, уважно її вислухають, заспокоюють. На час повітряних тривог відвідувачам пропонується пройти в найближче укриття. На території закладу діти обов'язково перебувають у супроводі дорослих.

У ДМП практикують різні форми роботи з аудиторією. Окремі заняття та ігри проводяться в форматі «open-air» (фото 1). Цей спосіб спілкування є особливо актуальним в умовах війни. Тривале перебування дитини на свіжому повітрі позитивно впливає на її фізичне та психічне здоров'я, оскільки передбачає вільний рух, покращує настрій, повертає почуття безпеки при перебуванні на відкритому просторі. Такі заходи допомагають дитині позбутися зайвої нервової напруги, відновити комунікативні навички.

В одному з приміщень ІАК «Резиденція Б. Хмельницького» організовано стаціонарну роботу ДМП. Одна зала — місце, де безпосередньо проводяться майстер-класи (фото 2). Тут розміщені меблі, канцелярське приладдя та інші необхідні матеріали. У другій залі облаштовано гончарну майстерню (фото 3). Окрема кімната — ігрова, де діти можуть гратися як наодинці, так і гуртом (фото 4). Тут можна познайомитись з настільними іграми та забавками: «Козацька кмітливість», «Підбери картинку. Лялька –мотанка», «Підбери картинку.

Український побут», «Герби», лабіринт, дерев'яний конструктор, кубики (фото 5, 6). Вони виготовлені переважно з екологічних матеріалів — дерева, паперу, полотна, трави, кукурудзяного листя.

У роботі з дитячою аудиторією працівники НІКЗ «Чигирин» мають певний досвід. Оскільки гра — основний інструмент взаємодії з дітьми, з 2014 року було розпочато роботу над музейними іграми та активностями. Вони сприяють популяризації історії Чигиринщини, її пам'яток та музейних колекцій.

Заняття та ігри для ДМП розроблені на основі наукових напрацювань, колекцій музейних предметів та пам'яток НІКЗ «Чигирин». У підготовці враховувались психологічні особливості та потреби різних груп відвідувачів, рівень знань та досвід, спонтанність процесу, можливість долучатись до будь-якого етапу заняття чи гри.

Настільна гра — безмежний простір для пізнання. Для художнього оформлення настільних ігор «Дитячого музейного простору» слугували дитячі малюнки. Розглянемо окремі з них.

«Козацька кмітливість» — карткова гра, є аналогом гри «Дуплет». Вікова категорія — від 3-х років, для двох — чотирьох гравців. Гра містить 20 карток, на кожній з яких розміщені 5 зображень, пов'язаних з козацькою тематикою, а також національних символів. Кожна картка має лише одне спільне зображення з наступною. Завдання гравця полягає у тому, щоб якнайшвидше відшукати його та правильно назвати. Перемагає той, хто швидше за всіх позбудеться всіх карток. Гра сприяє візуальному запам'ятовуванню музейних предметів та їх назв, які потім можна зустріти в музеях НІКЗ «Чигирин».

«Підбери картинку. Лялька-мотанка». Вікова категорія — від 3-х років. Набір з 9-ти кубиків, які потрібно нанизати на основу.

У грі використано 12 зображень ляльок-мотанок. Одне зображення складається з трьох частин: голови, тулуба та низу. Потрібно правильно підібрати частини та скласти відповідне зображення. Гра знайомить з варіантами вузлових ляльок Середньої Наддніпряни за малюнками О. Найдена. Виготовлена з дерева.

«Підбери картинку. Український побут». Вікова категорія — від 3-х років. Набір з 8-ти кубиків, які потрібно нанизати на основу. У грі використано 16 зображень за категоріями речей українського побуту: 1) види жител; 2) глиняні вироби; 3) вироби з дерева; 4) вироби з полотна. Одне зображення складається з двох частин. Потрібно правильно підібрати частини та скласти відповідне зображення. Гра знайомить зі зразками жител та речей, що побутовували на території. Виготовлена з дерева.

«Герби» (аналог гри «Хрестики-нулики»). Вікова категорія — від 5 років. Гра складається з ігрового поля та 9 ігрових елементів, на яких замість класичних зображень хрестиків-нуликів розміщені зображення герба гетьмана Б. Хмельницького — літеру «W», та герба міста Чигирин — три стріли, вістрям догори. Таким чином, граючи, діти краще запам'ятають ці символи.

«Лабіринт» — гра від 3-х років, для одного гравця. На ігровому полі зображено середньовічне нижнє та верхнє міста Чигирин. За легендою, у козаків — захисників Чигиринського замку, закінчуються запаси ядер для гармат. Потрібно допомогти козакові перемістити ядро (металеву кульку) на Замкову гору (верхнє місто).

Окрім настільних ігор, музейні працівники пропонують й інші музейно-дидактичні ігри.

Гра «Реставратор». Знайомить дітей з професією реставратора, розвиває художнє бачення, фантазію. Дітям пропонується домалювати частинку художнього твору, таким чином, «відреставрувати» картину.

Гра «Пазл» передбачає відтворення фотокопії картини з частин, адже це покращує логіку, дитячу пам'ять, спостережливість та посидючість.

Інтерактивна гра «Оживи картину», дітям пропонується обрати предмети, зображені на картинах, за допомогою яких, вони допомагають один одному відтворювати відповідні сюжети [1, с. 29].

У межах роботи ДМП було розроблено екскурсію-гру територією ІАК «Резиденція Б. Хмельницького», під час якої потрібно виконати цікаві пізнавальні завдання: відгадати ребуси, кросворд, загадки.

Для активізації пізнавальної діяльності дітей у ДМП під час занять часто використовуються музейні предмети. Наприклад, музейний працівник знайомить маленького відвідувача з окремим музейним предметом — головківською фляндрованою мискою кінця ХІХ — першої половини ХХ ст. з фондової колекції НІКЗ «Чигирин». Найменшим пропонуються розфарбовки, настільні ігри, пазли в яких використані малюнки різних видів та форм гончарних виробів. Музейні працівники розповідають про використання керамічного посуду в побуті. Окрім того, в ДМП є достатньо літератури на тему гончарного мистецтва для самостійного знайомства. Дітям шкільного віку пропонують переглянути відео про історію зародження гончарного промислу на Чигиринщині. Усім охочим можна взяти участь у майстер-класі з виготовлення глиняного глечика на гончарному крузі, при цьому особисто познайомитись з майстром. Тобто, дитині надається вільний вибір змісту і форм опанування музейного предмету.

Щороку, НІКЗ «Чигирин» у співпраці з художнім гуртком Чигиринського ліцею № 2 «Чарівний пензлик» (викладач О. Б. Черноус), організовує тимчасові виставки дитячих малюнків на території ІАК «Резиденція Б. Хмельницького». Так, в квітні 2022 року була представлена виставка «Кожному мила своя сторона», а в червні — «Україно, ти найкраща!», приурочена Дню захисту дітей. У роботах, гуртківці представили своє бачення війни в Україні (фото 7). Створення малюнків допомагає дітям легше

пережити складний період в їхньому житті, адаптуватися до нових реалій та вірити в перемогу українського народу над ворогом.

Загальноприйнятим є розуміння того, що музей є транслятором реакцій на події, що відбуваються в українському суспільстві та світовій спільноті загалом [2, с. 62]. В умовах воєнного часу робота культурної інституції є вкрай важливою. Музейні заняття позитивно впливають на емоційний стан дітей, що постраждали внаслідок російської агресії.

НІКЗ «Чигирин» продовжує підтримувати та зберігати нашу культуру, працювати над розробкою нових освітніх проектів для дітей та молоді. Музей і надалі буде існувати та розвивався як сучасне активне культурне середовище, де формуються найвищі людські цінності.

Використані джерела

1. Барвінок Ю.В. Дошкільнята в музейному просторі: з досвіду роботи НІКЗ «Чигирин. Музейна педагогіка — проблеми, сьогодення, перспективи. Матеріали Сьомої науково-практичної конференції 3–4 жовтня 2019 р. Київ: ТОВ «КАПІТАЛДРУК», 2019. С. 28–31.
2. Голованова О. Використання краєзнавчого матеріалу у початковій школі як унікальний засіб патріотичного виховання молодших школярів: навчально-методичний посібник. Кропивницький: Поліграф-Сервіс, 2020. 62с.
3. Національний історико-культурний заповідник «Чигирин». URL: http://chigirinzapovidnyk.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=583:2021-10-06-06-43-15&catid=35:2012-01-25-20-44-30&Itemid=57
4. Самсакова І. В. Музей та його соціальні функції. Друковане слово. 2010. №1/35. С. 65–69.
5. Трощинська О. І., Діденко Я. Л. Використання нових форм роботи в просвітницькій діяльності Національного історико-культурного заповідника «Чигирин». Музейна педагогіка — проблеми, сьогодення, перспективи. Матеріали Четвертої науково-практичної конференції (27–28 вересня 2016 р. Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник). Київ, 2016. С. 75–78.
6. У Чигирині презентували проект «Музей дітям — діти музею». URL: <https://procherk.info/news/7-cherkassy/96261-u-chigirini-prezentuvali-proekt-muzej-ditjam-diti-muzeju>

МУЗЕЙНА КОМУНІКАЦІЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Біксей Людмила,

заступник директора з наукової роботи
Закарпатського обласного художнього музею
ім. Й. Бокшая, лауреат обласної мистецької
премії імені Й. Бокшая та А. Ерделі,
м. Ужгород
muzeumart@gmail.com

Воєнні події відігравали та відіграють фатальну роль у долі не тільки людей, країн, а й музейних колекцій. Закарпатський обласний художній музей імені Й. Бокшая належить до музеїв нового типу, який постав на базі старого регіонального музею, який діяв в Ужгороді з 1930-х років ХХ століття і носив назву «Земська картинна галерея».

Концепція та особливості діяльності музею упродовж понад 70 років тісно пов'язані з історичними процесами культури краю, розмаїттям традицій європейських художніх шкіл. Музей в Ужгороді з 1945 року — року організації музею — знаходиться в єдиному суспільно — національному просторі потужних мистецьких шкіл Києва, Харкова, Львова, Одеси. Мистецька культурна еліта Ужгорода не втратила своєї ідентичності, оригінальності та самобутності. В тих умовах та виконуючи особливі завдання, які стояли перед Закарпаттям у 1950-ті роки ХХ століття, специфіка художнього музею сприяла у діяльності піднесенню культурної спадщини нашого краю в Україні.

Саме завдяки спеціалізації та наукового доступу виник і реалізувався в області повнопрофільний художній музей. Так відбувалося у більшості сучасних музеїв, формалізованих на теренах Європи. Зараз Закарпатський обласний художній музей імені Йосипа Бокшая має понад 15000 експонатів та складається з базового музею та трьох філій: меморіальний будинок — музей народного художника України А.А. Коцки,

меморіальний будинок — музей народного художника України Ф. Ф. Манайла, Народний літературний музей Закарпаття.

В умовах війни музейна комунікація загострилася в діяльності всіх складових частинах професійної роботи колективу на здобуття новітніх знань з виховання та навчання патріотів, захисників своєї Вітчизни. Експозиційна діяльність, виставкова, наукова, науково-методична, науково-популярна, фондова, експертного мистецького оцінювання, господарсько-садівнича та інші були спрямовані на мобілізацію всієї діяльності та згуртуванню колективу у важкий воєнний час.

Оскільки комунікація — це не проста передача інформації, а взаемокорисний обмін знань того, хто дає і хто отримує. Виходячи з функцій свідомості людини здатність сприймати інформацію є дуже малою. Згідно з Фрідріхом Вайдагером, фізичними та психічними передумовами комунікації є: «трактування, розуміння, уява, фантазія, інтуїція, інспірація, мислення, розпізнавання, розрізнювання» [1, с. 175].

Для розвитку та виховання нових глядачів в умовах війни та в мирний час наукові працівники опановують комунікативність. Вона полягає в тому, що між користувачами музейної інформації рівень висловлювання у більшості випадків не відповідає рівню реципієнтів. Глядачів треба готувати до актуального стану мистецтва. Сприйняття матеріалу може бути неоднорідним, але передовсім, воно є візуальним. Інформація людині поступає через очі на 90 %.

Ефективна комунікація — це завжди активний процес. Який можна спрощено зрозуміти як «корекцію попередньо сформованого очікування» [1, с. 177].

Розгорнуті в музеї експозиції та виставки художніх творів, плакатів, скульптури на сучасну тему російсько-української війни знайшли свій відгук та співпереживання у глядачів.

Музейна комунікація під час війни була надзвичайно активною. Так, 25 лютого 2022 року в художньому музеї пройшов демонтаж та евакуація експозиції, того ж дня — 25 лютого 2022 року почала діяти мистецька платформа Закарпатського обласного художнього музею ім. Й. Бокшая «Під час війни» для допомоги та консультацій внутрішньо переміщеним особам, та

організації виставок творів і благочинних концертів для збору коштів потреб ЗСУ. Діє ця платформа і сьогодні, з деякими перервами. У музеї відбулися виставки:

- виставка-продаж творів сучасного мистецтва «Під час війни». Збір коштів для ЗСУ;
- дитячого малюнку в рамках фестивалю «Срібний Дзвін»;
- виставка творів українських художників ХХ століття «Мистецтво перемоги»;
- виставка творів українських художників, присвячена 30-річчю встановлення дипломатичних стосунків з В'єтнамом;
- виставка творів переможців конкурсу графіті до Дня Української Державності.

Також відбулися мистецькі та літературні фестивалі, присвячені ювілеям «Чендей фест 2022» та «Карпатська Ватра». Виставка сакрального мистецтва та концерт духовної музики відомого в Україні колективу «Кантус».

Дню Харкова — 23 серпня — була присвячена виставка дитячого малюнка юних харків'ян, надана дитячою бібліотекою міста Харкова.

Під час війни вийшли друком дві книги монографічного характеру Вакула Наталія та Біксей Людмила «Медицина в мистецтві Закарпаття» та «Іван Бровді. Скульптура та живопис», вступна стаття Л. Біксей.

Грунтуючись на концепції добросусідських мистецьких та літературних взаємин, Закарпатський обласний художній музей ім. Й. Бокшая співпрацює з письменниками, художниками, композиторами, акторами, співаками з прикордонних регіонів Словаччини, Румунії, Польщі, Угорщини. Тут працюють давні традиції добросусідства, ба навіть спільного історичного минулого.

Через війну не відбулася запланована на березень 2022 мистецька виставка з Братислави (Словаччина) під назвою «Артмісія сторіччям», у якій повинні були бути представлені понад 50 художників з сусідньої країни. У співпраці з музеями-побратимами Польщі, Словаччини, Угорщини, Румунії необхідно розширити тематику виставок та зустрічей, присвячену Дню Європи «У колі європейської сім'ї народів».

У програмі «Карпатський Єврорегіон» враховується розроблена до 2027 року тематика відзначення ювілеїв. Масштаб та рівень події в мистецькому та літературному житті, наприклад, у 2026 році буде відзначено 135-річчя від дня народження народного художника СРСР Й. Бокшая.

Також відзначатиметься 135 років з дня народження відомого митця Адальберта Ерделі (1891–1955). Продовжити практику співпраці з музейниками Східнославацької галереї мистецтв, і для чого опрацювати матеріали про мистецтво кінця XIX — початок XX століття на території Словаччини.

Підтвердженням цього є досвід щодо проведення спільних міжнародних пленерів художників, виставок їх творів. Схвально сприйняті і прижилися Міжнародні літературні фестивалі «Карпатська ватра» (2008–2018 рр.), випуски колективних тематичних збірників нових творів закарпатських, угорських, словацьких авторів.

Упродовж 2022 року послідовно проводиться робота з допомоги Збройним Силам України. Разом із творчими спілками організовуються виставки-продажі. Для вшанування пам'яті загиблих та учасників у війні за незалежність України проводяться спільні заходи разом із творчими спілками та ветеранськими організаціями.

В умовах війни Закарпатський обласний художній музей ім. Й. Бокшая своєю діяльністю віддзеркалює епоху. Колектив вчиться. Ми бачимо попереду тільки найкраще. Ми навчилися інтерпретувати автентичні об'єкти. Сподіваємось, що фонди музею поповняться новими творами живопису, скульптури, графіки, літератури. Наш досвід у комунікації в музеї поповнився досвідом спілкування не тільки з групами, а й з сім'ями людей, які переселилися з різних регіонів. Прибуваючи в нашу область звідусіль, вони об'єднуються навколо проголошених Платформою запрошень. Категорія людей, які вимушено стали переселенцями в нашій країні, відрізняється від звичних людей «невоєнного часу». Одні — замикаються в собі, інші — стають сильно говіркими. Певний бар'єр відсторонення наявний, як наслідок пережитих тривог та страждань. Ці люди в музеї шукають відповіді на свої внутрішні питання. Часто це проблеми сакрального, духовного змісту.

Музейна освітня робота, попри різні думки, які існують в суспільстві, лежить у принципі добровільності зустрічі. На відміну від школи, відвідувач музею може прийти і піти. Наша мета — щоб відвідувач приходив. Для цього колектив музейних працівників вчиться і в умовах війни.

Використані джерела

1. Вайдахер Ф. Загальна музеологія; посібник. Львів: Літопис, 2005. 630 с.
2. Ерфан Ф. Золоті сторінки. Українське мистецтво другої половини ХХ століття. Ужгород: Карпати, 2018. 160 с.

УЧАСТЬ ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧИХ МУЗЕЇВ У ПРОЦЕСІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ (НА ПРИКЛАДІ РОБОТИ ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ «НАРОДНА СКАРБНИЦЯ»)

Братащук Марія,

викладач,

Тернопільського обласного відділення

(Зборівська філія) МАН України,

zxc1232@ukr.net

Музей при закладі освіти один із важливих засобів удосконалення процесу комплексного виховання учнів, розширення їх світогляду, розвитку пізнавальних інтересів та здібностей. Він не повинен бути просто зібранням матеріалів, мертвою виставкою фотографій і документів. Це жива, дійова сила [1, с. 8].

Шкільний краєзнавчий музей — організаційний центр краєзнавчої роботи школи. Він відкриває великі можливості для організації самостійної творчої роботи учнів. Після проведення екскурсій, експедицій і туристських походів рідним краєм у школі накопичується багато краєзнавчих матеріалів.

Шкільний музей є однією з форм розвитку творчої самодіяльності і громадської активності учнів у процесі збирання,

дослідження, обробки, оформлення та пропаганди матеріалів з історії природи і суспільства, які мають виховну і науково-пізнавальну цінність.

Краєзнавчі музеї України здійснюють значну науково-дослідну роботу, спрямовану на вивчення колекцій, проводять археологічні розкопки і наукові експедиції, видають наукову і науково-популярну літературу. На базі краєзнавчих музеїв відбуваються наукові читання та конференції, виховні заходи, матеріали яких публікуються в наукових працях музеїв.

Нерідко шкільні музеї є організаційними центрами краєзнавчої та агітаційно-масової роботи серед населення. Вони тісно співробітничать з громадськими організаціями, науковими установами та державними музеями і відіграють значну культурно-освітню і виховну роль.

Сучасні музеї в Україні намагаються поєднати як інноваційні, так і традиційні ознаки. Загалом музеї повинні пристосовуватися до нових умов. Саме тому вони можуть ще більше зацікавлювати аудиторію через сучасні методи роботи, використання віртуального простору та застосування технічних досягнень [2, с. 127].

Музеї є скарбницями надбань багатовікової історії нашого народу, сприяють формуванню історичної пам'яті, являють собою місток між минулим та сучасним. Відвідування музеїв сприяє розвитку у школярів таких позитивних якостей, як патріотизм, повага до минулого, інтерес до історії свого народу, країни, рідного краю, свого роду.

У сучасних умовах війни на Україні, історико-краєзнавчі музеї відіграють велику роль у національно-патріотичному вихованні молодого покоління. З'являються в наш час і музеї, присвячені окремим Героям — учасникам українсько-російської війни, створюються куточки бойової слави. У багатьох музеях відкрито цілі експозиції, в яких зібрано матеріали про події та учасників Революції Гідності, АТО.

У музеях закладів освіти організуються зустрічі з учасниками бойових дій, та волонтерами російсько-української війни, учасниками і свідками історичних подій, славетними земляками, проводяться презентації книг письменників, науковців,

проводяться тематичні інформаційно-просвітницькі та освітньо-виховні заходи, а саме: круглі столи, диспути, брейн-ринги, вікторини.

Сьогодні я представляю діяльність шкільного історико-краєзнавчого музею «Народна скарбниця», який працює на базі Мшанецької ЗОШ I-III ст. Тернопільського району Тернопільської області. Шкільний музей створено у 2010 р. силами дирекції, вчителів та учнів закладу. Він має багато цінних експонатів, цікавих матеріалів. У музеї містяться копії Тернопільського обласного державного архіву. Експозиції музею оновлюються та доповнюються. Нині вона складається з таких тематичних розділів:

- Знахідки найдавніших часів;
- Зразки старовинних побутових речей;
- Зразки старовинних знарядь праці;
- Куток української хати;
- Церковні речі;
- Обрядовий одяг;
- Архівні документи;
- Нумізматика.

Зацікавленість у відвідувачів шкільного музею викликають зразки жіночого та чоловічого одягу початку ХХ століття, предмети побуту: вишиті рушники, доріжки, колоди для виготовлення дитячого та дорослого взуття, праски, глечики, горщики.

Зазначимо, що в шкільному музеї створений куточок, присвячений земляку Миколі Микитину — воїну-афганцю, де зберігається фотоальбом та матеріали про нього, підготовлена цікава презентація «У пекельному вогні Афганістану», яку можна дивитися онлайн.

З початком військової агресії на Сході в музеї було створено куток Героїв Євромайдану та учасників АТО нашого краю, де розміщено фото наших Героїв та інші речі, пов'язані з цими подіями.

Історико-краєзнавчий музей сприяє не тільки пропаганді історичного минулого, але й залучає педагогічних працівників та учнів до пошукової, краєзнавчої роботи. Педагогами школи проводяться уроки, відкриті виховні заходи, екскурсійні подо-

рожі на базі музею, щоб викликати інтерес в учнів до музейної справи. На уроках історії, музики, образотворчого мистецтва, літератури, мови вивчаються музейні пам'ятки, учні також знайомляться з ними і під час занять на гуртках, а також у процесі підготовки до участі в обласних та місцевих конкурсах. На базі музею працюють за проектами дослідницькі групи учнів. Вони вивчають культуру і традиції рідного краю, творчо працюють над створенням експозицій.

Кращі учні школи є щорічними слухачами Тернопільського відділення Зборівської філії МАН України, досліджують та захищають свої роботи на I та II етапах конкурсу-захисту, використовуючи матеріальну базу нашого музею. Ними були захищені такі дослідницькі роботи: «Діяльність ОУН УПА на території Мшанеччини» (Робота учениці Ціпути Аліни, науковій керівник Браташук М. М.), «Діяльність ОУН УПА на території Залозеччини» (Робота учня «Свідера Богдана, науковій керівник Браташук М.М.), «Історія Мшанця від найдавніших часів до сьогодення» (Робота учениці Карої Христини, науковій керівник Браташук М.М.), «Сакральні пам'ятки Мшанця та його околиць» (Робота учня Ликавського Дениса, науковій керівник Браташук М.М.) та інші. У процесі науково-дослідницької роботи учні пізнають історію рідного краю.

Школярі залучаються також до суспільних справ громади з увічнення пам'яті земляків, покладання квітів до підніжжя пам'ятників та пам'ятних знаків.

В умовах російсько-української війни музей поповнюється новими матеріалами та експонатами, пов'язаними з воєнними діями в Україні. Особливо цінним для нас є національний прапор, який подарували земляки, які захищали східні області України.

Рада музею та учні школи, здійснюючи пошукову діяльність, працюють над збором матеріалів до історико-краєзнавчого видання про село Мшанець.

З початком воєнних дій в Україні усі охочі мають можливість відвідати музей віртуально. Збір матеріалів, створення відеороликів, презентація виставок розміщуються на інтернет-ресурсах — усе це активно демонструється для дітей та дорослих.

У музеї започатковано проект-фотовиставку «Наші випускники. Вони боронять Україну». У межах цього проекту ми збираємо

світлини і документуємо інформацію про наших випускників, які захищають Україну, проводимо з ними зустрічі. Робота була розпочата у 2014 році і продовжується тепер.

Нині навіть в умовах воєнного стану музей приймає відвідувачів. У приміщенні музею проводяться численні онлайн-екскурсії та позакласні і виховні заходи, зустрічі. Діти вчаться любити школу, село, в якому народились чи проживають, людей, які їх оточують. Наші учні, досліджуючи свою малу Батьківщину, прагнуть любити, оберігати та розвивати Україну. Жоден підручник, посібник не дає школярам того багатого історичного матеріалу, про які можуть розповісти музейні експонати.

У музеї проводяться бесіди, надаються консультації і довідки з питань історії, підбираються матеріали для написання рефератів та наукових доповідей, з якими слухачі Тернопільського відділення Зборівської філії МАН України виступають на обласних конференціях. Музей виконує своє первинне призначення — береже історичну пам'ять, популяризує її серед учнівської молоді та активно формує громадянську позицію.

Навіть в умовах війни, учні школи мають можливість проводити науково-дослідницьку та краєзнавчо-пошукову роботу, брати участь у різноманітних конкурсах, краєзнавчих конференціях, семінарах, акціях, використовуючи матеріали та експонати музею. Музейна діяльність є одною із складових навчально-виховного процесу, вагомим чинником формування особистості учня.

Отже, історико-краєзнавчі музеї в умовах війни відіграють важливу роль у національно-патріотичному вихованні і є потужним джерелом знань та вмінь.

Використані джерела

1. Караманов О., Ласкій І. «Педагогічний марафон» як форма ефективної організації взаємодії з учнями у музейному просторі. Роль музеїв у культурному просторі України й світу: стан, проблеми, перспективи розвитку музейної галузі. Дніпропетровськ: АРТ-ПРЕС, 2009. Вип. 11. С. 553–558.
2. Сурмач О.І. Музей як соціокультурне явище сучасного суспільства. URL: https://otherreferats.allbest.ru/culture/00795624_0.html

УКРАЇНСЬКА СВІТЛИЦЯ

Малець Тетяна,

заступник директора з НВР
Комунального закладу
«Безруківський ліцей»,
с. Безруки
malec.t83@gmail.com

Історико-народознавчий музей «Безруківщина — рідна моя сторона» КЗ «Безруківський ліцей» був створений 4 грудня 2015 року. Задум його створення зародився у директора ліцею Юлії Миколаївни Безрук. Весь педагогічний колектив з інтересом відгукнувся на цю ініціативу і почалася пошукова робота зі збору старовинних речей, знярядь праці, експонатів, предметів виробництва і побуту, давніх фотографій, документів, що дало змогу 2015 році створити в ліцеї музей. Пошуковці працюють над поповненням музею новими експонатами, збирають матеріали про історію наших пращурів.

Наказ від 14.09.2020 р. № 106 «Про створення історико-народознавчого музею «Безруківщина — рідна моя сторона» КЗ «Безруківський ліцей». Музей складається з 2-х кімнат: експозиції присвячені воєнним подіям знаходяться у пристосованому підвальному приміщенні; експозиції присвячені українській світлиці розміщені у підсобному приміщенні класної кімнати, яка знаходиться на 2-му поверху ліцею. Фонд музею налічує 272 експонатів, має 8 експозиційних розділів: «Вклонімося величним тим рокам», «Афганістан болить в моїй душі», «Мужність і біль Чорнобиля», «Герої не вмирають», «Колоритність української оселі», «Автентичність українського одягу», «Колекція дукачів», «Колекція срібників та грошових купюр», «Віденська серія марок»; «Поштові марки 1923 рік», «Допомога голодуючим»

Шкільний музей тісно співпрацює з Головою місцевої ветеранської організації Мальцевим Віктором Єфремовичем.

Тривалість оглядової екскурсії — 30 хвилин, місце початку екскурсії — експозиційний розділ «Колекція дукачів», що присвячений народним жіночим прикрасам (аж до 30-х років ХХ ст.) у вигляді великої медалеподібної монети. Закінчення оглядової екскурсії — поблизу експозиційного розділу «Віденська серія марок», «Поштові марки 1923 рік» та «Допомога голодуючим».

УКРАЇНСЬКІ МУЗЕЇ ЗА КОРДОНОМ У ВОЄННИЙ ЧАС

Мосенкіс Юрій,

доктор філологічних наук, професор,
заслужений діяч мистецтв України,
почесний академік Національної академії мистецтв України

Димшиць Едуард,

заслужений діяч мистецтв України,
почесний академік Національної академії мистецтв України,
Інститут обдарованої дитини НАПН України

Лубинська Марія,

методист II категорії,
Національний центр «Мала академія наук України»,
м. Київ,
pavlishinma@gmail.com

Зпочатку повномасштабного вторгнення Росії на територію України значна кількість музеїв та чимало їхніх співробітників постраждали від влучання ворожих снарядів. Уже майже рік ми є свідками того, як ворог намагається не лише анексувати наші території, а й знищити все українське: культурні цінності та надбання. Лише станом на травень 2022 року було зафіксовано 242 випадки знищення росіянами культурної спадщини українського народу. Найбільше постраждали культурні заклади у Київській, Чернігівській, Харківській, Донецькій, Луганській та Сумській областях. Музеї, як осередки культурного і духовного відродження народу, з метою захисту історії та культури змушені були переїхати у більш безпечні райони України та до інших держав.

Евакуація музеїв стала рушієм процесу міжкультурного діалогу та запорукою ствердження української нації рівноправною частиною світової спільноти. Музеї різних держав світу за підтримки Міністерства культури та інформаційної політики України, ЮНЕСКО, міжнародних партнерів і донорів відкрили свої двері для українських культурних закладів та дали можливість створювати експозиції. Так українська наука і культура стала частиною міжнародного діалогу.

Тенденція переїздів музеїв та створення пересувних експозицій дає можливість не ховати від глядачів експонати з метою збереження, а навпаки, показувати якомога більшої кількості людей з різних країн. Це, своєю чергою, допомагає продемонструвати світовим спільнотам справжнє прагнення українського народу і розповісти правду про сучасні події.

Через військові дії також чимало українців виїхали за кордон. Наші громадяни в інших країнах об'єднуються в групи за спільними етнокультурними рисами. Музеї української діаспори, як неприбуткові організації, створені коштом українців за кордоном для збереження унікального історичного та культурного надбання завжди були осередками єднання народу навколо ідеї незалежності України і промоції української культури [1]. Оскільки сучасні музеї — це не тільки колекції артефактів, а центри навчання і досліджень, вони стають більш популярними серед закордонної спільноти, знайомлять її з українською історією та культурою, виводять Україну на новий рівень рейтингу серед інших держав. Численні виставки, показ фільмів, семінари, тематичні вечори, уроки та майстер-класи знайомлять світ з культурою і традиціями України, які так активно намагається знищити Росія.

Важливий фактор, що дозволяє краще зрозуміти українське за кордоном — це мова. Коли українська звучить в одному з найпрестижніших музеїв світу, це зміцнює міжнародний імідж України та української мови як однієї з популярних європейських мов [1]. Створення україномовних аудіогідів у провідних музеях світу — це практика, яка триває вже не перший рік. Але саме під час воєнних дій кількість україномовних гідів та перекладів екскурсій українською збільшилась у кілька разів. Це

велика честь для України, а також надважливий чинник підтримки україномовного сегмента відвідувачів.

Деякі закордонні музеї створили переклади своїх екскурсій і зробили їх доступними для українців, які не володіють іноземною мовою країни тимчасового перебування. Завдяки таким ініціативам наші співвітчизники мають змогу глибше знайомитись з іноземними культурами, що поглиблює процес взаємопізнання і взаємозбагачення культур. В. Шейко у своїх працях неодноразово зазначає, що культурний обмін є одним із головних чинників розвитку суспільства. Він пише, що жодна, навіть наймогутніша з політичного та економічного погляду держава не здатна задовольнити культурно-естетичні запити й потреби своїх громадян, не звертаючись до світового культурного спадку, духовного надбання інших країн і народів [3, с. 74].

Отже, можна зробити висновок, що воєнні дії внесли зміни до традиційного плину «музейного життя» та процесів у ньому. Збереження музеїв, а разом з ними і вітчизняної культури — це запорука незламності української державності. Співробітники музейної сфери сьогодні є компонентами процесу збереження України. Примусова евакуація музеїв та окремих експозицій викликала активізацію процесів міжкультурної комунікації, що, своєю чергою, популяризує Україну на міжнародному рівні та сприяє просуванню вітчизняних культурних цінностей серед інших держав, обміну досвідом у культурно-гуманітарній сфері та підвищує рівень самоідентифікації народу.

Використані джерела

1. Руда О. Український Національний музей в Чикаго. URL: <https://ukrainianpeople.us/%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9->
2. Лелик М. Український музей за кордоном як осередок збереження ідентичності та промоції української культури. URL: https://nlu.org.ua/storage/files/Infocentr/Tematich_ogliadi/2020/ukrainski%20muzei%20za%20kordonom.pdf
3. Шейко В. Культура та глобалізація: компаративістський аналіз. Культурологічна думка, 2009. № 1. С. 73–79.

МУЗЕЙНА КОМУНІКАЦІЯ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ: ДОСВІД РОБОТИ МУЗЕЮ ІСТОРІЇ МІСТА КРАМАТОРСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ

Пальона Ольга,

старший науковий співробітник,
Музей історії міста Краматорської міської ради
muzeyistoriigoroda@ukr.net

Після початку повномасштабного вторгнення музей був зачинений для відвідувачів, екстрено вирішувались питання збереження та евакуації музейних фондів з відповідного переліку музейних предметів, який був складений ще кілька років тому.

І сьогодні музей, звісно, не приймає відвідувачів, постійна експозиція згорнута, більшість співробітників перебувають в евакуації, і лише кілька з них мають можливість працювати віддалено.

Питання відновлення музейних комунікацій, окрім збереження фондів, передбачало ще кілька напрямків:

- поновлення співпраці з постійними партнерами музею;
- відновлення діалогу з інтернет-спільнотою музею;
- залучання нових компаньйонів.

Перші кроки з відновлення діалогу з відвідувачами були зроблені у квітні 2022 р. саме в інтернет-просторі, адже більшість основних музейних комунікацій, такі, як експозиція, виставки стали недоступними на невизначений час.

Загальна диджиталізація музеїв сталася після локдаунів та карантину, спричинених пандемією COVID-19. Унікальний досвід, що торкнувся кожного, безумовно, мав великий вплив на роботу музейних установ у всьому світі. Музей історії міста Краматорська не стояв осторонь від цих процесів і, саме досвід роботи під час пандемії став фундаментом для подальшого розвитку популяризаторської діяльності музею у сьогоднішній повномасштабній війні.

Треба зазначити, що вже протягом кількох років, музей має свій сайт та сторінки у соціальних мережах: Facebook, Instagram, TikTok, у 2020–2021 рр. співробітники намагались публікувати новий контент на всіх платформах. Та більшість реакцій та переглядів все одно припадало на музейну сторінку в Facebook. Для порівняння, середня кількість відвідувачів сайту музею коливалась приблизно від 250 до 400 на місяць, аналогічні публікації на сторінці у Facebook в перші ж години збирали від 300 до 1500 переглядів, кількість переглядів окремих постів налічувала 20 000–30 000.

Пізнавально-ігрові відео, зняті для мережі TikTok, набирали лише до півтори тисячі переглядів на одному ролику, зазвичай це була анімація Stop motion, де головними героями сюжету виступали типові музейні предмети.

Серія цих відео мала відповідну назву «Таємне життя музейних предметів».

До подій 24 лютого відбувалось невелике, але постійне збільшення кількості інтернет відвідувачів та реакцій на всіх інтернет платформах, тож їх поступовий симетричний розвиток був цілком доцільний.

Після початку повномасштабної війни умови роботи вже не дозволяли готувати якісний контент та приділяти рівноцінну увагу всім напрямкам цифрових комунікації музею.

Після невеликої паузи спроба відновити діалог з відвідувачами на музейній сторінці в Facebook призвела до дивовижних результатів. Виявилось, що музейні публікації надзвичайно на часі. Багато мешканців Краматорська та й усієї Донецької області переїхали до більш безпечних регіонів України та закордон. З'ясувалося, що серед іншого сторінка музею виявилась тим простором, де відвідувачі могли відчувати свій зв'язок з домом.

Кількість та активність відвідувачів сторінки зростала починаючи з квітня 2022 р. і до сьогодні.

Звісно, у відповідь на активність та зацікавленість, фахівці музею запровадили кілька онлайн-проектів. У літній період публікації виходили з періодичністю приблизно раз на тиждень. Загалом це були фрагменти наукових досліджень співробітників, які містили маловідому інформацію з минулого Краматорська.

Треба зазначити, що дослідницька робота музею майже не припинялась протягом усього року, значну роль в цьому зіграв доступ до відцифрованих документів та рідкісних періодичних видань на різних онлайн-платформах.

Починаючи з середини вересня була спроба робити невеликі публікації щодня. Так, напередодні Дня міста, музей презентував нову фотовиставку у форматі онлайн зі світлинами Краматорська та його мешканців, які були надруковані у періодичних виданнях першої половини минулого століття, таких як: «Забой», «Всесвіт» та ін.

Щодня протягом двох тижнів на музейній сторінці з'являлись близько 5 нових світлин із зазначенням джерел. Треба зазначити, що широкий загальний побачив більшість фотографій уперше, на них були зображено етапи розбудови міста у 20–30 рр. минулого століття та відомі у місті постаті. Одне із перших зображень цього проекту — фото учасників краматорської філії літературного об'єднання «Гарт».

Такі пости, де переважали світлини з короткими підписами, отримали більше переглядів та реакцій від відвідувачів сторінки, ніж публікації, де переважав текст, а не ілюстрації.

Ще однією постійною рубрикою, яка була запроваджена на сторінці музею восени 2022 р., став «Словничок цікавих слів з творів письменників, які відвідували чи писали про Краматорськ».

Річ у тім, що у 1925 р. в Краматорську працювала філія літературного об'єднання «Гарт». У першій половині 20-х років минулого століття ця літературна група, одним із засновників якої був Василь Еллан Блакитний, об'єднала більшість талановитих українських письменників того періоду. Учасниками об'єднання були: М. Хвильовий, Майк Йогансен, Іван Дніпровський, Сандро Касянюк та багато інших, серед яких чимало митців відвідували Краматорськ для допомоги в організації роботи та консультацій місцевих літераторів. Так, Іван Дніпровський навіть написав велику статтю до газети «Культура і побут» №24 від 28.06.1925р. «Де кують нове серце Україні» — про свої враження від поїздки до Краматорська. Майк Йогансен теж відвідував Краматорськ, про це збереглися згадки у газеті «Вісті ВУЦВК» №107 від 14.05.1925 р. Також згадку про Краматорськ знаходимо

у творі письменника «Подорож до Дагестану». Факти діяльності Краматорської філії «Гарту» були віднайдені всього кілька років тому, з того часу фахівці музею продовжують дослідження творчості цієї групи та письменників, які входили до цього об'єднання й опікувались розвитком її Краматорської філії.

Дещо завуальованою популяризацією музейної колекції можна назвати онлайн-проект «Рушнікова скарбниця», у межах якого фахівці музею зберігають та популяризують орнаменти рушників, які побутували в Краматорську наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст. Усього музейна колекція рушників нараховує близько 400 предметів. Нині майже все зібрання евакуйовано з музею та міста. Але за світлинами колекції співробітники музею відтворюють найцікавіші фрагменти вишивки у програмі EasyCross та викладають нові фрагменти майже щодня під хештегом #skarbkram. Зазвичай це елементи 50×50 хрестиків, які можна використовувати, щоб прикрасити не тільки рушники, а й одяг, аксесуари та будь-який хатній текстиль.

Незважаючи на те, що сьогодні колекція рушників знаходиться у відносній безпеці, у публікаціях на широкий загал з міркувань безпеки зараз усе ж не зазначено, що це саме рушники з музейної колекції, а вжито описову конструкцію «фрагменти орнаментів рушників, які побутували в Краматорську». Щоденні публікації схем вишивки значно збільшили перегляди музейної сторінки. Кількість репостів також збільшилась у кілька разів.

Запроваджуючи цей онлайнпроект, співробітники музею розраховували на зворотній зв'язок з відвідувачами сторінки і пропонували під тим же хештегом #skarbkram ділитися світлинами процесів вишивки чи фото готових робіт, відшитих за схемами, наданими музеєм. Так надійшов дуже цікавий відгук і фото від майстринь розмовного клубу «Файно» у Краматорську. Активістки клубу з 2017 року є учасницями проекту «Народжені у вишиванках», вони створюють перші вишиті льолі для немовлят Донеччини. Навіть сьогодні, перебуваючи в евакуації, учасники клубу «Файно» продовжують свою надважливу місію. Уже відшиті перші сорочки з орнаментами, запропонованими музеєм, і в подальшому їх кількість буде зростати. Це надзви-

чайно важливо і зворушливо, коли маленькі краматорці, народжуючись навіть за сотні кілометрів від рідного міста, мають свою першу вишиту сорочку з тими візерунками, що побутували у Краматорську приблизно сто років тому.

Незважаючи на всі випробовування та виклики сьогодення, продовжується робота музею, продовжується життя традицій, збережена спадщина отримає нове переосмислення заради майбутнього.

Використані джерела

1. Вайдакер Ф. Загальна музеологія: посібник /Перекл. з нім. В. Лозинський, О.Лянг. Львів: Літопис, 2005. 632 с.
2. Вербицька П.В. Музей як комунікативний та освітній простір: навч. посібник. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2017. 232 с.
3. Передерій І.Г., Білан Н.В. Сучасна музейна комунікація в Україні та світі: стан і перспективи розвитку. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2018. № 2. С. 72–79.
4. Маньковська Р.В. Сучасні музейні комунікації та перспективи їх розвитку. Краєзнавство. 2013. № 3. С. 75–84.

МАЙСТЕР-КЛАС — АКТИВНА ФОРМА МУЗЕЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Пісцова Марія,

завідувач науково-дослідного експозиційного відділу етнографії
Полтавського краєзнавчого музею
імені Василя Кричевського,
м. Полтава
mariapistsova@gmail.com

Форми музейної комунікації для здійснення пізнавальної і навчальної функцій різноманітні. Ефективним і розвиваючим є майстер-клас. Сприйняття навколишнього світу через діяльність дуже важливе. Адже «розвиток дитини на кінчиках її пальців», — зазначав Василь Сухомлинський [3, с. 9]. У чинній музейно-педагогічній програмі «Етнографічні студії з Полтавським краєзнавчим»

майстер-клас реалізується на завершальному етапі проведення тематичного заходу («творча майстерня»), а в межах проекту «Етноінтерактив» формує основний зміст заняття. Останній має інтегрований характер і складається з двох компонентів: розповіді-мотивації, що супроводжується фоторядом, та практичної діяльності, спрямованої на креативну активність. Майстер-клас передбачає пізнавальний, ціннісний, творчий контексти. Мета таких занять — розвинути в дитини мистецьке бачення світу і залучити її до відтворення прекрасного, збагатити внутрішній духовно-культурний мікрокосм [2, с. 181]. А в умовах війни вони допомагають учасникам упоратися зі стресом і тривогою, відволіктися, змінити пригнічений настрій на радісний, відчутти себе корисними, передаючи, виготовлені власноруч обереги воїнам-захисникам, є емоційною підтримкою. Починаючи з весни, було проведено набагато більше майстер-класів для юних і дорослих гостей та жителів міста ніж зазвичай.

У розповідях про народне мистецтво увага слухачів звертається на величезний пласт духовної і матеріальної спадщини українців, найвищий прояв творчості народу, який він зберіг і проніс через століття. На заняттях учасники знайомляться з музейними предметами відповідно до теми, а також мають змогу відтворити практично окремі традиційні елементи, композиції. Розробка спрямована на висвітлення видів народного мистецтва Полтавщини, сприяти художньому розвитку, емоційно-естетичному і духовно-моральному вихованню відвідувачів. Так, у межах заходу «Полтавське житло. Різьба і розпис на дереві» діти розписували ручку дерев'яної кухонної лопатки традиційним орнаментом «яблука» під керівництвом майстрині Лідії Орел. Тема малярства на склі, завжди популярна і бажана, втілена у створенні народної картини «Козак Мамай» з художницею Наталією Дігтяр, пізніше розширена до побутових композицій та пейзажів. У цьому році діти створювали осінні калинові мотиви, обирали власні композиції, висловлювали свою індивідуальність, втілювали художні фантазії в життя. Для розпису писанок та створення крапанок перед Великоднем на заході «Полтавська писанка» є обов'язковим використання природних матеріалів. Декоруючи шкаралупу курячого яйця,

учасники вчилися бути охайними, обережними, щоб підтримати радісну атмосферу успішного результату.

Якнайкраще допомагає відтворювати сприйнятий навколишній світ, розвиває творчу уяву та креативність, мислення дитини ліплення [3, с. 7]. У рамках щорічного заходу «Гончарівна Олександра Селюченко» діти декорували глиняні горнятка технікою ритунання, формували козака з гончарем Іваном Окарою [1]. Також ліпили з полімерної глини (коники-магніти — захід «Козачата»), зі скульптурного пластиліну (коники — захід «Вірний побратим козака»), з солоного тіста (різдвяний ангел — захід «Від Миколая до Різдва»).

Ще одним естетико-декоративним видом дитячої ручної праці, що сприяє розвитку творчих рис дитини, є аплікація. На тематичних заняттях були використані композиції з пластиліну (повна рожка — елемент мальовок опішнянської гончарки Олександри Селюченко), з фетру (оберіг-калина — захід «Червона калина», сонях — захід «Мова квітів»), а також з натуральних матеріалів — створення зернівки на дерев'яній основі, різновиду великоднього яйця.

Твори традиційних видів народного мистецтва відтворити складно, процес потребує багато часу, набуття умінь та спеціального обладнання, тому для роботи були обрані окремі техніки і фрагменти орнаменту. Отож, на заході «Ткацтво Полтавщини» виконували тканий рушничок, декоративний килимок ручним ткацтвом з підручних матеріалів, розглядаючи тему «Вишивка Полтавщини», — оздоблювали брошку традиційним українським мотивом. Майстер-класи сприяли збудженню індивідуальної дитячої творчості, розвитку органів відчуття, дрібної моторики, м'язів, розуму і волі, уяви і фантазії, що є необхідним у процесі розвитку дитини.

Одним з найулюбленіших є декорування полотняних закладок, одягу, торбинок дерев'яними вибійчаними штампами і акриловою фарбою (захід «Народна графіка на полотні»). Вибійка, давній вид народного мистецтва Полтавщини, на практичних заняттях дає широкі можливості варіювати колір і форму, композицію оздоблення. Цей процес творчості надзвичайно захоплює і дітей, і дорослих, створює почуття радості і задоволення.

Успішне освоєння теми відбувається на основі продуктивної діяльності всіх учасників через практично-індивідуальний підхід до кожного. Загалом, за допомогою творчої ручної праці задовольняються естетичні потреби особистості, розвивається уява, вона є джерелом радості, бадьорості духу, морального та фізичного здоров'я [3, с. 6].

Залучаючись до такого пізнання, дитина засвоює інформацію, закладену в кольорах і орнаментах, стилістиці художньої мови різновидів мистецтв, які містять духовний досвід і є художніми виразниками національної сутності та ідеалів народу.

Використані джерела

1. Пісцова М. П. Майстер-клас як складова інтерактивного заходу. Музейний вісник. 2017. № 17. С. 36–41.
2. Пісцова М. П. Серія майстер-класів «Історія різдвяної іграшки». Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 100-річчю від дня заснування Полтавського художнього музею (галереї мистецтв) імені Миколи Ярошенка «Місія музею XXI століття», 14–15 травня 2019 року. Полтава: ФОП Говоров С. В., 2019. С. 180–184.
3. Стеценко Н. М. Дитяча ручна праця як засіб формування творчої особистості: історична ретроспектива. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle>

ШКІЛЬНИЙ МУЗЕЙ У НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Рокицька Ольга,

методист відділу музейної освіти
та бібліотечної справи
КНЗ КОР «Київський обласний інститут
післядипломної освіти педагогічних кадрів»,
м. Біла Церква,
museum_koiporpk@ukr.net

В умовах збройної агресії РФ освітянський фронт виконує важливу місію навчання, виховання, розвитку творчих та інтелектуальних здібностей дітей та учнівської молоді.

Одним з актуальних завдань національної освіти є формування гідних громадян Української держави. Насамперед йдеться про виховання школярів як складник освітнього процесу, формування в учнів наукового світогляду, зокрема й історичного, високих моральних якостей, національної свідомості та громадянської позиції [6].

У Концепції Нової української школи [2] серед першочергових завдань системи загальної середньої освіти визначено формування учнів як громадян, патріотів України з активною життєвою позицією, які діють згідно з морально-етичними принципами та здатні приймати відповідні рішення.

Надзвичайні обставини (в умовах російсько-української війни), у яких нині перебуває Україна, актуалізували питання національно-патріотичного виховання учнівської та студентської молоді. Особливого значення набуває ознайомлення з історією героїчної боротьби українського народу за державну незалежність у XXI столітті.

У зв'язку із цим зростає роль шкільних музеїв як форми організації роботи, спрямованої на розвиток самодостатньої особистості з активною громадянською позицією. Тож актуальність розглядуваної проблеми зумовлена принципово новими підходами до організації музейної справи в закладі освіти, розвитку музейної педагогіки як нової освітньої технології, що сприяє становленню особистості, формуванню національно свідомого громадянина, патріота своєї Батьківщини.

Музей — це соціокультурний інститут, що формувався у процесі довготривалого історичного суспільного розвитку, побудований за принципом діалогу культур [5]. Музеї мають освітній, зокрема й виховний, ціннісний, потенціал, оскільки забезпечують добирання подій і фактів на основі документування, особливо якщо цією діяльністю займається не лише педагог, а й учні. Музейний предмет, будучи джерелом інформації про людей і події, здатний впливати емоційно, викликати відчуття причетності, оскільки роль дослідників історії виконують і вчитель. Музейні добірки становлять невід'ємну частину загальнолюдських цінностей, відображають ідеали поколінь, розкривають різні періоди історії, видатних діячів держави,

науки, освіти і культури та є основною формою формування патріотичних почуттів школярів [3].

У діяльності будь-якого сучасного музею наявні й педагогічні аспекти, що спричинило виникнення спеціальної наукової галузі — музейної педагогіки. Проте в педагогічному музеї «педагогічне» є не аспектом, а становить головний зміст його колекцій. Музейна педагогіка — це галузь педагогічної науки, сформована на основі науково-практичної діяльності та спрямована на передавання культурно-освітнього досвіду в умовах музейного середовища [1]. У працях сучасних музеєзнавців (Т. Белофастова, Л. Гайда, О. Караманов, Ю. Ключко, Р. Маньковська, О. Міхно, О. Рокицька, О. Салата) розкрито питання змісту, методів, форм музейної педагогіки [5], її складників [4], принципів і закономірностей організації освітнього процесу в музеї [1] тощо.

Шкільний музей має створювати культурно-освітнє середовище школи, що формує особистість як патріота, виразника національних ідей, культури, місцем культурно-історичної ідентифікації, діалогу часів, людей і музейних предметів.

Виокремлюють такі напрями діяльності шкільного музею в контексті музейної педагогіки: пошуково-дослідницький, експозиційний, екскурсійний, культурно-масових заходів і справ. Як ефективні форми роботи у впровадженні музейної педагогіки розглядаються масові (музейний урок, музейна екскурсія, музейна лекція, музейний семінар, походи, експедиції, вечори, олімпіади, вікторини, зустрічі з учасниками й свідками історичних подій, краєзнавчі ігри, шкільні конференції, поїздки до музеїв інших міст), групові (гурток, товариство, видання путівників, альбомів, журналів, буклетів, створення презентацій, цільових проектів, відеофільмів, веб-порталів тощо) та індивідуальні (робота з документальними матеріалами архівів, підготовка доповідей, запис спогадів, спостереження за життям і побутом народу, що вивчається, написання наукових робіт, листування з воїнами, персональні виставки учнів тощо).

Заклади загальної середньої освіти Київщини мають значний досвід національно-патріотичного виховання учнів, фор-

мування їх як свідомих й активних громадян засобами музейної педагогіки в музеях.

Насамперед зазначаємо, що науково-методичним центром з організації роботи музеїв закладів освіти Київської області для науковців і вчителів-практиків, які задіяні в музейній педагогіці, осередком популяризації їхніх здобутків і досвіду є музей історії освіти Київщини КОІПОПК. Із цією метою педагогам систематично проводяться консультації, надається адресна допомога, забезпечується сприяння організації різноманітних заходів у музеях.

У період воєнного стану музей історії освіти Київщини започаткував онлайн-проект «Освітняни Київщини — незламні у війні». Мета проекту — зібрати свідчення про воєнні злочини Росії проти українського народу, моральні й матеріальні збитки системи освіти Київщини, участь педагогів у волонтерській діяльності, ушанувати пам'ять жертв трагедії російсько-української війни, сприяти гуманізації людства, завдяки збереженню пам'яті.

За матеріалами зібрань організовано стаціонарні та віртуальні виставки «Освітняни Київщини — незламні у війні» — «Валерій Федорович Гудзь — педагог, український військовослужбовець, Герой України», «Учителі Київщини боронять Україну», «Вони загинули за Україну», «Педагоги волонтери — «Шалені бджілки», «Війна очима дітей» тощо.

Водночас працівниками музею історії освіти Київщини розроблено й інші музейно-педагогічні проекти, до яких долучаються педагоги й учні шкільних музеїв: «Герої твої — Київщино», «Педагоги Київщини — волонтери», «Героїчний подвиг захисників України», «Патріотичні вірші про Героїв України», «Київщина: історія рідного краю», «Збережемо історичну пам'ятку», «Видатні особистості в історії рідного краю». Учасники освітнього процесу долучаються до організації та проведення різноманітних заходів, до прикладу, онлайн-семінару «Особливості навчання та національно-патріотичного виховання в період воєнного стану», музейного уроку «Нескорена, велична Україна», конкурсу віршів «Наші Герої», «Я громадянин України — європейської країни», «Визначні українці в світі — гордість нашої

держави», тематичного заняття «Україна — країна Гідності та Свободи», творчої зустрічі письменників Київщини «Що для мене Україна?», тематичного свята «Козацька держава — наша гордість і слава» до Дня захисників і захисниць України, історичної години пам'яті «Крути: подвиг і трагедія», уроку-реквієму пам'яті жертв голодомору-геноциду 1932–1933 років «Пам'ять голоду, пам'ять серця» тощо.

Педагогами Київщини накопичено значний досвід організації освітньо-культурних заходів, занять у шкільних музеях. До прикладу, у музеї історії освіти Борівського академічного ліцею Фастівської міської ради учнями під керівництвом учителя української мови і літератури, члена Національної спілки краєзнавців України Зої Чередниченко створено «Педагогічну енциклопедію Борівського академічного ліцею», зібрано альбоми «Визначні люди села» та «Герої захисники України», проводиться щорічний поетичний марафон «Україно, ти моя молитво», онлайн-зустрічі з українською дитячою поетесою Тетяною Строкач та читання патріотичної поезії, організовуються виставки, як-от, до свята Покрови про воїнів-визволителів сучасності «Історії ж бо пишуть на столі. Ми ж бо пишем кров'ю на своїй землі»; створено «Українську світлицю» з розділами «Інтер'єр української хати ХІХ століття», «Виставка предметів селянського побуту ХІХ століття: господарські речі, одяг», «Виставка народних картин, що прикрашали оселю й демонстрували мистецький хист господарів», «Хатні меблі ХІХ — початку ХХ століть»; проводяться ярмарки українських страв, вечорниці на Катерини, Андрія, виставки «Умілі руки», «Родинні вишивки», «Українська сорочка-вишиванка», «Хустка — оберіг українського народу».

Музеї навчальних закладів, музейна педагогіка як важливі складові освітнього процесу несуть правдиві знання про історичне минуле нашого народу, його боротьбу за волю й державну незалежність. Це можна стверджувати на прикладі діяльності історико-краєзнавчого музею села Новосілки в Новосілівській гімназії (Боярська ТГ). Роботу музею очолює особистість, віддана справі формування справжніх громадян України, учитель історії Микола Білоцький, учитель-методист, відмінник освіти України.

У шкільному музеї створено систему роботи, що поєднує традиційні та інноваційні методики; сформовано індивідуальні підходи у спілкуванні з відвідувачами в музейному просторі, ураховано зміст музейно-педагогічного процесу, розроблено механізми реалізації освітніх програм. Для реалізації основних напрямів діяльності музею діють профільні секції: екскурсодів (інформаційна робота, проведення екскурсій, популяризація музейних експонатів); пошукова (дослідження невідомих сторінок історії села, збирання матеріалів); організаційно-масової роботи (проведення культурно-освітніх масових заходів, оформлення виставок, альбомів); волонтерів (проведення благодійних акцій, допомога воїнам ЗСУ, учасникам АТО/ООС, людям похилого віку).

Основними формами роботи історико-краєзнавчого шкільного музею є музейні екскурсії (оглядові та тематичні), творчі зустрічі з видатними особистостями рідного села, масові заходи, присвячені пам'ятним датам в історії українського народу, тематичні вечори, тематичні виховні години, історичні години, історичні читання, семінари, конференції, уроки-реквієми, майстер-класи, музейні уроки, круглі столи, презентації книг, концерти, літературні та історичні вечори, театральні вистави, історичні ігри тощо.

Система роботи з музейної педагогіки, напрацьована в закладі освіти, дозволяє інтегрувати музейну експозицію в освітній процес, зокрема, використовувати музейні експонати під час уроків історії України з метою кращого усвідомлення та засвоєння учнями історичних процесів, розвитку творчих здібностей, громадянської активності.

Рис. 1. В історико-краєзнавчому музеї села Новосілки

Отже, у сучасних умовах воєнного стану реформування української освітньої системи співпраця музею і школи — важлива складова громадянського виховання, розвитку особистості й нації в цілому. Діяльність музеїв закладів освіти є одним із

дієвих способів формування гармонійної особистості на основі оволодіння школярами духовною та історико-культурною спадщиною людства. Сучасний вітчизняний музей слугує розвитку комунікації з урахуванням національних особливостей, формуванню ціннісного ставлення до культурно-історичної спадщини.

Використані джерела

1. Белофастова Т. Ю. Педагогічні засади діяльності музею як соціально-культурного центру: автореф. дис. канд. пед. наук. Київ, 2003. 22 с.
2. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 року № 988-р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text>.
3. Маньковська Р. В. Музеезнавство в Україні. Київ, 2000. 140 с.
4. Рокицька О. Д. Роль музею історії освіти Київщини у вихованні патріотичних почуттів сучасного громадянина. Шкільний музей як центр національно-патріотичного виховання учнівської молоді : навчально-методичний посібник / укладач О.Д. Рокицька. Біла Церква : КВНЗ КОР АНО, 2016. 269 с.
5. Салата О.О. Основи музеезнавства : навчально-методичний посібник. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 164 с.
6. Салата О.О. Музей у системі освітнього простору сучасного суспільства. Директор школи. 2012. № 12(680). С. 41–45.

МУЗЕЙ ЯК КУЛЬТУРНИЙ ХАБ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Удовиченко Ірина,

старший науковий співробітник,
Скарбниці Національного музею історії України,
м. Київ
iryna_udovychenko@ukr.net

Концепція музеїв як культурних хабів була затверджена 34-ю Генеральною асамблеєю ICOM у Кіото в 2019 році. У резолюції № 3 зазначено, що концепція передбачає роль музеїв як культурних центрів, у яких відбувається обмін інформацією

поза часом: будь то століття, політичні епохи чи покоління; що музеї можуть бути продуктивними в організації крос-культурної комунікації, здатні організовувати поле для діалогу різних культур і наук. «У відповідь на трансчасові, транснаціональні та трансдисциплінарні потреби нової ери 34-а Генеральна асамблея рекомендує ICOM заявити про свою прихильність до гнучких, інтегративних дискурсів шляхом впровадження концепції «Музеї як культурні хаби»» [2, с. 4].

У 2019 році не було затверджене нове визначення музею як соціальної інституції, як планувалося [6, с. 97]. Лише цього річ у Празі Надзвичайна генеральна асамблея ICOM схвалила пропозицію щодо нового визначення музею: «Музей — це некомерційна постійно діюча інституція на службі суспільства, яка досліджує, збирає, зберігає, інтерпретує та демонструє матеріальну та нематеріальну спадщину. Відкриті для публіки, доступні, інклюзивні музеї сприяють різноманітності та сталості (sustainability). Вони працюють і комунікують відповідно до етичних норм, професійно та за участю громад, пропонуючи різноманітний досвід для навчання, задоволення, роздумів і обміну знаннями»¹ [1].

Порівняно з дефініцією 2007 року залишається незмінним акцент на місії музею — служіння суспільству завдяки використанню потенціалу матеріальної і нематеріальної спадщини. У новому визначенні, на відміну від дефініції 2007 року [7, с. 7], з'явилася функція сприяння сталому розвитку.

Парадигма сталого розвитку — це ідеологія демократій XXI століття. Вона передбачає баланс між соціальними, економічними та екологічними потребами суспільства, а одне із базових понять в парадигмі — соціальна справедливість. Раніше, у 2019 році в Кіото, в резолюції № 1 [2, с. 2] йшлося про те, що музеї мають долучитися до реалізації програми ООН «Трансформація нашого світу». Аналіз дефініції 2022 року в порівнянні з попередніми — у планах наступних досліджень. Тут же варто зазначити, що музей як соціальна інституція стає агентом соціальних змін і як м'яка сила (soft power) долучається до розвитку суспільства [5, с. 98–99].

1 Переклад автора статті. Оригінал — за посиланням.

М'яка сила музеїв має великий потенціал у сприянні становленню світогляду громадян, що важливо для розвитку демократії. У науково-методичному посібнику в 2017 році «Музейна педагогіка: теорія і практика» автором музейна педагогіка була названа аксіологічною педагогікою [7, с. 6–7; с. 65], згодом ідея зазнала розвитку [4, с. 9–17]. Після початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України аксіологічний підхід до музейної комунікації набуває, на думку автора, ще більшої ваги. Суспільство держави-агресора стало негативним прикладом: як показала практика, росіяни переважно — люди без світогляду.

Установи, що зберігають цінності — музеї — мають працювати на розкриття ціннісних значень спадщини, на розвиток суспільства, на розвиток критичного мислення та становлення ієрархії цінностей (світогляду) у громадян.

Після 24.02.2022 золоті та срібні експонати Скарбниці Національного музею історії України були евакуйовані, дев'ять залів експозиції музею спорожніли. Але музей не припинив роботу: за дев'ять місяців співробітниками Скарбниці НМІУ (завідувачка — Н. О. Панченко) та НМІУ (генеральний директор — Ф. О. Андрущук) було організовано чотири виставкових проекти в експозиційних залах Скарбниці. Кожен проект, сконцентрований на актуальних темах, певним чином об'єднав частину суспільства і дозволив музею стати культурним хабом.

Так, на виставці «Збережено в Україні» пам'ятки греко-скіфського мистецтва (представлені переважно якісними копіями) актуалізують цінність з одного боку давніх воїнських традицій наших пращурів, з іншого — сучасне ставлення українців до спадщини, бажання і вміння дослідити і захистити пам'ятки.

Виставковий проект «Європейська Україна. Доба Мазепи» є своєрідним контраргументом на закид ворожого керманіча про те, що Україна створена Леніним сто років тому. Мовою фактів (експонатів) ведеться боротьба з пропагандою агресора. Експонати на виставку надали НМІУ, Національний заповідник «Києво-Печерська лавра», Центральний державний історичний архів України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Крим — це Україна, а кримськотатарський народ зі своєю культурою є корінним народом України. Про це виставка «Miras. Спадщина». Виставка є спільним проектом із ГО «Алем», яка опікується захистом і популяризацією кримськотатарської нематеріальної культурної спадщини.

Четвертий проект — виставка прикрас, створених українськими ювелірами після 24.02.2022 «Україна, яка бореться».

Сучасні ювеліри — гідні нащадки давніх майстрів. Після повномасштабного вторгнення вони стали частиною культурного фронту. Це показали як твори, фото яких ювеліри поширювали в соціальних мережах, так і результати інтерв'ювання, проведеного автором статті з березня по червень 2022 року [5]. Згідно з концепцією музею як культурного хабу виставка мала об'єднати ювелірів, відвідувачів, стати вісью комунікації на час експонування.

Важливим моментом у проектах, націлених на розвиток, є зрозумілий супровід, тексти, ясний і чіткий наратив. Для допомоги в сприйнятті творів ще до відкриття виставки в соціальних мережах Facebook та Instagram було поширено 23 пости з інформацією про всіх учасників виставки та про твори. Ці пости стали допоміжним експозиційним матеріалом — вони були роздруковані на чорно-білому папері А4 і доповнені QR кодом.

Твори, відібрані для виставки, дали можливість побудувати такий тематичний ланцюжок: меми воєнного часу, героїчна боротьба українців, державна символіка, переживання трагедії геноциду, захист українців, помста ворогам, роздуми про причини війни, мрії про майбутнє. Цей наратив, побудований засобами ювелірного мистецтва, мав підтримати українців у надважкий період.

Меми (популярні ідеї, образи) воєнного часу в ювелірному мистецтві на виставці були представлені півником з Бородянки (підвісок Олега Гаркуса з Косово) й групою робіт, присвячених темі «російського воєнного корабля». Так, Андрій Ласкавий (Київ) зробив срібну кінетичну каблучку: рухливий щиток обертається, з одного боку в чорно-червоних кольорах (емаль) зображення крейсера «Москва», який тоне, а на іншому — тризуб на синьо-жовтому фоні. Олександра Сидорець (Київ) створила

срібний кінетичний підвісок «Нептун крутить руський військовий корабель». Звертаючись до теми української ракети «Нептун», вона зобразила морського бога, який обертає знищений корабель ворожого флоту.

Юрій Манько (Київ) надав на виставку три ювелірні марки — срібні значки, які за формою нагадують марки, а за змістом звертаються до одиниць культури, які панують в інформаційному просторі. Є марка-значок і з песиком Патроном, і з Привидом Києва. Шолом Привида ретельно відполірований, що дає змогу побачити себе, як у дзеркалі, і стати частиною героя.

Постає тема героїзму в ювелірному мистецтві. Тема розкрита в сережках «Мрія» (відродження літака) від трьох київських авторок Руденок Юлії, Катерини Тележинської та Анастасії Теплякової; в колекції кольє «Не просто слова» Дарі Чернікової з Києва (бо спочатку було слово: тримаючи у фокусі найважливіші слова — «Незламна», «Вільна» — ми залишаємося стійкими); у підвісках «Азовсталь» та «Острів Зміїний» Олени Осадчої (Київ).

В ювелірному мистецтві воєнного часу з'явилася велика кількість прикрас з державною символікою. Як показала виставка, тризуб має невичерпний потенціал для художнього осмислення. На виставку був наданий витончений тризуб Олександра і Ельзари Авраменко (Київ), тризуби Андрія Ласкавого: один з Архангелом Михаїлом, другий — з квітами. У тризубі «Тіні предків» Ірини Подгорнової (Київ) багаття виростає з калини, обабіч — мавки в дубовому листі: наші могутні предки стають нашим корінням.

У каблучках Максима Брезінського синьо-жовті кольори. Використовуючи особливості титану набувати жовтого і синього кольору при нагріванні, Максим створив каблучки «Слава Україні» та «Діамант волі». Титанові синьо-жовті квіти прикрашають уламок снаряда в брошці Станіслава Дрокіна «Незабудька». Уламки харків'янин Станіслав збирає на вулицях міста. З уламків бомб та гільз створена і каблучка харків'янина Антона Соколова «Так, як раніше, не буде».

Підвіски Володимира Балибердіна (Київ) «Пам'ять серця» створені з гільз: усі, хто віддав своє життя, захищаючи незалеж-

ність, навіки в наших серцях. «Не забудемо, не пробачимо» — цей напис читається серед слідів гусениць танків у срібній каблучці «Слід в історії» Олександра і Ельзари Авраменко.

У багатьох ювелірних творах — прагнення пережити трагедію, яка 24 лютого 2022 року увійшла в кожну українську родину. Біль — це те, чого не можна уникнути, коли ми занурені в середовище війни. Ольга Комісарова (Київ), використовуючи мідну пластину, емаль і штучне волосся червоного кольору, створила брошку «Місто, якого більше немає» — зруйноване місто стікає кров'ю.

Таких міст в Україні багато. Денис Музика в серії творів «Квіти війни» створив брошку «Хрест». Ідея виникла після того, як він побачив цвинтар в Ірпені: автор вишив хрести на тканині, яку закріпив на коробочці з льодяників. Кожен хрестик у брошці — це зруйноване життя. Але ці хрестики ще схожі на зорі, як сказав син Дениса. І ювелірне мистецтво торкається найболючішої теми — теми дитинства в час війни. Діти не мають переживати те, що вони зараз переживають. У керамічних брошках Олени Левдер (Львів) діти — янголята, які підіймаються над кривавою реальністю війни.

Виникає бажання захистити, зберегти: на виставці були представлені прикраси-амулети, наприклад, срібний підвісок з гарячою емаллю «Зірка Ерцгами» Олександри Барбалат (Київ)

Не лише тема захисту, а й тема справедливої помсти постає в ювелірних творах. Ми переможемо, а вороги будуть покарані — про це сережки Катерини Титової (Донецьк-Гостомель) «Саша і Володя в Гаазі», в яких зображені мертві диктатори Путін і Лукашенко; каблучка Юрія Плеханова (Донецьк-Київ) «Контрольний» у вигляді черепа ворога. Юрій надав на виставку також каблучку «Кракатау». У цьому творі — роздуми про причини війни. Людям не під силу зупинити виверження вулкану, але вони можуть і мають впливати на те, що відбувається в суспільстві. Чому росіяни цього не роблять?

Тема непереборної сили життя, роздуми про шлях, — у серії срібних брошок «Memento Vitae». П'ять брошок представляють шлях Медузи Горгони: прокляття, страждання, очищення і лише після цього — вихід на новий рівень про-

цвітання (автори — Тетяна Чорна та Володимир Ярмусевч, Київ).

Підвісок «Історія України» Андрія Сегіновича (Одеса) створений технікою мокуме-гане, має вигляд дерева з паростком над зрізаною кроною та з міцним золотим корінням: можна зрізати крону, але народ, який має міцне коріння, відновиться і розквітне. Брошка «Квітка Донбасу» Тетяни Калюжної, яка вимушена була виїхати з Донецька у 2014 році, створена з вугілля. Цей твір про те, що Донбас — це Україна, що після звільнення від російської окупації, він знову стане квітучим.

І яким би важким було випробування, що спіткало весь народ України, якою б довгою не була зима, — весна все одно настане: такий закон природи. Про це каблучка Галини Бодякової «Весна», в якій зображена прекрасна дівчина у віночку з коштовного каміння.

Виставка «Україна, яка бореться» вже четверта виставка сучасного ювелірного мистецтва в Скарбниці, яка має аксіологічне підґрунтя (першим проектом була виставка «Тендітна мить торкає вічність» [3] у 2017 році).

Війна засвідчила, що в кризовий період музей має бути корисним для суспільства. Порожні зали холодних музеїв можна наповнювати актуальними виставками, які привертають увагу відвідувачів, які сприяють становленню цінностей самовираження, розвитку критичного мислення та становлення світогляду громадян.

Використані джерела

1. Museum Definition. Prague, 2022. URL: <https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/>
2. Resolutions adopted by ICOM's 34th General Assembly. Kyoto, Japan. 2019. URL: https://icom.museum/wp-content/uploads/2019/09/Resolutions_2019_EN.pdf
3. Тендітна мить торкає вічність. Образ квітки у творах сучасних українських ювелірів: каталог виставки / упорядник І.Удовиченко. Київ: Фенікс, НМІУ, 2018. 48 с.
4. Удовиченко І. Аксіологічний підхід до музейної комунікації. Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 100-річчю Полтавського художнього музею (галереї мис-

тецтв) ім.М.Ярошенка «Місія музею в ХХІ ст..». Полтава: ФОП Говоров С.В., 2019. С. 9–17.

5. Удовиченко І. Інтерв'ю з ювелірами. Війна. АНФРФ ІМФЕ ім. Т. Рильського. Ф. 56 (Інтерв'ю). Од. зб. 53, 2022. Арк. 1–30.
6. Удовиченко І. Культурний хаб — концепція музейного ренесансу. Музейна педагогіка — проблеми, сьогодення, перспективи: матеріали Восьмої науково-практичної конференції (1–2 жовтня 2020 р.). Київ: Капіталдрук, 2020. С. 97–99.
7. Удовиченко І. В. Музейна педагогіка: теорія і практика: науково-методичний посібник. Київ: Логос, Національний музей історії України, 2017. 72 с.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

МУЗЕЙНА ПЕДАГОГІКА В НАУКОВІЙ ОСВІТІ

*Збірник тез доповідей учасників
Міжнародної науково-практичної конференції*

Наша сторінка у Facebook
<https://cutt.ly/2TyzyJc>

Літературний редактор:
Видайчук Т. Л.

Обкладинка, верстання, дизайн:
Ладоня К. Ю., Буянова А. А.

Фотографії, представлені у збірнику,
зроблені в Музеї науки Малої академії наук України (м. Київ)
Фотограф: Міщенко М.

Підписано до друку 05.12.2022 р. Зам. № 011222.
Формат 60x84 1/16. Гарнітура Droid Serif. Друк цифровий.
Папір офс. 80 г/м². Ум. друк. арк. 19,07.
Наклад 300 прим.

Видавництво: Національний центр «Мала академія наук України»,
Кловський узвіз, буд. 8, м. Київ, 01021

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 6999 від 04.12.2019